

BROJ 2
GODINA XXI

MART — APRIL
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VOJNO IZDAVAČKI ZAVOD
BEOGRAD, Zahumska 26 — Telefon redakcije 44-981 lokali 17, 26 i 46

S A D R Ž A J

O opštenarodnoj odbrani — u razgovoru su učestvovali: Mitja Ribičič, član Izvršnog komiteta CK SKJ, Laslo Rehak, član Izvršnog odbora Savezne konferencije SSRNJ, Ivan Landripet, sekretar Komisije za narodnu odbranu CK SKJ, Bojan Polak general-potpukovnici Branko Borojević i Milojica Pantelić, general-majori Dušan Dozet i Berislav Baduring, pukovnici Milisav Nikić, Stevo Dokmanović, Vasilije Cerović, Mihajlo Vučinić i kapetan b. broda Anđelko Kalpić, potpukovnici dr Milan Vučinić i Dušan Smoljenović. Prilog razgovoru naknadno je dao general-major Nikola Pejinović — — — — — 3

Pukovnik
Sava KONVALINKA

Neka iskustva sa ratnih igara viših komandi — — — — — 59

Pukovnik
Stevo VUJNOVIĆ

Problemi dovodenja viših oklopnih jedinica i napad iz pokreta — — 72

Pukovnik prof.
dr Branko KANDIĆ

Psihološke reakcije u vanrednim situacijama — — — — — 84

Pukovnik
Čiro SIKAVICA

Vojni položaj i oružane snage NR Kine — — — — — 91

POGLEDI I MISLJENJA

General-potpukovnik
Dušan PEKIĆ

Sprečavanje strategijskog iznenađenja — — — — — 105

Potpukovnik
Milorad BOGDANOVIĆ

O sistemu usavršavanja starešina — 110

POVODOM PEDESETOGODIŠNJICE SK JUGOSLAVIJE

General-potpukovnik u penz.
Milija STANIŠIĆ

Osnovni principi izgradnje oružanih snaga revolucije 1941—1945. godine 119

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

5
Major
Todor MIRKOVIĆ

Karakteristike i oblici dejstava partizanskih i operativnih jedinica FNO Južnog Vijetnama — — — — — 133

6
M. Đ.

Civilna zaštita u Švajcarskoj — — 142

7
Poručnik fregate
Milan VEGO

Ratna mornarica SAD — — — — — 148

8
S. J.

Savremena fortifikacija — — — 155

9
Major
Miodrag M. NIKOLIĆ

Brza izrada topografskih karata — 159

BIBLIOGRAFIJA

O KONCEPCIJI OPŠTENARODNE ODBRANE

Redakcija časopisa „Vojno delo“ je organizovala razgovor o koncepciji opštenarodne odbrane, s težnjom da ukaže na neka suštinska pitanja i podstakne širi krug svojih čitalaca i saradnika iz Armije i građanstva na učešće u ovom razgovoru. Svrha sastanka nije bila da se da odgovor na sva pitanja, ali je otvoren dijalog, što je, u sadašnjim uslovima veoma važno, pošto je interesovanje za našu odbrambenu politiku poraslo u svim sredinama našeg društva.

Redakcija poziva svoje čitaoce da se uključe u ovu diskusiju kako o pokrenutim pitanjima tako i onim problemima i dilemama iz koncepcije za koje se smatra da ih treba obraditi na stranicama časopisa.

U ovom razgovoru su učestvovali Mitja Ribičič, član Izvršnog komiteta CK SKJ, dr Laslo Rehak, član Izvršnog odbora Savezne Konferencije SSRN, Ivan Landripet, sekretar Komisije za narodnu odbranu CK SKJ, Bojan Polak, član CK SK Slovenije, general-potpukovnik Branko Borojević i Milojica Pantelić, general-majori Nikola Pejinović, Dušan Dozet i Berislav Badurina, pukovnici Milisav Nikić, Stevo Dokmanović, Vasilije Cerović, Mihajlo Vučinić i kapetan bojnog broda Anđelko Kalpić, potpukovnici dr Milan Vučinić i Dušan Smoljenović.

Mihajlo VUČINIĆ

Naša koncepcija opštenarodne odbrane polazi od ustavnih načela po kojima su radni ljudi, društveno-političke zajednice, radne i druge organizacije subjekti i aktivni činioци odbrane. Društveni smisao tih ustavnih postavki je otvaranje procesa podruštvljavanja na samoupravnoj osnovi. To ukazuje na novi društveni položaj i

operativne armije. Premda su vojna teorija i praksa u nas imale kontinuiranu vezu sa društvenim razvitkom, genezu i izvore u marksističkim idejama o vojnim pitanjima, ipak smo u sadašnjem trenutku u fazi napuštanja nekih preživelih idejnih i teorijskih shvaćanja i pozicija. Ova koncepcija otvara nova ideološka, teorijska, organizacijska, materijalna i druga pitanja koja traže kvalifikovani odgovor.

Smatram da bi u ovom razgovoru mogli da počemo od društvenih i idejno-političkih osnova i pretpostavki koncepcije opštenarodne odbrane. Reč je o samoupravnom društvu i odbrani. U vezi sa tim ima dilema i nerazumevanja. Poistovećuju se procesi decentralizacije u privredi i odbrani. Mogu se čuti različita mišljenja o svrsishodnosti ovakve operativne armije i njenoj društvenoj poziciji, o republičkim armijama, itd.

Mitja RIBIČIČ

Kada danas teoretski pokušamo objasniti fenomen naše opštenarodne odbrane, mislim da ne bi bilo naučno tvrditi da se radi o nekoj principijelno novoj teoriji. Izvor ove teorije nalazi se u naučnom socijalizmu, u teoriji klasika marksizma. Mislim da se u izgradnji našeg društveno-političkog sistema, samoupravnog socijalizma, samo vraćamo ka nekim izvorima teorijskih načela i pogleda klasika marksizma koji su nikli i razvijali se zajedno sa radničkom klasom i njenim političkim pokretom.

Kad je radnička klasa postala ozbiljna politička snaga i svestan faktor u savremenom svetu, kad je počela ostvarivati svoju rukovodeću ulogu u klasnoj političkoj borbi, morala je da izgrađuje svoj koncept odnosa prema ratu i miru kao društvenoj pojavi i sredstvu klasne političke borbe. U tom pogledu se ova teorija oslanja na Marksove, Engelsove i Lenjinove poglede i saznanja o odnosu radničkog pokreta prema ratu ili miru i na ulogu oružane sile u revoluciji.

Kada danas razvijamo svoju koncepciju narodne odbrane, onda je to, pre svega, stvar naših pogleda i saznanja na odnose u savremenom svetu, poglavito, o stepenu razvitka socijalizma i njegovih objektivnih protivrečnosti. Drugim rečima, mi gradimo svoju koncepciju narodne odbrane oslanjajući se, pre svega na iskustva naše revolucije, na našu praksu i uslove razvoja društva, a koja nije ništa drugo nego sinonim za Marksov i Lenjinov pojam — naoružani narod.

Drugo, po mom mišljenju, fundamentalno ishodište za našu koncepciju narodne odbrane je naš pristup, naši pogledi na rešavanje akutnih problema u međunarodnim odnosima i odnosa među socijalističkim zemljama. Socijalistička Jugoslavija i Savez komunista, polaze od toga da je mir jedan od osnovnih preduslova za izgradnju socijalizma. Stoga svaka intervencija, svaki pokušaj nametanja politike nasilnim metodima, svako nametanje svoje volje, neizbežno mora imati antisocijalistički karakter i predstavlja reakcionaran akt.

U tom smislu je stav Jugoslavije u pogledu intervencije u Čehoslovačkoj kristalno jasan i principijelan. On se, naime, sastoji u tome kako je rekao drug Tito, da, čak i kada bismo morali otpisati Čehoslovačku kao socijalističku zemlju, bila bi manja šteta za stvar socijalizma u svijetu i međunarodnog radničkog pokreta, nego što je ima intervencija snaga Varšavskog pakta. To je stav koji ima historijski značaj za radnički pokret i njegov odnos prema agresiji.

Dakle, suverenitet jedne zemlje, pravo naroda i radnih ljudi, radničke klase, da sami odlučuju o svojoj sudbini, o svom putu u izgradnji socijalizma, o svojim unutrašnjim odnosima — to je aksioma savremenog socijalizma. Bez toga ne može biti socijalizma. Takvo shvatanje odražava naše poglede i naše odnose prema savremenom socijalizmu. Na tome se zasniva naša koncepcija opštenarodne odbrane. Ona je u tom pogledu potpuno jasna i, što je osnovno, proizilazi iz naših društvenih samoupravnih odnosa i povezana je sa našim unutrašnjim društvenim sistemom i zadacima dalje socijalističke izgradnje zemlje. Ona, znači, i nije samo funkcija političkog sistema, nego i faktor razvoja. Što se više razvija na samoupravnoj osnovi, to više postaje unutrašnja snaga samog sistema.

Izgleda da se danas najviše javljaju nerazumevanja u pogledu sastava, odnosa, mesta, uloge i zadataka jedinstvenih oružanih snaga naše zemlje i, u vezi s tim, u pogledu nekih aspekata međunarodnih odnosa. Mislim da je to nerazumevanje nacionalnog pitanja u Jugoslaviji, kao suštine našeg ustavnog poretka, nerazumevanje čak onih osnova na kojima je nikla i izgradila se naša socijalistička zajednica.

Naša socijalistička revolucija imala je duboko klasni karakter u kojoj je radnička klasa, na čelu sa KPJ, izvojevala vlast. Ali istovremeno ova socijalistička revolucija bila je i nacionalna, revolucija u kojoj su se narodi Jugoslavije borili za svoju nacionalnu slobodu i suverenitet. To je do sada, bar izgleda, jasno. Ali revolucija se konzekventno nastavlja. Njene nove etape prate novi fenomeni koji izazivaju nerazumevanje, otpore, pa i konfliktnu situaciju. Trebalo bi da naše društvo, njegove subjektivne snage, naša naučna misao, učine odlučujuće napore da se brže prevazilaze ova nerazumevanja oko pitanja centralizacije i decentralizacije u našem sistemu. Isto tako bi bilo dobro i neophodno da se kod svih svesnih snaga u Armiji te stvari malo više razjašnjavaju na naučnoj osnovi.

Na tom području postoje mnoga neshvatanja i u pogledu pitanja — šta je to jugoslovenstvo, da li je ono protiv nacionalnog osećanja itd.? Tu se mnogo brka nacionalna svest, svest koja odražava nešto progresivno i treba da dođe do izražaja u daljem socijalističkom razvitku; da može da crpe svoju snagu na razvitku vlastite nacije, na njenom kulturnom i ekonomskom stvaralaštvu, na razvijanju svih potencijala svoje nacije. To ne bi trebalo da se brka sa nacionalizmom, šovinizmom, sa svim recidivima starog buržoaskog i kapitalističkog društva, na liniji onih iskustava koja smo imali u staroj Jugoslaviji, toj tamnici naroda.

Mislim da bi u tom pogledu bilo dobro da jednom jasno kažemo da je već sam samoupravni sistem oblik samoopredeljenja na-

cije. Samoupravljanje znači, po mom mišljenju, realizaciju principa samoopredeljenja u našem socijalističkom društvu. Samoupravljanje ne negira prava nacije na vlastitu državu, ono uključuje elemente državnosti u politički sistem, ono daje suverenitetu pravu društvenu sadržinu. Tu je pun suverenitet demokratski organizovanog društva u kome su radni ljudi — samoupravljajući stvarni gospodari svoje zemlje. I u tom smislu nacije i narodnosti mogu preko samoupravnog mehanizma da izražavaju sve svoje atribute ekonomskog, društvenog, kulturnog napretka — uključujući puno izražavanje svoje kulture, jezika i svih prava koja naši narodi imaju u našem samoupravnom sistemu, podrazumevajući i pravo na odbranu zemlje.

Ako bismo u tom pogledu dopustili postojanje makar i najmanjeg elementa koji bi odvajao ovu nacionalnu svest i punu slobodu naroda i narodnosti od samoupravnog sistema, to bi vodilo reakcionarnom rezultatu. Za to možemo da kažemo da je koncepcija opštenarodne odbrane i uloga oružanih snaga u toj koncepciji instrument našeg samoupravnog društva u kojoj je sadržana borba za nacionalnu nezavisnost i suverenitet naših nacija. Ona nije tuđe srce u ovom našem telu. Ona u tome mora biti sadržana. Jasno je da to uvek ističemo. U svim našim rezolucijama je vrlo jasno rečeno — da naši narodi istovremeno brane i samoupravni socijalistički društveni sistem kao najveću tekovinu radnog čoveka, i nacionalni suverenitet i svoju nacionalnu nezavisnost, svoju punu suverenost. U današnjem svetu, kada se javljaju sumnjive teorije o ograničenom suverenitetu, moramo da damo naš odgovor na sva ova, kao i mnoga druga pitanja.

Posmatrajući je sa tog aspekta, smatram da je naša opštenarodna odbrana istovremeno integralni deo našeg samoupravnog socijalističkog društva, da odražava odlučnost i rešenost radnih ljudi, naroda i narodnosti Jugoslavije da brane svim sredstvima i snagama svoju slobodu, nezavisnost i suverenitet Jugoslavije i sve tekovine oslobodilačkog rata i revolucije naroda Jugoslavije. Dakle, društvena sadržina ovih naših odbrambenih napora je odbrana naših društvenih socijalističkih odnosa i pune suverenosti naroda i narodnosti u okviru socijalističke Jugoslavije. Mislim da je ovaj zadatak kod nas najviši cilj narodne odbrane, a da su radni ljudi subjekt svih samoupravnih prava i prava na odbranu zemlje.

Radni ljudi izgrađuju ovu koncepciju, oni su nosioci svih napora, a narod i nacija su u tom pogledu faktor koji se kod nas odražava kroz federativnu strukturu. Ne bismo smeli prihvatiti argument, da se naše republičke strukture poklapaju do kraja sa nacionalnim granicama, pošto i inače nigde nema čistih nacionalnih granica, jer nema ni jedne države gde bi nacionalna struktura bila čista. Prema tome, tu treba da budemo jasni, da polazimo od toga da su radni čovek i samoupravljajući osnovni subjekt, a da je nacija onaj faktor koji preko svojih republičkih organa, u svojoj užoj društvenoj zajednici preko svojih samoupravnih organizama, kreira koncepciju opštenarodne odbrane i istovremeno stvara sredstva za očuvanje svoje nacionalne suverenosti i nezavisnosti.

Upravo na taj način opštenarodna odbrana postaje briga celog društva, jer radni ljudi i svaka društveno-politička zajednica, narodi i narodnosti u njoj, imaju tačno određeno mesto, ulogu i obaveze. Te obaveze i uloga proizlaze iz vlastitih interesa svake nacije. Kao što je dužnost i samoupravljačko pravo radnih ljudi da proizvode, stvaraju i odlučuju o svim društvenim poslovima, tako je i njihovo pravo da brane ono što stvaraju, da brane zemlju i stečene socijalističke tekovine. Pri tome je jasno da zemlju ne brani Armija sama, već ceo narod, i, pre svega radnička klasa.

Prema tome, dileme oko stvaranja nacionalnih armija nemaju nikakvog stvarnog osnova u našem društvu, pošto narodi već imaju svoju armiju, stvorenu u revoluciji i zajedničkim naporima i žrtvama, kao instrument odbrane nacionalne slobode i punog suvereniteta, to jest prava na vlastiti put u socijalizam i stvaranje takvog političkog sistema koji odgovara interesima i težnjama naših naroda i radnih ljudi. U savremenim međunarodnim uslovima u blokovskom antagonizmu i širenju aspiracija velikih sila po novim interesnim područjima, integritet Jugoslavije predstavlja jedinu sigurnost za sve narode i narodnosti naše zemlje. Tu treba tražiti društvene uzroke za onaj veličanstveni talas radnih ljudi, svih naroda i narodnosti Jugoslavije, a naročito mlade generacije posle one predšne avgustovske noći u Pragu. U tome treba tražiti odgovor — zašto svi delovi naše zemlje jednako odlučno reaguju kad god neko spolja pritiska na ovaj ili onaj deo socijalističke zajednice (na primer, poslednji napadi na suverenitet makedonske nacije, nacionalistički izgredi na Kosovu). Konceptija narodne odbrane izražava najdublje jedinstvo naših naroda u odbrani zemlje, jedinstvo armije i naroda.

U nekim sferama našeg društvenog života naši narodi nužno i svesno prenose funkcije od zajedničkog interesa na organe federacije. Stvarni odnosi se zasnivaju sve više na tome da za te zajedničke funkcije snose odgovornost i republike. Narodima Jugoslavije je jasno da su nacionalna nezavisnost i suverenitet svakog naroda i narodnosti mogućni samo u jedinstvenoj zajednici Jugoslaviji, da ni jedan narod bez drugog ne može sam biti slobodan. Bez pune slobode i nezavisnosti svih naroda Jugoslavije nema slobode ni za pojedinog od njih.

Samo u tom kontekstu bilo bi ispravno posmatrati ulogu i zadatke JNA kao faktora samoupravnog društva, koji je zajedno sa celokupnom oružanom snagom društva garantija očuvanja nezavisnosti čitave društvene zajednice i svake nacije posebno. Zato je konceptija opštenarodne odbrane svesrdno prihvaćena u Armiji, naročito od strane starešinskog kadra, i Armija treba da bude stalno prisutna u izgrađivanju te konceptije. Starešinski kadar iz Armije treba da dà najveći doprinos realizaciji konceptije narodne odbrane.

Isto onako kao što izgrađujemo naš jedinstveni društveno-politički i samoupravni sistem, jedinstven ekonomski sistem, na tim osnovama treba da izgrađujemo i jedinstven sistem odbrane. Prema tome, jačanje prava i odgovornosti republika, opština, radnih organizacija i društvenih samoupravnih subjekata ne znači razbijanje

jedinstva sistema, već njegovu izgradnju na novim, višim samoupravnim osnovama. Konceptcija narodne odbrane je element integracije našeg društva. To je proces prenošenja samoupravnih prava odlučivanja na neposredne proizvođače koji postaju osnovni faktori odlučivanja u svim sferama društvenog života. Drugim rečima, to je produbljivanje samoupravnih elemenata i u ostvarivanju klasičnih državnih funkcija kao što su: spoljna politika, narodna odbrana, bezbednost samoupravnih zajednica, zaštita slobode i prava građana i sl. Stoga, čini se, bilo bi ispravno kazati da je put ka realizaciji konceptije narodne odbrane proces kao i svaki drugi društveni proces, na primer, proces sprovođenja društvene i privredne reforme. Zato on traži puno angažovanje svesnih snaga društva, u čijem angažovanju Savez komunista u celini i komunisti u Armiji imaju posebno istaknutu ulogu.

Dušan DOZET

Rekao bih nešto u vezi sa prvom konstatacijom druga Ribičića o tome da je teorija na kojoj se zasniva i naša konceptcija opšte-narodne odbrane, u stvari, stara — Marksova, Engelsova i Lenjinova teorija o oblicima vojnog organizovanja proletarijata i socijalističkog društva.

Ja se, razumije se, slažem sa takvom konstatacijom. Međutim, rekao bih da to marksističko nasleđe nije dovoljno poznato ni solidno izučeno, da nije prezentirano u takvoj naučnoj interpretaciji da bi se moglo šire iskoristiti. Osim toga, kod nas i u svijetu učinjeno je premalo napora da se sa gledišta marksističke teorije osvijetle nove pojave i procesi koji obilježavaju današnji aktuelni trenutak i međunarodnih odnosa i naše unutrašnje društvene situacije.

Postoji dosta dilema i kod ozbiljnih naučnih radnika o tome kako razumjeti Marksa. U okviru teorije alijenacije, klasici su postavili osnove koncepta naoružanog naroda socijalističkog društva. Oni su istakli stanovište da će se u procesu izgradnje socijalističkog društva odvijati proces vraćanja društvu odbrambenih funkcija koje su mu pojavom klasa, države i vojne organizacije bile oduzete — otuđene. Taj novi oblik vojnog samoorganizovanja društva koji, u suštini, znači proces negacije klasične vojne organizacije, klasici su nazvali oblikom opšteg naoružanja naroda. Međutim, u svojoj „Historiji marksizma”, Predrag Vranicki, na primer, Marksovu ideju opšteg naoružanja naroda označava kao njegovu romantičarsku viziju. Tačno je to da su klasici na više mjesta istakli da će oblici vojnog organizovanja proletarijata biti specifični u raznim istorijskim situacijama. Posmatrajući klasne borbe u Francuskoj, rat za američku nezavisnost, seljačke ratove u Njemačkoj, itd., ne jedanput su oni bili u dilemi da li je milicija sa vojnog gledišta takav oblik vojne organizacije koji garantuje vojničku sposobnost oružane sile. Engels je, čak, tvrdio da se oblik opšteg naoružanja naroda može do kraja razviti tek u društvu razvijenih socijalističkih odnosa, pa je dodao — „i tada asimptotski”. Ovo naglašavam zbog toga što to

izaziva velike zabune i nerazumijevanja, jer takvo baratanje sa istrgnutim mišljenjem klasika može da dovede do dilema.

Međutim, analizirajući vojne aspekte Pariske komune, Marks, Engels i Lenjin su detaljnije obrazložili neminovnost procesa podružljavanja vojne sile u socijalističkom društvu i dali odgovor na pitanje kako karakter socijalističkih društvenih odnosa uslovljava forme realizacije opšteg naoružanja naroda. Naoružani narod kao oblik vojnog organizovanja socijalističke društvene zajednice, po klasicima, predstavlja novi društveni fenomen koji se kvalitativno razlikuje po svojoj društvenoj suštini od oblika vojnog organizovanja u klasnim društvima.

Mislim da je drugo interesantno pitanje koje je značajno ne samo za teoriju nego i praksu — da li danas, u savremenim uslovima, postoje bitni ograničavajući faktori koji dovode u pitanje teoriju naoružanog naroda bilo u cjelini, bilo u nekim važnijim dijelovima. Svi znamo da se pominje dosta faktora koji ograničavaju. Tako se, recimo, ističe da je tehnologija doživjela takav revolucionarni skok, da se to neminovno moralo odraziti na teoriju opšteg naoružanja naroda. Razmišlja se i o tome da li se uopšte u savremenim uslovima, kada svijet raspolaže visoko organizovanim, nuklearnim armijama, može ratovati drugačije nego isključivo organizovanim klasičnim armijama? Često se kao faktori koji ograničavaju navode i karakteristike međunarodnih odnosa, pa se smatra da se ideja naoružanog naroda ne bi mogla primijeniti sve dok većina svijeta ne bude u sistemu razvijenih socijalističkih odnosa. Ovdje je, razumije se, nemoguće ulaziti u sva ova pitanja, iako je bez odgovora na njih nemoguće doći do tačnih zaključaka.

Nema sumnje da je veoma značajno i pitanje — kakav je dostignuti stepen razvitka društvenih odnosa u socijalizmu. To je veoma značajno i za nas. Mi razvijamo samoupravni društveni sistem za koji je jasno da je na sadašnjem nivou kompleksan, da nije čist, da je hibridan, da u njemu, kao u svakom društveno-političkom sistemu, postoji nekoliko elemenata — i država, i političko organizovanje, i javno mnjenje, a, za razliku od svih drugih političkih sistema, postoji i samoupravni element koji je u ekspanziji, u naraštaju, koji preovlađuje. Šta u tim uslovima funkcionalno predstavlja opštenarodna odbrana? Mi se svi slažemo da je opštenarodna odbrana funkcija društveno-političkog sistema. Takva načelna odredba je, bez sumnje, vrlo tačna, ali i vrlo uopštena. Očigledno je da je opštenarodna odbrana u našim uslovima — funkcija društveno-političkog sistema u cjelini, ali i svih njegovih konstitutivnih elemenata. A to znači — prevashodno samoupravne komponente koja je u ekspanziji, ali, s druge strane, i države, i političkih organizacija, i javnog mnjenja itd. U takvom kompleksnom značenju naša opštenarodna odbrana je funkcija našeg društva u cjelini, cjeline društvenih odnosa.

Na kraju, kao ograničavajući faktor često se pominju naše unutrašnje društvene protivrječnosti, kontraverze, društvena i politička situacija koja je bremenita raznim devijacijama i deformacijama. U vezi s tim postavlja se pitanje — koliko je to određujući

faktor od koga zavisi tempo realizacije koncepcije opštenarodne odbrane? Nema sumnje da se u tom pogledu polazi od tačnih pretpostavki — od ekonomskih, političkih problema, problema socijalne strukture itd. Sada je pitanje procjene — da li je naše društvo došlo do takvog stepena homogenizacije da je sazrelo za ozbiljniju transformaciju koncepcije odbrane. Međutim, ma koliko da je važna politička procjena, još je važniji jasan idejno-teorijski stav. Naime, načelno, samo razvijeno socijalističko društvo može razvijati samoupravljanje i opštenarodnu odbranu na osnovi opšteg naoružanja naroda. Isto tako tek u razvijenoj svjetskoj zajednici može se očekivati da će većina zemalja temeljiti vojnu organizaciju na toj osnovi. Međutim, još je i iz polemike Lenjina sa Kauckim poznato da socijalizam ne može čekati na idealne uslove. On se za njih mora boriti i to je, u stvari, pravi izvor porođajnih muka socijalizma. Jugoslovenski komunisti su prije 18 godina inicirali društvenu praksu radničkog upravljanja i društvenog samoupravljanja i, lomeći mnoge objektivne i subjektivne otpore, postigli na tom putu socijalističkog razvitka istorijske pobjede. Prema tome, i na području opštenarodne odbrane mi smo morali otvoriti procese socijalizacije a stvar je realnih mogućnosti, nastojanja subjektivnih snaga, daljeg rješavanja problema na idejnoteorijskom frontu, a, na kraju, i same prakse da verifikuje takvu koncepciju i konkretnije ukaže na oblike i načine organizovanja. Nema sumnje da su na tom osnovnom pravcu već postignuti najvažniji rezultati, a prije svega idejno-političko jedinstvo o društvenoj i strategijskoj opravdanosti, pa i neminovnosti prihvatanja i daljeg razvijanja opštenarodne odbrane.

Na kraju, rekao bih samo još to da je u Marksovom, Engelsovom i Lenjinovom shvatanju osnovno pitanje položaja čovjeka u udruženom radu i njegovo oslobađanje od sila otuđenih od društva. I ako od toga počemo, očigledno moramo ići na proces podruživanja odbrane, pri čemu će u tom procesu naći mjesto naša i svjetska realna situacija, a i svi elementi našeg društveno-ekonomskog i političkog sistema. Mislim da u tome moramo biti realni, racionalni, principijelni i smioni kako bismo obezbijedili konzistentnost idejno-teorijskih stavova i stalno uzimali u obzir indikatore objektivne realnosti.

Dr Laslo REHAK

Nadovezao bih se na izlaganje druga Dozeta direktnije, i to na deo koji se odnosi na našu aktivnost na idejnom i teoretskom polju. Želim ukazati na mesto naše nauke u pogledu izgrađivanja koncepta opštenarodne odbrane, a u tom kontekstu bih rekao — o doprinosu naše nauke, pre svega, društvenih nauka, u izgrađivanju pravilne, istinite i nedeformisane društvene svesti. I u tom pogledu verovatno treba stvoriti takvu atmosferu u kojoj naučni kadrovi, ili barem stručni koji se bave društvenim naukama iz stalnog sastava Armije, da ne budu skromni u svojim istupanjima. Isto tako nama je potrebna takva atmosfera u kojoj ono što možemo grubo i uslovno

nazvati „civilni sektor” društvenih nauka neće biti osetljiv ili odbojan u pogledu tretiranja ili afirmisanja odbrambenog aspekta u našim društvenim naukama od strane naučnika i stručnih ljudi koji su manje do sada javno istupali.

Mislim da predstoji jedna ekspanzija, kao izraz realnih društvenih potreba, da odbrambeni aspekt u društvenim naukama dobije veliku afirmaciju i prisutnost. Ova ekspanzija je u nauci uopšte već realnost, dakle u tehničkim naukama, u medicinskim naukama, ali sigurno da će do toga doći i u društvenim naukama. Ne bih rangirao šta je važnije kad je reč o pojedinim naukama i njihovoj ulozi sa gledišta odbrane, jer svaka nauka ima svoje mesto. Želim samo da naglasim neizbežnost predstojećeg prodora odbrambenog aspekta u društvenim naukama u nas, i potrebu da raspoložive snage što bolje koristimo, aktiviziramo.

Ukazao bih samo na to da se radi o stvaranju povoljne atmosfere, da je za ovih pola godine postignut kvalitetan obrt baš zahvaljujući aktivizaciji vrlo širokih masa radnih ljudi. (Kasnije ćemo se morati osvrnuti na to kako radni čovek, u kojim dimenzijama kreira koncepciju opštenarodne odbrane.) Mislim da milioni radnih ljudi angažovanih na poslovima odbrane dejstvuju i na atmosferu u samoj nauci — na to da se izrazi zahtev šta se očekuje od društvenih nauka i od nauke u celini. Dosta smo lutali na putu stvaralačkog angažovanja društvenih nauka na izgrađivanju koncepcije naše odbrane bez obzira na to što naš koncept gradimo godinama. Drug Rukavina je u jednom istupanju na seminaru SSRN u SR Hrvatskoj govorio da već 12 godina postoji kontinuitet na izgrađivanju ovog koncepta koji se sada materijalizovao u Zakonu o narodnoj odbrani i drugim merama. Ali mislim da smo već sada u povoljnijoj atmosferi u kojoj se afirmiše istina da je narodna odbrana doslovce opštedruštvena briga. Zato ćemo moći efikasno aktivizirati ono što već postoji kao društvena misao, kao rezultat društvene misli u nas, i moći pronalaziti puteve kako dalje izgrađivati istraživački rad.

Da ne bismo ostali samo na terenu predviđanja, pomenuo bih neke podatke iz ličnog iskustva, na primer, sa simpozijuma u Kotoru, oktobra 1967. godine. To je bilo povodom 50-godišnjice Oktobra; seminar je imao pretežno istorijski karakter. Ali istupanja dvojice drugova (Save Popovića i Branka Končara) nastavnika Političke škole JNA, unela su sasvim nov akcent u razmatranja, ove sekcije u čijem radu sam i ja učestvovao. Oni su razmatrali Lejninov koncept i dileme u vezi sa narodnom odbranom i stvaranjem Crvene armije. Ili, na primer, na politikološkom savetovanju u vezi sa etatizmom i samoupravljanjem kod nas, istupanje druga Dušana Dozeta u Bačkoj Palanci u tretiranju armije kao elementa političkog sistema (politikološko savetovanje 3—5. IV 1968. „Politička vlast i preobražaj etatističke u samoupravnu strukturu društva”). Za neke je ova diskusija bila otkrovenje. U celini, to je bio sasvim nov akcent u našim razmatranjima, ali i da budem pošten prema učesnicima, pomenuta diskusija je bila vrlo snažan podsticaj za one kojima je to bilo otkrovenje, da se lično orijentišu i u svojim istraživanjima i

da kompleksnije razmatraju naš politički sistem. Druga je stvar što je do istupanja druga Dušana Dozeta došlo tek trećeg dana kada većina gostiju i deo učesnika već nisu bili prisutni, a u objavljenoj knjizi istupanje je bilo sažeto i nije davalo punu sliku razmatranja. Ili, na primer, istupanja druga Pantelića u štampi. Mislim ne kao vojnog stručnjaka, čega u poslednje vreme ima podosta u našoj štampi, nego u smislu političkog, politikološkog pristupanja problemima narodne odbrane.

Uticaj realnog društvenog interesa da se aspekt narodne odbrane jače afirmiše u društvenim naukama dovešće do promena. Verovatno bi trebalo očekivati promene i u ličnoj orijentaciji istraživača u društvenim naukama i tome bi trebalo dati podršku. Promene se mogu očekivati i u programu istraživanja u oblasti društvenih nauka, koncepcijama uređivanja časopisa u oblasti društvenih nauka i uređivanju nekih serija u izdavačkoj delatnosti. Ovakve promene će sigurno značiti i menjanje ili korigovanje politike izdavanja sredstava za istraživanja u oblasti društvenih nauka.

Mihajlo VUČINIĆ

Naša zemlja je federativna zajednica. Federacija, s obzirom na svoju ulogu u zaštiti celovitosti i integriteta naše državne teritorije i društvenog sistema i dalje zadržava važne funkcije u odbrani. Istovremeno, veliki broj veoma značajnih zadataka je prenet na ostale društveno-političke zajednice, radne i druge organizacije itd. Republike su nosioci i organizatori, a opštine neposredno rukovode opštenarodnim otporom. Kao što je istakao drug Mitja Ribičič, nacionalni i drugi odnosi dobijaju sve značajniju ulogu na području narodne odbrane itd.

Očito je da naš sistem odbrane mora biti jedinstven. U čemu se i kako ostvaruje to jedinstvo, uz puno poštovanje suverenih prava republika i drugih društveno-političkih zajednica?

Milojica PANTELIC

Slažem se sa drugovima Ribičičem i Dozetom da je teorija opštenarodne odbrane stara u tom smislu što joj je izvoriste kod klasika marksizma — Marksa, Engelsa i Lenjina, ali je i nova utoliko što smo u društvenoj praksi i teorijskoj razradi otišli daleko u afirmaciji, u stvari, u sadašnjim uslovima našeg unutrašnjeg socijalističkog samoupravljačkog razvoja i međunarodnih odnosa, u realizaciji tih postavki klasika o opštenarodnoj odbrani o vojnoj organizaciji „naoružanog” naroda.

Mislim da u tom pogledu važi isto što i za celokupan društveni razvitak. Jer, nema nikakve sumnje u to, recimo, da je jedna od istorijskih zasluga Komunističke partije Jugoslavije na čelu sa drugom Titom u drugom svetskom ratu u tome što je znala i

umela da na kvalitetno nov način organizuje i izvede pobedonosni oslobodilački rat i socijalističku revoluciju, ali i kvalitetno nov način partizanske oružane borbe. Tako i danas kada je reč o koncepciji opštenarodnog odbrambenog rata, o praksi i teoriji tog i takvog rata, one su stare u tom smislu što im je izvoriste kod Marksa, Engelsa i Lenjina, a nove utoliko što ih mi uspešno i revolucionarno stvaralački razvijamo u datim istorijskim okolnostima.

Drugo pitanje se tiče teorije „nacionalnih armija”. Ne znam u kolikoj je meri u našem društvu rasprostranjena ta „teorija”. I ne bih ulazio u to. Ali mislim da je sa stanovišta naše društvene samoupravne prakse uopšte, a posebno društvene prakse na području opštenarodne odbrane — veoma potrebno ukloniti i izvesne nespo- razume koji svakako postoje u tom pogledu. Kada je reč o onome što podrazumevamo pod pojmom operativna armija, ne može biti govora o nacionalnim — republičkim armijama. U tom smislu da svaka nacija, svaka republika, ima svoju operativnu armiju. Jer, nama treba jedinstvena operativna armija — JNA — kao instrument federacije i svih radnih ljudi, naroda i narodnosti, svih republika SFRJ. Mislim da nam upravo takva jedinstvena operativna armija treba i iz društvenog, i vojnog aspekta, jer ćemo koncept opštenarodne odbrane najuspešnije realizovati ako imamo na toj osnovi rešen problem kakva je stvarno operativna JNA — okosnica svenarodne oružane borbe, spremna da u opštenarodnom odbrambenom ratu izvodi operacije, bojeve i borbe na čitavoj državnoj teritoriji.

To, naravno, ne znači da i na području organizovanja kadrovske politike, borbene upotrebe i drugih pitanja operativne armije, ne vodimo i ne treba sve više da vodimo računa i o problemima međunacionalnih odnosa. Ako smo zapisali u Ustavu i Zakonu o narodnoj odbrani da je pripremanje i organizovanje Jugoslovenske narodne armije u domenu federacije, to nikako ne znači da problematikom naše operativne armije ne treba da se bave i svi samoupravljačko-predstavnički faktori našeg društva. Federacija, pa time i JNA, kao jedan od njenih instrumenata, nije nikakva vannacionalna i vanrepublička ili apstraktna kategorija, već instrument zajedničkih interesa svih radnih ljudi, naroda, narodnosti i socijalističkih republika i pokrajina.

Međutim, na području teritorijalne odbrane i ratne pripreme društvenih delatnosti imamo u izvesnom smislu, drugu, specifičnu situaciju. Ustav i novi Zakon o narodnoj odbrani, koji predstavlja i specifičan izraz koncepta opštenarodne odbrane, zalažu se za to da se svaki društveni faktor, od radne organizacije do federacije, afirmiše kao kompleksni nosilac funkcije narodne odbrane, a to znači svih oblika otpora u opštenarodnom odbrambenom ratu, s tim što u okviru tih oblika otpora dominirajuće mesto pripada oružanoj borbi.

Međunacionalni odnosi su uvek na neki način aktuelni u našem samoupravnom socijalističkom razvoju kao sastavni deo samoupravnih socijalističkih društvenih odnosa. Mislim da smo u rešavanju međunacionalnih odnosa i na području opštenarodne odbrane

odmakli taman toliko koliko i u teoriji i praksi realizovanja koncepta opštenarodne odbrane. Čak bih rekao i to da smo u razradi međunacionalnih odnosa i iz teorijskog aspekta, na području opštenarodne odbrane u izvesnom zaostatku u odnosu na druga područja samoupravnog društvenog razvoja. I zato je jedan od zadataka Saveza komunista u Armiji i ne samo u njoj da tom problemu posveti mnogo veću pažnju.

Kad je reč o instrumentima jedinstva i samostalnosti na području opštenarodne odbrane, mislim da u teoriji i praksi opštenarodne odbrane moramo stalno voditi računa o oba faktora, istovremeno ih isticati i rešavati. Jer, ako se insistira samo na jednom, ne može a da ne trpi drugi, i obratno. Ako je reč o instrumentima kojima se obezbeđuje jedinstvo opštenarodne odbrane, pored Ustava SFRJ, Zakona o narodnoj odbrani, a, pre svega, koncepcije opštenarodne odbrane, postoji i drugo područje — područje praktičnih mera kojima se obezbeđuje jedinstvo, a istovremeno i neophodna samostalnost svih društvenih faktora i subjekata opštenarodne odbrane. Te praktične mere smo u Zakonu o narodnoj odbrani nazvali jedinstvenim osnovama i pripremnim merama koje utvrđuje federacija. Naravno, one moraju da se utvrđuju i na svim drugim nivoima — u republici, pokrajini, opštini.

U daljem razvoju i realizaciji koncepta odbrane, kao i čitavom društvenom razvitku, pored drugih društvenih instrumenata afirmisaće se i instrument samoupravnog dogovaranja. Razume se, ono će se u specifičnim oblicima ispoljiti na području opštenarodne odbrane. Istovremeno sa našim naporom da što više afirmišemo samoupravno dogovaranje, moramo biti što određeniji i konkretniji.

Na širokom i bogatom frontu raznovrsnih oblika otpora u opštenarodnom odbrambenom ratu oertavaju se, po mom mišljenju, tri osnovna strategijska pravca. Prvi je pravac raznovrsnih oblika otpora u domenu oružane borbe operativne armije. Tu smo postigli značajne rezultate. Ali, u datom društvenom trenutku i tu se mnogi problemi postavljaju na nov način. Mislim da je osnovni — u potrebi evolucije u rešavanju svih ključnih problema izgradnje i ratne upotrebe operativne armije. Ta evolucija je već u toku, ali je treba proširivati i ubrzavati.

Drugi strategijski pravac raznovrsnih oblika otpora je na području teritorijalne odbrane koju, kako smo definisali Zakonom o narodnoj odbrani, sačinjavaju teritorijalne oružane jedinice, službe teritorijalne odbrane u najširem smislu reči, civilna zaštita i milicija u ratu. Tu je, razume se, pored oružane borbe, reč i o drugim oblicima otpora.

Treći strategijski pravac — to su oblici otpora, u suštini, van „dijapazona” oružane borbe. Mislim da smo u tom pogledu, bez obzira na to što imamo bogata iskustva NOR-a, u velikom zaostatku. I zato je prvenstveni zadatak svih društveno-političkih i drugih organizacija da izučavaju, pripremaju, organizuju i izvode političke, diverzantske i druge oblike otpora.

Ilustrovaću to samo sa nekim primerima. Svež mi je u sećanju primer Norveške iz II svetskog rata, kad su sve sportske organizacije koje su imale nekoliko hiljada mladih, odlučile da ne daju priredbe dok traje fašistička okupacija. I to je oblik otpora. Za mene je oblik otpora i ova nema demonstracija Pražana na sahrani Jana Palaha, zatim skidanje saobraćajnih znakova, kućnih numera itd.

Dr Laslo REHAK

Koncepcija i upotreba maternjeg jezika

Ukazao bih ovde samo još na jedan element kada se govori o nacionalnoj komponenti. Ovde je u diskusijama dominirala nacionalna komponenta kao globalni interes koji proizilazi iz nacionalnog kolektiviteta. Zadržao bih se ovde na još jednom elementu koji nije nezavisan od tog globalnog nacionalnog interesa, ali je jedan od posebnih vidova ispoljavanja nacionalnog elementa kod pojedinaca, kao nacionalni atribut ličnosti svakog pojedinca: radi se o upotrebi maternjeg jezika.

Mislim da je u našoj javnosti u celini, u našem školskom sistemu i javnom saobraćaju dugo vladalo mišljenje, i to uprošćeno, o jeziku kao tehničkom sredstvu za sporazumevanje, a u manjoj meri je jezik shvatan kao integralni deo čovekove ličnosti. Odraslog ovakvog vulgarizovanog i jednostranog shvatanja mogli smo videti u našim školskim programima, zakonskim i podzakonskim normama, u društvenim konvencijama, u shvatanjima i pogledima građana itd.

Polazeći od našeg antropocentrizma, našeg shvatanja socijalističkog humanizma, maternji jezik i njegova upotreba dobijaju jednu drugu dimenziju.

Nije slučajno što je naša armija koja u velikoj meri računa sa faktorom čovek i vaspitava tog čoveka, postigla najveće rezultate u našoj zemlji u pogledu psihologije, primenjene psihologije, andragogije, socijalne psihologije itd. Uvažavanje u većoj meri upotrebe maternjeg jezika ne samo kao elementa nacionalne ravnopravnosti, već i kao značajnog elementa uvažavanja ličnosti čoveka, je veoma važno i značajno.

Mislim da uvažavanje jezika kao integralnog dela ljudske ličnosti, a ne samo kao tehničkog sredstva sporazumevanja, dobija značaj ne samo zbog onih 15 ili 20 procenata ljudi koji ne govore srpskohrvatskim jezikom kao maternjim, nego i zbog psihologije i navika pripadnika velikih nacija (u našim razmerama velikih nacija). Mislim da uvažavanje maternjeg jezika ima značajnu ulogu u savlađivanju etnocentrizma koji se normalno javlja u nedovoljno razvijenim sredinama, i ne samo tamo, i to se različito ispoljava kod pripadnika malih i velikih nacionalnih skupina. To je aktuelno za svaku našu sredinu. Uvažavanje malih i velikih, međusobno uvažavanje, to je jedan od onih elemenata spona i veza među našim narodima i narodnostima koje u globalu nazivamo „bratstvo i jedinstvo”. U postavljanju ciljeva i zadataka moramo da budemo realni i revolucionarni, a ne nestrpiljivi malograđanski radikalisti. Ne mo-

žemo tražiti prebrzo i nerealno prožimanje kultura ili međusobno znanje jezika. Ali u zahtevu međusobnog uvažavanja, uvažavanja i različitosti i učvršćivanja uverenja da nam to neće smetati u formiranju i zajedničkih navika i zajedničkog moralno-političkog jedinstva — moramo biti odlučni i beskompromisni.

Berislav BADURINA

Nauka u odbrani i nauka

Rekao bih najpre nešto o tome za što se založio i drug Rehak, naime, da bi trebalo da u nauci u celini, a posebno u društvenim naukama, odbrambeni aspekt bude mnogo prisutniji nego do sada. U tome vidim izvanredno važan pravac naše aktivnosti koji nam može doneti veoma značajne rezultate na planu jačanja opštenarodne odbrane. Ta orijentacija ima dvostruk značaj. S jedne strane, time se obogaćuje nauka, pa je, prema tome, i za nju korisna. Naša nauka nije do sada uzimala u dovoljnoj meri u obzir i ovaj element koji ima i te kakve reperkusije na celokupan život zemlje. S druge strane, svi mi koji radimo u Armiji na problemima opštenarodne odbrane uvereni smo da većim osloncem na nauku možemo mnoga pitanja rešavati kvalitetnije. Ta obostrana korist upućuje nas da istovremeno i usklađeno radimo na tome da nauka i naučno-istraživački rad budu u najvećoj meri prisutni u razmatranju i rešavanju svih pitanja vezanih za opštenarodnu odbranu. Mislim da možemo reći da ćemo takvom orijentacijom, ako je budemo dosledno sledili, postići nove značajne promene na polju jačanja naše odbrane u celini i to uz relativno ograničena dodatna ulaganja. Kadrovske teškoće postoje. Uveren sam čak, da su sada to najveće teškoće, ali moramo tražiti rešenja da ih savladamo, što nije nemoguće pod uslovom da imamo jasnu orijentaciju i da stvaramo neophodne okolnosti za razvoj naučnoistraživačkog kadra.

Naznačiću samo neka područja aktivnosti gde bi nam orijentacija na jače prisustvo nauke i naučno-istraživačkih metoda dala značajne rezultate. Prvo, to je područje tehnologije rukovođenja, upravljanja, komandovanja, odlučivanja. Drugo važno područje je utvrđivanje osnovnih pravaca sticanja borbene prednosti nad bilo kojim protivnikom i rešenost da uporno sledimo te pravce. Nema potrebe dokazivati da je neophodno da u čitavom našem radu, i kad je u pitanju operativna vojska i kad je reč o teritorijalnoj odbrani ili ostalim vidovima i oblicima otpora, budu prisutna nastojanja da otkrijemo slabe tačke protivnika i da te njegove slabosti produbimo. Očito je da bez naučnog prilaženja to nećemo postići.

Sledeće područje obuhvata odnos između ulaganja (ne samo materijalnih) i efekata koji se postižu. Moramo težiti da svako naše ulaganje da što veći efekat. To je potrebno utoliko više što su naše materijalne i druge mogućnosti ograničene, pa svaka investicija mora biti na pravom mestu i u pravo vreme.

Dalje, modernizacijom programiranja i planiranja razvoja naših oružanih snaga, nastojanjem da ti programi i planovi budu što dugoročniji (naravno, koliko to razni činioци dozvoljavaju) i unoše-

njem potrebne dinamičnosti i intenzivnosti u tu celokupnu delatnost otvaraju se nove mogućnosti za jačanje našeg sistema opštenarodne odbrane.

Zatim, podsticanje maštovitosti naših ljudi i utvrđivanje specifičnih originalnih rešenja u raznim oblastima naše ratne doktrine može nam doneti mnoge koristi i sada u miru i u eventualnom ratu. Slično je i sa pitanjem organizacije. Upravo sistem opštenarodne odbrane zahteva izvanrednu organizovanost, što je jedna od osnovnih pretpostavki da bude efikasan. Naravno, sastavni deo te organizovanosti je i pitanje obaveštenosti građana o merama odbrane, da bi uvek i u svakoj situaciji znali šta i kako treba da rade.

Ima i drugih područja, gde bi nam orijentacija na jače prisustvo nauke i naučnoistraživačkog rada dala za relativno kratko vreme, uz relativno ograničena ulaganja, značajne rezultate.

Drugo pitanje o kome bih rekao nekoliko reči je pitanje jedinstvenosti sistema opštenarodne odbrane. Naša opštenarodna odbrana predstavlja veliki složeni sistem koji se mora ponašati po pravilima ponašanja takvih sistema. Sistem opštenarodne odbrane može da uspešno deluje jedino kao jedinstven. Istina, u eri detatizacije, decentralizacije raznih društvenih funkcija i odgovornosti, u eri jačanja prava i dužnosti svih aktivnih činilaca našeg društva, može izgledati delikatno ukazivanje na ovo pitanje.

Međutim, uza svu njegovu delikatnost, insistiram na jedinstvenosti sistema opštenarodne odbrane. Zašto insistiram? Pre svega zbog toga što je opasnost koja može našoj zemlji da zapreti jedinstvena. Nema spoljnih opasnosti koje bi bile posebne za Slovence, za Srbe, za Makedonce itd. Svaka spoljna pretnja javlja se kao jedinstvena opasnost za našu zemlju kao celinu. Drugo, postoji jedinstven nacionalni i revolucionarni interes svih naših republika, svih naroda i narodnosti i svih radnih ljudi da brane našu samoupravnu socijalističku zajednicu. Zatim, i svaki ratni slučaj u kome se naša zemlja može naći bio bi jedinstvena akcija protivnika u odnosu na čitavu zemlju, a ne samo na deo naše zemlje. Danas su borbena sredstva koja bi agresor upotrebio u bilo kojem ratnom slučaju (u ograničenom ili opštem ratu, klasičnom ili nuklearnom) takva da bi njima istovremeno obuhvatio celu zemlju.

U takvoj situaciji moramo agresoru suprotstaviti jedinstven napor zemlje, izražen u jedinstvenom sistemu odbrane koji obuhvata poznate elemente: operativnu armiju, teritorijalnu odbranu i sve druge vidove i oblike otpora. Osnovna pretpostavka jedinstvenosti sistema je jedinstveno shvaćanje i tumačenje koncepcije i utvrđivanje i realizovanje nekih neophodnih zajedničkih stavova iz oblasti organizacije, rukovođenja, naoružanja i načina vođenja borbenih dejstava, uz maksimalno vođenje računa o posebnostima ne samo republika nego i uži društveno-političkih zajednica. Uporedo s tim neophodno je stalno podsticati i razvijati inicijativu svih subjekata naše opštenarodne odbrane i odlučno se suprotstavljati svakom pokušaju da se iz jednog centra (ne samo iz federacije) određuju formule i šabloni za organizovanje odbrane. Svaki šablo-

nizam i svaki pokušaj da se sve reguliše odozgo direktno su protivni duhu naše koncepcije opštenarodne odbrane i mogu imati štetne posledice.

Mihajlo VUČINIĆ

Poznato je da je koncepcija naišla na široku podršku i da je sa oduševljenjem prihvaćena od ogromne većine radnih ljudi. To nije slučajno. Oni u njoj vide dalju afirmaciju i realizaciju samoupravnih prava i realnu mogućnost odbrane svoje zemlje. Njihova visoka politička svest i zrelost došla je do izražaja u nizu konkretnih inicijativa, u formiranju radničkih i omladinskih formacija, nabavci oružja i opreme, razvijanju novih sadržaja i organizacionih oblika opštenarodne odbrane itd. Sa istim takvim oduševljenjem prihvaćena je i od pripadnika JNA.

Međutim, kao što se svakom našem koraku i uspehu u samoupravnom razvitku suprotstavljaju birokratske i reakcionarne snage tako je i sa koncepcijom odbrane. Sa tim moramo računati. Na idejnom planu ima dilema i nerazumevanja društvenih procesa na planu odbrane. Reč je o odnosima: operativna armija — teritorijalna odbrana, država — nacionalno-republička komponenta u konceptu, država — odbrana itd. Gde su koreni tih dilema i pojava? Uloga SKJ u JNA na tom planu?

Branko BOROJEVIĆ

Dok smo još kod ovih opštih idejnih osnova hteo bih da ukazem na neke koje, istina, izgledaju kao dileme, ali im treba dati pravu dimenziju i pokazati kakve su stvarno. Da li, na primer, ima dilema — oko uloge i odnosa i operativne armije i teritorijalnih jedinica ili, možda, oko odnosa: federacija — nacionalno-republička komponenta u konceptu opštenarodne odbrane itd. Mislim da je odgovor lako naći onog momenta kada vidimo šta su glavne društvene osnove i premise opštenarodne odbrane.

Prvo, moramo odmah poći od toga da je osnovna funkcija opštenarodne odbrane spoljna. Kad bi mir bio trajno obezbeđen, naše društvo ne bi trebalo da je izgrađuje, jer bi moglo imati miliciju za održavanje reda i zaštitu u zemlji. To je osnovni sadržaj za određivanje karaktera opštenarodne odbrane. Svako ko bi ugrozio integritet Jugoslavije, nezavisnost naroda, samoupravni socijalistički društveni sistem — morao bi da se neposredno sudari sa našim snagama opštenarodne odbrane.

Drugo, društvena sadržina opštenarodne odbrane je izuzetno značajna. Ona je u socijalističkim tekovinama koje smo ostvarili kroz rat i revoluciju i u tekovinama društvenog preobražaja koje je samoupravno socijalističko društvo razvilo.

Ta dva društvena stuba nisu više samo izvor i moralni kapital, već činoci koji neprekidno deluju. Društvo, pored operativne armije,

gradi teritorijalnu vojsku u koju su svrstani radni ljudi, njima se daje naoružanje, oprema itd.

Dakle, te komponente su glavni znaci raspoznavanja, tj. da li jedna idejna ili politička manifestacija ima karakter takvog polarizovanja snaga i kakav je odnos prema njima. Ako u Jugoslaviji imamo pojavu iređente, na ma kom njenom području ta pojava se može relativno brzo prepoznati po tome kako se odnosi prema našem socijalističkom društvenom poretku i integritetu, nezavisnosti i suverenitetu Jugoslavije.

Istakao bih da smo kroz našu politiku izgradili i treću, trajnu komponentu, a ta je — jasna spoljnopolitička koncepcija Jugoslavije koja se dosledno bori za mir, za ravnopravnost i saradnju među narodima za nemešanje u unutrašnje uređenje drugih država, koja, dakle, svoju oružanu silu razvija nužno samo da se obezbedi od spoljne agresije. U saglasnosti s takvom politikom razvijamo ceo-kupni sistem opštenarodne odbrane. Mi smo protiv primene nasilja u međudržavnim odnosima, mi smo za razoružanje, za uništavanje svih arsenala atomskog oružja. To je postala značajna komponenta naše snage i odbrambene politike i zbog toga se nismo vojnički konfrontirali u blokove i ne dajemo nikome povod da nas napadne. I zaista — sve to izražava dubok interes svih naših naroda. A kada bi bili napadnuti, ne preostaje im ništa drugo, nego da brane svoje egzistencijalne interese, pravo na slobodan život, kao građani i kao narod itd.

Ovo govorim i zbog toga što se ponekad nepravilno ističe da, na primer, stepen nerazvijenosti utiče na ocenjivanje odnosa prema odbrani zemlje. Međutim, pokazalo se da i razvijeni i nerazvijeni narodi jednako odlučno brane svoju slobodu i nezavisnost. Tako su se i narodi Jugoslavije kroz rat i revoluciju, s oružjem u ruci — i to u ogromnoj većini — saglasili da ta zajednica koju su stvorili najbolje štiti njihove nacionalne i socijalističke interese. Pojedinci ili grupe koje su protiv toga, brzo se i sami demaskiraju kao anti-socijalističke ili iridentističke snage i sl.

Ako tako gledamo, mislim da i neka idejna nerazumevanja u opštenarodnoj odbrani ne mogu biti tako velika, jer su je u okviru naših socijalističkih odnosa prihvatile sve progresivne i patriotske snage. Sve one druge snage koje bi radile protiv interesa Jugoslavije — neprijateljske, antisocijalističke snage — sve one koje bi radile za račun neprijatelja Jugoslavije, za račun neke strane sile, mogu se onda lakše prepoznati i može se protiv njih odlučno boriti.

Mislim da je za Savez komnista sada veoma značajno širenje ovakvog koncepta o našim mogućnostima, čistoti naših stavova, obavezi građana u opštenarodnoj odbrani i da se suzbijaju tamo gde ih ima, neverica, kolebljivost i uticaj neprijateljskih snaga izvana.

Zbog toga cenim da nema ideološke dileme širih razmera, kao što je, recimo, nacionalni momenat. Činjenica je da smo mi u ratu ovu komponentu socijalističke revolucije pravilno razvili. Ona je išla odozdo. Jugoslovenska armija je stvorena na kraju rata i možda je donekle ostala jednostrana u strategijskoj konstelaciji snaga jer se, pored operativne armije, nije razvila i teritorijalna, partizanska

komponenta. Istina, 1948. godine stvaraju se partizanske jedinice i štabovi. Ovi partizanski štabovi koji su bili po svim republikama imali su nacionalno-republičke karakteristike. Deset godina kasnije razvio se celovit koncept opštenarodne odbrane, no najviše se razvijao u okviru JNA, da bi se sada iz poznatih razloga, novim kvantitetima pristupilo razrađivanju organizacije teritorijalnih jedinica i mnogih poslova na pripremama društva za odbranu.

Sasvim je jasno da u idejnoj i političkoj sferi treba razjašnjavati i nove pojave koje postavlja materijalizacija koncepta opštenarodne odbrane.

Nacionalna komponenta dobija time punu afirmaciju u ovom delu teritorijalnih oružanih snaga, kroz samoupravne institucije na svim nivoima, i u JNA u kojoj se revolucionarni kadrovi kao nosioci te koncepcije brinu o doslednom sprovođenju politike SKJ u međunacionalnim odnosima. Stavove u pogledu upotrebe jezika smo manje-više principijelno raščistili, ali to treba i dalje razvijati. Osim upotrebe srpskohrvatskog jezika u komandovanju, obuci, sprovođenju borbenih i drugih zadataka u jedinici, u svemu drugom što je van obuke i naređenja — ljudi u jedinici mogu da upotrebljavaju svoj jezik. Pored toga, korespondencija, na primer, naše vojne komande u Ljubljani ili Skoplju sa građanskim vlastima treba da bude na slovenačkom, odnosno makedonskom jeziku. No tu se još mogu razrađivati i drugi detalji o upotrebi jezika.

Sigurno je da ima značaja stalno naglašavanje da se u Jugoslovenskoj narodnoj armiji ne zapostavi briga o nacionalnim i međunacionalnim odnosima itd. To je važan zadatak za SK i sve nadležne organe, zadatak koji se mora sprovoditi bez dilema i nedoslednosti.

Možda ima potrebe da se podsetimo na jedan dijalektički, marksistički stav u nacionalnom pitanju. Lenjin je stalno govorio da ona nacija koja je nekada bila hegemon, ima zadatak u socijalističkoj zajednici da se stalno bori za afirmaciju drugih naroda, da se u svakom pogledu ravnopravno razvijaju, i da se stalno energično bori protiv mogućeg hegemonističkog zastranjivanja, a da ovi drugi narodi istovremeno kroz razvoj svojih prava ističu sve ono što ih međusobno spaja.

Razume se, mi tu imamo i druge sadržaje u tom integrišućem elementu. U razvijanju pravilnog zajedničkog interesa razvija se i patriotizam svakog naroda posebno i svih u celini. Naš patriotizam i osećanje spremnosti da se daju žrtve za odbranu socijalističkih tekovina i integriteta zemlje zasniva se na socijalističkom patriotizmu svakog naroda i narodnosti i na zajedničkom interesu koji se kroz njega izrazio. A u čemu se ogleda taj zajednički interes? U očuvanju integriteta i svih elemenata solidarnosti. Mislim da ovaj elemenat solidarnosti koji će i IX kongres SK naglašavati i sa ekonomske i sa drugih strana, treba da naglasimo u konceptu opštenarodne odbrane.

Međutim, ako SK to usmerava i razjašnjava, tu ne može doći do većih razlika i dilema.

Možda smo sada, ne razrađujući nove pojave, ne definišući dovoljno svaki od ovih elemenata, postali ponekad u jednom ili drugom pravcu jednostrani i nedorečeni. Kada se radi o narodnoj odbrani, mislim da nas aktuelnost problema obavezuje da budemo precizni i jasni.

Ili, uzmimo u razmatranje pitanje odnosa države i odbrane. Mislim da ovde i za teoriju mogu biti interesantne šire razrade, jer tu ima novoga. Ali, za praksu je možda važno imati u vidu da deetatizacija u odnosu na narodnu odbranu nije sasvim istog karaktera kao i u privredi. To je činjenica. Jer ako i po čemu država ima kompetencije, onda je to u odnosu na Armiju. Međutim, iako je država i u republici i niže — samoupravno društvo je primilo na sebe takođe krupne vojne poslove, što čitavom kompleksu pitanja država — odbrana daje nove kvalitete. Iz toga slede značajne implikacije za nove odnose društvo — Armija itd.

Mislim da ni tu nema dilema većih razmera. Istina, u Armiji moramo stalno delovati da se, usled tradicionalizma ili inercije ne ispoljava klasično, staro shvatanje položaja Armije u društvu. Na kraju smatram da se nalazimo pred obavezom široke idejne i vojno-političke akcije informisanja i upoznavanja ne više samo određenih krugova nego celokupnog naroda sa suštinom koncepcije opštenarodne odbrane. Pri tome ne treba da se zadržavamo samo na nejasnoćama, već da uporno razjašnjavamo sve strane naše koncepcije do stepena punog saznanja građana i naroda o opštenarodnoj odbrani. Izgradnja ljudskog faktora je na prvom mestu za Savez komunista i društveno-političke organizacije. Briga o ponašanju čoveka o njegovom mnjenju, svesti, o moralno-političkoj i psihološkoj pripremi za eventualne ratne situacije — to mora biti u centru pažnje. Jer, osnova na kojoj snaga naše opštenarodne odbrane počiva jeste u političkom i borbenom jedinstvu našeg ljudskog faktora.

Mihajlo VUČINIĆ

U nekim krugovima se u nas može čuti da je ovo što mi radimo na planu narodne odbrane svojevrsna militarizacija društva.

Branko BOROJEVIĆ

Savez komunista nije nikada i niukom vidu unosio ideju militarizma u naše društvo. Militarizam znači dominaciju vojnog oblika organizovanja i vojnih kriterijuma koji se nameću politici, privredi, diplomatiji, međunarodnim odnosima itd.

Ovo podruštvljavanje vojnih poslova i nadležnost samouprave u izgradnji velikog dela oružanih snaga — to je demilitarizacija. Značajno je i to što nema stajaće teritorijalne vojske. Kad bismo imali u miru stajaće teritorijalne jedinice, kad bi veliki vojni potencijal diktirao ekonomici i politici, to bi bio militarizam.

Ovde se, sada vrši područstvljavanje i deetatizacija. Važno je to što se u onom delu gde prerogativi državne vlasti ostaju, kao što se kod nas jasno vidi, sistem političkog rukovođenja armijom ostvaruje preko predstavničkih i drugih organa društva.

Berislav BADURINA

S tim u vezi da li ima ili nema dilema o premisama na kojima bazira naša koncepcija opštenarodne odbrane, a jedna od takvih je i ocena opasnosti koje nam prete spolja, mislim da moramo imati jedinstven pogled na pitanje realne ocene tih opasnosti. Čuvajući se svakog dramtizovanja događaja i situacije, moramo objektivno sagledavati, analizirati i procenjivati sve verovatne pretnje spolja, težeći da predviđamo budućnost, a ne samo da konstatujemo ono što se desilo.

Branko BOROJEVIĆ

Slažem se. Ne može biti iluzija — u Jugoslaviji moramo da polazimo od jednog principa — da se branimo od svake agresije bilo sa koje strane došla, bilo pod kakvim izgovorom. Ja insistiram na tome da učinimo sve i upoznamo naše ljude sa koncepcijom. Naše vojnostrategijske procene su dugo bile i ostajale u vojnom krugu. Sada ih je Savet narodne odbrane dao šire, ali opet za jedan vodeći deo kadrova. One još nisu postale instrument spoznaje svih građana Jugoslavije.

Vasilije CERVIĆ

Teorija i praksa opštenarodne odbrane obuhvaju, u stvari, dva sklopa problema: one koji se tiču njene opšte svrhe, njene koncepcije o odbrambenom ratu, i one koji se odnose na tehniku sprovođenja ove ideje o odbrani. Ako govorimo o opštem idejnom konceptu i o tome da se on naslanja na naučni socijalizam, na ono što su dali Marks, Engels i Lenjin, rekao bih da idemo ka tom naučnom nasleđu ili, tačnije, da od njega polazimo preko jednog mosta koji smo sami izgradili u oslobodilačkom ratu i revoluciji, i da to nipošto ne treba da zanemarimo. A baš nam oslobodilački rat i revolucija, kao i slični ratovi koji su kasnije vođeni i vode se i danas pružaju iskustva trajne važnosti, naročito u pogledu socijalnih i nacionalnih obeležja armije.

Engels je definisao vojsku kao organizaciju naoružanih ljudi koje država izdržava radi vođenja napadnog ili odbrambenog rata; za njega je naoružani narod bio ideal, pa ipak je dalekovido predviđao da dokle god postoji opasnost od rata, neće nestati potrebe za stalnim armijama. Ali, kao što je primetio Mering, čak i takav izvanredan um kao što je Engels, teško je izbegavao uokvirujuće dej-

stvo istorijskog materijala koji je naučno obrađivao: njega je, na primer, čvrsto vođenje operacija na američkom Jugu u građanskom ratu ponekad zavelo da veruje u njihovu pobedu, dok je Marks nepokolebljivo verovao da će pobediti severne države. Engels je, dakle, u konkretnom slučaju pridavao veći značaj vojnoj organizovanosti, a Marks socijalnim komponentama vojne organizacije.

Mislim da naš oslobodilački rat pokazuje izvanredno uspele i originalnu asimilaciju teorijskog nasleđa naučnog socijalizma i da je, u koječemu, to nasleđe obogatilo. Ali, mislim, isto tako, da je aktuelna situacija po mnogim oznakama nova i neponovljiva i da svaku savremenu vojnu organizaciju i svaki savremeni rat treba ispitivati, kako je Lenjin savetovao, po njihovim konkretnim karakteristikama.

U vezi s tim skrenuo bih pažnju na jednu Marksovu misao prema kojoj socijalizam odbacuje politički plašt tamo gde pokazuje svoju svrhu, svoju dušu, drugim rečima da se ispoljava kao socijalna revolucija, a ne samo kao politička borba za vlast. Mislim da se koncepcija opštenarodne odbrane, u tom pogledu, nalazi na tom Marksovom tragu. Svi smo mi svedoci fakta da se u nas menja država, menja federacija, da se one menjaju u smislu jačanja samoupravnih elemenata, ravnopravnosti naroda i narodnosti i smanjivanja klasičnih elemenata države, dakle u smislu deetatizacije. Meni se čini da se iste te stvari reflektuju i na koncepciju opštenarodne odbrane. Ako smo i ranije imali nešto što smo nazivali snagama narodne odbrane, izvan operativne armije, ali nešto što je prevashodno organizovala Armija sama i po svom tipu, sada se u tom pogledu dešavaju suštinske promene, sada se uvećavaju ingerencije samoupravnog društva u organizovanju sistema opštenarodne odbrane, uvećavaju se samoupravna prava i dužnosti radnih organizacija i društveno-političkih zajednica i na tom području društvene delatnosti.

Tim povodom podsetio bih na jednu napomenu Klauzevica prema kojoj: ukoliko se naoružani narod organizuje po tipu stajaće vojske, utoliko su njegove moralne snage, oblici organizacije, pa i ukupna borbena sposobnost slabije izraženi; ukoliko on ne podleže tim principima organizacije, utoliko je to veća snaga. Podsetio bih, isto tako, na još jedno njegovo opažanje: da je nemoguće ne videti bliskost koja postoji između prirode naoružanog naroda i pojma odbrane, da je, dakle, nemoguće ne videti da naoružani narod pripada, pre svega, odbrani i da će dejstva kojima on nadmašuje napad ispoljavati prvenstveno u odbrani.

Odjek društvenih promena u nas, odjek razvoja samoupravljanja i procesa deetatizacije, ogleda se i u novom društvenom položaju vojnih starešina. Njihova društvena aktivnost na daljoj razradi i praktičnom ostvarivanju koncepcije opštenarodne odbrane ima ista obeležja kao i društvena aktivnost na svim drugim područjima društvenog života.

Hteo bih da dodirnem još jedno pitanje za koje mislim da ima suštinsku važnost. Ono se tiče praktičnog ostvarivanja koncepcije

opštenarodne odbrane, ukratko ekonomske strane stvari. Ne mislim da su profesionalni vojnici uvek naklonjeni tome da misle ekonomski ili da široko razmatraju ekonomske probleme. Njih prevashodno zanima efikasnost, a ekonomske probleme društva ponekad zanemaruju. Razume se, društvene obaveze i društvena angažovanost naših starešina upućuje ih upravo na to da se s najvećim razumevanjem odnose prema ekonomskom razvoju i ekonomskim problemima društva. Mislim da nas društveni trenutak u kome se nalazimo — sprovođenje privredne i društvene reforme — i situacija koja je manje-više očevidna u pogledu relativne oskudice finansijskih sredstava za programe modernizacije, povećavanja produktivnosti rada i zapošljavanja — obavezuju da najekonomičnije i najracionalnije trošimo sredstva koja odvajamo za odbranu i da ne očekujemo više nego što društvo može da dá za finansiranje programa opštenarodne odbrane. Moramo, najposle, da razumemo da materijalna sredstva koja ćemo nadalje imati uveliko zavise od programa modernizacije industrije i poljoprivrede, od sprovođenja privredne i društvene reforme. Osim toga, mi, ponekad, poneti izvanrednim političkim raspoloženjem ljudi i njihovom moralnom uverenosti u ispravnost koncepcije opštenarodne odbrane, računamo da su i svi drugi činioци (u prvom redu materijalni) iste veličine, a oni to nisu. Hoću da kažem da se svi zadaci koje koncepcija podrazumeva ne mogu ostvariti u kratkom roku, da je preko potrebno veoma brižljivo, naučno zasnovano, planiranje na duži rok (na pet do deset godina) i utvrđivanje liste najprećih zadataka, i da je, isto tako, neophodno koordiniranje odbrambenih napora svih subjekata i integrisanje sredstava kojima raspolazemo.

U javnosti su, ipak, pokrenute diskusije o tome hoće li jedna opština biti naoružana topom, a druga puškom i šta treba učiniti da u tom pogledu ne bude razlika. Ne mislim da idejna opština treba da bude diskriminisana u odbrambenim pripremama, ali mislim da postoje razlike između stvarnih potreba različitih opština, i s obzirom na to čime Armija raspolaze na pojedinim područjima, i s obzirom na njihov geo-strategijski značaj. Jednom rećju, te se razlike moraju uvažavati da bi se nabavljalo i da bi se radilo ono što je za prvi mah i za perspektivu najcelishodnije. Koordinacija i integracija o kojima je reć, u stvari se i mogu najbolje postići samoupravnim metodima i zajedničkim radom društveno-politićkih faktora i komandi operativne armije.

Na kraju bih se osvrnuo i na izvesne pacifistićke ideje koje su dobile podsticaj razvojem termonuklearnog oružja i apsurdnošću termonuklearnog rata. Te ideje su prisutne u svetu i njihovi odjeci se javljaju i u nas. Međutim, bilo bi doista kratkovidno zanemarivati činjenicu da se u senci nuklearnog oružja i pretnje nuklearnim ratom uveliko širi kompleks konvencionalnog naoružanja maltene u svim državama sveta, čak i u onima tradicionalno neutralnim, i da agresivni ratovi i oružane intervencije tako reći ne prestaju. Prema tome, pacifizam ne bi mogao da bude idejna osnova u našim razmišljanjima i to bi trebalo otvoreno reći. U isto vreme treba zapaziti da koncepcija opštenarodne odbrane sasvim sigurno doprinosi demi-

stifikaciji vojnog zanata, da ona podruštvljava i područje odbrambenih poslova, dakle, područje u kome su građani i proizvođači, i u kapitalističkom i u etatističkom socijalističkom sistemu, najviše udaljeni od odlučivanja i uticaja. Samim tim koncepcija opštenarodne odbrane doprinosi da strategijska razmatranja i razmišljanja ne budu stvar uskog kruga profesionalaca, nego da, na izvestan način, postanu stvar svih ljudi koji su pozvani da brane zemlju i da se, u slučaju napada, bore ne čekajući za to nikakvo posebno naređenje.

Dušan DOZET

Problematika velikih sistema i razmišljanje o njima, o čemu je govorio general Badurina, predstavlja modernu problematiku i moderan način razmišljanja, bez čega se danas moderno društvo ne može razvijati. Uvjeren sam da ćemo mi, i kao društvo i kao armija, morati prihvatiti i iskoristiti rezultate novih nauka i nove naučnoistraživačke metode. Na tom polju smo zaostali i to bi moglo imati teške posljedice. U tom pogledu se potpuno slažem sa iznesenim stavovima. Uostalom, knjiga „Izazov Amerike” Žan Žak Servana, koja je postala bestseler, takođe o tome svjedoči. Međutim, mislim da bi trebalo jasno reći da ni veliki sistemi, pa, prema tome, ni odbrana, nisu samo tehnološki, što, svakako, i Badurina ima u vidu. No, nisam siguran da svi to imaju u vidu. Kad je riječ o velikim sistemima u društvu, interesantno je da i Servan na kraju dolazi do toga da u njihovoj osnovi leže prevashodno društveno-politički problemi. Veliki sistemi koji su u Americi stvoreni takođe počivaju na društveno-političkim osnovama. Amerikanci su uspjeli da izgrade racionalne i efikasne sistema na osnovama državno-kapitalističkog uređenja.

Naši veliki sistemi moraju biti uključeni u naše društvene relacije. U tom smislu mislim da je naš najglobalniji sistem upravo sistem samoupravnog društva i da svi ostali veliki sistemi moraju tražiti u tim okvirima svoje pozicije. Zbog toga i narodna odbrana kao veliki sistem ima svoje veoma značajne društveno-političke, a isto tako krupne tehnološke, organizacijske i druge aspekte. Slažem se da moramo usavršavati tehnološke, organizacijske i druge aspekte, jer bez njih nećemo moći do kraja riješiti probleme, ali pod uslovom da sistem odbrane bude postavljen u okvire društvenog sistema. Jer, mi bismo mogli napraviti tehnološki savršenu strukturu koja, ipak, ne bi bila u stanju da izvrši zadatke u našim uslovima. Naprotiv, doživjela bi teške neuspjehe.

Vasilije CEROVIC

Veliki sistemi i moderna teorija upravljanja i komunikacija se, po tehnološkom postupku, približavaju samoupravnom organizovanju društva. Jer, koja je svrha uvođenja automatskih mašina — da se radnik, koji je izvodio jednu jedinu operaciju na traci, oslobodi

tog stereotipnog posla koji uopšte ne razvija njegove sposobnosti. Tako se, dakle, stvaraju šanse da radnik svoje sposobnosti razvija, da razvija svoju celokupnu ličnost. Razume se, društveni uslovi i društveni odnosi uveliko utiču na to hoće li se to „oslobođeno vreme” upotrebiti za razvijanje ličnosti radnika ili će on ostati po strani od toga, zbog raspodele koja u kapitalističkom sistemu uskraćuje ono što tehnički i tehnološki razvoj pruža. Samoupravljanje, sa te društvene strane, otvara šire perspektive i daje realne društvene pretpostavke za razvijanje velikih sistema.

Inače, veliki sistemi u vojnoj organizaciji omogućavaju takvo komandovanje, rukovođenje i upravljanje koji od vojnika i starešine ne zahtevaju da rade samo ono što im je naređeno i koliko im je naređeno, nego da, na osnovi opšteg cilja i opšteg zadatka koji su im dati, razvijaju svoje sposobnosti, inicijativu, umešnost i da na vojnom planu pruže najviše što mogu. Jednostavno da ne budu automati, nego stvaraoci.

Ivan LANDRIPET

Snaga koncepcije opštenarodne odbrane svakako leži u prvom redu u jedinstvu naših naroda i narodnosti, u njihovoj spremnosti da brane svoju zemlju, socijalističku Jugoslaviju. U bitnim pitanjima naše društvene zajednice, našeg puta u socijalizam, našeg političkog sistema i drugog nije bilo niti može biti razmimoilaženja. Još manje je to moguće u pitanjima odbrane naše nezavisnosti. Međutim, ovaj naš razvitak nosi nove stvari; on je stalno pun protivrečnosti.

Danas, međutim, nije moguće uspostavljati jedinstvo na onim istim osnovama na kojima se izgrađivalo u toku i poslije rata. Jedinstvo koje bi bilo dirigovano iz jednog centra ne bi bilo jedinstvo. Svi subjekti ove naše društvene zajednice, od radnog čovjeka preko opštine i republike do federacije su samostalni i samo takvi, sa svojim pravima i odgovornošću, predstavljaju osnovnu garanciju za uspješnu izgradnju i realizaciju koncepcije narodne odbrane. Upravo takvo jedinstvo treba da stalno gajimo i gradimo na sve novijim i višim nivoima, jer samo ono može dati pravu unutrašnju sadržinu i snagu koncepciji narodne odbrane.

Ovo ističem zbog toga što smatram da se iza drukčijeg shvaćenog jedinstva, tj. iza tzv. državnog jedinstva krije duboko nerazumijevanje samih procesa razvoja ovog društva. Decentralizacija ili, kako se neko izrazio, prenošenje sve većeg broja funkcija sa centra na republike, na opštine i druge samoupravne subjekte u društvu, ne znači slabljenje jedinstva, već obrnuto. Koncepcija narodne odbrane ne može danas da počiva na državnom jedinstvu, već na stvarnoj ravnopravnosti i samoupravnom jedinstvu svih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Mislim da je pomenuto shvatanje jedinstva ostatak etatističkog gledanja koje je još prisutno u mnogim sredinama, pa čak i u onim,

kod onih ljudi, pojedinaca, koji inače misle da su s tim rasčistili, ali su u praksi još ne malo opterećeni takvim gledanjem. Ovo ističem zbog toga što smatram da takva gledanja, ukoliko bi bila rasprostranjena, mogu postati prepreka za dalje razvijanje i izgradnju tog koncepta opštenarodne odbrane na samoupravnim osnovama. Ovakvom shvatanju je svojstveno da je sve ono što se iz centra diriguje, što se oslanja na vlasti i što je izraženo putem vlasti jače, sigurnije itd. pa bi, maltene, trebalo i narodnu odbranu razvijati na toj osnovi.

Naprotiv, smatram da uopšte u raspravama o koncepciji narodne odbrane nedostaje samoupravna komponenta. Možda je i to, i sigurno je, jedan od uzroka nekim pojavama oko pitanja da li to sada znači stvaranje nacionalnih armija i dr. Kad god naše društvo i njegovi odgovarajući faktori nisu prilazili određenim pitanjima sa samoupravne komponente, sa tog stanovišta kao fundamentalnog, uvijek su se javljale ovakve diskusije i nerazumijevanja koji su odudarali od intencija našeg razvitka.

Kad se danas kaže da je opštenarodna odbrana samo funkcija političkog sistema, to je, po mom mišljenju, tačno. Štaviše, mislim da danas nedostaje naučno razjašnjavanje ovih odnosa i procesa. To se, pored ostalog, vidi i iz toga kako se narodna odbrana tretira u nekim dokumentima kongresa socijalističkih republika. Naime, u nekim republikama je narodna odbrana tretirana u dijelu rezolucije gdje se govori o razvoju samoupravnog i društveno-političkog sistema. Kod nekih republika je narodna odbrana tretirana kao sastavni dio onog dijela rezolucije gdje se govori o međunarodnim odnosima i međunarodnoj politici. Prema tome, hoću da naglasim koliko je važno da se ovo pitanje objasni i da, prije svega, društvene nauke objasne šta je to narodna odbrana, koja je to sfera društvene djelatnosti i kako se ona integriše u taj naš politički i samoupravni sistem.

Ako se ona danas integriše u naš samoupravni sistem kao njezova funkcija, svakako da je to razlog više da u tretiranju narodne odbrane treba da bude prisutna ta samoupravna komponenta, samoupravna osnova narodne odbrane. Jer sve što se dešava u našem socijalizmu, u našem društvu sa funkcijama države, mora da se dešava i na području narodne odbrane, da se i ta sfera društvene djelatnosti transformiše u saglasnosti sa opštim intencijama razvitka. Ako su, recimo, danas republike sve više odgovorne za cjelokupan naš razvitak, za politički i ekonomski sistem, za spoljnu politiku i druge sfere razvitka; ako je to postala stvar samih republika, ako one sve više učestvuju u kreiranju zajedničke politike, onda se tu radi o novoj pojavi, to je nov kvalitet u odnosima federacija — republike. To je nova osnova našeg jedinstva, to je dalji razvoj samoupravnih elemenata u ostvarivanju klasičnih državnih funkcija, kao što su: spoljna politika, narodna odbrana, bezbjednost i dr.

Prema tome, i funkcija odbrane se nužno sve više integriše u tu sferu samoupravljanja, samoupravnog života. Ona će biti ne samo

od najšireg interesa za radne ljude, nego će, po mom mišljenju, biti snažan faktor jačanja jedinstva i kretanja ovog društva naprijed. To postaje područje podružljavanja politike koja je bila otuđena od vlasti radnih ljudi. To je područje dezalijenacije u ekonomskoj sferi. Ako se razvitak usmeri u tom pravcu, a usmjerava se i to je put samoupravljanja, samim tim treba da postanu izlišne diskusije i bojazan od stvaranja nekih nacionalnih armija.

Mihajlo VUČINIĆ

Interesantno je napomenuti da u nas ima mišljenja da se i u ovoj koncepciji pre naglašava uloga operativne armije, da smo previše brzo prešli sa partizanske vojske na stajaću armiju itd. Kakvo je mesto i uloga operativne armije u sistemu narodne odbrane i koji faktori opredeljuju njenu veličinu, naoružanje, organizaciju i dr.

Stevo DOKMANOVIĆ

Pod pojmom operativna armija podrazumevam sve snage KoV, ratno vazduhoplovstvo i PVO, snage ratne mornarice i granične jedinice.

Stiče se utisak da je niz konkretnih odluka i mera preduzetih u poslednje vreme radi daljeg jačanja odbrambene sposobnosti zemlje i dalje konkretne razrade i realizacije koncepcije opštenarodnog rata posebno, i pre svega, na planu snažnog aktiviranja i jačanja teritorijalne komponente odbrane, čime se ovoj komponenti zapravo i daje značaj koji joj i pripada — istovremeno izazvao izvesne dileme i nerazumevanja oko pitanja mesta i uloge operativne armije u konceptu naše odbrane. Da tu postoje određene nejasnoće vidi se već i po tome što ima pitanja — koji deo naših oružanih snaga je „glavni”; koji oblik borbenih dejstava je „osnovni”, dominantan; umanjuje li se značaj operativne armije pošto će, navodno, i jedinice teritorijalne odbrane biti naoružane svim savremenim borbenim i drugim sredstvima itd.

U traženju odgovora, kakva uloga u strukturi oružanih snaga i koncepciji vođenja rata pripada operativnoj armiji, mislim da treba poći od sledeća dva osnovna pitanja: prvo, kakav je vojno-politički položaj Jugoslavije u savremenim kretanjima i odnosima u svetu, a posebno u ovom delu i drugo, kakvu namenu ima i koje konkretne zadatke određujemo operativnoj armiji, šta zapravo od nje očekujemo i zahtevamo ne samo u ratu već i miru.

Kad je reč o prvom pitanju, mislim da tu moramo imati u vidu sledeće, inače poznate, fakte: da je Jugoslavija vanblokovska zemlja, pa samim tim snagu svoje odbrane mora bazirati na vlastitim mogućnostima; da vodi nezavisnu spoljnu politiku koja često ne odgovara ciljevima i interesima nekih krugova vodećih svetskih sila; da naša unutrašnja politika izgradnje samoupravnog socijalističkog društva ne odgovara, pa čak direktno smeta politici nekih krugova na

Istoku i na Zapadu; da se određeni reakcionarni krugovi nekih susednih zemalja još uvek nisu odrekli pretenzija na delove naše teritorije; i da prostor Jugoslavije predstavlja veoma značajno područje za oba vojna bloka čijim držanjem bi svaka strana znatno pojačala svoje strategijske pozicije u ovom delu sveta.

Imajući sve to u vidu, jasno je da je strategijski položaj Jugoslavije izuzetno složen, da takav može dugo ostati i da zato Jugoslavija može biti uvučena u rat svetskih ili lokalnih razmera, nezavisno od svoje politike i želje. Pri tome moramo računati na: veliku širinu granica i graničnih frontova, a istovremeno relativno malu dubinu državne teritorije; oružane snage zemalja eventualnih agresora koje mogu brzo i relativno prikriveno da se pojave na našim granicama i da iznenadno otpočnu agresiju; želju agresora da što pre, naročito u slučaju lokalne agresije, postigne cilj, izbegne uticaj i intervenciju međunarodnih faktora i da nas stavi pred svršen čin.

Što se tiče drugog pitanja, zadaci operativne armije proističu upravo iz onoga što karakteriše vojno-politički položaj Jugoslavije. Ukratko, zadaci operativne armije koja je namenjena pretežno za dejstva u zahvatu, fronta, bili bi sledeći: a) da se agresoru snažno suprotstavi od samog početka rata i time stvori uslove i vreme za mobilizaciju i razvoj ostalih delova operativnih oružanih snaga, teritorijalne odbrane u celini, i b) da bude garancija prelaska čitavog društva na ratni kolosek. To su ujedno i osnovni preduslovi i pretpostavke uspešne realizacije koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata.

Očigledno je da jedinice operativne armije imaju izuzetno težak i složen zadatak naročito u početnom periodu rata. Operativna armija mora biti sposobna da primi i izdrži prve i najteže udare, čak i od višestruko jačeg protivnika. Ovi zadaci i namena operativne armije determinišu njenu veličinu, strukturu i naoružanje, ukratko njenu snagu. Pri tome je naročito važna jačina mirnodopske armije koja je kao što je poznato samo manji deo ratne operativne armije. Kod nekih drugih armija taj odnos se kreće 50% pa i više u korist mirnodopske armije. Takav odnos je, razume se, uslovljen mogućnim ciljem rata, potrebom strategijskog nastupanja od samog početka rata, ekonomskim mogućnostima dotične zemlje itd. Mi, s obzirom na materijalne i neke druge momente, ne možemo ići na povećavanje mirnodopske armije, mada bi sa stanovišta čisto operativnih potreba izvesno povećanje bilo potrebno.

Međutim, želim posebno istaći da i pod uslovom da imamo sve mogućnosti, ne bi bilo celishodno ni potrebno znatnije povećanje mirnodopske armije, jer i ovakva kakva je obezbeđuje uspešno izvršenje zadataka koji se pred nju postavljaju. Uostalom, mi i ne polazimo od toga da ishod rata mora rešiti mirnodopska armija borbom u početnom periodu. Sigurno je, međutim, da rezultati borbe operativne armije u početnom periodu rata znatno utiču na uslove vođenja rata u njegovim kasnijim fazama.

Veliki broj ratnih slučajeva u kojima se naša zemlja može naći nameće i potrebu da, na primer, u slučaju lokalne agresije, zavisno od cilja i drugih okolnosti, slomimo agresora na samom početku rata na isturenim vojišnim prostorijama, prvenstveno snagama operativne armije.

Postoji još jedan razlog da treba imati jaku i respektivnu operativnu armiju. Naime, sasvim je izvesno da svako ko planira agresiju na Jugoslaviju, ko računa da silom realizuje ovaj ili onaj cilj, mora poći i polazi najpre od onoga kakvim snagama Jugoslavija raspolaže trenutno u miru. Zato, spremne snage operativne armije — ne zapostavljajući ni jednog trenutka teritorijalnu odbranu i ostale faktore otpora — su u neku ruku jedan od značajnih faktora odvrćanja ili kako to na Zapadu kažu, „deterenta”. Podvlačim jedan od značajnih faktora, jer razume se odlučujući faktor odvrćanja je čitavo naše društvo, spremnost i odlučnost svih naroda i narodnosti da se svim sredstvima odupru agresoru. To je naš veoma snažan adut. Jer, jedna je stvar poći u agresiju sa uverenjem da se neće odmah naići na žilav otpor, a druga, kad se računa da će od samog početka, tako reći čim nagazi na našu teritoriju, morati krvaviti i doživljavati teška iskušenja.

Na kraju da kažem da operativna armija u svojoj mirnodopskoj praksi mora biti oslonac u pripremanju i osposobljavanju ostalih faktora društva za rat, posebno obuci jedinica teritorijalne odbrane, uključujući, razume se, i partizanske jedinice. Jer, operativna armija sa postojećom kadrovskom i materijalnom bazom, barem za sada, ima neuporedivo povoljnije uslove za obavljanje svih poslova na planu priprema ovih jedinica.

Iz do sada rečenog jasno se vide mesto i uloga operativne armije u strukturi naših oružanih snaga i vođenju opštenarodnog odbrambenog rata. Ono je, dakle, opredeljeno strategijskim položajem zemlje i zadacima koji se pred nju postavljaju u slučaju agresije. Operativna armija u određenim uslovima, fazama rata i na određenim prostorijama može biti glavni nosilac otpora agresiji, u kojem može dominirati i frontalni oblik borbenih dejstava, kao što u drugim, težim uslovima, osnovnu snagu može predstavljati teritorijalna odbrana, drugi faktori društva i drugi vidovi dejstva i forme otpora. Čak i u uslovima u kojima bi se morala lišiti težeg naoružanja i tehnike, operativna armija bi, s obzirom na svoju organizovanost i osposobljenost da dejstvuje u svim uslovima, predstavljala snagu koja bi bila u stanju da izvodi raznovrsne, čak i krupnije operacije. Ne može se prema tome postaviti koji je deo oružanih snaga glavni, koji oblik dejstva dominantan i slično. Naročito ne ako se ima u vidu niz mogućnih ratnih slučajeva u kojima se naša zemlja može naći.

Ako sa nekoliko reči treba reći kakav značaj danas ima operativna armija, mislim da je on porastao, s obzirom na izmenjen i znatno složeniji političko strategijski položaj zemlje, kao što je uostalom porastao značaj i svih ostalih faktora narodne odbrane u celini.

O mestu i ulozi partizanskih jedinica ima različitih mišljenja. Naime, po jednim su one sastavni deo operativne armije, a po drugima teritorijalne odbrane. To nije organizaciono, već doktrinarno, suštinsko pitanje naše koncepcije.

Stevo DOKMANOVIĆ

Ima mišljenja da su partizanske jedinice sastavni deo operativne armije. Po nekima radi se o tzv. prelaznoj kategoriji, vrsti jedinica između operativne armije i jedinica teritorijalne odbrane. Ako se, međutim, pođe od namene i zadataka, a s tim u vezi i organizacije, formacije, naoružanja tih jedinica, što namena i opredeljuje, nema sumnje da one mogu biti samo sastavni deo, rekao bih osnovna udarna i operativna snaga teritorijalne odbrane, oružanog dela teritorijalne odbrane.

Vreme i prostor ne dopuštaju da ovu tvrdnju šire obrazložim i potkrepim nizom argumenata. Uostalom, ono što je ovde bitno je činjenica da su gledišta i stavovi o upotrebi i komandovanju ovim jedinicama u ratu jedinstveni. Pri tome ističem da, bez obzira na njihovu osnovnu namenu — dejstvo u pozadini neprijatelja — partizanske jedinice mogu izvršavati i zadatke na frontu samostalno i u sadejstvu sa jedinicama operativne armije. Razume se, ukoliko ih bolje opremimo savremenim borbenim i tehničkim sredstvima, pre svega, savremenijim protivtenkovskim sredstvima lakšim oruđima sa ubacnom putanjom itd. da će i ovaj zadatak partizanske jedinice moći utoliko bolje i uspešnije obaviti.

Mihajlo VUČINIĆ

Za našu dalju diskusiju značajno je podvući onaj momenat o kome je govorio drug Borojević, a to je o spoljnom faktoru tj. agresoru. Kakva je struktura, jačina i verovatna strategijska upotreba njegovih oružanih snaga?

Dušan SMOLJENOVIC

Kako se suprostavlja glavini opoziciji
Koncepcija optenarodne odbrane jedino se mogla razviti u krilu našeg samoupravnog socijalističkog sistema i paralelno s njim, pa ovako kako je postavljena, za najvažnije strategijske varijante predstavlja jedinu alternativu odbrane naše zemlje. O tome je ovde dosta rečeno i zato želim da kažem nešto o oružanim snagama potencijalnog agresora: strukturi, jačini i verovatnoj strategijskoj upotrebi i, s tim u vezi, samo o nekim momentima koji su značajni za kvalitet naših oružanih snaga, a time i za mogućnost najuspeš-

nijeg vođenja borbe protiv takvog agresora. Dakle, reč je o pitanju više praktične prirode koje spada u domen vojnog faktora.

Struktura oružanih snaga potencijalnih agresora je upravo takva da dominiraju: vazduhoplovstvo (avijacija i helikopteri), oklopne i mehanizovane jedinice i vazdušnodesantne trupe.

Mnoge armije raspolažu velikim brojem raznovrsnih aviona i helikoptera koji su namenjeni za dejstva po objektima na celjoj teritoriji, za podršku trupa na bojištu i za upotrebu (i podršku) vazdušnodesantnih trupa. Predviđa se da armiju u borbi podržava avio-korpus ili avio-divizija. Velike borbene i transportne mogućnosti aviona i helikoptera i težnja da se u budućem ratu realizuje koncepcija o „letećem tenku“ i „kinestetičkom ratovanju“ već su stvorili novu opasnost za inferiorniju stranu i mogućnost da se čitave združene jedinice (pa i oklopne) spuste iz vazduha na značajne tačke ili rejone u bližoj ili dubljoj pozadini napadnute zemlje. Sve ovo predstavlja nov kyalitet u odnosu na drugi svetski rat, a naročito mogućnost da se u prvim satima rata i u dubokoj pozadini pojave desantne trupe i oklopna borbeno sredstva.

Oklopne i mehanizovane jedinice čine glavni deo oružanih snaga KoV velikih i srednjih armija u Evropi. Oklopne divizije imaju od 260 do 340 tenkova, mehanizovane od 220 do 258, brdske preko 100, a tzv. pešadijske preko 60 tenkova. Sem tenkova, oklopne i mehanizovane divizije imaju i do 700 oklopnih transporterata i drugih oklopnih vozila.

To znači da će se u sastavu KoV oklopna borbeno sredstvo odmah na početku agresije pojaviti kao jedna od osnovnih opasnosti ne samo na frontu već i u pozadini — protivničkoj i našoj.

Što se tiče verovatne strategijske upotrebe oružanih snaga, mislim da je potpuno realna naša pretpostavka da će agresor težiti da iznenada u prvim minutima rata, avijacijom, raketama i helikopterima tuče vitalne objekte na frontu i u zahvatu državne teritorije. Uporedo sa ovim nastojaće da uz podršku iz vazduha spusti vazdušnodesantne snage na značajne rejone i, sinhronizovano s tim, uputi oklopne i mehanizovane divizije u duboke prodore ka unutrašnjosti teritorije, sve radi toga da što pre razbije braniočeve snage, parališe sistem komandovanja i veza i da zauzme značajne vojne, administrativne, saobraćajne i ekonomske centre.

Ovo spada u fazu rata od čijih će rezultata znatno zavisiti dalji tok odbrane zemlje. No, bez obzira čak i na eventualne uspehe u ovoj fazi rata, agresor će težiti da stvori sebi povoljne uslove za dublje prodore i za osvajanje širih prostranstava zemlje (pa i sopstvene pozadine). Da bi to postigao moraće da razdvaja snage i da ih upućuje na razne, pa i manje važne pravce i objekte. Upravo ofanzivnim dejstvima partizanskih i jedinica teritorijalne odbrane u pozadini (počev od granice) agresora treba prinuditi da za svaki objekt, za svaki najmanji pravac i rejon angažuje ne samo policijske i antigerilske snage već i čitave kontingente taktičko-operativnih snaga — oklopnih i drugih.

S obzirom na strukturu i strategijsku upotrebu oružanih snaga potencijalnog agresora, dominiraju tri opasnosti: avijacija, oklopne

jedinice i vazdušnodesantne trupe. Polazeći od toga može se zaključiti da je jedna od bitnih pretpostavki za uspešno vođenje opšternarodnog odbrambenog rata u tome da sve komponente naoružanog naroda (operativna armija, jedinice teritorijalne odbrane i dr.) budu ne samo dobro organizovane, što je svakako jedan od bitnih faktora, nego i adekvatno naoružane da bi uspešno mogle voditi borbu protiv ove tri dominirajuće opasnosti. To znači da naše mere i sredstva treba da budu adekvatni baš tim opasnostima. Ove opasnosti su gotovo podjednake u svakoj strategijskoj varijanti, sem možda u nekoj izrazito lokalnoj.

Čime se najracionalnije i najefikasnije suprotstaviti takvom agresoru ne samo na frontu (tu je bitno ono o čemu je govorio pukovnik Dokmanović) već i u neprijateljskoj i sopstvenoj pozadini. Kako i čime istrošiti nosioce osnovnih opasnosti, čime slomiti njegovu ofanzivnu moć i prinuditi ga da uzmiče ili da bude uništen — to će u osnovi zavisiti, pored ostalog, i od toga koliko smo uspeli naći najbolje i najekonomičnije rešenje za naoružavanje svih komponenta naoružanog naroda. Da li naša sredstva za suprotstavljanje ovakvom agresoru mogu adekvatno biti izražena u broju i kvalitetu aviona i tenkova — što bi bilo najbolje rešenje. Ovakvo rešenje značilo bi preveliko naprezanje naše privrede i dovođenje u pitanje privredne reforme i porast životnog standarda. U sadašnjoj situaciji ta adekvatnost mogla bi se dopuniti u drugom kvalitetu i kvantitetu (možda nešto modificiranom u odnosu na sadašnji), a to je u obilju mnogo jeftinijih i lakših protivavionskih i protivtenkovskih sredstava.

Recimo, samo jedan avion lovac-presretač košta od milijardu i po do dve i po milijarde starih dinara, a savremeni tenk i do pet stotina miliona starih dinara. Jedan avion košta koliko i 1.000 — 1.200 savremenih vođenih pt-raketa, a jedan tenk 300—400 istih raketa, a svaka može da uništi tenk sa verovatnoćom oko 80⁰%. Sličan je odnos i prema drugim pt-sredstvima, kao što su bestrzajni topovi, ručni bacači i dr. Ovo se u suštini gotovo podjednako odnosi i na laka protivavionska sredstva. Što se njih tiče, rat u Vijetnamu je o tome veoma poučan, jer su od 4768* uništenih aviona i helikoptera, laka protivavionska artiljerija, protivavionski mitraljezi i pešadijsko oružje uništili najveći broj.

Znači, zalažem se za to da se, pored operativne armije, i jedinice teritorijalne vojske, s obzirom na važnost određenih regiona teritorije i karakter zemljišta, naoružaju lakšim savremenim i efikasnim protivavionskim i protivtenkovskim sredstvima. Drugim rečima, da se na osnovu sadašnjeg ekonomskog naprezanja za potrebe narodne odbrane i uz primenu naučnih metoda nađe najbolja srazmera između najsavremenijih i najskupljih borbenih sredstava i onih koja su mnoga jeftinija, ali vrlo efikasna i podesna za naše uslove.

---

* Prema američkim podacima to je broj oborenih letilica do 1. januara 1969.

Koncepcija opštenarodne odbrane svakako pretpostavlja jasno definisanje zadataka svih elemenata sistema, naročito sa stanovišta početnog perioda rata koji ima veliku važnost i sa stanovišta iznenađenja i paralisanja efekata koje svaki agresor teži da postigne iznenađenjem. Ali, čini mi se da definisanje zadataka operativne armije u smislu da ona stvara uslove i omogućuje razvijanje borbenih aktivnosti svih drugih elemenata opštenarodne odbrane i prelazak cele zemlje na ratni kolosek, podrazumeva hronološki razmak ili redosled, kojeg u stvarnosti ne bi bilo. Možda se iz metodičkih razloga može tako reći, ali mislim da naš celokupni sistem opštenarodne odbrane pretpostavlja aktivnost svih odbrambenih potencijala od samog početka rata, naročito na pravcima i područjima koji najpre budu ugroženi. Ako uzmemo u razmatranje, na primer, pretpostavku da agresor uspe da prodre na jednom pravcu, uporedo sa borbom jedinica operativne armije odmah stupaju u dejstvo snage teritorijalne odbrane. Nema, dakle, vremenskog razmaka. Bojim se da bi sugerisanje hronološkog razmaka ma u kom vidu moglo da izazove nesporazume, da bismo, u stvari, pravili razliku u pogledu toga kada i šta rade jedni i drugi, a, u stvari, razlike nema.

Stevo DOKMANović

Mislim da se ovde, pre svega, radi o faktoru iznenađenja. Nema sumnje da bismo bili u povoljnijoj situaciji ako rat ne bi počeo iznenada, odnosno ako bismo imali dovoljno vremena da, ne samo ostale delove oružanih snaga, nego i sve faktore odbrane društva dovedemo istovremeno u punu „borbenu” gotovost. Međutim, moramo računati i na nepovoljniju situaciju u kojoj, bez obzira na pripreme u miru, nećemo biti u mogućnosti da izbegnemo „hronološki” red i manje ili veće „razmake” u angažovanju svih komponenata narodne odbrane. Tu moramo biti sasvim realni i polaziti od objektivnih uslova i mogućnosti. Gotovim i u svakom momentu spremnim snagama eventualnog agresora moramo suprotstaviti naše adekvatne snage. Operativna armija, dakle, mora biti garancija uspešne mobilizacije i razvoja ostalih delova oružanih snaga i organizovanog i što bezbolnijeg prelaska čitavog društva na ratni kolosek. Čak i jedan jedini dan više u tako složenim uslovima može značiti veoma mnogo za organe vlasti, radne, političke i druge organizacije.

Složeni uslovi koje nameće početni period rata, razume se, zahtevaju da i svi ostali činioци opštenarodne odbrane svestranom pripremom u miru i svojom organizovanošću i sami stvaraju uslove za što brže prilagođavanje uslovima rata.

Pored onoga što je već rečeno, posebno u vezi s pitanjem druga Cerovića, mislim da treba imati u vidu još nešto.

Još su klasici marksizma dokazivali zakonitosti međusobnih veza i odnosa, tj. uslovljenost i zavisnost pojava kao što su oblik vojne organizacije, način ratovanja (vođenje oružane borbe), razvoj tehnike i materijalne proizvodnje itd. Iz tih uslovljenosti i međuzavisnosti pojava i proizšao je njihov zaključak da ni jedna forma organizacije vojske i ni jedan od načina borbe nisu uvek i jedino važeći. To su, uostalom potvrdili ne samo veliki svetski ratovi (koje mi, često ne s pravom, uzimamo kao primere za potvrdu određenih gledanja), već i svi koji su vođeni poslednjih 20 godina, znači u tzv. savremenim uslovima. Jer, svaki od njih je doneo mnogo novog i različitog, što nije bilo moguće pre toga sagledati. Proučavanje svega toga novog kod drugih i novog kod sebe što nastaje kao rezultat promena odnosa u društvu, u ljudskom i materijalnom faktoru i, na bazi toga, preduzimanje svih mera odbrane, znači stvaranje uslova da se lakše preovladaju problemi i teškoće koje nastaju u ratu kao rezultat onog novog što taj rat donosi.

Isto tako, u razmatranju uloge ovog ili onog dela oružanih snaga, njihovih mogućnosti, načina dejstva, oblika otpora itd. mora se imati u vidu i konkretan protivnik, njegove mogućnosti i njegov način ispoljavanja ne samo u borbi već uopšte. Sasvim je sigurno da je najbitnije pripremiti se, da se svakom agresoru suprotstavimo svim snagama i sredstvima, svim vidovima dejstva i oblicima borbe i otpora, shvatiti da, ako se hoće, svako se može boriti, na ovaj ili onaj način, ovim ili onim sredstvima. Reč je o moralnom faktoru. Međutim, od toga ko je protivnik, kakve su mu snage i sredstva (kvalitet i kvantitet), kakva mu je taktika itd. zavisice i naši postupci, načini dejstva, oblici otpora, mogućnosti jednog ili drugog dela oružanih snaga, pojedinih njihovih sastava i različitih vrsta jedinica. To, uz ono o čemu je već bilo reči, isto tako opredeljuje ulogu delova oružanih snaga, znači i operativne armije u konkretnoj situaciji.

Operativna armija, teritorijalne i partizanske jedinice, iako među njima ima razlika u organizaciji, opremljenosti, osnovnoj nameni, prema tome i u osnovnim načinima dejstva, predstavljaju deo celine, jedinstvenih oružanih snaga zemlje, i, razume se, deo opštenarodnog otpora agresoru. Zakonito je i, po mom mišljenju, sasvim je normalno računati da će u eventualnom ratu koji bismo vodili, sposobnost i efikasnost jednog dela oružanih snaga u borbi sa agresorovim snagama imati veoma ozbiljnog uticaja na efekat dejstva onog drugog dela. To znači, konkretnije rečeno, da će dejstva operativne armije (a ona je po nastanku, razvoju i sveukupnom životu danas naoružani deo naroda) i njena sposobnost da se snažno suprotstavi glavnim snagama napadača, veoma ozbiljno uticati na mogućnost ispoljavanja svih drugih vrsta jedinica i delova oružanih snaga, i na ispoljavanje raznovrsnih oblika otpora naroda. Na sadašnjem stepenu našeg razvitka naročito ukoliko se pre ispolje tim

više, dejstva svih drugih delova oružanih snaga i razmah raznovrsnih oblika otpora naroda imaće veoma snažnog uticaja na sveukupan efekat dejstva operativne armije kao celine i njenih pojedinih delova posebno. To, uostalom potvrđuju iskustva dosadašnjih i sadašnjih ratova. Podsetimo se samo našeg narodnooslobodilačkog rata. Regularne snage (termin uziman uslovno, sa značenjem koje je onda imao), tj. brigade, divizije i korpusi NOV, gde god su se pojavile, bitno su uticale ne samo na razmah borbe i otpora u celini, već i na konkretnu borbenu aktivnost postojećih (ili novostvorenih) drugih vrsta jedinica (partizanskih, dobrovoljačkih, teritorijalnih) i na raznovrsne oblike otpora naroda, na njegovu masovnost posebno. I, obratno, dejstva svih drugih snaga i efekat oblika otpora uticali su na borbene uspehe regularnih jedinica. Potvrda ove konstatacije nalazi se i u stvarnosti oružane borbe vijetnamskog naroda danas.

S time je u direktnoj vezi i ovo pitanje. Svakom delu naših oružanih snaga i svakoj vrsti jedinica određeni su namena, mesto, uloga i osnovni zadaci. Iz toga, a na bazi mogućnosti i uslova, proizilaze i konkretna rešenja njihove organizacije, opremljenosti i osnovnih načina upotrebe i dejstava. Konkretna ratna praksa, u određenim situacijama i u određenom vremenu i na određenom prostoru zahtevaće da se, na primer, partizanske i teritorijalne jedinice određuju za izvršavanje konkretnih zadataka koje bi „normalno“ (zbog njihove namene, organizacije, opreme itd.) pripale jedinicama operativne armije. I, isto tako delovi jedinica, ili čak, kompletne manje jedinice operativne armije, biće u situaciji da dejstvuju i u odnosu na mesto i način kako to obično čine partizanske snage ili teritorijalne jedinice, tj. da primenjuju partizanski način ratovanja. I za to se u miru, u procesu obuke i uopšte priprema za odbranu i jedna i druga vrsta jedinica treba osposobljavati.

Na to sam, pored ostalog, mislio kada sam istakao uslovljenost i međuzavisnost efikasnog ispoljavanja različitih delova oružanih snaga.

Mihajlo VUČINIĆ

Organizacija teritorijalne odbrane dobija nove kvalitete i dimenzije. Međutim, to postavlja nove dileme i pitanja. Konkretna rad na terenu daje najbolje odgovore na njih. Kakva u tom smislu imamo iskustva?

Bojan POLAK

Od čega zavisi koncepcija

Globalna koncepcija opštenarodne odbrane ne zavisi samo od mogućnog agresora, ali njena konkretizacija, zadaci i adekvatna organizacija, bez sumnje, zavise od agresora, fizionomije budućeg rata i naše sposobnosti i mašte u sagledavanju približno realne situacije u kojoj se u slučaju agresije u konkretnom trenutku možemo naći. Sigurno je politički potpuno ispravno kada govorimo

o tome da moramo biti spremni u pružanju otpora svakom agresoru, ali je za one koji su odgovorni za organizaciju odbrane, ipak od značaja da znaju koja nam to opasnost preti bilo trenutno, bilo u bližoj perspektivi, a koje su opasnosti trenutno sekundarne. Mislim da te dileme o mogućnim agresorima i situacijama u kojima ćemo se naći nismo rasčistili, što nam, po mom mišljenju, otežava pripreme.

Nije svejedno da li pretpostavljamo lokalni ili pak sukob dveju velikih sila, odnosno blokova, na našem teritoriju ili u evropskim razmerama. Isto tako nije svejedno da li pretpostavljamo upotrebu nuklearnog taktičkog ili strategijskog — ili samo konvencionalnog oružja. To za onoga koji je odgovoran za konkretne pripreme ima, bez sumnje, određene organizacione, a pogotovo materijalno-finan-sijske konsekvencije.

Svakako ne smatram da su međusobni odnosi super-sila i njihovi odnosi prema nama konstantni, a to, pre svega, utiče na naše kratkoročne zadatke. Polazim od toga da, kolikogod je geostrategijski položaj Jugoslavije interesantan za obe supersile, ipak nije primaran uzrok opasnosti koja nam preti. Smatram da je, zbog trenutnog odnosa snaga između NATO i Varšavskog pakta, progresivnih kretanja u socijalističkom lageru s jedne, i kineske opasnosti, s druge strane, naš samoupravni socijalizam i jugoslovenska praksa uopšte primaran razlog pretnje našem suverenitetu.

Kako bismo mogli osujetiti takve pretnje? Mi moramo oružanim i svim vrstama otpora postići internacionalizaciju konflikta, jer ukoliko oružani otpor vremenski nije ograničen, odnosno lokalizovan, progresivne snage i pokreti u svetu, a posebno u socijalističkom lageru, postaju naš osnovni saveznik i faktor koji će nam pomoći da isteramo okupatora iz naše zemlje.

U organizaciji opštenarodne odbrane ili opštenarodnog otpora, kako ga mi u Sloveniji nazivamo, polazili smo od najteže pretpostavke u kojoj se može naći naša zemlja. S obzirom na pravce, konfiguraciju zemljišta, komunikativnost i drugo, mi smo na našem području sagledali specifičnost pojedinih područja, a to u još većjoj meri važi za ceo jugoslovenski prostor.

Opštenarodna odbrana kao jedina alternativa i mogućna odbrambena doktrina u eventualnom sukobu sastoji se iz više elemenata, odnosno jednako vrednih komponenata iako, s obzirom na teritoriju i vreme, nekada daje prednost operativnoj, a nekad teritorijalnoj komponenti. To, pre svega, zavisi od toga kakvu, na pojedinim pravcima, odnosno područjima, pretpostavljamo brzinu kretanja neprijateljskih snaga ili, drugim rečima, kakve su mo-

gućnosti naše operativne armije da elastičnom i aktivnom odbranom sprečava prodore agresora u dubinu naše teritorije.

Bez sumnje je da, na područjima koja mogu biti u kraćem vremenu okupirana, teritorijalnu odbranu ne možemo svesti samo na teritorijalnu odbranu u dosadašnjem smislu, jer bi to značilo sužavanje biti i suštine opštenarodne odbrane, odnosno otpora.

Pod pojmom opštenarodne odbrane podrazumevamo — pre svega — aktivnu oružanu borbu na okupiranoj teritoriji, ili privremeno okupiranoj teritoriji, koja ima svoju legalnu komponentu u unapred organizovanim jedinicama te odbrane — partizanskim i delovima jedinica operativne armije koje se, sticajem okolnosti, nađu na toj teritoriji; zatim, ilegalne komponente oružanog otpora u okupiranim gradovima i naseljima koji unapred pripremamo, stvarajući mu samo samostalnu materijalnu bazu i organizatore tog otpora, jer se zbog konspiracije i mogućnih posledica ne može unapred stvarati kompletna organizaciona struktura. Pod pojmom opštenarodne odbrane podrazumevamo i sve oblike pasivnog otpora na pomenutim teritorijama.

Od što pravilnije ocene i predviđanja ratnih zbivanja na pojedinim područjima, po našem mišljenju, zavisi akcentiranje, odnosno karakter teritorijalne komponente koju organizujemo. Iz tih razloga smo u pripremama i polazili od toga da organizujemo jedinice koje će predstavljati jezgro oružanog opštenarodnog otpora i delovati na okupiranoj teritoriji pod najtežim uslovima. To mogu biti samo manje, samostalne, pokretne jedinice, iako organizaciono čvrsto vezane, ipak disperzirane na čitavoj teritoriji, sposobne za samostalne akcije i brzu koncentraciju u slučaju potrebe.

Princip formiranja tih jedinica je teritorijalno-proizvodni, s tim što su vojni i politički rukovodioci — od najnižih do najviših — moralno i politički najugledniji ljudi tog terena, koji će u mirno doba pripremati bazu otpora time što će usklađivati odbrambene napore tog područja u svim strukturama i organizacijama. U slučaju rata oni će biti spremni i u mogućnosti da pokrenu i rukovode oružanom borbom na manjim i većim područjima.

Smatramo neobično važnim da svaki pojedinac zna šta treba da radi, odnosno gde mu je mesto u slučaju agresije i to ne samo onaj kome je saopšten ratni raspored, jer će mnogima koji ga neće imati zadaci biti verovatno, mnogo teži i odgovorniji. Čini nam se da je to važno, pre svega, zbog toga da shvatimo važnost i uslovljenost „legalnog” i „ilegalnog” oružanog otpora i svih onih faktora, struktura i organizacija koji stvaraju i obnavljaju materijalnu i ljudsku bazu tog otpora. U dugotrajnom i iscrpljujućem ratu ne možemo pojednostavljivati stvari, smatrajući da je dovoljno da se svako bori s puškom u ruci, a ne videti kakvi su organizacija i naponi potrebni za materijalizaciju tog otpora.

Kada sam ranije govorio o proizvodnom principu u formiranju tih jedinica, to je zamišljeno tako da preduzeća, odnosno fabrike od svojih radnika koji stanuju u neposrednoj blizini, formiraju jedinicu (odeljenje, vod, četu) koja se organizaciono ili formacijski uklapa u višu strukturu koju formiramo na dotičnom području. Ta jedinica, zavisno od situacije, može u prvoj fazi imati zadatak odbrane fabrike od diverzanata i sabotera, i da se po prestanku te potrebe, sa kvalitetno novim zadacima adekvatno ostalim jedinicama, uklopi u njihovu strukturu. Time, po našem mišljenju, obezbeđujemo brigu i odgovornost za opremu i naoružanje, kao i stručno osposobljavanje te jedinice na samoupravnoj odluci i obavezi te fabrike.

Pošto je opštenarodnu odbranu moguće do kraja realizovati jedino u samoupravnom društvu, jer je osnova njenog koncepta u njenoj biti, moramo dozvoljavati i uvažavati svu bogatu inicijativu samoupravne baze, a napore na odbrambenim pripremama smatrati kao sastavni deo prava i dužnosti samoupravljača. Zbog toga se ne smemo plašiti specifika i novih ideja, jer bi svako ukalupljavanje u neke šeme, formacije ili pravila — bilo iz kog centra dolazili — sputavalo tu samoupravnu inicijativu i udaljavalo realizaciju odbrambenih napora od prirodne samoupravne baze. Mišljenja smo da iz tih razloga zbog specifikacije pojedinih užih područja, organizacija i formacija jedinica koje formiramo moraju uvažavati svu tu specifiku, mogućnosti i potrebe. Nosilac otpora može biti jedino omladina — bilo ona koja je odslužila kadrovski rok ili završila predvojničku obuku, a i ostala — pa se zbog toga moramo prema njoj otvarati i dati joj odgovarajuće mesto u svim pripremnim naporima.

Ako polazimo od iznetih pretpostavki i konstatacija, može se nazreti taktička upotreba jedinica teritorijalne odbrane, način i stepen koordinacije i sadejstva sa operativnom armijom. Osnovna deviza sigurno mora biti — uz što manje sopstvene gubitke nanositi što veće gubitke agresoru. U prvoj fazi rata, jedan od osnovnih zadataka je borba sa neprijateljskim avio i helikopterskim desantima, dejstvo iz pozadine i u bokove po nastupajućem neprijatelju, rušenjem komunikacija, sistema veza, centara snabdevanja itd. Zašto smatramo da je osnovni vid sadejstva sa operativnom armijom iz pozadine i sa boka, a ne s fronta? Ceneći realno moguću brzinu napredovanja agresora, smatramo da je na nekim područjima korisnije ostavljati te jedinice u pozadini neprijatelja, jer će tako maksimalna korist i pomoć u koordinaciji odbrane biti mnogo veća, a samo u izuzetnim slučajevima koristiti te jedinice za frontalno sadejstvo u zatvaranju manje važnih pravaca.

Posebno je pitanje odbrane gradova i naselja. Mislim, da su ono što je drug Tito rekao jednom prilikom „da treba čitavu zemlju pretvoriti u ježa, svaki grad i svako naselje u bastion” neki suviše bukvalno shvatili, odnosno interpretirali, naime, kao kružnu, frontalnu odbranu svakog grada, odnosno naselja. Sigurno je da će iz posebnih razloga i situacije biti i to moguće i potrebno, ali ne kao pravilo, jer je pitanje kakve materijalne, odnosno političke rezul-

tate ili posledice time postizemo. Bastion može biti grad ili naselje i ako se borimo i uništavamo neprijatelja i njegovu tehniku u samom gradu bilo tokom zauzimanja, ili posle toga. Bastion je svaki grad u kome se nastavljaju oružane, odnosno diverzantske akcije i sve forme pasivnog otpora, znači grad koji, bez obzira na okupaciju, nije pokoren, u kome jedina vlast, iako ilegalna, ostaje u našim rukama.

Mihajlo VUČINIĆ

Finansiranje priprema za opštenarodnu odbranu je izazvalo mnogo različitih komentara. Principijelno to reguliše zakon, ali ima interesantnih inicijativa i rešenja na terenu, kao na primer, u SR Sloveniji.

Bojan POLAK

Sigurno je da je finansiranje jedno od gorećih pitanja.

Privreda već odvaja ogromna sredstva u budžet federacije iz koga se finansira narodna odbrana. Sada se ponovo pojavljuje traženjem novih, dodatnih sredstava za opštenarodnu odbranu. Sigurno je da situacija na terenu nije laka. Potrebna su dodatna sredstva za zdravstvo, školstvo i ostale potrebe društvenog standarda. Prihodi opštinskih budžeta su manji, a ne veći, ali i pored svega toga ne može se reći da ne postoje volja i spremnost za odvajanjem dodatnih sredstava za odbranu, ali to samo ukoliko privredna organizacija, odnosno opština, zna zašto i u koje svrhe će se ta sredstva utrošiti.

Pošto su kod nas opštine moralno, materijalno i politički odgovorne za formiranje jedinica teritorijalne odbrane, zadatak republičkog štaba bi bio u tome da oceni prioritet nabavke opreme, odnosno naoružanja i da, uz prethodnu saglasnost odgovarajućih organa u opštini, odnosno u privrednoj organizaciji, ta sredstva troši za jedinice koje se formiraju na njihovoj teritoriji. Time se postiglo to da je obim sredstava mnogo veći nego što bi bio u slučaju finansiranja iz budžeta republike.

Mihajlo VUČINIĆ

Kako gledate na ulogu i zadatke republičkog štaba?

Bojan POLAK

Zadatak republičkog štaba ogleda se u posebnostima. Koordinira sve napore u pripremama opštenarodne odbrane svih radnih ljudi, radnih organizacija i komuna na nacionalnoj osnovi.

Republika je društveno-politička zajednica koja, pored nacionalnosti, udružuje sve ekonomske, istorijsko-političke, kulturne, sociološke i geografske specifičnosti našega naroda i područja i jedina je u stanju da sve te specifičnosti u najvećoj meri uvažava i samim tim baš tu specifiku preobražava u faktor jačanja odbrambene sposobnosti naroda i njegovog socijalističkog poretka, a time jugoslovenske socijalističke zajednice kao celine.

Ona može angažovati najšire mase za opštenarodnu odbranu i stalno dopunjavati ocene i koncept prema novonastalim situacijama. Njena uloga je i u tome da razrađuje plan opštenarodne odbrane kao rezultat temeljitog poznavanja stvarnih mogućnosti uvažavanja svih prednosti geografske, ekonomske i političke celovitosti republike, usklađujući to sa operativnim planovima i naporima operativne armije. Pored opštepoznatih zadataka republičkih štabova, zadatak našeg štaba koji je zadužen za pripreme opštenarodnog otpora, znači otpora u celini, sa svim komponentama oružanog, legalnog, ilegalnog i pasivnog otpora jeste razmišljanje o svim mogućim varijantama dejstava agresora, ponašanju okupatora na okupiranom teritoriju u svim varijantama odnosa prema stanovništvu ili društveno-političkim strukturama. Na osnovu toga razrađuje i sve varijante našeg reagovanja.

Pored toga studiranje iskustava naše narodnooslobodilačke borbe, ponašanja tadašnjeg okupatora, kao i iskustava alžirskog i vijetnamskog pokreta otpora je zadatak štaba. Ta iskustva istražujemo sa aspekta naše specifične situacije i agresora, vremena i prostora u kome živimo. Naša razmišljanja moraju dobiti nove dimenzije, nove relacije, jer, bez obzira na presudan značaj čoveka, njegove političke svesti i spremnosti, ipak pobeđuje onaj koji realno predviđa, koji je originalan i uvek nov u taktici i načinu dejstva i koji upotrebljava nova, iako naoko nevažna sredstva, za uništavanje neprijatelja i njegove tehnike.

Pošto živimo u vreme naučno-tehničke revolucije, kako neki nazivaju to naše doba, smatramo da je potrebno uključivati naučno-istraživačke institucije, kao i pojedine naučnike u naše narodnoodbrambene pripreme i napore. To ostvarujemo preko naučnih savetnika štaba za područje tehnike i društvenih nauka.

Iz svega rečenog smatram, da se u priličnoj meri vide karakter i suština jedinica koje formiramo i pravci naših razmišljanja, a pre svega, činjenica da ne stvaramo neku drugu armiju, teritorijalnu ili republičku, već samo jezgro opštenarodnog otpora sa svim njegovim komponentama i to najpre, za onaj momenat (iako ne samo zato) kada će operativna armija, pod pritiskom mnogo nadmoćnijeg neprijatelja, privremeno morati da napusti pojedina područja.

Ivan LANDRIPET.

Imao bih jedno pitanje u vezi sa izlaganjem drugova. Da li je umjesno o njemu raspravljati? Naime, koliko se tematika drugova u ovom izlaganju podudara, gdje se razlikuje. Drug Dokmano-

vić je govorio o komponenti operativne armije u narodnoj odbrani, o njezinoj ulozi i značaju, a drug Smoljenović je postavio pitanje problema masovnog naoružavanja. Ja vidim tu izvjesne razlike i to je svakako interesantna stvar za diskusiju.

Mislim, naime, da avijacija danas, uopšte u mirno vrijeme, toliko košta, da se postavlja pitanje koliko ona može da dà u određenoj situaciji, s obzirom na mogućnost protivnika naročito u avijaciji i raketama. Reč je o određenom agresoru i određenoj varijanti početnog udara. Ali to je političko pitanje i ne znam koliko je danas uopšte oportuno o njemu diskutovati.

Problem masovnog naoružavanja — to je problem narodne odbrane broj jedan. I ono što je drug Polak rekao, mislim da zakon o narodnoj odbrani ne rješava na adekvatan način pitanje finansiranja narodne odbrane. Data je preporuka da se pri razradi normativnih akata za finansiranje narodne odbrane predvidi i stvaranje fondova iz kojih bi se finansirala priprema narodne odbrane od strane društveno-političkih zajednica. A zakon to nije predvidio. Bile su dvije intervencije u Organizaciono-političkom veću Savezne skupštine, ali se prešlo preko toga. Autori tvrde da su rješenja u zakonu uklopljena u postojeći sistem finansiranja. Međutim, mislim da ona nisu uklopljena sasvim u sistem, jer se opštini i radnoj organizaciji daju zadaci — sasvim određena uloga u pripremi za narodnu odbranu i, naravno, pretpostavljaju se i finansijska sredstva, ali odakle ta sredstva, gdje će ih opštine uzimati, to nije do kraja jasno. Recimo u Sloveniji smo u skupštini imali bitku oko visine doprinosa za zdravstvo, socijalnu politiku i dr. Danas veći broj naših opština — nije u stanju da svojim sopstvenim izvorima finansira prosvetu, zdravstvo i drugo. Prema tome, ako se postavlja pitanje samofinansiranja narodne odbrane, trebalo bi predvidjeti i odgovarajuće instrumente — odakle i kako.

To je jedna stvar. I druga, što zakon, po mom mišljenju, ne uvažava to je ono što je drug Polak rekao, a to je da ljudi sami odlučuju o tome kako će se i gdje ta sredstva trošiti. A stvaranje fonda to pretpostavlja.

Mihajlo VUČINIĆ

Zakon o narodnoj odbrani je odredio obim izvornih funkcija društveno-političkim zajednicama u narodnoj odbrani koje treba da finansiraju kao sve ostale izvorne funkcije. To znači da u okviru zakona i propisa o finansiranju opštine mogu da formiraju fondove i da to u svojim statutima fiksiraju. Isto važi i za radne organizacije. To je, uostalom, već i praksa u nekim republikama. Ukoliko šire društveno-političke zajednice daju opštinama dodatne zadatke, po zakonu one su dužne da mu obezbede i finansijska sredstva. Ne treba zanemariti princip solidarnosti o kome se ovde govorilo i pomoć operativne armije.

Još sam samo o jednom pitanju htio nešto da kažem. To su svakako počeci ovog procesa izgradnje koncepcije narodne odbrane. Čini mi se da bi bilo najvažnije vidjeti šta i kakva postupnost treba da bude u tom naoružavanju, kojim tempom ovo društvo može na to da ide, koliko može da odvaja. To treba vidjeti. I na kraju, na kakvo naoružanje treba ići danas? Svi se zalažu da narodna odbrana, svi oblici oružanog otpora treba da budu osavremenjeni, da budu opremljeni savremenim naoružanjem. To je obrađeno i u referatu za Savjet narodne odbrane, ali su tu potrebni konkretni planovi, konkretno sagledavanje problema i potreba. Mi smo, ponekad, skloni da neki cilj u političkoj propagandi predstavimo kao već ostvareni ideal. Toga se treba čuvati kad je u pitanju koncepcija narodne odbrane. To su, kako sam rekao, samo počeci, a puno stvari još nije riješeno niti sagledano. A to se nije ni moglo.

Pitanje sagledavanja oblika dejstva i opšteg pružanja svih vrsta otpora je pitanje od najveće važnosti. Vojni teoretičari treba da razrade pojam „ježa”. Taj se pojam sada, po mom mišljenju, neadekvatno interpretira, da se sada mora sve braniti, svako mjesto, selo itd. Međutim, pitanje je mnogo kompleksnije. Ovaj pojam je najadekvatnije odrazio suštinu koncepcije narodne odbrane i sadrži u sebi sve oblike narodnog otpora koji treba da dođu do izražaja na svim nivoima. Ako bi bilo ko imao pretenzija da iz nekog centra sve to predvidi, isplanira, mislim da bi to bio promašaj i gušenje inicijative. Recimo, govori se o problemu odbrane gradova. Može se unaprijed sagledati koliko snaga treba, kako će se i dokle braniti. Ali kad okupator zauzme grad, treba organizovati sve vrste otpora. To je važna stvar. Lako je planirati odbranu grada, vojna nauka raspolaze elementima i dostignućima da odbranu svakog mjesta može isplanirati i sve predvidjeti. Ali, za nas je najvažniji onaj otpor kada agresor dođe u grad. U toku NOB je bilo gradova, na primjer, Ljubljana, Mostar, Split i dr. koji nikada nisu faktički kapitulirali, gdje je kontinuirano od 1941. godine dejstvovala narodna vlast i imala podršku građana.

Dušan DOZET

Meni se čini da prodor prakse u realizaciji ovako konceptirane opštenarodne odbrane, koji možemo vidjeti i u izlaganjima drugova Polaka i Landrepeta i u ostalim diskusijama, nameće preispitivanje pojma strategije. U teoriji je poodavno taj pojam stavljen pod lupu preispitivanja, a i neki naši drugovi su pokušali da iznesu nov koncept — generali Badurina, Vranić, Ilić, itd. Međutim, mislim da nama još predstoji napor da se brže oslobađamo starih shvatanja i uskog pojma strategije. Već je sasvim jasno da u savremenim uslovima uopšte, a u našim posebno, strategija ne može biti shvaćena samo kao upotreba armije. Očigledno je da se strategija ne iscrpljuje ni u pripremanju i upotrebi oružane sile, imajući

u vidu sve elemente oružane sile u našem smislu tog pojma. Sigurno je da danas pojam strategije sadrži sve djelatnosti društvenog života, sve potencijale, sve izvore, sve snage i sva sredstva kojima društvo raspolaže. Čini mi se da se u još jednom pravcu mora proširiti pojam strategije. On se ne odnosi samo na oružanu borbu, a ni na rat u cjelini, nego nalazi važnu primjenu i u miru, ne samo u smislu pripremanja za rat, nego i u tome da sve mirnonopske pripreme predstavljaju takvu strategijsku kategoriju od koje umnogome zavisi da li ćemo uopšte biti napadnuti ili nećemo.

Potpuno se slažem s tim da strategija, ovako shvaćena, mora uzeti u obzir i sve uslove o kojima je govorio drug Polak. To su i međunarodni i unutrašnji uslovi i razne varijante rata — nuklearnog, lokalnog, pa čak i parcijalnih agresija itd. Ovo govorim zbog toga što mislim da ako u ovom trenutku možda ispravljamo neke procjene o mogućnosti lokalnih ratova, a s tim u vezi o mogućnosti dugotrajnog otpora, ipak ne bismo smjeli zaboraviti i na varijantu kratkotrajnog otpora. Naime, neki primjeri iz prakse lokalnih ratova regularnog tipa, u kojima je dolazilo do sudara država s obje strane, pokazuju da u takvim agresijama strategijski ciljevi mogu biti ograničeni: da se u relativno kratkom vremenu dostigne neka strategijska linija i da se sa nje diktiraju politički i vojni uslovi prekida vatre i primirja. Takva situacija može stvoriti vanredno teške unutrašnje i međunarodne komplikacije. Mi se, očigledno, moramo pripremiti i za takvu varijantu otpora. Ovo ne govorim samo radi toga da bih istakao značaj operativne armije, već da čitavu zemlju moramo pripremiti za sve varijante otpora.

S tim u vezi pokrenuo bih dva pitanja. Jedno se tiče izlaganja druga Smoljenovića. Naime, mislim da raznovrsne varijante rata nameću potrebu da gradimo relativno harmoničnu oružanu silu i da ne bismo smjeli, zbog toga što trenutno imamo u vidu jednu varijantu agresije, insistirati na preferenciji nekih vrsta jedinica, određenih vrsta naoružanja itd. jer bi to imalo negativnih posljedica u nekoj drugoj varijanti agresije. Zbog toga se za mene ne postavlja dilema o kojoj govori drug Smoljenović — tenk ili protivtenkovska raketa, avion ili protivavionski top i sl. Stvar je naučnih studija kako ćemo doći do parametra iz kojih bi proizašla harmonična fizionomija naših oružanih snaga za naredni period. Na tome rade drugovi u Državnom sekretarijatu, a vjerovatno i neki drugi (interesantno je da su drugovi iz Slovenije angažovali i naučne radnike). U ovim studijama će do punog izražaja doći ranije pomenute naučne metode — operacijskog istraživanja, mrežnog planiranja itd. i baš zato mislim da prije nego što bismo došli do rezultata na osnovu naučnog istraživanja, ne bi mogao niko sa sigurnošću u ovoj diskusiji iskazati zaključak da treba ovoga više, a onoga manje.

Drugo pitanje se tiče početnog perioda rata. Naime, meni se čini da i o tom pitanju moramo napraviti malu reviziju. Savremena vojna teorija pridaje sudbonosan značaj početnom periodu u sklopu opšteg nuklearnog rata i regularnih lokalnih sukoba. Za te vrste ratova, to je, vjerovatno, i tačno. Ja mislim da za nas početni pe-

riod rata nema tako fatalan značaj, jer mi nikad nećemo sebe dovesti u situaciju da konačan ishod rata sudbonosno zavisi od rješenja u početnom periodu rata. Ali mi se čini da i za nas početni period ima vrlo veliki značaj. Zbog toga mu moramo posvetiti pažnju u planiranju odbrambenih priprema, ne samo u okviru operativne armije, nego i čitave oružane sile i zemlje. Koliko će početni period rata trajati, kakva će mu biti fizionomija, šta će biti njegove konsekvence, kakve će biti specifičnosti u pojedinim krajevima itd. — to je drugo pitanje, to treba izučavati, ali mislim da početni period rata mora privući našu posebnu pažnju, jer nam se može desiti da, zavisno od više ili manje pozitivnog ishoda u početnim dejstvima, u naredne faze uđemo sa optimalnim ili slabijim uslovima — vojnim, političkim, psihološkim, moralnim i drugim — za dalje vođenje rata. Ovo posebno napominjem zbog toga što iz cijelog izlaganja o pripremama, recimo, u Sloveniji, nisam vidio šta se posebno odnosi na početni period rata.

Dušan SMOLJENOVIC

Shvatam upozorenje druga Dozeta na opasnost od bilo kakve preferencije, ali ja se nisam zalagao za preferenciju bilo u korist ma kog naoružanja, roda ili vida oružanih snaga. Želeo sam da, pored ostalog, istaknem od koliko je velikog značaja (imajući u vidu naše materijalne mogućnosti) traženje najboljeg rešenja za naoružanje svih vrsta jedinica kako bi se najuspešnije mogle suprotstaviti agresoru baš onakvom kakvog očekujemo.

Značajno je pri tome imati u vidu da iza svake obuke, iz svakog šumarka, svake ivice sela itd. ne puca samo puška, već da tuku savremena protivtenkovska sredstva, a sa svakog većeg uzvišenja i krova zgrade ili fabrike savremena protivavionska sredstva.

Milojica PANTELIC

U oblasti mesta, uloge, zadatka i međusobnog odnosa operativna armija — teritorijalna odbrana — postavlja se i otvara čitav niz aktuelnih pitanja i problema. Navešću neke konkretne dileme pred kojima se nalazimo: u domenu organizovanja, rukovođenja, materijalno-tehničkog opremanja, obuke i načina borbene upotrebe.

U oblasti organizovanja postavlja se kao jedna od prvorazrednih dilema dalji tempo razvoja teritorijalne odbrane ili, drugim rečima, pitanje kvaliteta i kvantiteta na području razvoja operativne armije i teritorijalne odbrane. Ima mišljenja da bismo mogli biti zadovoljni sadašnjim tempom razvoja jer nam je, recimo, naša Armija u završnim operacijama za oslobođenje zemlje brojila oko 800.000 ljudi: 400.000 u sastavu I, II, III i IV armije, a ostalo u partizanskim i teritorijalnim jedinicama — 16 divizija, 100 odreda, i druge jedinice komandi mesta, područja itd.

Mislim da se moramo odlučno orijentisati na to da idemo na maksimalan tempo omasovljavanja teritorijalne odbrane, tako da nam težište vatrene moći bude na području operativne armije, a pretežni deo ljudskog elementa u sastavu teritorijalne vojske (2—3 i više puta u korist ove poslednje).

Podsećam na iskustvo iz NOR-a iz 1941. i u toku čitavog rata, kad je KPJ radila na tome da organizaciono obuhvati sve što se može obuhvatiti. Ne mislim samo formalno. Ako smo se orijentisali da nam oružana borba bude najdominantniji oblik otpora, moramo ići na to da maksimalno visok procenat i ljudskog elementa organizujemo i angažujemo na području oružane borbe.

Ja sam za to da u teritorijalnoj vojsci imamo jedinice koje su naoružane 100%, 90%, 80%, 50%, i 40%, 20% i ako treba i 10% i manje. Drugim rečima, organizovati sve što se može obuhvatiti, a problem naoružanja i opremanja rešavati postepeno, na bazi stvarnih materijalno-tehničkih mogućnosti društva, a u ratu i otimanjem od neprijatelja. Mi smo kao društvo za najubrzaniji hod i tempo razvoja teritorijalne vojske, a istovremeno za najubrzaniji tok i tehničku modernizaciju JNA, a materijalno-finansijska sredstva su, razume se, ograničena. Otuda je pitanje, kako pronaći pravu meru i odnos između sredstava koje društvo odvađa za potrebe operativne armije s jedne, i teritorijalne odbrane i civilne zaštite, s druge strane. Problem se mora rešavati sa platforme koncepta, stanja, potreba i perspektive jugoslovenske opštenarodne odbrane u celini.

Moram polemisati sa drugom Polakom u vezi sa gradovima. Svi se slažemo sa Titovom orijentacijom koja je definisana u konceptu opštenarodne odbrane da gradove, i naseljena mesta treba pretvoriti u tvrđave. Nekada će to biti tvrđava u kojoj se primenjuju raznovrsni oblici otpora, a dominira oružana borba, a nekiput zavisno od situacije, ne mora da dominira oružana borba. Ali, u celini gledano, na jugoslovenskom ratištu, gradovi, naseljena mesta treba da se ponašaju kao tvrđave u procesu opštenarodnog odbrambenog rata, u čijoj se odbrani primenjuju svi oblici otpora, ali, ipak, dominantno mesto pripada oružanoj borbi. Ja tako shvatam to pitanje mesta, uloge i odbrane gradova.

Mihajlo VUČINIĆ

Prvo treba da utvrdimo šta podrazumevamo pod pojmom tvrđava.

Milojica PANTELIC

Svakako. To znači, ako smo prinuđeni usled nadmoćnosti neprijatelja, ako ocenimo da je celishodno da napustimo privremeno ovaj ili onaj grad — naseljeno mesto, moramo obezbediti da on i dalje „živi” kao svojevrsna tvrđava time što će stanovništvo u njemu produžiti sa masovnim političkim i diverzantskim i drugim oblicima otpora.

Naš NOR je neiscrpan izvor za teorijsku i praktičnu razradu koncepcije opštenarodne odbrane. Međutim, u korišćenju tih iskustava do sada nismo mnogo učinili. Tačno je da su ona bila u nas stalno prisutna, ali više kao moralno-psihološka kategorija, dok strategijska načela, operativna i taktička iskustva nisu našla odgovarajuće mesto ni u teoriji ni praksi. Na ta iskustva iz rata često se gleda jednostrano, nema naučnog prilaza problemima, zanemaruju se savremeni uslovi itd. Kako naučno i stvaralački prilaziti iskustvima NOR, što je to trajno što može i mora naći primenu u našoj koncepciji opštenarodne odbrane u uslovima savremenog rata?

Nikola PEJINOVIĆ*

NOR i kon

Rekao bih nešto o odnosu NOR i to samo kao vojnog fenomena, i naše današnje odbrambene koncepcije. Mislim da taj odnos treba postaviti na osnovu kontinuiteta, daljnjeg razvoja i usavršavanja njegovih bazičnih vojnih načela, saglasno novim i promenjenim opštim i posebnim našim uslovima. Drugim rečima, isto onako kao što u društveno-političkom smislu naš razvoj predstavlja nove revolucionarne stupnjenje na uzlaznoj liniji koja se konsekvntno proteže od prvog statuta seoskog narodnooslobodilačkog odbora do našeg današnjeg Ustava.

Iz prakse i iskustva znamo da, kad nam taj odnos nije bio zasnovan na principu kontinuiteta u smislu ideje, koncepta i oblika svenarodnog rata, nismo shvatili u punom smislu ni značaj NOR u vojnom pogledu, niti smo na drugoj strani dosledno, objektivno i potpuno sagledavali aktuelne probleme odbrane. Iako u globalnoj orijentaciji nismo nikad gubili iz vida iskustva NOR, može se govoriti o većim ili manjim oscilacijama u pogledu korišćenja tih iskustava, zavisno od situacije u raznim periodima i problema koje smo rešavali.

Jedno vreme smo u teoriji i analizi u prvi plan isticali, i to na dosta isključiv način, vrednosti moralne komponente NOR, bez potrebne veze sa ostalim faktorima koji su u njemu dejstvovali. Iako je on snažno izvorište nadahnuća i inspiracija, značaj u vojnom smislu nije mu se nikad mogao svesti samo na to.

U drugom periodu, iz njegove jedinstvene i organski povezane celine kao oblika rata, izdvajana je samo frontalna komponenta kao, tobože, jedino vredna. Time su neracionalno korištena i njena posebna iskustva, a otuda i rata u celini.

Na trećoj strani uzimana je opet mehanički, odvojeno, njegova partizanska dimenzija borbenih dejstava. Time je gotovo cela ratna veština i sve ono što u svojoj ukupnosti predstavlja svodeno na partizansku taktiku.

* Diskusija naknadno priložena.

Međutim, kada smo se u odnosu na savremene probleme odbrane postavljali najrealnije i najdelotvornije, onda smo, po pravilu, najobjektivnije, najdublje i najracionalnije izučavali i ocenjivali značaj NOR i vrednosti njegove ratne veštine.

Drug Tito nas je često upozoravao da ne zapostavljamo vlastita iskustva i ne prekidamo niti koje nas u vojnom pogledu vezuju za NOR, da se ne ugledamo suviše na strane modele, da vodimo računa o izmenjenim uslovima kod nas i u svetu, što nalaže da se ne vraćamo tamo gde smo završili rat, a, pogotovo, ne tamo gde smo ga počinjali.

Prema tome, vojni značaj NOR nije u tome da ponavljamo i kopiramo načela njegove ratne veštine, jer bi to značilo pogubnu inerciju duha i stagnaciju vojne misli, već u stvaralačkom, dijalektičko-materijalističkom prilaženju njenom daljnjem razvijanju i usavršavanju, saglasno novim i promenjenim činiocima sa kojima imamo ili ćemo imati posla. Ono što je u opštem smislu najpoučnije, ono što nikad ne gubi na značaju, to su način i metod procene tadašnje situacije od druga Tita i našeg rukovodstva i genijalne odluke koje su iz te procene proizašle o obliku rata i osnovnom konceptu njegovog vođenja.

Maksistička procena svih relevantnih faktora predstavlja i danas opšte okvire naše strategije i ratne veštine, unutar kojih moramo rešavati najrazličitije teoretske i praktične probleme. Neki od tih problema će biti više ili manje slični onim iz NOR i utoliko će nam biti lakše, dok će drugi predstavljati nove kategorije i zahtevati nove postupke i drukčija rešenja, što će iziskivati istrajne napore u duhovnom i materijalnom pogledu.

Pomenimo neke od takvih problema. Uzmimo, na primer, organizaciju oružane sile. Poznato je da smo u NOR, zavisno od stepena njegovog razvoja, imali različite „vrste” snaga oličenih u PO, NOV i JA. U nijednoj etapi rata (ne računajući nekoliko meseci u početku) nismo imali samo jednu „vrstu”, već paralelno i istovremeno dve ili sve tri zajedno.

Osnovna ideja iz koje je ova organizacija proizlazila sastojala se u sledećem:

— da se obezbedi dovoljna elastičnost i poštovanje specifičnosti pojedinih naših krajeva u pogledu uslova borbe i stepena političke i vojne spremnosti za njeno vođenje;

— da se ostvari princip teritorijalnosti oružane borbe i obezbedi masovan priliv novih boraca, neposredna podrška i učešće naroda u celini u oružanoj borbi;

— da se obezbedi princip pokretljivosti, eksteritorijalnosti i veće udarne moći određenih sastava oružane sile;

— i, konačno, da se obezbede potrebe frontalnih dejstava, pored onih u neprijateljskoj i našoj pozadini.

Sadašnja i buduća naša organizaciona rešenja, koliko god bio drukčiji redosled zahteva i koliko god bio različit međusobni odnos pojedinih delova oružanih snaga, neće moći da ne vode računa o ovim principima. Naime, i danas moramo obezbediti odgovarajuću

vatrenu i udarnu moć, pokretljivost i eksteritorijalnost operativne armije, ali i druge postulate kao što su masovnost, teritorijalnost i najšire učešće naroda. O ovome, razume se, govorim samo iz ovog organizacionog aspekta, iako je za ovo poslednje politički faktor daleko važniji i, u stvari, presudan, a organizacioni se s njim mora uskladiti.

Interesantna su neka iskustva i u pogledu komandovanja. Pred operativne, imali smo i operativno-teritorijalne i čisto teritorijalne komandne stepene. Odnos između ovih struktura u principu je bio tako postavljen da je operativno-teritorijalni stepen komandovanja mogao biti ojačavan operativnim delom snaga (brigade, divizije), odnosno da su mu mogli biti za stalno ili privremeno oduzimani operativni sastavi. Teritorijalna struktura je ostajala vezana za određene uže ili šire prostore i zadržavala vertikalne veze od vrha do dna. I obratno, operativnim instancama (divizijama, armijama) mogli su biti potčinjavani samo operativni delovi, dok oni nikad nisu komandovali teritorijalnom strukturom u celini (glavnim štabovima, vojnim područjima, korpusnim vojnim područjima i sl.). Ovo je proizlazilo iz principa da se obezbedi što veća stalnost i teritorijalnost (i nacionalnost) teritorijalne komponente i što veća operativnost, pokretljivost i eksteritorijalnost operativne. Dakle, s jedne strane, neodvajanje od terena, a sa druge, maksimalna mogućnost usmeravanja borbenih napora.

Mislim, da nam se i za današnja rešenja u ovim iskustvima kriju, ako ne svi, a ono bar neki principi koje ćemo morati poštovati. Globalno gledano, pred nas se postavio problem razvijanja i približavanja izvorima i bazi teritorijalne komandne strukture koju moramo u miru, a još više u ratu proširiti i ojačati na svim stepenima.

Međutim, u vezi sa prostorom i teritorijom postavljaju se drugi i novi problemi u odnosu na one u NOR koji se ne iscrpljuju samo komandovanjem i njegovom organizacionom strukturom. Naime, radi se o tome da je na našem prostoru došlo do veoma krupnih promena u pogledu njegove urbanizacije i drukčijeg rasporeda stanovništva. Umesto ranije mnogo jednostavnije i uravnoteženije gustine na dimenzijama čitavog prostora, danas imamo veliko grupisanje u gradovima i nekim regionima i veliko razređivanje u selima i drugim područjima. Do te pojave dolazi istovremeno sa pojačanim vatrenim mogućnostima napadačeve borbe tehnike, koje su 4—5 puta veće po formacijskoj jedinici i po jedinici vremena od one iz prošlog rata ne računajući nuklearna sredstva.

To u novom svetlu za našu ratnu veštinu postavlja pitanje gradova, kako njihove odbrane, tako i borbe u njima ukoliko bi agresor uspeo da neke okupira, kao, na kraju, i pitanje njihovog snabdevanja životnim namirnicama, energijom i dr. Problem je veoma složen, teorijski i praktično i zahteva dublje studije i izučavanja, budući da se ne može rešavati niti „ad hok”, niti pravolinijski za sve jednako. Jedno je, izgleda, van sumnje, a to je da im moramo više nego u toku NOR posvetiti pažnje u smislu odbrane i angažovanja ljudstva u oružanoj borbi.

Pomenuo bih s ovim u vezi, a opet paralelno sa NOR, problem mogućnog odnosa snaga u naoružanoj živoj sili na našem ratištu između nas i eventualnog agresora. Mi smo u NOR premoć u naoružanoj živoj sili nad protivnikom postigli u završnoj fazi rata, dok smo u svim ranijim fazama bili više ili manje inferiorni. Za razliku od ove dinamike, u eventualnom ratu mi bismo najverovatnije već u početku raspolagali sa premoći u broju ukupno naoružane žive sile. Međutim, naša brojno jača naoružana živa sila raspolagala bi većim brojem lakšeg i slabijeg naoružanja, dok će protivnik svoju inferiornost u ovom pogledu nastojati da kompenzira većim brojem teške i vrhunske tehnike kao što su: avioni, helikopteri, oklopna i raketna sredstva itd., a da, ovom prilikom, ne pominjemo nuklearna.

S druge strane, naša naoružana živa sila bi bila raspoređena na širini celog našeg prostora, dok je protivnik, budući da bi u početku imao inicijativu, u stanju da, na određenim pravcima i za određeno vreme, grupiše jače snage i postigne pored tehničke i brojnu nadmoć. Iz ovoga izlazi da naša strategija mora uspešno rešiti dva protivpoložena zahteva, da tada tamo i gde protivnik raspolaže velikom premoći izbegne sudare krupnijih razmera, naročito ako se radi samo o frontalnom obliku dejstva i da istovremeno onemogućiti da nas protivnik tuče počesno i po delovima.

Mislim da nam u ovom pogledu, bar u osnovnim orijentacionim linijama, iskustva NOR mogu i te kako korisno poslužiti. Pominjem samo neke ideje iz riznice njegovih pouka: razvlačenje i prikivanje protivnika za što širi prostor; masovno rušenje i zaprečavanje, aktivna dejstva i manjim delovima, noću, na teškom terenu i po lošim uslovima, udari po komunikacijama u njegovoj pozadini po snabdevačkim kolonama i to što ranije i masovnije, budući da će protivnik biti veoma osetljiv naročito u doturu goriva i municije itd. Ovo će našu odbranu učiniti još dubljom, aktivnijom i upornijom, budući da će ona u svojoj sintezi sadržavati pored otpora na frontu i aktivna dejstva u neprijateljevoj i našoj pozadini i to po potrebi na svim prostorima i u svim periodima (fazama) rata.

U ovom se ipak izdvajaju dva najteža i najkomplikovanija problema — protivoklopna i protivdesantna odbrana. Iako i u ovom pogledu raspoložemo ograničenim iskustvima iz NOR kojima ćemo se sigurno koristiti u teorijskim obradama savremenih stavova i pogleda, stvar se ne može rešiti samo visprenošću duha, umešnošću i snalažljivošću itd. Izgleda nesumnjivo da, pored značajnih sredstava u sastavu operativne armije, laka borbena sredstva, ručne bacače, pt-rakete, mine i drugo moramo masovno uvesti u naoružanje i učiniti ga u punom smislu „narodnim oružjem”. Slično stoji i sa odgovarajućim lakim pav-sredstvima za borbu protiv helikoptera, aviona i desanata. Tu moramo tražiti nove, originalne konstrukcije oružja, saglasno novim uslovima i načinu vođenja oružane borbe.

Ukratko, iskustva NOR u taktičkom, operativnom i strategijskom pogledu moraju predstavljati značajnu i uvek prisutnu veličinu i komponentu na kojoj, pored ostalih, postavljamo i razrađu-

jemo teoretski i praktično naše sadašnje, goruće probleme opštenarodne odbrane. Ili, drukčije rečeno, naša doktrinarna orijentacija na vođenje svenarodnog rata ne znači ništa drugo, nego daljnje stvaralačko razvijanje onog istog koncepta u novim izmenjenim uslovima po kojem je vođen i naš NOR.

Dr Laslo REHAK

Pošto radim u SSRN, nije na odmet da upozorim da često pominjemo i borbene tradicije Socijalističkog saveza prilikom definisanja svojih sadašnjih zadataka u poslovima narodne odbrane. Ali treba sasvim jasno reći da borbene tradicije više žive u svesti ljudi u obliku nedovoljno definisanog ličnog iskustva i kao opšta konstatacija, a da borbene tradicije NOF-a, odnosno Osvobodilne fronte, nisu još ozbiljno naučno proučene. Mislim da ovo proučavanje verovatno i predstoji. Nisam istoričar, ali koliko sam shvatio jednu dosta široku diskusiju oko Istorije SKJ koju je organizovao Institut za radnički pokret kao izdavač ove istorije, jedna od najozbiljnijih zamerki je bila što odražava donekle i stanje istorijskih nauka u nas, da političku komponentu revolucije nismo u dovoljnoj meri proučili i obradili u našoj istoriji. Verovatno je naučna obrada uslova političkog delovanja Komunističke partije, pa i Narodnog fronta za vreme oružanog dela revolucije i NOB, zadatak koji treba u bliskoj budućnosti rešavati.

Mihajlo VUČINIĆ

Mi smo do sada razgovarali o nizu veoma značajnih i složenih pitanja. Međutim, svakako bi naš razgovor bio nepotpun, ako nešto ne kažemo, ili barem ukažemo na probleme i dileme rukovođenja i komandovanja u sistemu naše odbrane.

Milisav NIKIĆ

Slažem se, jer za to ima više razloga. Rukovođenje i komandovanje je uvek bilo, a danas posebno, jedno od ključnih pitanja koncepcije, doktrine i vojne organizacije. Ono je u savremenim uslovima za svaku armiju jedan od najtežih problema za rešavanje. Celokupni razvitak i uslovi rata su veoma usložili rukovođenje i komandovanje, učinili ga veoma kompleksnim. Ono je i u nas ovako koncipiranom opštenarodnom odbranom, i na bazi toga postavljenom organizacijom oružanih snaga postalo veoma složena i kompleksna problematika pa samim tim ima poseban, izvanredan značaj. Mislim da nije preterano ako se kaže da samo dobro organizovano i za rat osposobljeno rukovođenje i komandovanje može obezbediti pripreme i realizaciju koncepcije opštenarodne odbrane u svim njenim aspektima.

Iako smatram da zaslužuje da bude stvar posebnog razmatranja — detaljnijeg i kompleksnijeg i na stranicama Vojnog dela, mislim samo ukazati na značaj nekih pitanja iz ove oblasti koja zaslužuje posebnu pažnju. To su:

dalji rad svih organa rukovođenja i komandovanja (civilnih i vojnih) na upoznavanju koncepcije opštenarodne odbrane, na njenom usavršavanju i preduzimanju svih mera pripreme;

proučavanje datih rešenja sistema rukovođenja i komandovanja (mislim na stepene komandovanja, broj i vrste komandi), njegovo usavršavanje i prilagođavanje svim novinama koje nastaju kao rezultat promena u društvu, materijalnoj proizvodnji, naoružanju i opremljenosti itd.;

čitavo područje organizacijsko-formacijske strukture, organizacije rada i komandovanja, dokumentacije itd., treba izučavati i neprekidno usavršavati, u skladu sa našim uslovima, potrebama i mogućnostima;

materijalno-tehnička opremljenost komandi i organa rukovođenja i komandovanja je posebno područje. Ne samo zbog opšteg značaja tog pitanja u našim uslovima, već i zbog specifičnog rešenja u odnosu na broj i vrste komandi i organa rukovođenja i komandovanja, i u odnosu na naše materijalno-finansijske i proizvodne mogućnosti;

uslovi i mogućnosti primene savremenih metoda u rukovođenju i komandovanju, primena automatizacije itd. zahtevaju jedan novi prilaz razmatranju tih pitanja, različit od mnogih drugih savremenih armija;

organizacija, forme, metode i sadržaji programa obučavanja i osposobljavanja organa rukovođenja i komandovanja u našim savremenim uslovima u skladu sa svim onim što je do sada rečeno.

Mislim, da posebnu pažnju zaslužuje i razvijanje inicijativa i samoinicijativa u rukovođenju i komandovanju. Njima se mora dati novi sadržaj i značaj. To potvrđuju ne samo iskustva našeg NOR-a (o čemu je veoma malo pisano), već i primeri koji su pokazani u raznim krajevima zemlje i na raznim nivoima rukovođenja i komandovanja u poslednjih nekoliko meseci. Ovo je tim važnije, jer mnoge pravilske odredbe, iako se u njima načelno ističe značaj inicijative, svojom konkretnom sadržinom tu inicijativu i samoinicijativu sputavaju — ograničavaju.

Dr Milan VUČINIĆ

Saznanje o fizionomiji savremenog rata kadro je da razvije uverenje da se savremena misao o ratu ne može zadržati ni isključivo ni pretežno na problematici oružanih snaga. S toga je, po mom mišljenju, „strateški” značajno što se naša ratna strategija shvata kompleksno — kao strategija o odbrani društva u celini. To shvatanje je već vladajuće u nas. Na njemu se, kao temeljnom, zasniva ideja i struktura koncepcije o vođenju opštenarodnog odbrambenog

rata. Iz činjenice da agresija na Jugoslaviju ne bi značila samo napad na njene oružane snage, nego na društvo u celini, njegov poredak, ljude i materijalna dobra, odavno se steklo uverenje o potrebi odgovarajućeg organizovanja celog društva kao objekta moguće agresije. Zato svaki postojeći i funkcionišući faktor našeg društva jeste u isto vreme i deo opšteg odbrambenog sistema, pa se i sam mora uključiti u taj opšti sistem odbrambenih priprema društva. Kompleksna priprema društva pretpostavlja pripremljenost svih njegovih delova. Pripreme, pak, treba da budu odgovarajuće, tj. u skladu sa prirodom samog faktora, njegovog mesta i uloge u sistemu (društvenom i odbrambenom) i sa pretpostavkom o uslovima u kojima bi funkcionisao u toku rata. Pripreme svih faktora moraju, uz to, biti i međusobno usklađene jer su svi oni u ukupnoj funkciji međuzavisni. Ovaj sklad u pripremama mora se obezbediti što pre, kako u sadržaju tako i u vremenu.

Polazeći od pomenutog kao platforme, a posmatrajući tok i sadržaj dosadašnjih odbrambenih priprema našeg društva u celini, zapažam da do sada nije ostvaren ovaj neophodni sklad u pripremama pojedinih faktora. Pripreme oružanih snaga znatno su intenzivnije od priprema ostalih faktora. U pripremi oružanih snaga evidentno je da se u ovoj oblasti ne samo donose brojna rešenja nego i da su ona rezultat jedne veoma intenzivne aktivnosti vojnih kadrova u izučavanju problematike kako bi se pronašla najbolja rešenja. Kritičan, analitički i kreativan rad morao je dovesti do uspehlikih rešenja. Isto tako, zapaženi rezultati su postignuti i u području civilne zaštite.

Međutim, takav postupak još nije postao pravilo kada su u pitanju pripreme u drugim delatnostima, mada je politički odnos svih faktora prema zadacima u odbrambenim pripremama veoma pozitivan. Zaostaju pripreme u oblasti privrede, društvenih delatnosti i državne uprave. U ovim oblastima učinjeni su tek skromni koraci. Faza upoznavanja sa opštim konceptom odbrane je uglavnom završena, naročito što se tiče rukovodećih kadrova u ovim sektorima. Ideje i zadaci su jasni. Zakonske obaveze takođe.

Trebalo bi podstaći intenzivniji rad u traženju konkretnih rešenja za organizaciju i delovanje svakog faktora u ratnim uslovima. Ispravan put pri tome bi, svakako, bio put solidnog izučavanja, analize i provere, u traženju najoptimalnijih rešenja. Za mnoge sektore mora se prethodno postaviti elementarna koncepcija o zadacima, osnovama organizacije i delovanja, da bi se konačna rešenja usaglasila s ovima. Takav je slučaj kod svih grana privrede, finansijskog sistema, sektora rada i radnih odnosa, pra osuda, dobrim delom kod zdravstva, veterine i socijalne zaštite, informativno-propagandne delatnosti, unutrašnjih poslova itd.

U oblasti društveno-političkog sistema i društveno-ekonomskih odnosa takođe su neophodna ispitivanja, čiji bi cilj bio i utvrđivanje neophodnih mera organizacionih izmena radi prilagođavanja zahtevima rata. Povodom teze da u ovim oblastima treba vršiti što manje promene, rekao bih da te promene ne mogu biti unapred

određene ni kao male ni kao velike, jer se mera promena i ne može unapred odrediti. Njihove razmere treba da nam utvrde izučavanja i procene. Društveno-politički i društveno-ekonomski sistem moraju biti konceptijski (u ratnim planovima) prilagođeni uslovima i zahtevima rata da bi se na temelju ovoga vršile pripreme organa i organizacija. Mislim, da bi bilo neodrživo rešenje da se sva ova prilagođavanja ostave i da obave u toku rata. Mada će rat tražiti dalje prilagođavanje već prilagođenog, neophodno je ne samo prilagoditi društveno-politički i društveno-ekonomski sistem zahtevima rata nego i kadrovske i materijalne pripreme sprovoditi u skladu sa ovim prilagođavanjima, kako bi nam celokupni društveni sistem mogao brzo da pređe na „ratni kolosek” i da već u početnom periodu rata, kao najtežem, bude sposoban da izdrži i najveća naprezanja. Što bude manje potrebe za prilagođavanjem utoliko bolje, ali se mora voditi računa o nastalim promenama i one moraju biti rezultat izučavanja.

Mihajlo VUČINIĆ

Očito je da su ti zahtevi i poslovi veoma obimni, stručni i složeni. Kakva je uloga aktivnih starešina u njima?

Dr Milan VUČINIĆ

Armijски kadrovi bi mogli doprineti intenzivnijem radu na adekvatnoj pripremi „vanarmijskih” faktora, između ostalog i sopstvenim aktivnijim učešćem u razmatranju mesta, uloge, osobenosti svih ovih faktora sa aspekta njihovog angažovanja u ratu. Oružane snage u savremenim uslovima rata, našim posebno, ne bi mogle izvršiti svoj deo zadatka bez oslonca na ostale snage društva. Već zbog ovakve idejno-političke, konceptijske, kadrovske, materijalne — uopšte sudbonosne sprege naših oružanih snaga i naroda armijски kadrovi su zainteresovani i pozvani da daju svoj doprinos.

Naša vojna misao, misao o ratu, da bi bila potpuna mora biti angažovana svim potencijalnim faktorima odbrane. Jedno vreme se mogla čuti diskusija o tome čija bi uloga u ratu bila važnija — operativne armije ili teritorijalne odbrane. Čim su se takve diskusije javile usledilo je mišljenje koje je logično i kao takvo prihvaćeno: neosnovano je takva pitanja postavljati jer se radi o delovima jedinstvene oružane sile, a ratne prilike će opredeljavati njihove zadatke i uloge u određenim trenucima i u određenim područjima. Podstaknut primerom ove diskusije želim da kažem da, po mom mišljenju, nema mesta ni pitanju: čija bi uloga u uslovima našeg odbrambenog rata bila odlučujuća — oružanih snaga ili društvenih faktora van nje. Pitanje je suvišno do besmislice, pošto su naše oružane snage svojim karakterom srasle sa bićem društva do stepena nerazlučivosti, a u izvršavanju svojih zadataka u ratu

sudbinski upućene na saradnju i oslonac na narod — na njegove ljudske i materijalne snage.

Andelko KALPIĆ

U općim razmatranjima koncepta svenarodne odbrane i nekih rješenja, bilo o upotrebi naših snaga ili mogućnosti angažovanja snaga protivnika na našoj teritoriji, kao da, u izvjesnom smislu, zapostavljamo činjenicu da je naša zemlja pomorska, ili, bolje rečeno, da nedovoljno ističemo pomorsku poziciju Jugoslavije i sve ono što iz toga proizlazi. Ono što se danas dešava na Bliskom istoku i Sredozemlju upućuje na potrebu korigiranja takvih mišljenja gde ih još ima. Na Sredozemnom moru velike sile (i ne samo one) raspoložu veoma pokretnim pomorskodesatnim i flotnim snagama velike udarne moći. S tim u vezi eventualni agresor vjerojatno se ne bi ograničio da napad na našu zemlju izvrši samo kopnom i iz vazduha već i s mora.

Pomorska pozicija naše zemlje, svakako, može predstavljati za određene uslove i znatnu prednost u odnosu na neku drugu malu zemlju koja nema izlaza u svijet morskim putem, a mogla bi postati predmet agresije. Dovoljno je možda podsjetiti na dane narodno-oslobodilačke borbe ili na period od 1948. godine. Mislim da su to činjenice koje bi, također, trebalo imati u vidu, jer i od toga zavise mnoga praktična rješenja, ne samo u pogledu jačanja operativnih snaga, nego i modernizacije teritorijalnih jedinica i odbrane i priprema za što efikasniji otpor nenaoružanog naroda.

Želeo bih da istaknem nešto, što mislim da je interesantno, a vezano je upravo sa pitanjem pomorske pozicije. To su iskustva iz rata u Vijetnamu, koji nam je pokazao da FNO u Južnom Vijetnamu vrši uspješne akcije u veoma složenim uslovima na obalnom i riječnom području. Pri tom se ističu, čini mi se, dvije činjenice.

Prvo, veoma vješto povezuju operativnu, teritorijalnu i komponentu nenaoružanog naroda, što zaslužuje svaku pažnju. Drugo, znatan dio tih snaga, koje nisu velike, moderno su naoružane i opremljene. Posjeduju čamce sa brzim vanbrodskim motorima, kao naoružanje velike vatrene moći. To daje argumenat više onima koji se zalažu za to da partizanske i teritorijalne jedinice treba da budu na savremen način naoružane i opremljene.

Još jedan fakat je važan. Agresor je u Južnom Vijetnamu za tzv. antigilerilska ili protivpartizanska dejstva morao da uvede nova sredstva, opremu i organizaciju. Te su snage upravo na području Južnog Vijetnama doživjele veliki razvoj i preobražaj.

Pored toga, pomorske snage Ratne mornarice SAD, koja zauzima jedno od prvih mjesta u svijetu, a u mnogim pitanjima i prvo, našle su se u veoma teškoj poziciji. SAD su prije dvije godine bile prinuđene da pridruže novoj reorganizaciji svojih pomorskih snaga na tom području, da uvedu nova sredstva i male ratne brodove, koje ranije nisu imale u svom sastavu i da izvrše organizaciju snaga i sredstava za specifične uslove i za način otpora na koji su naišli.

SAD su ubacile tri operativne grupe (TF 115, 116 i 117) sasvim drugog sastava nego što su do sada imale u sastavu svojih pomorskih snaga, ali rezultati su bili slabi baš s obzirom na ono što inače ističe kvalitete borbe vijetnamskog naroda, posebno kad je riječ o borbama na obalnom i riječnom području. Iz toga bi se možda mogla izvući dva zaključka.

Prvi, da je pitanje evolucije protivpartizanskih snaga za dejstva na moru i rijekama veoma izrazito i da o tome treba svakako voditi računa i, drugi, da protivnik, odnosno eventualni agresor, prati razvoj svenarodne odbrane u nas, pa prema tome, treba računati da će i on unositi nove elemente u svoju ratnu mašinu i kad je riječ o ovakvom načinu odbrane kao što je mi predviđamo. Najčešće neće biti u stanju da nađe potpuna rješenja, s obzirom na agresivni karakter rata koji će voditi i druge faktore, ali je neophodno da svenarodna odbrana stalno bilježi evoluciju i u tome ja vidim bezizlaznu situaciju za agresora.

Ova iskustva, o kojima sam samo nešto napomenuo, iz rata u Južnom Vijetnamu interesantna su još iz jednog razloga. Naime, unatoč strategijske prevlasti koju su neosporno SAD imale i imaju na moru, ta strategijska prevlast nije onemogućavala vijetnamski narod i FNO da veoma uspješno vode borbu u svom obalskom moru i u svom obalskom i riječnom području. To je vrlo važna ne samo moralno-politička već i vojna pouka, respektujući pri tom sve specifičnosti koje rat u Južnom Vijetnamu ima po lokalnim i međunarodnim karakteristikama i razmjerama i posebno kao pomorska zemlja, kao i sve ono što gotovo svakodnevno novo izrasta u razvoju i agresivnih snaga i miroljubivih snaga spremnih da se odupru sili i nametanju tuđe hegemonije.

Dr Milan VUČINIĆ

Drug Kalpić ukazuje na značaj iskustava oslobodilačke borbe naroda Južnog Vijetnama u jednom vidu oružanih dejstava — borbi na rekama i u priobalnom području. Kada je reč uopšte o iskustvima iz ovoga rata, mišljenja sam da su nam ona veoma dobrodošla. Ono što se tamo dešava ne treba smatrati vrednim za nas samo kao iskustvo o načinu organizovanja i dejstva oružanih snaga. Vijetnamski primer je značajan i zbog velikog uspeha u organizovanju i funkcionisanju naroda van oružanih snaga. Otpor naroda Južnog Vijetnama nam može dobro poslužiti kao potvrda vrednosti i realnosti koncepta našeg opštenarodnog odbrambenog rata i kao veoma snažan izvor uverenja u mogućnost uspešnog otpora naroda male zemlje i kada se taj otpor pruža oružanim snagama svetske sile. U okviru naših odbrambenih priprema smatram da je posebno značajno razvijati uverenje kod naših ljudi u mogućnost uspešnog otpora, a u razvijanju tog uverenja pored primera našeg oslobodilačkog rata, vijetnamski primer zaslužuje da bude uvršten u izvore nadahnuća i vere da, i u uslovima savremenog rata, tzv. mali narodi nisu lišeni nade za uspeh u odbrani i kada im je agresor velika sila.

Kad je reč o iskustvima rata u Južnom Vijetnamu, moramo uvek polaziti od specifičnosti toga rata i ratišta. U nas ima dosta pojednostavljenih gledanja, šematizma i kliširanja tih uslova. Moramo stvaralački i kritički prilaziti studiranju tog rata i sa istom pažnjom izučavati iskustva i način dejstva američkih snaga kao i iskustva FNO.

U veoma složenim političkim i vojno-strategijskim uslovima FNO je uspeo da ostvari političko jedinstvo naroda. Najšira politička platforma i program FNO stvorili su uslove za okupljanje svih naprednih i rodoljubivih snaga za borbu protiv agresora. To je bilo odlučujuće za razvitak pokreta. FNO je dobio bitku za ljude. Agresor je politički diskreditovan, razorena je struktura stare vlasti. On se u Južnom Vijetnamu nema na koga osloniti, sem na kompromitovani sajgonski režim koji je već odavno izgubio podršku naroda.

Vojnički, FNO je veoma dobro organizovan, što je bitna pretpostavka uspeha. Stepem razvoja ustanka i borbe pratile su odgovarajuće organizacione forme i naoružavanje oružanih snaga — od malih, slabo naoružanih gerilskih odreda, do regularnih formacija snažne vatrene moći. Sada u Južnom Vijetnamu FNO ima tri vrste jedinica — regularne (samostalne bataljone, pukove, brigade itd.), teritorijalne (regionalne odrede, bataljone) i mesne partizanske jedinice (mesne, odrede za samoodbranu, narodnu miliciju, diverzantske i udarne grupe itd.). Svaka od ovih vrsta jedinica ima odgovarajuću namenu i način dejstva u jedinstvenom konceptu upotrebe oružanih snaga FNO, uz svestranu pomoć i angažovanje naroda koji je na sebe preuzeo niz poslova čisto vojnog značaja (obaveštajno-izviđačku delatnost, ukopavanje i zaprečavanje, preduzimanje mera pasivne zaštite od avijacije i vatre sa zemlje, borbu protiv neprijateljskih elemenata i propagande, zaštitu sanovništva, snabdevanje, sanitetsko zbrinjavanje itd.).

Takva struktura oružanih snaga omogućila je kombinovana dejstva. Partizanska dejstva (odbrana i napad), čiji su nosioci mesni i teritorijalni odredi, sastoje se od niza manjih, iznenadnih i efektnih dejstava. U strategijskom smislu ona znače neprekidnu aktivnost, održavanje strategijske inicijative, paralisanje manevarskih mogućnosti, vatrene i udarne moći modernih formacija agresora, razvlačenje njegovih snaga na širokom području, menjanje klasičnog odnosa snaga, prisiljavanje agresora da veći deo svojih snaga angažuje na zaštitu baza, komunikacija itd. Jednom rečju, teritorijalne jedinice stvaraju uslove za lakša i uspešnija dejstva regularnih jedinica i sadejstva sa njima.

Stvaranjem regularnih jedinica odgovarajuće vatrene moći, sredstvima podrške i manevarskih sposobnosti nastao je nov kvalitet borbenih dejstava. Te jedinice primenjuju odlučujuće napade, specifične oblike frontalnih dejstava (bez klasičnog fronta i pozadine), udare po bazama, uporištima i gradovima. One nastupaju na „širokom frontu”, prisiljavaju agresora na strategijsku defanzivu i

odbranu. Američke snage se praktično nalaze u strategijskom okruženju, koncentrisane u uporištima, bazama, saobraćajnim čvorovima i većim gradovima. Uspešne bitke kod Dak Toa, Ke Sana, rezultati poznatih ofanziva u prošloj godini, napadi na gradove Hue, Sajgon itd. — govore o novom vojničkom kvalitetu oružanih snaga FNO. Ti vojnički uspesi imali su neposredan politički efekat. Amerikanci su se uverili da vojnički ne mogu dobiti rat, pa su morali pristati na traženje političkog rešenja.

Međutim, Amerikanci su mnogo naučili u tom ratu. Južni Vijetnam je poligon za ispitivanje formacija, raznih vrsta naoružanja i tehnike, taktičkih postupaka, psihološkog rata itd. — što je za nas od posebnog interesa.

Dušan SMOLJENOVIC

Mislim da nisu interesantna samo iskustva iz rata u Vijetnamu. U poslednje dve decenije bilo je više oslobodilačkih ratova, revolucija i drugih oblika otpora raznim agresorima što zaslužuju našu pažnju.

Mihajlo VUČINIĆ

Slažem se. Mi smo i u ovom razgovoru pokrenuli niz pitanja. Ostalo ih je još dosta. Verujem da će ona podstaći širi krug naših čitalaca i saradnika na dijalog o koncepciji opštenarodne odbrane.

NEKA ISKUSTVA SA RATNIH IGARA VIŠIH KOMANDI

Još uvek se ispoljavaju određene slabosti u pripremi i organizaciji ratnih igara, koje se negativno odražavaju na njihovo izvođenje, posebno u višim komandama. Stoga bi bilo korisno da se ukaže na neke nedostatke koji štete pravilnosti i potpunosti pripreme, organizaciji i izvođenju ratnih igara.

Uključivanje osnovnih organa vida, roda, odnosno službi komande u pripremu ratne igre. Izrada zadatka za ratnu igru obično se poverava posebnoj grupi razrađivača, u čiji sastav ulaze oficiri svih vidova, rodova i službi komande koja organizuje ratnu igru. I namanja greška u postavci zadatka i bilo kakva neusklađenost mogu da otežaju i bitno da umanje mogućnost da zadatak postane dobra i sigurna osnova u obuci brojnog kadra štabova i komandi. Ukoliko je ratna igra na višem stepenu komande, utoliko je složenija, pa su posledice grešaka u ovakvom osnovnom zadatku ili u priložima vidova, rodova i službi još teže i svaka slabost u zadatku još štetnija.

Ponekad prilozi po vidovima, odnosno rodovima sadrže nerealan sastav snaga i sredstava, u odnosu na stvarne i perspektivne mogućnosti. Na taj način rodovi, to jest službe izvršavaju na ratnoj igri neke zadatke u boljim ili lošijim uslovima, kako ne bi mogli da rade u stvarnoj ratnoj situaciji, a što ne odgovara ni određenim pravilskim ni doktrinarnim postavkama. Katkad raspored neke vidovske ili rodovske grupacije, naročito početni, nije bio u duhu opštevažućih gledanja, ponekad nije usaglašen sa opštevojnom grupacijom. Takve ili slične pojave štete uspešnom proigravanju dotičnog vida, roda, odnosno službe, otežavaju proradu nastavnih pitanja i smanjuju uspeh obuke. Prilozi su ponekad nepotpuni i ne sadrže sve potrebne podatke. Na primer, kada se proigravaju problemi odbrambenih dejstava nema uvek potrebnih podataka o obimu i stepenu izvršenih radova na utvrđivanju, ili nedostaju potrebne karakteristike situacije nekih vidova, odnosno rodova. Nekada se ide u drugu krajnost, pa se daje isuviše podataka, te je teško ili čak i nemoguće da se sagledaju težišni problemi nekog vida, odnosno roda pa i čitave strane. U nekim priložima obaveštajnih podataka se daje mnoštvo podataka o suprotnoj strani, koji su rasuti po vre-

menu i prostoru, tako da su igrajući u nedoumici gde se upravo nalaze protivničke jedinice.

Za ovakve i slične greške razlozi mogu da budu razni. Neki ih vide u učešću malog broja operativnih organa na kompoziciji zadatka, u preopterećenosti tih organa jednovremeno i drugim poslovima, zbog čega nisu uvek u mogućnosti da se dovoljno sasređe kad rade na zadatku, u nedovoljnom iskustvu nekih razrađivača zadatka itd. Ponegde je već postala ustaljena praksa da se određenim organima za operativnu obuku poverava i sav posao oko usklađivanja, kontrole, poboljšanja i preduzimanja svih mera oko definitivne izrade zadatka. Pretpostavljene komande odobravaju taktičko-operativne elemente, što takođe doprinosi otklanjanju grešaka i nedostataka, a koje omogućuje bolju organizaciju i pravilan tok izvođenja ratne igre. Međutim, sve to predstavlja samo delimična rešenja. Dosadašnji sastav razrađivača i metodologija pripreme i izrade zadataka ima i negativne posledice. Naime, baš time što se priprema elaborata prebacuje na grupu razrađivača ostaje značajan broj osnovnih rukovodilaca organa vidova, rodova i službi komande veoma često van izrade ne samo zadatka već i priloga vida, roda, odnosno službe. Ovo bi bio jedan od osnovnih razloga što se čine greške i pojavljuju slabosti u elaboratima. Korišćenje grupe razrađivača u komandama operativno-strategijskih jedinica, za razliku od škola i akademija, dovodi do toga da najviši rukovodioci vidova, rodova i službi veoma često ostaju i van kreiranja osnovnih postavki, kako zadataka za ratne igre, tako i van organizacije i metodologije izvođenja ratnih igara.

Prenošenjem suštinskih kompetencija za stvaranje predloga osnovnih smernica za izradu zadataka i organizaciju ratne igre na organ za operativnu obuku komande, oformljenje i oslanjanje na grupu razrađivača zadatka prenose se, u stvari, i sve funkcije stvaranja osnovnih postavki razrade zadatka. Organ za operativnu obuku, u prvom redu, a zatim grupa razrađivača u suštini određuje cilj, zamisao, bira temu, nastavna pitanja, određuje vrstu ratne igre, uslove izvođenja, formacije igrajućih strana, prostoriju i vremenske uslove.

U nekim višim komandama se praktikuje da osnovni rukovodioci organa vidova, rodova i službi odobravaju svoj prilog za zadatak. Ovo je nedovoljno za potrebno sagledavanje celine postavke i rešenja zadatka i zato se pretvara u formalnost. Izraditi prilog zadatka još ne znači da je zadatak sastavljen, a kamo li rešen. Neki rodovi i službe ne rade svoj prilog (na primer artiljerija, oklopne jedinice itd.), pa je i ovo razlog što se odgovarajući najviši rukovodioci roda, odnosno službe ne upoznaju ni sa zamisli, ni sa zadatkom pre no što je isti izrađen. Negativne posledice ovakvog rada sagledaju se, obično, tek kasnije od strane najviših rukovodilaca organa vidova, rodova, odnosno službi komande. Svaki zadatak za ratnu igru je, u stvari, skoncentrisana primena teorije ratne veštine i usvojene ratne doktrine na realnu, odnosno moguću ratnu to jest strategijsku ili operativnotaktičku situaciju. Na ratnim igrama, vidovi, rodovi i službe treba da nađu svoje pravo mesto. Prilikom

komponovanja zadatka svaki prilog treba da se izradi tako da po sadržaju, postavci i rešenju treba da odgovara specifičnom i specijalizovanom obeležju vida, roda, odnosno službe i da je prilog integralni deo celine osnovnog zadatka. Kada je zadatak odštampan i podeljen, kasno je, ako se uoči u nekim priložima vidova, rodova i službi da se neka pitanja iz njih ne mogu uspešno da proigraju.

Pojavljuje se potreba da se nešto menja u zadatku i organizaciji ratne igre, što narušava kako kompoziciju zadatka, tako i određene postavke zamisli, uslove izvođenja, organizaciju, pa čak i cilj ratne igre. Neki organi vidova, rodova i službi traže ponekada da se izmene ili izbace pojedini delovi elaborata ili da se izradi novi zadatak, kako bi njihov vid, rod, odnosno služba mogli da se pravilno proigraju. Može da se pretpostavi, koliko to negativno utiče na učesnike ratne igre, kada posle izvršene distribucije elaborata naknadno stignu izmene i dopune.

Neki rukovodioci vidova, rodova i službi posmatraju suviše izolovano svoju problematiku, nedovoljno povezano sa celinom. Na primer, organi artiljerije zahtevaju povećanje nuklearnih projektila da bi bolje proigrali mogućnosti njihove upotrebe ne vodeći računa o uticaju povećanja na karakter celokupne situacije i borbenih dejstava, na upotrebu ostalih rodova i službi, na zadatak jedinice u celini, na manevar, na cilj ratne igre itd.

Takva i slična iskustva iz dosadašnjih KŠRI ukazuju da je potrebno da se svestrano uključe najviši organi vidova, rodova i službi komande koja organizuje ratnu igru, njenu pripremu i organizaciju, odmah od početka kada se određuju smernice. Za kvalitetniju izradu zamisli, osnovnog zadatka i čitave pripreme i organizacije ratne igre bilo bi od velikog značaja ako bi se u sastav grupe razrađivača, odnosno u radnu grupu obavezno uključili rukovodioci organa vidova, rodova i službi komande. Oni bi mogli da imaju zamenika u radnoj grupi. Svi osnovni problemi izrade elaborata, pripreme i organizacije ratne igre obavezno treba da se rešavaju uz prisustvo i neposredno učešće svih najviših organa vidova, rodova i službi komande, koji učestvuju na ratnoj igri.

Obim razrade zamisli i stepen methodske obrade rešenja zadatka. Razrada zamisli i methodska obrada zadatka predstavljaju veoma značajan misaoni i tehnički rad u pripremi i organizaciji ratne igre, posebno KŠRI. Mnogi rukovodioci KŠRI zahtevaju da se zamisao razrađuje suviše detaljno, sa puno teksta, u težnji da se kroz širu obradu nađu odgovori na sva operativno-taktička pitanja još u kompoziciji zadatka i sve probleme koji bi mogli da se pojave u toku igre.

Postoje i suprotni primeri, ređi ali vredni pomena. Neki rukovodioci ratnih igara smatraju da ne treba da se oformljava zamisao, već samo osnovni zadatak sa priložima. Pošto se ratna igra odvija po odlukama igrajućih, dolazi često i do toga da se u mnogim komandama ne oformljavaju ni varijante rešenja, odnosno pojedini elementi methodske obrade određenih nastavnih pitanja. U takvom slučaju na ratnu igru se odlazi bez ili sa nedovoljno sagledanim

moogućim rešenjima zadatka. Ovo znači da rukovodioci nemaju ni određen stav o mogućnostima i načinu izvršenja zadatka. Zato se dešava da se u toku ratne igre odobravaju odluke bez dovoljno sagledavanja njihovih pozitivnih i negativnih strana.

Različita su shvatanja o obimu razrade zadataka. Iskustva pokazuju da je nedovoljno imati zamisao otkucanu na desetinama stranica, a još gore ako zamisao uopšte nije ni obrađena. Odgovor na upotrebljivost i na meru obrade zamisli i razrade rešenja trebalo bi da se potraži u vrsti ratne igre i načinu njenog izvođenja. Nije potrebno za sve vrste ratnih igara imati isti obim razrade zamisli. Za štabnu ratnu igru koja traje znatno kraće vreme, sa znatno manjim brojem nastavnih pitanja, ne treba da se razrađuje zamisao u istom obimu kao za dvostranu dvostepenu komandno-štabnu ratnu igru, na kojoj se obično rešava znatno veći broj krupnih nastavnih pitanja, a koja se i izvodi drugačije. Međutim, ako se u zamisli obrade osnovni odgovori na određena nastavna pitanja i ako se izrade potrebni proračuni iz tražene tematike (na primer, za pregrupaciju snaga, za upotrebu NHB/s, za materijalno obezbeđenje itd.), onda ne bi trebalo obavezno zahtevati ni metodsku obradu rešenja zadatka.

Nije lako na osnovu nastavnih pitanja i datih smernica i uslova za ratnu igru sastaviti opštu i posebnu zamisao dejstava, jer u njima treba da se obrade ne samo idejni sadržaj zadatka već i osnove načina izvršenja zadatka, eventualno i osnove za njegovo materijalno obezbeđenje, što sve treba da posluži za rukovođenje ratnom igrom. Ako se na ratnoj igri na određenim stepenima komandovanja rešava nuklearna problematika, onda bi, pored broja nuklearnih projektila, trebalo da se sagleda i na koje ciljeve, kada i sa kojim nuklearnim projektilima treba da se dejstvuje i kakve posledice bi ovo imalo. Ili, ako se rešava kao nastavno pitanje određeni saobraćajni problem, onda bi trebalo u zamisli obraditi, pored idejnog rešenja pregrupacije (snage, marševski ciljevi, pravci pokreta itd.), još i način izvršenja pregrupacije (putni grafikoni za osnovne pravce).

Ako su u zamisli obrađeni postavljeni problemi na gore izneti način, onda nema potrebe za metodskom razradom zadatka, jer bi ona sadržala, u stvari, ponavljanja onoga što je već izneto u zamisli, a što ne bi imalo poseban praktičan značaj za rukovođenje ratnom igrom.

O metodologiji izvođenja KŠRI i strukturi nekih organa. Veoma je rasprostranjeno da KŠRI počinje organizacionim procesom donošenja odluke. Naročito na onim KŠRI koje se izvode na skraćanim odstojanjima. Međutim, kada se izvodi KŠRI na stvarnim odstojanjima, sve više se praktikuje izvođenje KŠRI u dva dela. Prvi deo KŠRI izvodi se u mirnodopskim garnizonima i u njima se prerađuje organizacioni proces donošenja odluke. Za provođenje drugog dela KŠRI, komande koje su izvele prvi deo, obično posle 8—15 dana izlaze na zemljišta, gde se izvodi dinamika borbenih dejstava

(na KM). Bilo je slučajeva uspešnog proigravanja ratne igre u dva dela i na skraćenom odstojanju.

Izvođenje KŠRI u dva dela je veoma pogodno i korisno, jer omogućava rukovodstvu i posrednicima da se na osnovu odluka igrajućih blagovremeno i svestrano pripreme za dinamiku. U isto vreme oni mogu da se upoznaju i sa drugim planovima borbenih dejstava igrajućih, da ih kritički razmotre, pa da i tome podese dinamiku. Ima pojedinačnih prigovora da provođenjem ratne igre u dva dela, igrajući nedovoljno objektivno uvežbavaju organizacioni proces pripreme borbenih dejstava, donošenje odluke i planiranje. Međutim, ako se organizacioni proces i čitavo planiranje izvrši u operativnom vremenu, bez prekida, sa odgovarajućim sastavom komande, uz prisustvo ekipe pratilaca iz komande koja organizuje KŠRI, onda ne bi trebalo da bude neobjektivnih uslova u toku prvog dela ratne igre.

Na primer, kada se proigrava organizacioni proces donošenja odluka i planiranje na nivou komandi armija — korpus, za prvi deo KŠRI može da se rezervira vreme od 12 do 30 časova, računajući od časa primljene direktive pretpostavljene komande u komandi armije do razrade svih dokumenata u komandi armije i korpusa Brojni sastav odnosnih organa igrajućih komandi koji rade na planiranju, tehnička sredstva za rad i komandovanje itd. treba da odgovaraju ratnoj formaciji.

Pre prelaska na drugi deo KŠRI, nakon 8—15 dana rukovodstvo ima mogućnosti da pregleda rešenja — planove i odluke igrajućih komandi, i da prema odlukama igrajućih saobrazi dinamiku borbenih dejstava. Time se izbegava kritički period rada rukovodstva i posrednika od završetka planiranja igrajućih do prelaska na dinamiku. Taj period iznosi svega nekoliko časova ako se ratna igra izvodi bez prekida, što je nedovoljno da se prouče odluke i planovi komandi, naročito ako se KŠRI izvodi u dva ili više stepena, i da se na osnovu njih pripremi dinamika. Zato se često na takvim ratnim igrama obično sa zakašnjenjem startuje u dinamici.

Prilikom provođenja prvog dela KŠRI, veoma je značajno da se dobro organizuje sadejstvo između igrajućih komandi raznih vidova, na primer, između komandi KoV, RV i RM koje obično stacioniraju na raznim mestima. Ako ovo sadejstvo nije uspostavljeno, neki od elemenata sadejstva između vidova u toku pripreme, odnosno izvođenja borbenih dejstava i operacije ostane neusaglašen, usled čega dolazi i do krupnijih grešaka i nedostataka. Najcelishodnije je da se u tu svrhu obezbede sredstva koja omogućavaju lični kontakti između komandanata, odnosno osnovnih organa komandi tih jedinica.

Sprovođenju ratne igre u dva dela olakšava rukovođenje, finansijski je celishodnije i pri tome ništa se ne slabi kvalitet uslova obuke u toku igre.

Način izvođenja KŠRI treba da odgovara vrsti KŠRI. Poznato je da se dvostrane KŠRI mnogo lakše izvode na skraćenom odstojanju, jer to odgovara pogodnijem radu posrednika. Kada se izvode KŠRI na stvarnom odstojanju igrajućih komandi na zemljištu, onda

je najpogodnije da one budu jednostrane, da bi se lakše održavale posredničke veze na velikim odstojanjima (do 100 km i više), s tim da posrednici budu raspoređeni na raznim mestima, svaka grupa posrednika u blizini igrajuće komande kojoj podigravaju. Razmeštaj posrednika utiče na način rada rukovodstva, pa ga treba tome saobražavati.

Brojni sastav rukovodstva, računajući i posrednike, je obično veoma velik, skoro kao i svih igrajućih komandi. Trebalo bi ići na znatno smanjenje brojnog sastava rukovodstva i na specijalizaciju njegove strukture, saobražavajući je nastavnim pitanjima i vrsti KŠRI. Rukovodstvo je u ulozi prvopretpostavljene komande igrajućim komandama obe strane (na primer, u ulozi komande armije ako su prvopotčinjene igrajuće komande korpusi), ako je igra dvostrana. Zbog toga opšta struktura organa štaba rukovodstva treba da bude slična strukturi dotične komande (u gornjem primeru komande armije), s tim da svaki organ ima dve podgrupe (za obe strane). Prednje upućuje da ovakva struktura štaba rukovodstva treba takođe da se podesi prema potrebama KŠRI i metodologiji rada rukovodstva. Formiranje organa u štabu rukovodstva i njihov brojni sastav ne treba da se saobražava ratnom sastavu odgovarajuće komande, već cilju KŠRI, zahtevima prorade nastavnih pitanja i naposletku vrsti ratne igre. Zato bi bilo korisno da se sastav, organizacija i popunjenost štaba rukovodstva podešavaju prema organima koji najviše rade na igri, a to su operativni organi. Organi iz čijeg se delokruga rada na ratnoj igri ne proigravaju nastavna pitanja, ne bi trebalo da se oformljavaju.

Štab rukovodstva ne radi dokumentaciju, već samo usmerava igrajuće komande. Zato može da bude znatno manji od propisane formacije komande, obično 1—2 lica za svaki organ. Ako je ratna igra jednostrana, onda se u strukturi štaba rukovodstva oformljava posebna grupa „Plavih”, a ne u svakom organu štaba rukovodstva kao kod dvostranih igara. Grupa „Plavih” treba da ima odgovarajuće rodove i službe, igra „Plavu” stranu u okviru štaba rukovodstva i saobražava način rada potrebama rukovodstva.

Iskustva iz načina rada posrednika govore u prilog formiranja posredničkog aparata po pravcima, naročito ako su igre dvostrane. Naime, broj posrednika obeju strana po linijama jedinica rodova i službi, u čijim ulogama posrednici rade, je toliki da se teško može naći pogodan razmeštaj za rad posrednika. Na nekim ratnim igrama na zemljištu su izgrađivane ogromne nadstrešnice, ispod kojih je radilo preko stotinu posrednika, sa desetinama telefona i međusobno su se ometali. Ne može se ići na bitno smanjivanje broja posrednika. Zato je korisno da se posrednici organizuju i da rade po pravcima, s tim da se u jednoj prostoriji grupiše i rasporedi toliko posrednika određenog pravca obe strane da ne ometaju jedan drugoga, ali opet da mogu da sadejstvuju. Ovakva varijanta organizacije zahteva da se postave glavni posrednici pravaca, koji treba da objedine rad posrednika obe strane na dotičnom pravcu. Glavni posrednici pravaca mogu da budu po vertikalni povezani sa glavnim rukovodiocem ratne igre, ili sa glavnim posrednikom

za obe strane ako rukovodstvo želi da prebaci težište u presuđivanju po najbitnijim elementima situacije na glavnog posrednika za obe strane.

Kod jednostranih ratnih igara, na kojima postoje posrednici samo za „Crvenu” stranu (jer „Plava” ne igra i u toj ulozi se nalazi rukovodstvo), isti se mogu da razmeste decentralizovano, po grupama kod odgovarajućih komandi. Zato način rada na takvim ratnim igrama zahteva njihovo veće angažovanje rukovodstva u oceni ishoda sudara, što zahteva da rukovodstvo stiže svestraniji uvid u rad posrednika i da sa posrednicima ima bolje i solidno obezbeđene veze. Pošto se posrednici nalaze u blizini igrajućih komandi, mogu istovremeno da prate njihov rad, što može da isključi organizaciju ekipa pratilaca.

Rad posrednika u dinamici je često opterećen raznim manje značajnim poslovima ili zahtevima koji ponekad nemaju veze sa stvarnim komuniciranjem na relaciji pretpostavljeni — potčinjeni, kako bi to bilo u ratu. Na nekim ratnim igrama, posrednici koji su bili u ulozi potčinjenih jedinica komande divizije u roku od nekoliko časova dimanike izveštavali su po 30 do 40 puta komandu divizije o svakoj promeni situacije. Veoma je važno da svaki posrednik po svome vidu, rodu i službi ne izveštava parcijalno, već da igrajuća komanda prima od posrednika celovite podatke. Ako se pripremni period donošenja odluke ne proigrava ranije i odvojeno od ostalog dela KŠRI, posrednici podigravaju situaciju igrajućim i u toku pripremnog perioda, dajući podatke o stanju i položaju jedinica igrajućih, o vatri protivnika, o izviđačkoj aktivnosti itd. Time se stvara, na početku ratne igre, kod igrajućih dojam prave ratne situacije.

Problemi razmeštaja rukovodstva na KŠRI na zemljištu i uticaji na rukovođenje. Razmeštaj rukovodstva i posrednika na KŠRI na zemljištu veoma utiče na način rukovođenja KŠRI. Organizator KŠRI obično želi da rukovodstvo i posrednički aparat smesti u stalne objekte i da se za vreme KŠRI osloni na postojeći sistem života i rada u zgradama komandi jedinica, u kasarnama, domovima JNA, u većim garnizonima. Pogodni uslovi za razmeštaj, ishranu, unutrašnje veze koje mogu da se iskoriste za organe rukovodstva itd. postaju dominantni, pa makar s druge strane to negativno uticalo na ostalo. (Na primer, na organizaciju rukovođenja, praćenje rada i posebno na veze posredničkog aparata i igrajućih.) Na nekim KŠRI na zemljištu, rukovodstvo i posrednički aparati su razmeštani na periferiji prostorije na kojoj se održavala dvostrana dvostepena KŠRI na zemljištu zato što je ovde bio veći garnizon, sa zgradama komandi jedinica i kasarnama, gde su mogli pogodno da se razmeste organi rukovodstva i posrednički aparat. Nije uzeto u obzir da su se veze između rukovodstva i posredničkog aparata, s jedne, i igrajućih komandi, s druge strane, sve više udaljavale u toku dinamike dejstva i zbog toga produžavale nekoliko puta više nego da je rukovodstvo sa posrednicima razmešteno u centru ove prostorije. Ovo je prouzrokovalo prekide u rukovođenju i podigravanju.

Na KŠRI na zemljištu rukovodstvo bi trebalo da se razmesti u centru prostorije na kojoj se izvodi ratna igra, između strana. Ako u blizini nema garnizona, odnosno kasarni treba razmestiti rukovodstva i posrednike na zemljištu, po tipu KM i posebnih potreba KŠRI. Zahtevi KŠRI utiču, između ostalog, da norme u odstojanjima i rastojanjima između organa rukovodstva budu manje, kao i na bliži razmeštaj posredničkog aparata ako se on razmešta kod rukovodstva (na primer, kada su jake snage i obimna sredstva veze, na KŠRI na skraćenim odstojanjima itd.). Osim iznetoga, trebalo bi pružiti rukovodstvu u takvim uslovima sve moguće pogodnosti za život i rad, jer se rukovodstvo i posrednici kao posebna institucija na KŠRI ne uvežbavaju za dejstva u borbenim uslovima. Oni treba što celishodnijim radom da omoguće uvežbavanje igrajućim. Postavljanje rukovodstva u logorske uslove je, s druge strane, veoma pogodno da starešine stiču određene navike i u tim uslovima. U prilogu broj 1 i 2 su iznete dve varijante šeme razmeštaja rukovodstva na zemljištu, koje su proizašle iz dosada stečenih iskustava, što ne znači da se u određenim okolnostima ne bi mogle da nađu i druge kombinacije u unutrašnjem rasporedu rukovodstva, zavisno od zemljišta i potreba rukovođenja.

Razmeštaj posrednika i metodologija podigravanja posredničkog aparata zavisi najviše od vrste KŠRI. Ako je KŠRI dvostrana, na skraćenim odstojanjima igrajućih komandi, na zemljištu, onda je najpogodnije da se posrednički aparat razmesti u blizini štaba rukovodstva. Međutim, ako je KŠRI jednostrana, na stvarnim odstojanjima igrajućih komandi, na zemljištu, onda se posrednici mogu da razmeste kod igrajućih komandi. Ovo je uzeto u obzir na prikazanim šemama.

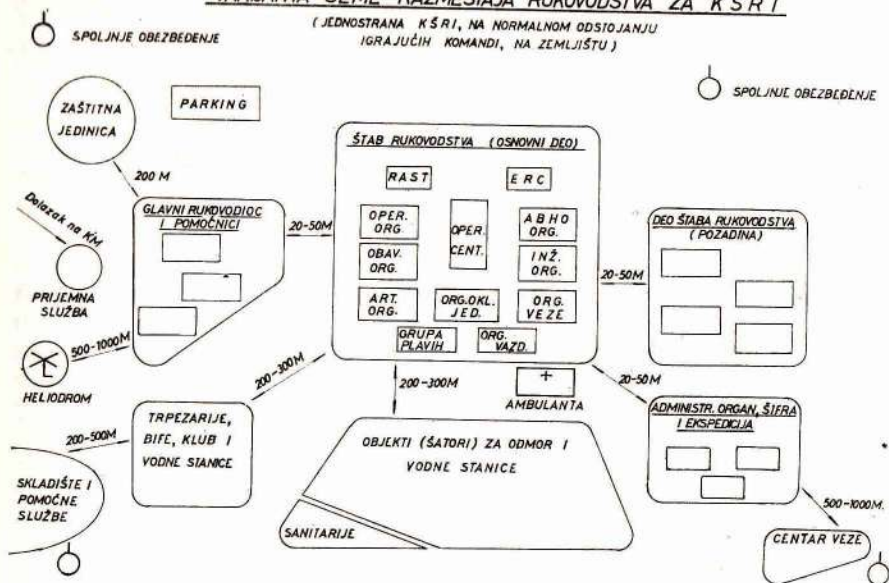
Upotreba mnogobrojnih i raznovrsnih sredstava veze (radija, radio-relejne, žične itd.) u toku KŠRI zahteva preduzimanje potrebnih mera organizatora KŠRI da bi se obezbedilo čuvanje tajnosti mnogih operativno-strategijskih, taktičkih i drugih organizacijskih pitanja koja se rešavaju u toku vežbi. Veoma su važne razne mere obezbeđenja. Naročito je važno korišćenje TKT, jer često nejednaka ili nedovoljna uvežbanost oba korespondenta (na primer, posrednika i lica iz organa igrajuće komande) dovodi do zakašnjenja sporazumevanja, pa i do otvorenih razgovora i teških povreda TKT. Tako reći, redovno se dešava da su obično prvog dana dinamike u pojedinim komandama njeni organi najveći deo vremena angažovani u prikupljanju, kodiranju i dekodiranju sredstvima TKT podataka i izveštaja, a skoro nimalo na njihovom studiranju i analizi. Ne bi trebalo kodirati ono što bi u borbi znao i neprijatelj, jer se time otkrivaju dokumenti TKT (kao npr. izvršeni NU, artiljerijska vatra, dostignuta linija, dejstva avijacije itd.). Bilo bi korisnije da se na KŠRI koristi TKT samo u okviru žičnih sredstava veze. Važno bi bilo što češće uvežbavati primenu osnovnih dokumenata TKT, naročito primenom štabnih trenaja.

Korišćenje teritorijalnih žičnih sredstava veze za potrebe posredničkog aparata je veoma pogodno, jer su već postavljene i što se na taj način uvežbava primena i ovih sredstava veze. Na šemi

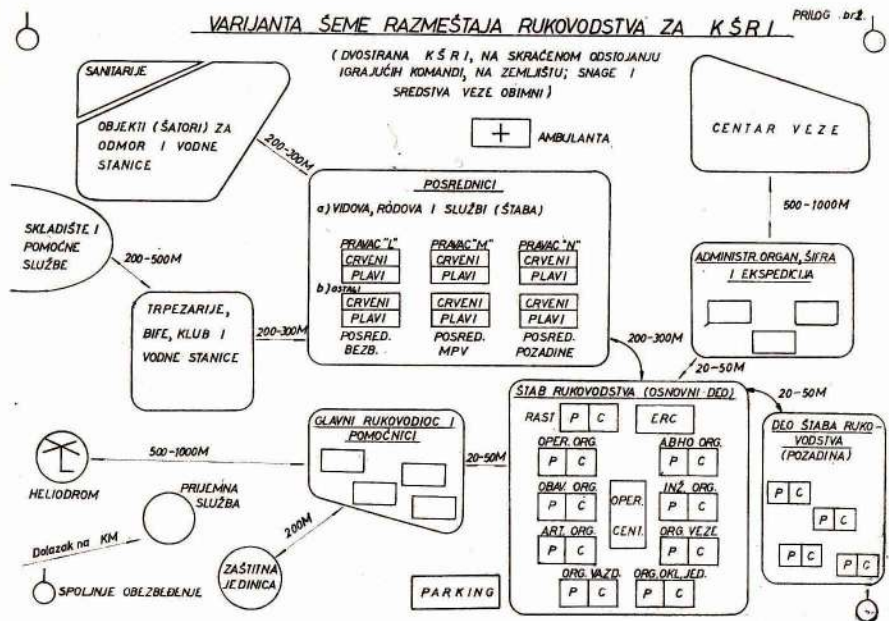
VARIJANTA ŠEME RAZMEŠTAJA RUKOVODSTVA ZA KŠRI

(JEDNOSTRANA KŠRI, NA NORMALNOM ODSTOJANJU IGRAJUĆIH KOMANDI, NA ZEMLJISTU)

VARIJANTA ŠEME RAZMEŠTAJA RUKOVODSTVA ZA KŠRI

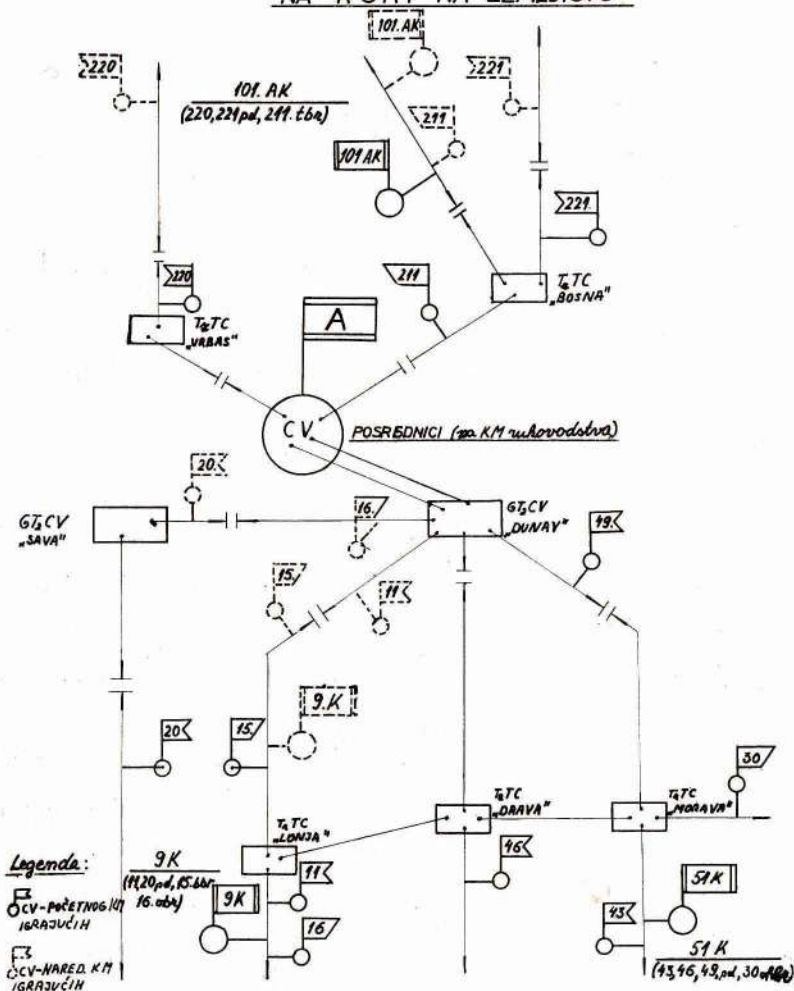
(DVOSTRANA KŠRI, NA SKRAĆENOM ODSTOJANJU IGRAJUĆIH KOMANDI, NA ZEMLJISTU; SNAGE I SREDSTVA VEZE OBIMNI)

u prilogu broj 3 je prikazano kako bi trebalo da se koriste teritorijalna žična sredstva za potrebe posredničkog aparata, koji je smešten na KM rukovodstva i ne menja svoje mesto u toku dinamike. Svoja KM premeštaju samo igrajuće komande, obično duž

PRILOG br. 3.

ŠEMA TERITORIJALNIH ŽIČNIH VEZA ZA POSREDNIKE NA KŠRI NA ZEMLJIŠTU

komunikacijskih pravaca kuda već postoje teritorijalne žične veze, tako da ekipama vezista nije teško da odmah posle izvršenog premeštanja igrajućih komandi na novo KM povezuju i uključuju ista na takozvani neutralni sistem žičnih teritorijalnih veza.

O *štabnim ratnim igrama i štabnim trenažima*. Ma koliko bile korisne KŠRI, one ne daju dovoljno rezultata ako određene komande nisu dobro pripremljene da ih izvedu. Razumljiv je interes najviših rukovodilaca komandi da se metodom KŠRI steknu nova iskustva kako u uvežbavanju, tako i u rešavanju problema rukovođenja i poboljšanja borbene gotovosti. Međutim, KŠRI ne daju zadovoljavajuće rezultate ako komande nisu još dovoljno pripremljene za izvođenje KŠRI. KŠRI treba izvoditi posle svestranih priprema putem štabne ratne igre i štabnih trenaža.

Štabne ratne igre i štabne trenaže je najcelishodnije izvoditi u toku redovne obuke, pogotovo jer za njih nisu potrebna posebna finansijska sredstva ni druge materijalne pripreme. Spajanjem dva ili više nastavnih dana može se postići veća kontinuelnost u štabnoj ratnoj igri. Najveća korist od ŠRI je što omogućava uvežbavanje organa sopstvene komande u pripremi, organizaciji, planiranju i rukovođenju taktičko-operativnih dejstava, što olakšava kasnije uspešno izvođenje KŠRI. Tome se saobražavaju cilj, tema i nastavna pitanja za ŠRI. Na ŠRI se ne organizuje posrednički aparat, izrada zadatka za ŠRI i reprodukcija materijala je znatno jednostavnija, što sve olakšava organizaciju ŠRI. Upravo ŠRI je najbolja priprema komande za KŠRI.

Pre izvođenja ŠRI potrebno je da se organi komande uvežbavaju u izradi određenih dokumenata, u obradi određenih pitanja iz procesa donošenja odluke i planiranja borbenih dejstava po raznim temama iz napada, odbrane itd., na raznim nivoima jedinica (korpus, armija itd.). Tako, na primer, na osnovu određene situacije operativni organi mogu da se uvežbavaju u proceni situacije, u izradi direktive ili borbene zapovesti, artiljerijski organi da izrađuju određeni artiljerijski plan itd. Ukoliko jedna komanda nema dovoljno lica iz odgovarajućeg roda, odnosno službe za ovu vrstu obuke, može da se koristi garnizoni princip obuke, pa je poželjno na ovu obuku privlačiti i rezervni starešinski kadar. Nastavni dani bili bi daleko bolje iskorišćeni za konkretno osposobljavanje starešinskog sastava za određene funkcionalne dužnosti, koje bi na ŠRI i KŠRI još više utvrđivali.

Primena savremenih sredstava, metoda i tehnologije u komandovanju na ratnim igrama. Pokazalo se da je veoma korisno ako se na ratne igre viših komandi uključe određena sredstva mehanizacije i automatizacije komandovanja. Naročito je to pogodno za one organe za koje su vezani određeni proračuni radi celishodnije procene i analize situacije, bržeg sagledavanja problema i bržeg planiranja. Veoma je korisno primenjivati računске mašine iz domena mehanizacije savremenog poslovanja i ubrzavanja rada, računsko-analitičke stanice, elektronske računске centre itd. Mnogi učesnici KŠRI još uvek nedovoljno koriste rezultate koje pružaju savremena sredstva i tehnologija, koji se sve više primenjuju u komandovanju uopšte i posebno mogućnosti njihove primene u uslovima sprovođenja ratnih igara. Mnogi još nisu dovoljno upoznati sa metodologijom primena i širokim mogućnostima ovih sredstava u ubrzanju

i poboljšanju procesa donošenja odluke, u planiranju borbenih dejstava i u rukovođenju u dinamici borbe. Nema iz domena organizacionog procesa donošenja odluke i planiranja taktičko-operativnih dejstava ni dovoljno razrađenih zahteva za programiranje, ni programa za primenu elektronskih računskih mašina. Potrebno bi bilo što pre usmeriti napore u daljem upoznavanju sa primenom i razradom kibernetskog programiranja na ratnim igrama i njegovom realizacijom na određene probleme pripreme, organizacije i izvođenja prvenstveno operativnih dejstava i upotrebe operativnih jedinica.

U savremenom komandovanju sve radnje i postupci trebalo bi da budu normirani. Ukoliko neke radnje i postupci nemaju još iskusvenih normi, onda one mogu najcelishodnije da se iznalaze upravo na ratnim igrama. Osim toga, ratne igre mogu da posluže kao provera normi iz organizacionog procesa donošenja odluke, planiranja, organizacije i rukovođenja operativno-taktičkim dejstvima i savremene tehnologije komandovanja uopšte.

Ratne igre su se pokazale kao najpogodnije mesto za ispitivanje i dalje usavršavanje određenih materijalnih sredstava, koja bi još više poboljšala, ubrzala i usavršila metodologiju komandovanja. Ovde se misli prvenstveno na sve veće mogućnosti rada kako sa raznim priručnim pomagalicama, tako i sa određenim audio-vizuelnim sredstvima, sa kojima bi se ubrzalo upoznavanje organa unutar određene komande sa razvojem situacije koja je u savremenim uslovima vrlo često podložna brzim promenama. Metodologija rada nekih komandi često se razlikuje, između ostalog, i zbog neujednačenosti u međusobnom rasporedu organa na KM s obzirom na potrebe rastresitosti, terenske i druge uslove razmeštaja i opreme. Primenjuje se metod rada po sistemu operativnih centara, što negde nazivaju i operativne sale. Nekada se koristi rad po grupama, a nekada organi komande rade međusobno odvojeno, zavisno od formacijske strukture s tim da se povremeno prikupljaju po određenim pitanjima pripreme i organizacije borbenih dejstava i komandovanja uopšte. Pokazalo se da operativni centri na ratnim igrama omogućavaju najbrže i najpotpunije informisanje organa na KM, istovremeno i najkompletnije sadejstvo unutar komande u pripremi i planiranju dejstava. Međutim, svaki operativni centar u višim komandama sadrži određene manjkavosti, naročito pri zajedničkom radu veće grupe starešina iz odgovarajućih organa vidova, rodova i službi na jednom mestu. Zato bi trebalo obezbeđivati interfonijske, a još bolje intertelevizijske uređaje zatvorenog kruga bez emisije slike i glasa u etar, koji bi najefikasnije obezbeđivali rad po sistemu operativnog centra. Primenom takvih sredstava obezbeđivala bi se centralizacija u radu komande po sistemu operativnog centra, koje traži organizacija, planiranje i rukovođenje operativno-taktičkim dejstvima uz istovremenu decentralizaciju razmeštaja organa komande unutar KM, što zahteva princip rastresitosti. Svaki organ komande nalazio bi se u svojoj prostoriji na KM (šator, zemunica itd.) i ne bi trebalo da se često sakuplja na jednom mestu — obično u prostorije operativnog centra — što bi bilo suprotno uslovima

rastresitosti i izazivalo veći gubitak u vremenu i prekide u kontinuitetu rada organa. Ako tim uređajima dodamo i određena sredstva za bržu reprodukciju situacija i planova pomoću savremenih metoda za rad u crno-belom tehnici ili u koloru (povezanost i jedinstvo u tehnologiji rada foto-laboratorije, mašine sitotisak i drugih uređaja ravne štampe itd.), onda se ratne igre mogu koristiti i za najpogodnije uvežbavanje u savremenoj tehnologiji rada viših komandi, što sve skupa čini suštinski deo savremenog komandovanja.

Usavršavanje reprodukcijских i audio-vizuelnih sredstava, naročito televizije zatvorenog kruga i korišćenje magnetoskopskih snimaka, uveliko bi doprinelo poboljšanju i osavremenjavanju pripreme za složenije ratne igre, za KŠRI. Na ekranu televizije u nekoliko prostorija, bez potrebe prikupljanja učesnika zanimanja u jednoj prostoriji, prikazivali bi se najvažniji procesi iz rada organa komandi na pripremi, planiranju i rukovođenju dejstava, kao i iz rada rukovodstva i posrednika, koje bi trebalo primeniti na ratnoj igri. To bi mnogo doprinelo obučavanju aktivnog, a takođe i rezervnog starešinskog kadra.

Ratne igre viših komandi se po razvijenosti organizacije, metodologiji izvođenja, sistemu rada, obezbeđenju savremenih sredstava komandovanja i tehnologiji korišćenja tim sredstvima znatno razlikuju od ratnih igara nižih komandi. Zato ova stečena iskustva imaju posebne karakteristike. Pozitivna iskustva i otklanjanje određenih slabosti koje su uočene na ratnim igrama viših komandi doprinose najsvestranijem obučavanju tih komandi i njihovog aktivnog i rezervnog starešinskog sastava, bolje mogu da se sagledaju mnogi problemi od šireg operativnog pa i taktičkog značaja, kao i mnoga druga, posebno, organizaciona pitanja, što se povoljno odražava i na obuku nižih komandi i jedinica. Sve ovo doprinosi usavršavanju i osavremenjavanju komandovanja u celini.

Pukovnik
Sava KONVALINKA

PROBLEMI DOVOĐENJA VIŠIH OKLOPNIH JEDINICA I NAPAD IZ POKRETA

Dovođenje oklopnih jedinica (OJ) u suštini predstavlja kretanje iz dubine na liniju razvoja za napad, bez obzira na udaljenost sa koje se izvodi. Mesto, uloga i zadaci oklopnih jedinica u napadnoj operaciji opredeljuju dubinu sa koje se jedinice dovode. Dubina utiče na to da li će se primeniti marševanje, prevoženje, evoluciranje ili njihova kombinacija.

Oklopne jedinice se prevoze železnicom (ređe i plovnim sredstvima) sa velikih daljina iz dubine do rejona prikupljanja, pri čemu u načelu, treba podrazumevati odstojanja koja prevazilaze dužinu jednodnevnog marša. Evolucioniranje proističe iz marša i to ako predstoji napad, pa se može reći da je to prelazna faza iz marševskog u borbeni poredak. Oklopne jedinice se u osnovi dovode marševanjem i zato ću u daljem izlaganju govoriti o problemima nastupnog marša.

Pored razmatranja dovođenja OJ u uslovima nuklearnog rata, ovde će biti reči i o dovođenju u uslovima klasičnih borbenih dejstava, kada nijedna od zaraćenih strana ne upotrebljava nuklearno oružje.

Ako OJ izvode napad posle dovođenja iz rejona prikupljanja, daljina od ovog rejona do linije sa koje će prelaziti u napad može biti različita. U pripremnom procesu jedinice se dovode i raspoređuju u rejone prikupljanja (ili u očekujuće rejone), koji su udaljeni za dužinu dnevnog marša, a što iznosi 100—150 km. Ovo odstojanje se odnosi na OJ koje ulaze u sastav snaga I ešelona više jedinice. Ako OJ imaju ulogu rezerve ili su u sastavu II ešelona, a zadatak im je razvijanje uspeha, uvode se u napad kasnije. U ovom slučaju odstojanje od rejona prikupljanja do linija razvoja biće (do 200 i više km.), što zavisi od formacijske pripadnosti oklopnih jedinica.

Dovođenje OJ u savremenim borbenim uslovima sa ovakvih udaljenja, zbog svoje velike udarne moći i manevarske sposobnosti predstavljaće veoma složenu problematiku.

UTICAJ SAVREMENIH BORBENIH SREDSTAVA NA DOVOĐENJE OKLOPNIH JEDINICA

Nuklearno-raketno oružje, hemijska borbena sredstva, avijacija i helikopteri u stanju su da u svakom vremenu i na svim daljinama nanesu OJ znatne gubitke. Udarima ovih sredstava i upotrebom vazдушnih desanata, branilac može pojedine puteve za duže vreme izbaciti iz upotrebe.

Uporedo sa razvojem navedenih borbених sredstava, savremene armije raspolažu i velikim brojem tehničkih sredstava za otkrivanje protivničkih snaga i to u pokretu i u rejonima razmeštaja. Pored tehničkih sredstava kao što su IC-uređaji, radari, aerofoto-snimci, televizija i ostala sredstva elektronike, protivnik će imati široko razvijenu mrežu obavestajno-izviđačkih organa i na većim dubinama od linije fronta. Na osnovu postojanja ovakvih sredstava i organa postavlja se pitanje da li je uopšte moguće obezbediti tajnost dovođenja OJ napadača i njihovog boravka u rejonima prikupljanja ili u očekujućim rejonima.

Ako branilac u nekom rejonu ili u pokretu otkrije prisustvo OJ, on će pojačati obavestajno-izviđačku delatnost radi neprekidnog praćenja OJ da bi im u pogodnim momentima naneo uništavajuće udare nuklearnim i avio-sredstvima. Zato će branilac težiti da još u dubini izbaciti iz borbe OJ napadača pre njihovog stupanja u borbu na frontu ili da raznim merama odloži njihov napad.

Poznato je da se svi pokreti u načelu izvode noću, a danju najčešće u uslovima slabije vidljivosti. Ipak, ni noć u savremenim uslovima ne garantuje prikriveno kretanje, baš zbog mogućnosti da branilac otkrije oklopne jedinice napadača i dejstvuje po njima. Međutim, noć ipak u izvesnoj meri umanjuje ove efekte branioca.

Dovođenje i uvođenje OJ u napad imaće neposrednog uticaja na ostvarenje ideje manevara višeg komandanta. Uspešno dovođenje, grupisanje i razvoj snaga predstavljaju osnovne činioce za uspeh u napadu, jer kada OJ stupe u borbeni dodir sa braniocem i dublje prodru na određenim pravcima, znatno se smanjuju efekti nuklearnih i avio-udara branioca. Tada će udarima biti izložene samo manje OJ (koje su dublje ešelonirane), rezerve, artiljerijske grupe, komandna mesta i slično.

Oklopne jedinice za vreme dovođenja biće stalno izložene osmatranju i dejstvu avijacije, nuklearnih sredstava i diverzantskih grupa. Zato će biti potrebno da, počev od rejona prikupljanja, maršuju u više kraćih kolona i putevima sporednijeg značaja. Ovakav postupak treba primenjivati, bez obzira što će se kasnije stići na cilj.

O REJONIMA PRIKUPLJANJA I OČEKUJUĆIM REJONIMA

Rejoni prikupljanja određuju se na zemljištu koje pruža povoljne uslove za maskiranje i zaklanjanje tehnike i ljudstva. Jedinice dolaze u rejone noću ili po slabijoj vidljivosti. Razmeštanje se

mora završiti od zore i ne sme se dozvoliti prikupljanje jedinica u jutarnjim časovima. Ako se iz bilo kojih razloga OJ u celini ne prikupe u predviđene rejone do zore, začelne jedinice silaze sa puteva i u pogodnim rejonima ostaju do naredne noći, kada prelaze u ranije predviđene rejone. Rejone prikupljanja za OJ ne bi trebalo birati u zahvatu glavnih pravaca dotura i evakuacije jer će takvi pravci biti izloženi osmatranju i dejstvu branioca.

U očekujućim rejonima preduzimaju se mere borbenog obezbeđenja. Tenkovi i druga vozila postavljaju se u prirodne zemljišne zaklone, maskiraju se i ukopavaju, a za ljudstvo se izrađuju zakloni. Tragovi gusenica i točkova se zaravnavaju a u toku dana proverava se maskiranje avionima ili helikopterima.

Vreme boravka OJ u rejonima prikupljanja može biti od jednog do nekoliko dana. Na ovo će uticati njihov formacijski sastav, jačina, mesto i uloga u napadnoj operaciji. Ako nema potrebe da se OJ pomere ka frontu, postavlja se pitanje da li jedinicu zadržati u istom rejonu, npr. 3—5 dana, ili je premeštati svake noći u novi rejon.

Ako se radi o višim OJ, možda bi bilo bolje da se ne premeštaju češće. Pošto se ne može postići potpuna tajnost prisustva OJ u rejonu prikupljanja, treba očekivati da će branilac izvoditi nuklearne i avio-udare, odnosno samo avio-udare u uslovima borbenih dejstava kada se ne upotrebljavaju nuklearna sredstva. Analizirajući ova dva postupka, dolazi se do ovih zaključaka:

— manje jedinice raspoređuju se u rejonu prikupljanja rastresito. Na užem prostoru u prikupljenom rasporedu nalaze se osnovne jedinice (tč, mpč i baterije), prostori između ovih jedinica su 1—1,5 km, između bataljona i diviziona oko 2 km, a između pukova i brigada 3—5 km. Ovim se obezbeđuje da nuklearni projektil male snage ne zahvati jače snage od jedne čete ili baterije, a srednji projektili veće snage od bataljona ili divizionu;

— ako se duže boravi u jednom rejonu, moguće je izvesti maskiranje i solidne fortifikacijske radove, tako da će borbena sredstva biti u zaklonima, a ljudstvo u skloništima. U drugom slučaju, prilikom premeštanja svake noći, moguće je samo maskirati jedinice a fortifikacijski radovi mogu se obaviti samo delimično, i

— pošto će branilac stalno pratiti pokrete OJ, teško je izbeći njegove udare, bez obzira da li se OJ nalaze duže vremena u jednom rejonu ili se češće premeštaju. Intenzitet dejstva branioca po napadačevim snagama u dubini zavisiće od borbene situacije, od nuklearnih sredstava i avijacije.

Svaka konkretna situacija uticaće na to da li će se OJ češće ili ređe pomerati iz rejonu prikupljanja da bi se umanjio efekat udara branioca. Duže bavljenje jedinica u jednom istom rejonu stvara veće mogućnosti da OJ budu češće tučene. Ali isto tako, ako se imaju u vidu mogućnosti savremenih sredstava branioca za otkrivanje i praćenje OJ, jasno je da će OJ trpeti udare u toku premeštanja i u narednim rejonima, s tim što će u ovom slučaju biti osetljivije na te udare. Smatramo da je bolje rešenje ako se OJ ne premeštaju

češće, već da duže borave u jednom rejonu uz solidnu organizaciju i sprovođenje zaštitnih mera.

Smatra se da je bolje ako se OJ uvode u napad odmah posle dovođenja iz dubine. One su sposobne da se bez zadržavanja u nekom rejonu bliže frontu razviju u borbeni poredak i pređu u napad iz pokreta. Tokom drugog svetskog rata, pošto su i pripreme za napad bile duže, OJ su boravile u očekujućim rejonima 1—3 dana, a udaljenost tih rejona od fronta bila je za niže jedinice 10—15 km, a za više 20—30 km. Sada se ovi rejoni određuju na 30—40 km stim što se OJ zadržavaju u njima samo 1 dan.

Kada OJ napadaju u sklopu snaga I ešelona, više jedinice mogu preći u napad odmah posle dovođenja direktno iz rejona prikupljanja, pogotovo ako je taj rejon bliže frontu, tj. bliže od 100 km. Tehničke karakteristike savremenih tenkova i drugih oklopnih sredstava (veliki radijus kretanja) omogućuju da jedinice pređu udaljenje do linije razvoja koristeći dopunske rezervoare, a da se sa punim unutrašnjim rezervoarima uvedu u napad. Ovo je samo jedan od uslova koji omogućava OJ prelaz u napad, bez posedanja i zadržavanja u očekujućem rejonu. Na taj način umanjuju se mogućnosti branioca da ih otkrije i tuče nuklearnim i avio-udarima, a moguće je postići i posredno iznenađenje.

U drugom slučaju, kada se OJ nalazi u sastavu II ešelona ili u rezervi više jedinica, tada je više naglašena potreba za očekujućim rejonima. Ovo iz prostog razloga jer je veća daljina do linije razvoja. Kada su OJ u jednoj od ovih uloga, uvođenje u napad će uslediti jednovremeno za više OJ u operativnoj dubini branioca.

ORGANIZOVANJE DOVOĐENJA OKLOPNIH JEDINICA

Već je ranije naglašeno da se oklopne jedinice u napadnim operacijama dovode nastupnim maršem, kao i to da će dužina marša od rejona prikupljanja i dalje ka frontu zavisiti od njihovog mesta, uloge i formacijske pripadnosti.

Radi smanjivanja dubine kolona treba nastojati da okbr do-
bije 2, a okd 3—4 puta za marš. Samo u uslovima oskudne putne mreže brigadi se dodjeljuje 1, a diviziji 2 puta. Marševati treba maksimalnom brzinom koja se može postići sa kolonama na putevima.

Postojeće napore prosečnih brzina na maršu dosta su male i ne odgovaraju mogućnostima OJ pa ih zato treba povećati. Kolone oklopnih jedinica mešovitog sastava (tenkovi, oklopni transporteri, samohodna i motorizovana artiljerija, motorizovana pešadija i dr.) mogu se kretati prosečnim brzinama po sledećem:

— noću po dobrim putevima na manevarskom zemljištu i danju po dobrim putevima na brdsko-planinskom zemljištu 15—20 km/čas;

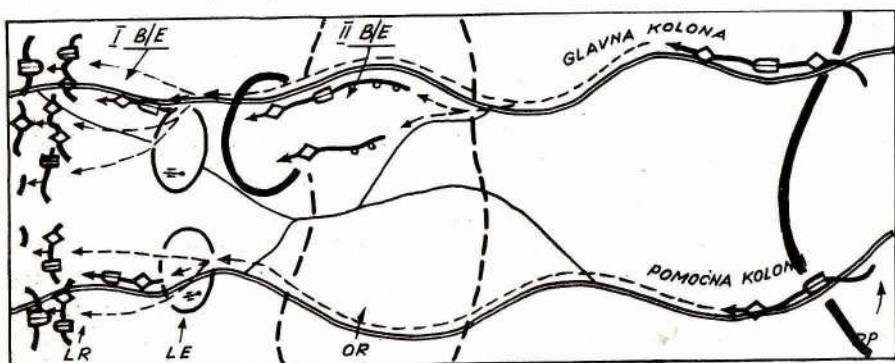
— noću po slabijim putevima na manevarskom zemljištu i danju po slabim putevima na brdsko-planinskom zemljištu oko 10 km/čas, i

— danju po dobrim putevima na manevarskom zemljištu 20—25 km/čas.

U povoljnim marševskim uslovima odstojanje između vozila je danju 50 m, a noću upola manje. Međutim, prilikom marša po prašnjavim putevima, usponima, padovima, ostrim okukama i pri savlađivanju kontaminiranog zemljišta odstojanje između vozila se povećava. Ako je brzina kretanja veća, biće veće i odstojanje između vozila.

Marševski poredak OJ za vreme dovođenja iz rejonu prikupljanja sastoji se od marševskih kolona i njihovog osiguranja, a ponekad i od prednjeg odreda. Dubina kolona u toku dovođenja biće manja ukoliko se izvode klasična dejstva, a veća kada se dejstva odvijaju u nuklearnim uslovima. Odstojanje između vozila u oba slučaja je isto, a na povećanje, odnosno smanjenje dubine kolona utiče odstojanje između formacijskih jedinica.

Kada se OJ uvode u napad direktno iz rejonu prikupljanja, osnovno grupisanje snaga vrši se u tome rejonu. To znači da se marševske kolone i ešeloni u njima (bataljoni-brigade) ojačavaju odgovarajućim snagama i sredstvima i da njihovi marševski pravci izvode tamo gde će biti i uvedeni u napad. Može biti izuzetaka kada je reč o ojačavanju OJ, tako da se jedinice ojačanja mogu nalaziti napred, bliže frontu. Ovo će biti naročito u situacijama kada se OJ uvode u napad u dubini tj. kada su u ulozi rezerve ili drugog ešelona i kada se jedinice drugih rodova kojima se OJ ojačavaju nalaze u rejonima bliže frontu. U tom slučaju obično na zastancima ojačanja se uključuju u njihov sastav.

LEGENDA:

- LR = linija razvoja
- LE = — — — — — evolucioniranja
- OR = očekujući rejon
- RP = rejon prikupljanja

Sema 1

Oklopne jedinice redovno napadaju iz pokreta, bez obzira da li prelaze u napad iz rejonu prikupljanja ili iz očekujućeg rejonu. U dodiru sa braniocem mogu biti neke druge snage napadača ili da nema takvih snaga (napred). Iz rejonu prikupljanja OJ maršuju u kolonama (u skladu sa odgovarajućim marševskim normama) do

linije evolucioniranja, a zatim se raščlanjuju i izbijaju na liniju razvoja u onakvom poretku kakav je predviđen za prelazak u napad. Prestrojavanja (evolucioniranja) se vrše iz pokreta, tako da se i linija razvoja prelazi bez zadržavanja. Ovakav prelazak u napad je posebno karakterističan za OJ u odnosu na napad iz pokreta pešačkih združenih jedinica.

Postoje mišljenja da je u praksi teško ostvarljiv ovakav napad, usled čega se naglašava potreba da se OJ zadržavaju na liniji razvoja u trajanju čak i do jednog časa. Tačno je da razvoj OJ iz evolucionog u borbeni poredak usporava pokret, ali to ne znači da treba stati i zadržati se na liniji razvoja. Moglo bi se reći da ova linija ima regulativnu ulogu, tj. na njoj se izravnavaju jedinice u borbenom poretku radi izvođenja jednovremenog napada. Ukoliko se neka jedinica i suviše istakne u toku evolucioniranja ka liniji razvoja, potrebno je njeno kretanje usporiti ili zaustaviti, ali da se to učini pre njenog izbijanja na liniju razvoja, da bi se obezbedio jednovremeni izlazak na liniju razvoja koju treba preći bez zadržavanja.

U sastavu OJ pored ostalih rodova vojske nalazi se i pešadija, u oklopnim transporterima ili u automobilima. Ona može uglavnom da dejstvuje na dva načina:

a) Ako je u oklopnim transporterima, kreće se sa linije razvoja zajedno sa tenkovima ka prednjem kraju branioca i to iza tenkova ili u međuprostorima i otvara vatru sa daljine uspešnog dejstva svoga naoružanja. U daljem, zavisno od intenziteta protivničke vatre, prepreka i osobina zemljišta, kreće se u oklopnim transporterima i dejstvuje iz njih. Ako je više pokriveno zemljište ili organizovaniji sistem vatre i prepreka, izlazi iz oklopnih transportera i napada sa tenkovima, peške, a transporteri je podržavaju vatrom.

b) Ako se pešadija prevozi na automobilima, njena upotreba biće nešto drukčija. Kad se u borbenom dodiru nalaze neke druge snage napadača ili kad se OJ razvijaju u borbeni poredak pod zaštitom prethodnice, pešadija OJ izlazi na kamionima nešto ranije na liniju razvoja, silazi sa njih i za vreme artiljerijske pripreme prilazi peške jurišnom položaju, gde je sustižu tenkovi i u daljem napada zajedno s njima. Pri napadu na odbranu slabijeg vatrenog sistema moguće je da se pešadija prevozi na tenkovima (kao tenkovski desant) do linije uspešnog dejstva pešačkog naoružanja branioca, posle toga silazi sa vozila i produžava napad peške.

Bez obzira da li se na pravcu napada OJ nalaze druge snage (više jedinice), marš iz rejona prikupljanja uvek se organizuje sa predviđanjem susretne borbe, jer su mogućnosti branioca takve da se može pojaviti na pravcima marša. Prilikom organizacije i planiranja borbenog obezbeđenja ovo treba imati u vidu i regulisati.

Zbog izuzetne važnosti saobraćajnog obezbeđenja osvrnućemo se na ovo pitanje. Bez obzira što je viša komanda dužna da se brine za regulisanje saobraćaja za potrebe OJ, ipak to neće biti uvek dovoljno, usled čega i komanda OJ mora preduzeti posebne mere

svojim snagama i sredstvima. Obezbeđenje saobraćaja posebno se ističe na sadašnjem stepenu razvoja oklopnih i drugih jedinica KoV koje imaju veliki broj motornih vozila.

U drugom svetskom ratu regulisanje i kontrola saobraćaja zauzimali su značajno mesto u organizaciji i izvođenju marševa oklopnim i motorizovanim jedinicama. Nemci su u ratu protiv Francuske 1940. godine imali dobro organizovanu saobraćajnu službu.¹ Međutim, u ratu protiv Sovjetskog Saveza, iako su ovom problemu poklanjali veliku pažnju, imali su znatnih teškoća tako da su im oklopne i motorizovane jedinice stizale na marševski cilj sa zakašnjenjem i sa svega 70% formacijskog sastava.

Često formacijske saobraćajne jedinice neće biti dovoljne za tu svrhu, pa će se angažovati i delovi drugih jedinica — obično motopešadija — koji treba da su obučeni za ovaj zadatak.

Saobraćaj se reguliše i kontroliše partoliranjem (praćenje kolona) i organizacijom i radom putnih stanica na raskrscima i na deonicama obilaznih pravaca. Komunikativnost i dužina marševskih pravaca utiče na jačinu snaga i sredstava za regulisanje i kontrolu saobraćaja i na potreban broj putnih patrola i stanica. Ovu službu treba da organizuje operativni organ komande OJ, a osnova za njegov rad je zapovest ili naređenje komandanta.

Iako se u našim pravilima predviđa da saobraćaj organizuje, reguliše i kontroliše saobraćajni organ komande uz učesće operativnog i drugih organa, mišljenja smo da bi, kada je reč o OJ, trebalo biti obratno, tako da se u punoj meri angažuje operativni organ kao nosilac ovog zadatka. Saobraćajni organ će raditi u saradnji sa operativnim i više će se angažovati na ovom pitanju u okviru pozadinskih jedinica.

Ovo ne bi trebalo shvatiti tako da ovi organi u jednoj komandi rade odvojeno na regulisanju istog pitanja. Plan za regulisanje i kontrolu saobraćaja, koji se oformljuje na osnovu zapovesti, odnosno naređenja i usmenih uputstava komandanata, jedinstven je za OJ i u njegovoj izradi učestvuju operativni i saobraćajni organi pod rukovodstvom načelnika štaba ili načelnika operativnog organa. Međutim, u realizaciji plana operativni organ se angažuje u sprovođenju mera kod borbenog, a saobraćajni kod pozadinskog dela OJ. Ovde treba istaći da se organizacija saobraćaja u pozadinskom delu prilagođava i potčinjava taktičkim zahtevima borbenog dela.

Jedan od važnih uslova za uspešno sprovođenje saobraćajne službe je i taj što starešine koje su određene za to, dobro poznaju

---

¹ Za vreme nemačkih priprema za ofanzivu kroz Ardene pripremljene su velike količine materijala i formirane radne jedinice za opravku komunikacija i mostova. Ove pripreme dale su velike rezultate. Jedinice su uspevale da brzo oprave i savladaju komunikacije i mostove tako da Francuzi, iako su izvodili rušenja, nisu uspeali da uspre kretanje oklopnih kolona onoliko koliko su to predviđali. Naročite mere su preduzete za regulisanje saobraćajne službe pri prolazu kroz Ardene. Određeni su specijalni generalštabni oficiri, snabdevani sredstvima veze, za regulisanje saobraćaja na važnijim čvorištima komunikacija. (Iz knjige „Oklopne jedinice”).

elemente situacije i plan predstojećeg napada. I ovaj faktor ide u prilog tome da je za taj zadatak, u odnosu na ostale organe komande OJ, operativni organ najkompetentniji. U pogledu izbora načina regulisanja i kontrole saobraćaja operativnom organu se daju odgovarajuća ovlašćenja i puna inicijativa, tako da u težim situacijama usled zastoja saobraćaja iz bilo kojih razloga može samoinicijativno donositi odluke na licu mesta kako bi se marš planski odvijao. Ovaj organ ima velika prava u pitanjima saobraćajne službe, ali zato i veliku odgovornost. Celokupan sastav OJ, uključujući i starešine svih stepena, dužan je da u toku marša, bez pogovora izvršava naređenja i uputstva organa za regulisanje i kontrolu saobraćaja.

Iako su grupe za opravku puteva posebni organi za obezbeđenje kretanja kolona OJ na maršu, ona tesno saraduju sa saobraćajnim organima i svoj rad prilagođavaju potrebama saobraćajne službe. Drugim rečima grupe za opravku puteva (GOP) će često raditi po uputstvima starešina saobraćajnih organa na pojedinim objektima marševskih pravaca. Iskustva iz II svetskog rata pokazuju da je bilo slučajeva da su organima za regulisanje i kontrolu saobraćaja dodeljivani: sredstva za izvlačenje i opravke, pioniri sa inženjerskim mašinama, sanitetska odeljenja, pa čak i odeljenja za snabdevanje ishranom na pojedinim tačkama u toku pokreta. Potčinjenost i nadležnost svih organa za obezbeđenje pokreta jedinica treba elastično postaviti i svima staviti do znanja da je operativni organ ovlašćen od komandanta da na licu mesta preduzima odgovarajuće mere i kanališe rad svih tih organa kao što su saobraćajni, GOP-ovi, delovi PVO na pojedinim tačkama, delovi neposrednog osiguranja i sl. Drugim rečima, biće celishodno da se i GOP-ovi u izvesnim situacijama potčine operativnom organu.

O NEKIM PROBLEMIMA PROUZROKOVANIM NUKLEARNIM I AVIO-UDARIMA

Oklopne jedinice u toku dovođenja mogu biti izložene nuklearnim udarima branioca, napadu avijacije i vazdušnih desanata. Branilac će primenjivati avio-udare u svim situacijama, a nuklearne samo ako se ta sredstva upotrebljavaju u ratnim dejstvima. Što se tiče vazdušnih desanata, manja je verovatnoća da se upotrebe u odbrambenoj operaciji branioca, premda se i to ne isključuje, posebno u uslovima kada branilac izvodi protivudar.

Lovačko-bombarderska avijacija branioca u stanju je da svojim oružjem, posebno raketama, nanese velike gubitke kolonama OJ. Sem ovoga cilj dejstva avijacije može da bude i rušenje pojedinih objekata na putevima koji su od izuzetnog značaja, kao što su mostovi, tesnaci, useci i slično. Udarima avijacije po snagama na maršu i po objektima na putevima, branilac teži da, pored nanošenja gubitaka, dezorganizuje marš i zaustavi pokrete OJ za duže ili kraće vreme. Dejstva branioca iz vazduha u uslovima kada napadač ima prevlast u vazduhu biće složena ali ne i isključena.

Da bi se izbegli ili umanjili uništavajući udari avijacije branioca, postavlja se kao imperativ da se maršuje noću, u složenim meteorološkim uslovima i na pokrivenom zemljištu. Ipak, i pored ove težnje, situacija će nekad zahtevati da se maršuje po vidnom (dnevnom) vremenu, odnosno da marš počne u popodnevnom i da se završi u jutarnjim časovima. U tom smislu se i PVO organizuje tako da se posebno obezbede delovi marševskih kolona koji otpočinjnu ili produžavaju marševanje danju.

Prilikom napada braniočeve avijacije postoje uglavnom dva moguća postupka u svrhu zaštite i smanjenja gubitaka od njenih udara: produžavanje pokreta određenim pravcem i zaustavljanje kolona i silazak vozila sa puta. Načelna pravilska postavka da „za vreme napada iz vazduha jedinice ne prekidaju marš, već produžavaju kretanje sa povećanim odstojanjima” teško je ostvarljiva. Napadi na kolone izvode se sa malih visina, vremenski su kratkotrajni, pa se ne može mnogo učiniti da bi se povećala odstojanja između vozila. Izvesno povećanje odstojanja može se postići u slučaju kada napad iz vazduha nije iznenadan, već mu je prethodila uzbuna. U II svetskom ratu avijacija nije imala ubojna sredstva kao danas, ali je nanosila ogromne gubitke oklopnim snagama na maršu, pogotovo kada su se kretale putevima.²

Za vođenje kolona važno je da se uvek održavaju utvrđena odstojanja između vozila, a kada se prolazi kroz tesnace i uopšte na deonicama gde je nemoguć silazak vozila sa puta, potrebno je povećavati odstojanje i preko predviđenih normi, jer će u tom slučaju i gubici od avio-udara biti manji.

Kad god postoje uslovi da se pored puta maskiraju i zaklone tenkovi i druga vozila za vreme avio-udara, treba obustaviti pokret kolone ili ešelona i skloniti vozila s obe strane puta, vodeći računa o tome da ne dođe do suvišnog nagomilavanja na pojedinim deonicama ili u rejonima. Posade tenkova i oklopnih transportera ostaju u svojim vozilima, dok ljudstvo sa drugih vozila silazi i zauzima prirodne zaklone.

Da li za vreme avio-udara braniočeve avijacije treba zaustavljati kolone ili ne, to će zavisiti od deonice puta na kojoj se u tom momentu zatekne kolona. Na nekim deonicama biće moguće sići sa puta i maskirati vozila, a na drugima neće. Pri ovome je značajno da li braniočeva avijacija može jednovremeno izvoditi udare po celoj koloni OJ, tim pre ako dubina iznosi deset ili više kilometara. Tada će udare grupama lovaca-bombardera usmeriti na pojedine ešelone ili njihove delove. U izboru objekata napada u takvoj koloni avijacija će tući ešelone oklopnog sastava.

---

² Karakterističan je napad savezičke avijacije na kolonu nemačkih oklopnih snaga kod mosta Mana u zapadnoj Francuskoj. Drum dužine oko 3 km bio je prepun tenkova i drugih motornih vozila. Saveznička avijacija je iznenada napala i kolona je bila skoro potpuno uništena. Kad god avijacija zatekne oklopne jedinice u koloni na putu, onda su lovci-bombarderi njihovi najveći neprijatelji. (Iz knjige »Rat kakvog sam ja video«).

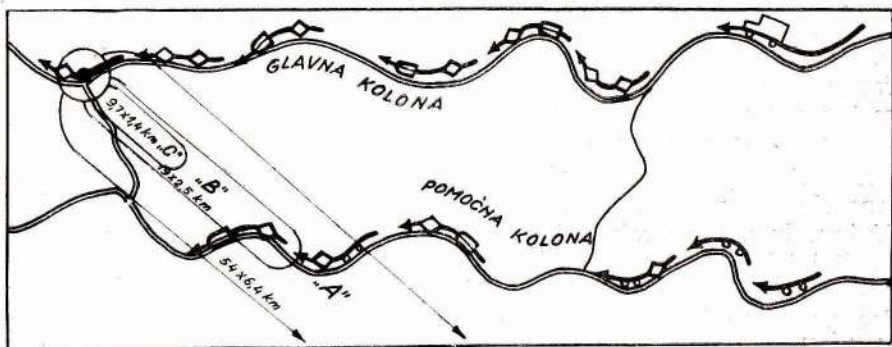

Na osnovu ovakvog načina dejstva braniočeve avijacije kolona u celini treba da produži pokret, jer ukoliko napadnuti ešelon ne može sići sa puta izlišno bi je bilo zaustavljati, a isto tako bilo bi izlišno zaustavljati ešelone koji nisu napadnuti, iako mogu sići s puta. S druge strane, ako bi se pojedini delovi kolone zaustavljali, a drugi produžavali pokret, jedinice bi se izmešale, tako bi u toku daljeg marša bilo teško ili skoro nemoguće normalizovati i dovesti sve jedinice i njihove delove u formacijske sastave. Zato se kolona prilikom avio-udara može zaustavljati samo ako postoji mogućnost da cela siđe s puta naročito ako je male dubine.

Upotrebom nuklearnog oružja po kolonama OJ u toku dovođenja, branilac može stvoriti veoma složene probleme sa teškim posledicama. Ovim oružjem on je u stanju da, pored nanošenja velikih gubitaka, izbací iz upotrebe pojedine deonice puta za duže vreme. Iako su OJ u odnosu na jedinice drugih rodova vojske otpornije na dejstvo ovog oružja, ipak im ono može naneti velike gubitke.

Branilac će po oklopnim jedinicama napadača primenjivati prvenstveno površinske nuklearne eksplozije, jer je njihov efekat dejstva jači i dugotrajniji od vazdušnih eksplozija. Vazdušnim nuklearnim eksplozijama nanose se neposredni gubici i manje su posledice kontaminacije a površinskim, pored nanošenja gubitaka, moguća su velika rušenja komunikacijskih objekata i duže traje kontaminacija zemljišta. Branilac će nuklearne udare sa površinskim eksplozijama izvršiti po OJ na takvim komunikacijama (mestima) gde će biti teško izvoditi obilaske.

Razmotrićemo posledice koje mogu nastati od nuklearnog udara jačine 10 KT (površinska eksplozija) prema primeru koji je pri-

Sema 2

kazan na šemi 2. Oklopne jedinice maršuju u dve kolone. Nuklearni udar je izveden po čelu glavne kolone sa NT na raskrsnici. Visinski vetar je brzine 50 km/č i pravca severozapad-jugoistok, a prizemni pravca sever—jug brzine 3—4 m/sek. Zemljište je srednje tvrdoće, brdsko-planinsko, gde su pokreti motornih vozila van puteva nemogući.

Posledice od NU ako se izvodi po centru čelne ojačane tenkovske čete glavne kolone:

— zaslepljenost ljudstva u tenkovima biće na dubini kolone od oko 7 km, u transporterima 9 i na kamionima oko 10 km od NT. Zaslepljenost traje oko 0,30 časova;

— iz borbe će neposrednim dejstvom biti izbačena polovina čelnog okb (glavne kolone), a druga polovina biće kontaminirana od 50 do 400 r. Stepent kontaminacije je različit zato što se ljudstvo nalazi u tenkovima, u transporterima i na kamionima, i

— od primarnog dejstva ljudstvo u tenkovima imaće gubitke na dubini od 1,5 km, a u transporterima na 2,2 km, gubici tenkova na 0,72 km, transportera na 1,1 km i kamioni na 1,94 km. Ovo su nepovratni gubici ljudstva i tehničkih sredstava.

U rejonu NT stvara se krater prečnika 52 m i dubine 10 m. Ukoliko je zemljište pošumljeno, zona požara obuhvata prostor veličine poluprečnika oko 2 km, odnosno dubinu kolone od 4 km.

Prizemni oblak radioaktivne prašine i dima prekriće prostor na dubini od oko 7 km u trajanju od 1 časa na pravcu duvanja vetra.

Intenzitet zračenja iznosi:

— u H + 1 čas 1000 r u poluprečniku 130 m i 100 r u poluprečniku 310 m,

— u H + 5 časova 1000 r u poluprečniku 71 m i 100 r u poluprečniku 217 m,

— u H + 24 časa 1000 r u poluprečniku 13 m i 100 r u poluprečniku 124 m.

Usled visokog stepena radioaktivnosti i rušenja, a u zavisnosti od raspoloživog vremena, zatrpavanje kratera i produženje marša glavne kolone ne dolazi u obzir. Ako bi se pristupilo opravci puta kod raskrsnice upotrebom inženjerskih mašina kao što su buldožeri, njihove posluđe bi bile ozračene u H + 10 časova sa 300—400 r za 1 čas, a u H + 24 sa oko 300 r.

Radioaktivnim padavinama biće zahvaćena zona zemljišta prema šemi broj 2. Prostiranja ovih padavina u pravcu duvanja vetra iznosiće i to za 15 minuta 12,5 km, za 30 minuta 25 km i za 1 čas 50 km. Iz ovoga proizilazi da bi manji deo pomoćne kolone mogao proći i izbeći radioaktivne padavine, dok bi drugi deo kolone trebalo zaustaviti da ne bi bio izložen kontaminaciji. Ako bi drugi deo pomoćne kolone produžio pokret u H + 1 kroz zonu radioaktivnih padavina, ljudstvo u tenkovima bi bilo ozračeno sa oko 2 r, u oklopnim transporterima sa 5 r i na kamionima sa oko 12 r. Ove doze su podnošljive i taj deo pomoćne kolone može produžiti sa pokretom posle jedan ili više časova.

Prema uslovima datim u našem primeru vidi se da nema gubitaka i većih posledica kod pomoćne kolone. Međutim, glavna kolona je dovedena u vrlo tešku situaciju. Njen čelni bataljon je uglavnom izbačen iz borbe ili ozračen visokom dozom radioaktivnosti. Ostale snage — ešloni kolone (pod uslovom da je nemoguć obilazak kra-

tera površinske HE) moraju se vratiti nazad ili se zaustaviti duže vreme — dok se ne osposobi prolaz kroz brešu. Prema datom primeru, izgleda da bi vraćanje nazad bilo celishodnije i sa manjim posledicama, bez obzira što će se izgubiti dosta vremena i OJ stići sa velikim zakašnjenjem na marševski cilj.

Branilac će najčešće istovremeno sa UN vršiti i avio-udare po kolonama oklopne jedinice radi nanošenja što većih gubitaka. Sve ovo još više usložava situaciju i stvara velike probleme OJ. Ako zona marša obuhvata manevarsko ili ravničasto zemljište, tada će postojati mogućnost da se običu ugroženi rejoni i da se kreće van puteva.

Ukoliko bi branilac umesto površinske primenio vazдушnu nuklearnu eksploziju, posledice bi bile daleko manje, jer, osim neposrednih gubitaka i manje kontaminacije, kolone bi mogle bez zastoja produžiti marš i dostići marševski cilj sa izvesnim gubicima, ali sa neznatnim zakašnjenjem.

Pukovnik
Stevo VUJNOVIĆ

PSIHOLOŠKE REAKCIJE U VANREDNIM SITUACIJAMA

ŠTA USLOVLJAVA MASOVNU POJAVU PSIHOTRAUMATIZOVANIH*
I KAKVA JE ULOGA STAREŠINA U TAKVIM PRILIKAMA

U našoj i inostranoj vojnostručnoj literaturi dosad je u priličnoj meri obrađivana tema o psihijatrijskim gubicima u ratovima. Takođe su publikovane mnoge uporedne analize o psihijatrijskim problemima i gubicima nastalim iz psiholoških rezultata u različitim ratovima, pri čemu su posebno mesto dobile one koje obrađuju psihijatrijske gubitke u I i II svetskom ratu (Glass, Skobba, Timofeey i dr.). I u domaćoj stručnoj publicistici objavljeno je nekoliko radova o psihološko-psihijatrijskoj problematici u ratnim situacijama (Klajn, Kronja, Svecenski i dr.). Zbog toga se ovoga puta, dok govorimo o masovnoj pojavi psihotraumatizovanih u vanrednim situacijama, ne bismo upuštali u razmatranje tih problema nastalih u vreme minulih ratova, mada smo unapred načisto s tim da se pri tome neće moći zaobići i neka naša razmišljanja i pretpostavke o pojavi gubitaka te vrste u situacijama koje mogu neposredno prethoditi ratnoj situaciji (na primer, delimična, nepotpuna ili potpuna mobilizacija i sl.).

Bezmalobližno u svakoj savremenoj armiji, određeni profili stručnjaka se neprekidno bave proučavanjem psiholoških reakcija koje su se javljale prilikom masovnih katastrofa civilnog stanovništva. Moglo bi se reći da gotovo i nema katastrofe koja se u svetu dogodila posle drugog svetskog rata a da u manjoj ili većoj meri nije proučena i sa psihološko-psihijatrijskog gledišta (zemljotresi, erupcije, poplave, havarije brodova itd. — sve je to dobilo određenu stručnu interpretaciju). Iz svih tih studija mogu se sagledati mnogi činioci psihološkog značaja, kao i vrste psihološke reakcije ljudstva u pojedinim periodima katastrofe. Naravno, nije ni potrebno posebno isticati da je i situacija, nastala nakon atomskog bombardovanja japanskih gradova Hirošime i Nagasakija, proučena sa psihološko-psihijatrijskog gledišta, ali kao poseban vid ratne katastrofe. Cilj svih tih proučavanja je da uopšte iskustva i da se formiraju za-

---

* U našoj sanitetskoj taktici ustalio se termin *psihotraumatizovani*. Time se označavaju psihijatrijski gubici u vanrednim situacijama, naročito u ratu. Inače, termin *psihotraumatizovani* je sinonim za razne neurotske i druge psihopatološke reakcije.

ključci kako o merama za sprečavanje spiholoških reakcija u vanrednim situacijama, tako i o zbrinjavanju psihijatrijskih gubitaka.

Svaka promena uslova mirnodopskog načina života stvara pogodno tle za remećenje i popuštanje psihofizičke ravnoteže ljudi. U vanrednim situacijama kod mnogih ljudi su još prisutne navike, pa i iluzije o takvom načinu života. Zato se navike stečene u vreme mira ne mogu lako otkloniti, pa to otežava proces prilagođavanja ličnosti novoj situaciji. Otuda se kod svake ličnosti, naročito ako je suočena sa iznenadnom vanrednom situacijom, neminovno isprobavaju postojanost njene psihofizičke ravnoteže i sposobnost prilagođavanja. Stoga se mora voditi računa o tome do koje je mere postojana čovekova otpornost na psihičke traume. To je posebno značajno zbog toga što je nemoguće unapred i sa sigurnošću odrediti intenzitet njegove stabilnosti prema iznenadnoj situaciji koja ga ugrožava.

Sa psihološko-psihijatrijskog gledišta izvori straha su i u vanrednim situacijama svakako jedan od najvažnijih uzročnih momenata za psihička iscrpljivanja i pojavu psihopatoloških reakcija. Međutim, ističući tu okolnost nikako ne zanemarujemo i druge uzročne momente, a najmanje individualne sklonosti ličnosti (faktor premorbidne ličnosti i uticaj spoljne sredine na vaspitanje ličnosti). Za psihofizičku otpornost pojedinca veoma su značajni činioci svesti, morala i motivacije. Pri tome, svakako, ne treba smetnuti s uma veliki značaj koji ima rukovođenje pojedincem i grupom u vanrednim situacijama, a nikada ne treba zanemariti ni jačinu želje za popuštanjem psihofizičke ravnoteže kod pojedinca i grupe.

Struktura duševne ličnosti pojedinca uslovljava to da su ljudi različito pripremljeni za psihički slom. Drugim rečima, kod nekih osoba će relativno lako doći do popuštanja psihičke ravnoteže, dok će kod drugih to biti teže. Međutim, svi navedeni činioci deluju združeno i svaki ima svoju snagu. Otuda i ne postoje osobe koje bi potpuno bile otporne, to jest koje ne bi mogle da pretrpe psihički slom, pošto delovanje tih činilaca pospešuje čitav splet okolnosti. Tako, na primer, duže nespavanje, fizička iscrpenost, gladovanje, intenzivna buka, neobaveštenost o nastaloj situaciji, nepoznavanje ciljeva i motiva angažovanosti jedinke u novonastaloj situaciji, pasivnost itd. — sve to u velikoj meri potpomaže osnovne činioce usled kojih i dolazi do psihotraumatizovanih ličnosti.

Upravo zbog toga što se u mnogim napisima o psihologiji straha, panici i sl. provlači izvesna tendencija uopštavanja i istovremeno se insistira na nekim unapred „opšte važećim” normama koje samo donekle mogu to biti, dužni smo da neprekidno vodimo računa o svom specifičnom elementu. Zbog postojanja mnogih osobenosti, uopštavanje pri razmatranju morbidogenih faktora u vezi sa pojavom psihotraumatizovanih ne bi bilo od koristi. Stoga nikada ne treba smetnuti s uma naše nacionalne, geografske, ekonomsko-političke i moralne osobenosti, mentalitet i dr., pošto slepo kopiranje tuđih iskustava iz ove oblasti predstavlja, u stvari, pravljenje — kule od karata.

Ako je tačno da je psiha svakog čoveka u manjoj ili većoj meri „ranjiva” na svoj način, to jest da svako može da podleigne strahu, a zna se da je to tačno, isto je tako tačno da „ranjiva” psiha zavisi i od volje, motivacije, morala, obaveštenosti, svesti u najširem smislu reči itd. Iz tih razloga se mora stalno imati na umu naša socijalistička stvarnost, njen odgojni uticaj na pojedinca i kolektiv, odnosno moralno-političko stanje našeg čoveka, njegova pozitivna motivacija za zadatke i obaveze koje zajednica postavlja pred njega — dakle, sve ono što će skupno uticati na pozitivnu adaptaciju u vanrednim situacijama, a time i na smanjenje pojave psihogenih reagovanja.

S druge, pak, strane, u nas ne smeju da preovlađuju ni iluzije zasnovane na preteranom optimizmu, jer bi nas to moglo dovesti do potcenjivanja ovog značajnog problema, što bi bilo ravno zatvaranju očiju pred stvarnošću.

U sklopu razmišljanja o pojavi psihotraumatizovanih u vanrednim situacijama trebalo bi polaziti od toga da do nje može doći vrlo brzo i na različitim mestima u isto vreme. Pri tome, čak i bez obzira na to što su slučajevi sa psihološkim poremećajima pretežno lakši (u obliku različitih psihogenih reakcija), ne bi trebalo zaboraviti da i oni predstavljaju „gubitke” u konkretnoj situaciji i da je neophodno da se angažuju mnoge snage i sredstva za njihovo zbrinjavanje.

Vanredne situacije, i to ne samo iznenadne i drastične kao što su katastrofe, već i one kao što su delimična ili potpuna mobilizacija, treba da pobude interesovanje u vezi sa mogućnošću da se pojave psihotraumatizovani. Jer sve ono što dolazi iznenadno, a uz to je i neizvesno, drastično i vremenski neodređeno, imaće duži i jači nepovoljan psihološki efekat na ljudstvo.

S tim u vezi posebno je značajno da se naglasi i pitanje motivacije, pošto se u odnosu na problem motivacije ljudstva često naglašavaju značaj svesti našeg čoveka i snaga moralnopolitičkog činioca u socijalističkom društvu. Sasvim je sigurno, naravno, da moral i svest našeg socijalističkog čoveka imaju neospornu snagu. O tome, na svoj način, govore i u nama stalno prisutna pozitivna iskustva iz NOR-a. Međutim, dok je u našoj revoluciji, uglavnom, preovlađivao princip dobrovoljnosti (što je bilo od izvanrednog značaja za pozitivnu motivaciju i izvršnu adaptaciju naših boraca), dotle bi prilikom sprovođenja delimične, ili potpune mobilizacije bilo zahvaćeno i angažovano i ljudstvo čija motivisanost za takvo delovanje nije na dovoljnoj visini. Drukčije rečeno, u takvim situacijama, uz većinu onih sa visokom svešću, visokim moralom i pozitivnom motivacijom, našli bi se i oni kod kojih svest o potrebama zajednice nije na potrebnoj visini. A to znači da su svi oni koji su loše motivisani za angažovanje u novoj situaciji već od početka skloni da ispolje različite psihogene reakcije, odnosno svoju psihičku traumatizovanost. Uz sve to, široka i sveobuhvatna mobilizacija izlaže stresu razne ličnosti koje su i pre nje imale smanjenu psihičku toleranciju (labilne, emocionalno nezrele itd.). Prema tome, u vanrednim situacijama, bilo zbog rđave motivacije, već smanjene

psihičke tolerancije ili zbog izmenjenih uslova u novonastaloj situaciji, postoje realne mogućnosti da dođe do pojave psihotraumatizovanih.

Imajući sve to na umu, kao i to kako psihogene reakcije psihotraumatizovanih deluju „zarazno” na ljudstvo u neposrednoj blizini, očevidno je da zbog toga treba stalno nalaziti snage i sredstava za sprovođenje preventivnih mera koje mogu sprečiti ili ublažiti pojavu psihotraumatizovanih i omogućiti njihovo zbrinjavanje u vanrednim situacijama.

Analizom psihopatoloških stanja i na osnovi stečenih iskustava o psihijatrijskim slučajevima koji nastaju u vanrednim situacijama, usvojeno je savremeno mišljenje da se tada psihopatološke reakcije kod ljudstva javljaju pretežno u obliku prolaznog psihičkog sloma. Taj slom može biti različitog intenziteta, a karakteriše ga promenljivost kliničke slike. U takvom stanju prisutni su različiti poremećaji ponašanja (depresivno raspoloženje, organske smetnje, emocionalna napetost i sl.). Prema tome, definitivno je usvojeno gledište da prave perzistirajuće psihoze ne bi nastale prilikom katastrofa uopšte, pa ni u totalom ratu. Najčešći oblik psihopatološke reakcije u izvanrednim situacijama je posledica direktnog uticaja spoljne traumatizirajuće situacije, odnosno intenzivne psihičke traume koja najneposrednije ugrožava ličnost. Kao očigledna manifestacija dejstva traumatizirajuće situacije jeste zastrašenost i strah različitog intenziteta sve do paničnog.

Ugrožavajuća traumatizirajuća situacija, odnosno taj psihološki stres, mobilise biološke mehanizme na osnovi pripremljenosti pojedinca za „flight or fight” (u doslednom prevodu: „bežanje ili borba”), kako bi se prebrodila opasna situacija. Psihički slom je neposredna posledica straha pojedinca od osakaćenja u najširem smislu, a zatim i od pogibije. Usled ugroženosti ličnosti, strah utiče na psihičke i filozofske procese, što ima negativne posledice na psihičkom i somatskom (organskom) „terenu”. U odnosu na psihičke procese, strah može da inhibira njihov normalan tok, tako da je sposobnost za opažanje izmenjena, procenjivanje i donošenje racionalnih odluka je smanjeno, dok je sugestibilnost pojačana. Dakle, celokupno ponašanje je zbunjenost. Takvi inhibitorni fenomeni nalaze, pod uticajem straha, svoj izraz i na organskom „terenu”: različit intenzitet malaksalosti ili slabosti nogu i ruku, grčevit govor, promene u brzini disanja, popuštanje mišića itd.

S druge strane, zapažanja do kojih se došlo prilikom različitih katastrofa ukazuju na to da izvestan procenat ljudi (15—20 odsto) postaje, pod uticajem iznenadne opasnosti po život (u strahu), hiperaktivan, tj. postaje sposoban da brzo dejstvuje da bi izbegao opasnu situaciju. Zanimljivo je to što izvesne osobe, obuzete strahom, ispoljavaju efikasnu aktivnost, pa su, štaviše, hrabri i agresivni i u situaciji koja jako ugrožava njihovu ličnost.

Za najčešće psihopatološke reakcije u izvanrednim situacijama karakteristično je to što pokazuju tendenciju poboljšavanja i relativno brzog iščezavanja po prestanku spoljne traumatizirajuće situacije.

MERE KOJE TREBA PREDUZETI DA BI SE SPREČILA POJAVA PSIHOTRAUMATIZOVANIH ILI SMANJIO NJIHOV BROJ

S obzirom na to što se u vanrednim situacijama javlja priličan broj psihotraumatizovanih lica, neophodno je da se blagovremeno izvrše pripreme za što uspešnije sprečavanje te pojave i svođenje broja tih ljudi na što manju meru. Zbog toga je još u normalnim, mirnodopskim uslovima, neophodno da se izvrsno poznaju sve mere koje treba sprovoditi prilikom pojave psihotraumatizovanih u vanrednim situacijama.

Orijentacija savremene vojne psihijatrijske službe usmerena je na to da se glavno težište njene aktivnosti prenese iz bolničkih ustanova i centara u jedinice, odnosno ka trupnom lekaru, komandirima i ostalim starešinama. Na taj način će se realnije paziti na procese rđavog prilagođavanja, pošto će se u neposrednom kontaktu efikasno dejstvovati na licu mesta, kako u preventivnom tako i terapijskom pogledu. Ukratko, celokupan psihijatrijski program orijentisan je na tri najvažnija zadatka:

a) na preventivne mere u najširem smislu reči da bi se povoljno uticalo na sve uslove pod kojima vojnici žive i rade, a sve to radi maksimalne redukcije maladaptacije);

b) na brzo otkrivanje maladaptacionih fenomena i svrsishodno preduzimanje preventivno-terapijskih mera u ambulantnim uslovima, i

c) u terapijskom pogledu koristiti se vojničkom sredinom i, na licu mesta, kombinovanjem mentalno higijenskih i terapijskih procedura, aktivno delovati na solviranje psihijatrijskih slučajeva uz maksimalno izbegavanje evakuacije iz te sredine, kao i hospitalizacija.

Za izvršavanje tih zadataka neće biti dovoljno da se angažuje samo određeni profil stručnjaka, već treba angažovati i sve starešine, jer je njihova adekvatna uloga u rešavanju tih problema od neprocenjive koristi.

Razlog za svestrano angažovanje svih starešina je u tome što su gotovo sve preventivne mere dostupne ne samo lekarima, već i svakom starešini. Najzad, čak i neke neophodne, a efikasne psihološke, odnosno psihoterapeutske procedure, mogu da budu od velike koristi starešini: autoritativna čvrstina, umirivanje i hrabrenje, vođenje i savetovanje, utvrđivanje svakodnevne delatnosti, menjanje stavova pojedinaca iz pacijentove okoline, kao i druge psihološke i terapijske procedure. Stoga su starešine dužne da do pojedinosti upoznaju sve one činioce koji imaju moćan preventivni efekat. Tako, na primer, svaki starešina treba stalno da razvija takav stil rada kroz koji će provejavati činioci usmereni na stimulisanje pozitivne motivacije ljudstva, a u smislu jačanja i održavanja njegove psihofizičke ravnoteže. S druge strane, pak, treba da iznalaze, analiziraju i blagovremeno otklanjaju sve one činioce koji stimulišu pojavu straha.

U vanrednim situacijama starešine će rukovoditi ne samo aktivnim vojnim licima, već i ljudstvom iz rezervnog sastava koje duže vreme nije bilo na nastavi i obuci, pa će to od svakog starešine iziskivati određenu pripremu i sposobnosti da se suoči s takvim problemom. Ako je već reč o rezervnom sastavu, valja istaći i to da će kod njega biti stalno prisutne subjektivne i objektivne teškoće u pogledu obuke i znanja vojnostručnih znanja, potrebnih u predstojećim vanrednim situacijama. Prema tome, ma koliko da je prisutna konstatacija o potrebama obuke i znanja kod rezervnog ljudstva, uvek treba imati na umu raskorak između stvarnih potreba takvog uvežbavanja i onoga što će se praktično moći učiniti.

U sklopu različitih priprema usmerenih protiv psiholoških dejstava, sa gledišta psihohigijene je opravdano da prikladnim obaveštenjima i instrukcijama ljudi upoznaju štetna dejstva i opasnosti s kojima se mogu susresti. Ali ako je reč o obaveštavanju ljudstva, ono ne sme da se svede samo na upoznavanje izvora opasnosti, već mu se moraju predočiti i sve realne mogućnosti za zaštitu i prednosti aktivne borbe protiv tih opasnosti. To stoga što neobaveštenost i nepoznavanje suštine neke situacije, naročito ako je opasna, a još više nepoznavanje mera za zaštitu i aktivnu borbu, vodi ljude strahu i panici, pa čak i demoralisanju i defetizmu, što uslovljava velike i nepotrebne „gubitke” u vidu psihotraumatizovanih.

Starešina je dužan da otklanja neizvesnost, dugotrajna iščekivanja i neangažovanost ljudstva, jer sve to utiče na popuštanje psihofizičke ravnoteže. Stalna razmišljanja i iščekivanja situacija koje prete stvaraju nespokojstvo, usplahirenost i napetost. Otuda, bez obzira na to kada će takva situacija nastati (što zavisi od neprijatelja koji je priprema), treba se boriti protiv pasivnosti i neangažovanosti ljudstva u periodima njenog iščekivanja. Pri svemu tome je važno istaći da je najbolja prevencija od panike svrsishodna aktivnost, dok je, obratno, inaktivnost značajna karika u lancu sve jačeg paničnog zahvatanja ličnosti.

Od velikog je značaja da se, u sklopu nastave, stalno vrši moralo-politička priprema ljudstva, da bi se jačala njegova svest, stimulisala revolucionarna budnost i neprekidno budila patriotska osećanja, pri čemu je pozitivan lični primer starešine od izvanredno velikog značaja, jer je on podsvesna simbolizacija oca, čija etika, objektivnost, odlučnost, snalažljivost, hrabrost i briga za svoje ljudstvo stvaraju čvrstinu i snagu celog kolektiva, a s druge strane, i veliki respekt prema takvom starešini.

Celokupna složenost zadataka pred kojima se svaki starešina nalazi iziskuje da se, u sklopu nastave i obuke starešina, proširi nastavni program iz vojne psihologije, psihijatrije i mentalne higijene.

Naposletku, da kažemo i to da, s obzirom na kompleksnost zadataka u vezi sa vanrednim situacijama, sve mere koje se preduzimaju neće biti potpuno efikasne ako ostanu preokupacija samo

vojnih lekara i starešina u armiji. Drugim rečima, čitav taj posao ne može biti izolovan od civilne zdravstvene službe i drugih organa, već mora biti jedinstven, koordiniran i zasnovan na jedinstvenoj doktrini svih činilaca društva ako se žele zagarantovati uspesi u ovoj značajnoj oblasti. Najzad, i u našem novom zakonu o narodnoj odbrani u celini provejavaju takve postavke i orijentacija, jer je to od značaja za celu našu socijalističku zajednicu.

Sanitetski pukovnik
prof. dr *Branko KANDIĆ*

LITERATURA:

- »Razmatranje o moralnoj snazi armije«, Vojnoizdavački zavod, 1968.
- »Teorijski problemi vojnog vaspitanja«, Vojnoizdavački zavod, 1968.
- »Od nas zavisi« (Zdravstveni radnik u odbrani zemlje), Vojnoštamparsko preduzeće, Beograd, 1959.
- Levine M.: »Psihoterapija u medicinskoj praksi«, VSP, 1959.
- Glass A. J.: »Management of Mass Psychiatric«, Casualties Jour. of Milit. Med. April, 1956.
- Skobba, J.: Military Psychiatry«, Am. Jour. of Psych. Jan 1962.
- Bartemeier Leo, et. a.: »Combat Exhaustion«, J. Nev. & Ment. Dis., 104, 1946.
- Klajn, H.: »Ratna neuroza Jugoslovena«, VSP, 1955.
- Menninger, W.: »Psychiatry in Troubled Word«, New-York 1949.
- Kandić, B.: »Vojno sanitetski pregled«, 13, 263 i 375, 1956.
- Kandić, B.: Karakteristika nemotivisanog vojnika u mirnodopskim i ratnim uslovima, VSP, Beograd, 1960.

VOJNI POLOŽAJ I ORUŽANE SNAGE NR KINE

Najpre treba podsetiti da NR Kina nije članica Varšavskog ugovora i da na prostoru Azije ne postoji nikakva slična multilateralna vojnopolitička organizacija koja bi povezivala socijalističke zemlje tog kontinenta.

I pored toga što ih nikakav pakt ne vezuje, socijalističke zemlje Azije imaju međusobne vojne ugovore na bilateralnoj osnovi, koji se, navodno, zasnivaju na isto tako čvrstim temeljima kao da se radi o paktu. Pored ovih, kao što je poznato, postoje i bilateralni ugovori između pojedinih socijalističkih zemalja Azije i Evrope, o čijoj čvrstini i vrednosti je teško dati neku realnu ocenu, naročito o postojećem ugovoru između SSSR-a i NR Kine, koji je, prema svim znacima, već odavno mrtvo slovo na papiru.

U ovom momentu bitno je uočiti činjenicu da je NR Kina, kao najveća socijalistička i ujedno najmnogoljudnija zemlja sveta, praktično van sfere uticaja dveju vodećih svetskih sila i da, u svetskim razmerama, predstavlja u izvesnom smislu protivteg na vagi ravnoteže snaga.

Stoga nije ništa čudno što čitav svet nastoji danas da što bolje upozna ovu najzagonetniju zemlju: njeno sadašnje stanje, mogućnosti i perspektive razvoja u celini, a posebno njene oružane snage. Interesovanje vanjskog sveta za NR Kinu i njenu armiju naročito je poraslo otkako je došlo do jačeg intenziviranja unutrašnje borbe u toku sprovođenja glavnih zadataka „kulturne revolucije”, kao centralnog događaja u životu te zemlje za poslednje dve godine, kao i jačeg rasplamsavanja „ideološke, borbe na spoljnopoličkom planu i sve rapidnijeg porasta njenih mogućnosti u osvajanju nuklearne energije. Ako bi se tražili osnovni razlozi ovog interesovanja, naročito s vojnog aspekta, onda bi kao najvažnije trebalo istaći sledeće činjenice:

oružane snage ove zemlje ubrajaju se među najjače na svetu¹; znatno su povećane mogućnosti NR Kine na planu proizvodnje nuklearnih borbenih sredstava;

---

¹ Od oružanih snaga NR Kine brojno su jače samo armije dveju svetskih supersila: SAD — oko 3,6 miliona i SSSR — oko 3,2 miliona ljudi.

to je zemlja sa najvećim brojem stanovništva na svetu, što je posebno značajno kad se razmatraju njene mobilizacijske mogućnosti²;

NR Kina ima dominantan i uticajan položaj na azijskom kontinentu;

radi se o najvećoj nerazvijenosti zemlji, kojoj su za njen dalji razvoj potrebne ogromne količine raznih dobara i proizvoda čitavog sveta; ta činjenica uslovljava jačanje i proširivanje njenih veza ne samo u Aziji već i van nje;

samim svojim postojanjem, ova velika zemlja zahteva odgovarajući tretman i svoje mesto u savremenom svetu;

porast njene specifične težine u odnosu na dve svetske super-sile;

u NR Kini se odvijaju procesi čiji ishodi mogu imati uticaja na sav ostali svet, a posebno na socijalističke zemlje i razvoj socijalizma uopšte;

zahvaljujući određenoj politici zapadnih zemalja na čelu sa SAD, NR Kina ni posle skoro 20 godina svog postojanja nije članica OUN, što ima negativnih reperkusija ne samo na nju već i na čitav svet.

Kao posledica povećanog interesovanja inostranstva za NR Kinu izgleda da su se, u obrnutoj srazmeri, smanjile realne mogućnosti prikupljanja podataka o njoj. Ovo se prvenstveno odnosi na informacije o oružanim snagama, kao o jednoj od najvećih nepoznanica, na koju su verovatno i usmereni glavni naponi inostranih obaveštajnih službi velikih zemalja.

Tačnost većeg dela podataka o NR Kini koji dopiru do spoljnog sveta, a posebno o njenoj armiji, najčešće zavisi od toga ko ih prenosi i lansira. Zbog toga u isto vreme postoji tendencija preuveličavanja ili negiranja stvarnog stanja, mogućnosti i perspektiva daljeg razvoja ove zemlje u celini, pa prema tome i njenih oružanih snaga.

Jedna stvar je ipak tačna — bez obzira o kom se izvoru radi — kineska armija u sadašnjoj fazi razvoja i izgradnje zemlje, naročito u poslednje dve godine, igra sve značajniju ulogu. Ona je postala glavni oslonac „Crvene garde” u ostvarivanju njenih zadataka na planu „kulture revolucije”, kao i mnogih drugih mera kojima je cilj pobeda stavova i linije Mao Ce Tunga i njegovih sledbenika. Sa tog stanovišta treba i tumačiti činjenicu da je početkom 1967. godine (za mnoge u svetu možda pomalo i neočekivano) maršal Lin Pijao, ministar narodne odbrane, naglo izbio u prvi plan — odmah posle Mao Ce Tunga, dok je u međuvremenu i zvanično proklamovan za njegovog prvog zamenika. Međutim, treba imati u vidu da u to vreme ni armija, kao celina, nije bila kompaktna i monolitna i da je i u njoj bilo suprotnih mišljenja i stavova pojedinaca ili

---

² Američki podaci od početka 1966. god. govore da NR Kina ima oko 760 miliona stanovnika, sa godišnjim priraštajem od oko 14 miliona. Ako su ovi podaci tačni, onda je ova zemlja krajem 1968. godine imala oko 800 miliona stanovnika. Prema japanskim izvorima, broj stanovnika, u to vreme, iznosio je oko 750 miliona.

grupa, tako da je i ovaj organizam bio potresan manjim ili većim krizama prolaznog karaktera, koje su, sad se to već može reći, brzo i energično rešavane smenjivanjem s položaja, premeštanjem, pensionisanjem i drugim „efikasnim” merama.

VOJNOPOLITIČKE KONCEPCIJE I POGLEDI NA RAT

Pri razmatranju i oceni mogućnosti izbijanja i vođenja ratova u savremenim uslovima, kao i pri definisanju svojih vojnopolitičkih koncepcija, Kinezi su, pre svega, pošli sa ovog stanovišta: a) NR Kina nije više ono što je bila pre 15 i više godina — neposredno posle završetka oslobodilačkog rata i revolucije, kada je jedino raspolagala ogromnim ratnim i revolucionarnim iskustvom, brojnomo, ali slabo naoružanom i opremljenom armijom i ogromnom masom ljudskog potencijala; b) ova zemlja iz godine u godinu postaje sve značajniji faktor u životu savremenog sveta, s težnjom da postane prvorazredna svetska sila, kao što su i njeni glavni i neposredni rivali u postojećim blokovima — SSSR i SAD; c) brzim povećavanjem ekonomske baze i jačanjem svoje vojne moći, naročito nuklearnog faktora, NR Kina postaje sve veća potencijalna i realna opasnost za svetske ekonomske i vojne supersile.

Drugi važan momenat predstavlja njihova ocena kretanja savremenog sveta u sadašnjoj etapi razvoja. Pri tome, kao najvažnije, Kinezi ističu rušenje imperijalizma i kolonijalnog sistema kao preživelih formi odnosa među narodima, sve veće rasplamsavanje narodnooslobodilačkih pokreta i revolucija u svetu, sve bespoštedniju borbu između kapitalizma i socijalizma za potpunu i konačnu dominaciju, sve brže narastanje i jačanje snaga socijalizma i komunizma.

Iz takvih ocena kretanja savremenog sveta proističu i ciljevi njihove politike, koja se već godinama, posebno od 1964. godine, sprovodi u život i čije su osnovne karakteristike:

očuvati potpunu nezavisnost i integritet zemlje — bez obzira s koje strane bi opasnost mogla doći;

što pre uspostaviti i sačuvati puno jedinstvo nacije kao celine (reč je o Formozi, a verovatno i o nekim drugim teritorijama koje su sada van državnih granica NR Kine);

zadržati i dalje jačati punu slobodu svojih postupaka na spoljnjem i unutrašnjem planu, posebno u pogledu politike naoružanja (i dalje intenzivno raditi na proizvodnji nuklearnog oružja i sredstava za njegovo prenošenje, ne pristupati nikakvom sporazumu o njegovom ograničenju sve dotle dok NR Kina ne postane jaka kao i njeni glavni rivali, itd.);

očuvati sadašnje i steći nove, povoljnije uslove za još brže i uspešnije jačanje privredne moći zemlje;

učiniti sve da bi se iz neposrednog susedstva NR Kine eliminisale postojeće američke baze, u prvom redu iz Vijetnama, Tajlanda i sa Formoze, kasnije iz Koreje, a zatim i sa niza ostrva na liniji Japan — Okinava — Filipini;

izgraditi i učvrstiti svoju uticajnu sferu na prostoru jugoistočne Azije i potpuno eliminisati uticaj SAD, SSSR-a, Indije i Velike Britanije;

na ideološkom planu uporno raditi na smanjenju ugleda i uticaja SSSR-a u svetskom komunističkom i radničkom pokretu.

Radi ostvarenja ovako zamašnih ciljeva svoje politike, Kinezi smatraju da — pored korišćenja armije kao osnovnog instrumenta za izvršenje dela tih zadataka (bilo oružanim putem ili pretnjom sile) — treba koristiti i sve ostale povoljne mogućnosti. Potrebno je, kako oni kažu, do maksimuma koristiti nacionalne, ekonomske, ideološke i druge suprotnosti među nacijama, državama, regionima i društvenim sistemima da bi se izvukla što veća korist za sebe. Potrebno je, takođe, raspirivati, podržavati i u svakom pogledu nesebično pomagati strategiju revolucija i narodnooslobodilačkih ratova kako bi se oružane snage glavnog neprijatelja — SAD vezale i angažovale na što više mesta i što dalje od granica NR Kine. Osim toga, treba dosledno i uporno sprovoditi strategiju apsolutne nepomirljivosti (pogleda i stavova) na ideološkom planu i odbijati saradnju sa SSSR-om zato što „Sovjeti saraduju sa Amerikancima na štetu interesa NR Kine”.

U pogledu mogućnosti izbijanja ratova u savremenim uslovima, Kinezi smatraju da je rat neizbežan, pa, prema tome, treba i dalje jačati vojni potencijal i orijentisati se na rat — što u praksi oni i čine već više godina. Toj praksi ide u prilog i njihova ocena da je imperijalistički-kapitalistički sistem, kao društveni poredak, u raspadanju i da taj proces treba raznim formama i postupcima ubrzati i što bolje iskoristiti. Shodno tome Kinezi smatraju da u savremenim uslovima mogu da izbiju ovi oblici rata:

međunarodni ili opšti svetski termonuklearni sukob radi konačnog obračuna između kapitalizma i komunizma i ostvarenja pune dominacije u svetu, i

narodnooslobodilački i revolucionarni ratovi lokalnog karaktera sa ograničenim ciljem.

Kinezi smatraju da je pravedan svaki rat koji vodi ili koji bi mogla da vodi jedna socijalistička zemlja i, obratno, da je nepravedan svaki rat koji vodi ili bi mogla da vodi jedna kapitalistička zemlja — bez obzira ko bi taj rat otpočeo. Takva ocena pravednosti i nepravednosti ratova u savremenim uslovima dolazi otuda, kako oni sami kažu, što je socijalizam u svojoj osnovi progresivan, a kapitalizam reakcionaran.

S obzirom na takve ciljeve i gledišta, proističu i konkretna konceptijska rešenja izgradnje i upotrebe kineskih oružanih snaga, u čemu počasno mesto zauzima nuklearni element, mada ni ostali vidovi armije — KoV, RV i RM, kao i teritorijalna komponenta, nisu zanemareni. Uz intenzivno jačanje i usavršavanje svoje armije, NR Kina nastoji da podsticanjem i pomaganjem oslobodilačkih pokreta promeni odnos snaga u svetu u svoju korist. U tom pravcu je

poslednjih godina i usmerena njena glavna aktivnost na spoljnjem planu, a prvenstveno na području jugoistočne Azije, a zatim i drugih delova ovog prostranog kontinenta, kao i na području Afrike i Latinske Amerike.

Sadašnja vojna snaga NR Kine još nije u stanju da se meri sa snagom potencijalnih protivnika. Međutim, kada NR Kina bude u stanju da svojim nuklearnim sredstvima dosegne teritoriju SAD i da masovnije podrži operacije svoje armije, naročito kopnene vojske, verovatno će i drugačije nastupati prema svojim glavnim rivalima — SAD i SSSR-u. Taj i ostali uticajni faktori, kao što su ljudski, ekonomski, geostrategijski i drugi, dovešće NR Kinu u situaciju da prevaziđe sadašnje „lokalne” okvire (podsticanje i pomaganje oslobodilačkih pokreta) i postavi se u ravnopravan položaj sa ostalim supersilama u svetu.

STRUKTURA I JAČINA ORUŽANIH SNAGA

Opšti razvoj oružanih snaga NR Kine kroz skoro 20-godišnji period njihovog postojanja (računajući vreme mirne izgradnje, tj. od dana potpunog oslobođenja zemlje 1. oktobra 1949. godine)³ — u odnosu na armije vodećih svetskih supersila — u izvesnom je zaostatku. To je posledica niza objektivnih i subjektivnih činilaca, u prvom redu niskih proizvodnih mogućnosti zemlje i slabe materijalne osnove. Osnovna razlika između kineske i, na primer, američke ili sovjetske armije ogleda se u tome što je kineska armija, gledano u celini, još uvek klasična po formi — bez obzira na činjenicu što od pre nekoliko godina raspolaže atomskom bombom (nuklearnim faktorom) sopstvene proizvodnje.

U toj armiji još uvek dominiraju poznate forme organizacije i formacije. Naime, kineske oružane snage se još uvek sastoje od tri vida oružja: kopnene vojske, ratnog vazduhoplovstva i ratne mornarice.

Ukupno brojno stanje oružanih snaga nije, kao kod većine zemalja u svetu, adekvatno veličini zemlje, odnosno njenim ukupnim ljudskim kapacitetima i drugim uticajnim faktorima, što se najbolje vidi iz pregleda:

površina u km ²	stanovništvo u milijonima	brojno stanje armije		svega	% u odnosu na broj stanovnika
		oružane snage	ostale snage		
9.561.000	750	2,650.000	300.000	2,950.000	0,3—0,4

³ Kineska armija formirana je pre 41 godine — 1. avgusta 1927. godine.

Postotak ljudstva pod oružjem (od 0,3—0,4%) znatno je ispod proseka većine armija, koji se kreće oko 1,5%⁴. Od ukupno 300.000 ljudi označenih kao „ostale snage“, oko 230.000 je, navodno, u sastavu graničnih jedinica, a ostatak u jedinicama bezbednosti.

Kopnena vojska. U opštoj strukturi kineskih oružanih snaga, ovaj vid suvereno dominira nad ostalima. Treba istaći da je ovo najbrojnija kopnena vojska na svetu, s perspektivom da taj primat i zadrži. Njeno sadašnje brojno stanje, kao i struktura i sastav, vide se iz pregleda.

brojno stanje KoV	% od ukupnog brojnog stanja OS	broj divizija po vrstama				svega
		pešadijskih	oklopnih	konjičkih ⁶	vazduš. desant.	
2.400.000	90% ⁵	111	4	3	2	120

Većina ovih divizija nalazi se u organskom sastavu armija, kojih, navodno, ima 32. Armija se načelno sastoji od tri pešadijske divizije, tri artiljerijska puka i ostalih prištapskih delova a, zavisno od situacije, u njen sastav može ući i oklopna ili konjička divizija.

Osim ovih divizija, kopnena vojska raspolaže još i sa:

20 artiljerijskih divizija, koje svojim pukovima popunjavaju pešadijske divizije po principu pridavanja;

5 pukova pt-artiljerije;

35 mototransportnih pukova;

65 inžinjerijskih pukova;

nekoliko pukova veze.

Pored toga, kopnena vojska raspolaže i izvesnim brojem planinskih jedinica, jedinica za dejstvo u pustinji i sa nekoliko željezničko-inžinjerijskih jedinica.

Od postojećih vrsta divizija izraziti predstavnik ovog vida jeste pešadijska divizija,⁷ koja čini preko 90 procenata svih divizija KoV-a. I po ukupnom brojnemu stanju (od oko 1.350.000 ljudi) na pešadiju otpada skoro 60% celokupnog brojnog stanja KoV-a, što je daleko iznad proseka savremenih armija.

Prema nekim zapadnim izvorima, kopnena vojska danas raspolaže sa, približno, 2.000 tenkova, od čega su tenkovi T-34, T-54 i JS-2 sovjetske, a tenkovi T-59 i T-62 kineske proizvodnje; zatim, znatnim brojem oklopnih transportera, sa oko 1.000 oruđa samo-

⁴ Postotak ljudstva pod oružjem u armiji SAD je 1,8%, SSSR-a 1,5%, SR Nemačke 1%, Italije 1,1%, Turske 1,8% i Grčke 2,4% od ukupnog broja stanovništva.

⁵ U drugim armijama taj odnos se kreće između 40 i 80%.

⁶ Prema nekim podacima, to su mehanizovane divizije.

⁷ Brojno stanje pešadijske divizije iznosi oko 12.000 ljudi.

hodne artiljerije, preko 10.000 artiljerijskih cevi kalibra do 155 mm, kao i velikom količinom drugog naoružanja.

Ratno vazduhoplovstvo. Razvoj vazduhoplovstva stalno se odvijao u senci kopnene vojske. U njegovom sastavu je oko 120.000 ljudi ili preko 4⁰/₀ od ukupnog brojnog stanja oružanih snaga, što je daleko ispod procenta u drugim armijama.⁸

Prema postojećim podacima, vazduhoplovstvo je organizovano u 5—6 avio-korpusa, u čijem sastavu se nalazi preko 30 avio-divizija (pretežno lovačko-bombarderskih). Ono raspolaže sa blizu 3.000 borbenih aviona (od čega su 12 srednji bombarderi Tu-4 i oko 150 laki bombarderi tipa IL-28). Ostali aparati su pretežno tipa MIG-15 i MIG-17, a ima i manji broj aviona MIG-19 i MIG-21. Ratno vazduhoplovstvo raspolaže malom vazдушnom transportnom flotom od oko 500 aviona i helikoptera, u čijem sastavu su pretežno transportni avioni tipa An-2, IL-14 i IL-18 i helikopteri Mi-4. Ova flota može se, po potrebi, pojačati transportnim avionima civilnog vazduhoplovstva kojih, navodno, ima oko 350.

Pomenute letelice su pretežno sovjetske proizvodnje ili su proizvedene u NR Kini po sovjetskim licencama. Mesečno se proizvodi oko 20 lovaca-bombardera koji su po performansama ravni sovjetskim aparatima MIG-21. U NR Kini se proizvode, takođe, i transportni avioni i helikopteri, od čega jedan deo po sovjetskim licencama, a drugi po sopstvenim (kineskim) rešenjima.

Sistem protivvazdušne odbrane pojedinih delova i reiona nacionalne teritorije sačinjavaju radarske stanice, lovci-presretači tipa MIG-21 i izvestan broj protivavionskih raketa tipa SA-2. Izgleda da je ovaj sistem dosta dobro organizovan i usavršen, što potvrđuje i činjenica da su Kinezi u toku 1968. godine oborili nekoliko američkih izviđačkih aviona tipa U-2.

Ratna mornarica. Mada je u pogledu brojnog stanja ljudi nešto jača od ratnog vazduhoplovstva, ratna mornarica nema onaj značaj i mesto u sastavu kineskih oružanih snaga u celini koji bi se očekivao. Ona ima oko 140.000 ljudi, odnosno na nju otpada blizu 6⁰/₀ ukupnog brojnog stanja armije.

Ratna mornarica raspolaže sa preko 1.000 (po vrsti i nameni različitih) plovnih objekata, među kojima su pretežno manji brodovi — mada ima i izvestan broj većih plovnih jedinica i to: 30 podmornica (u izgradnji su, navodno, dve na nuklearni pogon), 4 razarača, 5 eskortnih razarača, 12 fregata, 18 minolovaca, 35 patrolnih brodova, 150 torpednih čamaca, 60 desantnih brodova, itd.

Treba uočiti da u sastavu mornarice nema nosača aviona, nosača helikoptera, bojnih brodova i krstarica, zbog čega se, pored ostalog, i tretira kao periferna.

---

⁸ Od ukupnog brojnog stanja oružanih snaga SAD na vazduhoplovstvo otpada 23⁰/₀, kod SSSR-a 15⁰/₀, SR Nemačke 22⁰/₀, Italije 16⁰/₀, itd.

Ratna mornarica je organski podeljena na tri flote i pomorsko vazduhoplovstvo, čiji se sastav i tonaža vide iz pregleda.

naziv flote	pomorske baze i luke	broj brodova u floti	tonaža	broj aviona
Severna	Čing-iao i Lušun	210	60.000	—
Istočna	Šangaj i Čou-Šan	600	180.000	—
Južna	Kanton i Čamkong	260	55.000	—
Pomorsko vazduhoplovstvo	—	—	—	500
Ukupno u mornarici		1.070	295.000	500

Daleko najjača i najvažnija je Istočna flota,⁹ što je i razumljivo s obzirom na geografsku važnost područja gde je locirana, pomorskih pravaca koje zatvara i objekata koje treba da zaštiti. Druge dve flote, naročito Severna, više su periferne i, u odnosu na Istočnu, izgleda da imaju pomoćni zadatak.

Ukoliko je tačan podatak da u sastavu mornarice nema većih plovnih objekata niti onih na nuklearni pogon, opšti zaključak bi bio da je ona izrazito lokalnog karaktera i značaja, namenjena pre svega za zadatke zaštite nacionalne teritorije — obalnog ruba i ostrva — bilo samostalno ili u sadejstvu sa jedinicama kopnene vojske i vazduhoplovstva. Posebno treba istaći njen značaj i ulogu u odnosu na zadatak sprečavanja stalno preteće invazije sa Formoze, odnosno otklanjanja neke druge opasnosti u vezi sa događajima na Dalekom istoku i boravkom američke 7. flote na Pacifiku.¹⁰

Rezerve ljudstva. Poznato je da pored ljudstva u sastavu kineskih oružanih snaga postoje i druge snage. Reč je o graničnim i jedinicama bezbednosti, kao i o snagama u sastavu Narodne milicije, koja se smatra poluvojnom organizacijom sa „nepresušnim” rezervama ljudstva za potrebe odbrane zemlje kao celine; naime, Narodna milicija je glavna snaga teritorijalne komponente, a ne operativne armije.

Granične jedinice obuhvataju oko 230.000 ljudi, a formirane su u 15 pešadijskih divizija (brojno stanje im je, navodno, 11.000—12.000 ljudi) i oko 20 samostalnih pešadijskih pukova. Težište rasporeda ovih jedinica je na granicama prema SSSR-u i NR Mongoliji. Jedinice bezbednosti raspolažu sa oko 70.000 ljudi, a njihova organizacijsko-formacijska struktura slična je jedinicama oružanih snaga.

⁹ Oko 66% brodova i 62% tonaže Ratne mornarice nalazi se u Istočnoj floti.

¹⁰ Ova flota je promenljivog sastava i najčešće raspolaže sa oko 100 brodova, i to: 3—4 nosača aviona, 2 krstarice, oko 30 razarača, oko 20 fregata, 10—12 podmornica (1—2 na nuklearni pogon), oko 20 minolovaca, a ostalo su pomoćni brodovi.

Posebno je interesantna organizacija (masovna, poluvojna) Narodne milicije, o čijem sastavu, brojnom stanju i drugim elementima postoje sasvim različiti podaci. Prema nekim informacijama, njeno brojno stanje, na primer, kreće se i do 200 miliona ljudi. Najbliži istini je, verovatno, podatak da brojno stanje ovih jedinica u slučaju potpune mobilizacije dostiže 20 miliona ljudi. Postoje, navodno, samo jezgra ovih jedinica, koje u svoj sastav treba da prime tu nepreglednu masu nepotpuno obučenog ljudstva — vojnih obveznika, koji se — zbog ograničenog broja — ne uključuju u oružane snage na odsluženje vojnog roka. Jedinice Narodne milicije se formiraju prema potrebi — popunom na teritorijalnom principu. Postoje podaci da ovo ljudstvo čuva svoju opremu kod sebe, što im, ukoliko je to tačno, omogućava brže mobilisanje i formiranje jedinica, kao i njihovo izvršenje borbenih i drugih zadataka.

Procenjuje se da svake godine iz armije iziđe preko 500.000 obučenih vojnika, što znači da su im rezerve obučenog ljudstva, samo iz perioda od 1949. do 1968. godine, veće od 10 miliona ljudi. Ovde, razume se, nije uračunata ogromna masa ljudstva koje prolazi kroz nepotpunu vojnu obuku u poluvojnim organizacijama.

VOJNOTERITORIJALNA PODELA

Interesantna je vojnoteritorijalna podela u NR Kini. Kao po pravilu (osim 2—3 izuzetka), vojna podela teritorije se ne poklapa sa postojećom administrativno-političkom podelom, prema kojoj sada u NR Kini postoji 25 provincija i 3 velika gradska rejona — opštine, dok je zemlja u vojnom pogledu podeljena na 13 vojnih oblasti. Od njih su tri oblasti prema severnoj, severozapadnoj i zapadnoj granici (Unutrašnja Mongolija, Sinkjang i Tibet) i imaju određen stepen samostalnosti u komandnom i operativnom pogledu. Navodno su direktno vezane za centralnu vladu u Peking, od koje neposredno primaju zadatke. Pretpostavlja se da je ovakvo rešenje doneto zbog izuzetne važnosti pomenutih teritorija koje se protežu duž, nekoliko hiljada kilometara dugačke granice prema SSSR-u i NR Mongoliji, pozadi kojih su raspoređene znatne sovjetske snage.

Teritorije vojnih oblasti podeljene su na vojna područja, kojih, zavisno od veličine i važnosti teritorije, može biti dva do tri u jednoj oblasti.¹¹ Vojna područja se, navodno, dele na vojne okruge, ali o tome nema pouzdanih podataka. Smatra se da na teritoriji jedne vojne oblasti mogu biti raspoređene dve do tri armije, što zavisi od toga koliki je broj područja u sastavu neke oblasti — jer princip lociranja jeste: jedna armija na jedno područje.

Sve jedinice raspoređene na teritoriji jedne vojne oblasti, uključujući i jedinice vazduhoplovstva, mornarice, milicije i granič-

¹¹ Ni po površini teritorije ni po ukupnom broju stanovništva na njima ove oblasti i područja nisu ni približno adekvatni vojnoteritorijalnoj podeli u većini drugih zemalja. Jedna vojna oblast u NR Kini, na primer, može da se prostire preko teritorija dveju provincija, a vojno područje preko teritorije jedne provincije, koje su, uzgred rečeno, same za sebe čitave države, koje obuhvataju od 20 do 80 miliona stanovnika.

ne, pod neposrednom su komandom komandanta te oblasti. Iz ovoga bi se mogao izvući zaključak da su sve, ili gotovo sve, vojne oblasti (zbog ogromnog prostranstva nacionalne teritorije, međusobne nedovoljne povezanosti, relativno velike udaljenosti od centralnih vlasti, itd.), do izvesnog stepena osamostaljene, naročito periferne oblasti.

Vojna obaveza. U NR Kini služenje vojnog roka traje od 4 do 6 godina, zavisno od vida i roda vojske. Najduži rok je u ratnoj mornarici — 5 do 6 godina, zatim u vazduhoplovstvu — 5, dok je u kopненоj vojsci najkraći — „svega” 4 do 5 godina.

Očito je da postoji nesklad između ukupnog ljudskog potencijala—uopšte i priraštaja muškog dela stanovništva—posebno, s jedne, i brojnog stanja oružanih snaga i godina trajanja vojnog roka, s druge strane. Pomenuti nesklad i problem obuke tolikog broja (preko 6 miliona) obveznika koji svake godine pristižu za odsluženje roka Kinezi rešavaju na relativno jednostavan način tako što od celokupnog broja mladića godišta prispelog za odsluženje roka proberu samo „privilegovane” pojedince — oko 10% od ukupne mase, a svi ostali se, navodno, šalju u centre za obuku Narodne milicije, gde dobijaju takozvanu „sedmičnu obuku” — čime se u osnovi i rešava problem obuke najvećeg dela ove mase vojnih obveznika.

Vojni rashodi. Poslednje godine razvoja i usavršavanja oružanih snaga NR Kine karakteriše, pored ostalog, naglo povećanje izdataka za potrebe armije i odbrane u celini. Ovo se naročito zapaža posle ispaljivanja prve „A”-bombe, kada je došlo i do jačeg angažovanja finansijskih sredstava za proizvodnju nuklearnog oružja.

Vojni budžet za 1967. godinu iznosio je oko 6,5 milijardi, a za 1968. bilo je predviđeno da pređe 7 milijardi dolara, pa je time NR Kina, po izdacima za potrebe armije, izbila na treće mesto u svetu — odmah posle SAD i SSSR-a, sa tendencijom njegovog daljeg porasta. Međutim, stvarne izdatke NR Kine za potrebe armije nije moguće tačno proceniti zato što zvanični vojni budžet nije i jedini izvor finansijskih sredstava za potrebe odbrane; u stvari, i deo nekih drugih budžeta se, posredno ili neposredno, troši u te svrhe. Na osnovu toga moglo bi se zaključiti da se za potrebe odbrane troše velika sredstva, koja se kreću u granicama oko 10% od bruto nacionalnog dohotka — čija visina se, prema raspoloživim podacima, procenjuje na 50—75 milijardi dolara. Od te sume dobar deo se troši za brži razvoj nuklearne energije, odnosno za intenzivniju proizvodnju nuklearnog oružja i sredstava za njegovo prenošenje — naročito na veća odstojanja.

VOJNA AKTIVNOST NA SPOLJNEM PLANU

Dosledni osnovnim principima svoje spoljne politike, svojim gledanjima na dalja kretanja savremenog sveta, a u skladu sa sopstvenim vojnopolitičkim koncepcijama i rešenjima, Kinezi posled-

njih godina intenzivno šire svuda u svetu svoj uticaj i na vojnom planu.

To neposredno (ponegde i posredno) vojno angažovanje NR Kine na međunarodnoj sceni manifestuje se u raznim oblicima, počev od neposrednog fizičkog prisustva vojnih jedinica ili grupa pripadnika njenih oružanih snaga, preko davanja vojne pomoći, do „izvoza” ideja o gerilskom ratovanju. Kinezi preduzimaju i niz drugih mera kojima je cilj brže širenje i jačanje njihovog uticaja — naročito kod malih i nerazvijenih zemalja.

Time se, pored ostalog, može i tumačiti činjenica da se oko 40.000 kineskih vojnika (pretežno inženjerskih i pav-jedinica) već nekoliko godina nalazi na teritoriji Severnog Vijetnama. Svojim prisustvom, izgleda, daju do znanja da su spremni, ako to zatreba, da se i neposredno angažuju — kao što je to bio slučaj i pre 18 godina u Koreji, u vreme kada su kineske mogućnosti i oružane snage bile daleko ispod današnjih.

Drugi oblik neposrednog prisustva pripadnika kineske armije u nekim zemljama sveta predstavljaju kineski vojni stručnjaci, savetnici, instruktori, itd. Veće ili manje grupe ovih stručnjaka nalaze se u armijama nekih azijskih zemalja, a ima ih i na drugim kontinentima, pa i u Evropi, na primer — u susednoj Albaniji.

Vojna pomoć je jedan od uticajnih i značajnih oblika kineske ekspanzije u međunarodnim okvirima — sa težištem na azijskom kontinentu. Zavisno od toga kome se daje, ta pomoć može biti i besplatna, ali se ipak najčešće radi o prodaji oružja, municije i drugog ratnog materijala i opreme — uz povoljne uslove za primaoca (niske kamate i dugogodišnji rokovi otplate). U situaciji kada i sami ne raspolazu obiljem materijalno-finansijskih sredstava, odnosno velikog i „svesnog” samoodricanja cele nacije, u fazi izuzetnih napora na planu bržeg jačanja i modernizovanja svoje armije (u toku je prva godina II sedmogodišnjeg plana njenog razvoja), naročito nuklearnog faktora, Kinezi nalaze mogućnosti i odvajaju dosta velika sredstva za vojnu pomoć drugim zemljama.

Pored moralne, NR Kina pruža izvesnu materijalnu pomoć Južnom Vijetnamu i gerilskom pokretu u Burmi. Pod njenim uticajem je i Patet Lao u Laosu kojeg, navodno, i materijalno pomaže, kao i gerilski pokret u Tajlandu. Pod snažnim kineskim uticajem je i KP Indonezije, a sami Indonežani tvrde da Kinezi materijalno pomažu gerilski pokret na o. Borneo. Pokret takozvanih crvenih Kmera u Kambodži takođe je pod kineskim uticajem, koji, izgleda, i materijalno pomažu, itd.

Važnu stavku u kineskom „izvozu” na vojnom planu čine ideje i šabloni o gerilskom ratovanju, čime Kinezi žele da nametnu svoja gledišta o mogućnosti izvođenja revolucija, vođenja oslobodilačkih pokreta, masovnog organizovanog otpora, itd. Glavni pravac „izvoza” usmeren je na plodno tle prostranog područja jugoistočne Azije, mada nisu zanemareni ni ostali interesantni regioni sveta. Činjenica je da su pojedini kineski primeri i uzori naišli na pogodan teren kod dela ekstremno revolucionarno raspoložene omladine pojedinih zemalja, uključujući tu i neke kapitalističke, što se najbolje

moglo primetiti prošlog proleća za vreme masovnih demonstracija radničke i studentske omladine.

Vojni aspekt kineske revolucije imao je snažan odjek u mnogim zemljama, posebno u zavisnim i poluzavisnim, pa na tom planu treba i ubuduće očekivati još intenzivnije angažovanje NR Kine, na još širem frontu, prema stepenu širenja njene ekonomske i vojne moći.

NUKLEARNO NAORUŽANJE

U širenju postojećeg, već odavno predimenzioniranog, nuklearnog „kišobrana”, od pre četiri godine učestvuje i NR Kina. Zahvaljujući ogromnim naporima, velikim ulaganjima i odricanjima svih vrsta, Kinezi su uspjeli da svoju prvu „A”-bombu isprobaju već u jesen 1964. godine, a sedmu u decembru 1968. godine.

Ako se problem proizvodnje ovih sredstava sagleda izbliza i kompleksno, dolazi se do zaključka da je za relativno kratko vreme (svega četiri godine) ova zemlja postigla možda veće rezultate nego mnogo razvijenije i bogatije zemlje — za isti broj godina — pre nje. Ovdje treba imati u vidu kinesko korišćenje tuđih iskustava i „preskakanje” pojedinih faza eksperimentisanja i proizvodnje — za razliku od prvih nuklearnih zemalja koje su išle nešto dužim putem.

Prava vrednost postignutog uspeha na tom planu vidi se iz podatka da je prva kineska „A”-bomba bila nominalne jačine, oko 20 KT a, prema nekim procenama, poslednje dve imale su megatonsku jačinu.¹²

Činjenica da su Kinezi za protekle četiri godine isprobali određen broj bombi i stvorili zalihe ovih sredstava¹³ možda i nije toliko bitna (sa stanovišta tehnološkog procesa i tehničkih mogućnosti) koliko je bitno da na ovom planu NR Kina ide mnogo bržim koracima nego što je to svet očekivao.¹⁴ Pri tom se ne misli samo na nuklearne bojeve glave, već i na sredstva za njihovo prenošenje; naime, poznato je da je šesta bomba ispaljena pomoću rakete srednjeg dometa (na odstojanju oko 600 km). U vezi s tim treba istaći da Amerikanci procenjuju da će NR Kina do 1970. raspolagati raketama srednjeg dometa (do 2.000 km), dok Japanci misle da će do 1972. godine imati i interkontinentalne projekte.

Već je ranije pomenuto da se na proizvodnju nuklearnog naoružanja troši dobar deo vojnog budžeta. Šta za NR Kinu znači trošenje tolikih sredstava za potrebe odbrane, odnosno za proizvod-

¹² Prva američka »A«-bomba isprobana je 1944. god. SSSR je svoju prvu »A«-bombu isprobao avgusta 1949, a prvu »H«-bombu 1953, dok interkontinentalnim raketama raspolaže od 1956. god. Prva francuska hidrogenska bomba isprobana je na Pacifiku 24. 8. 1968. god.

¹³ Amerikanci predviđaju da bi Kinezi do kraja 1979. god. mogli imati do 150 interkontinentalnih projektila. Za broj nuklearnih borbenih sredstava taktičko-operativne namene ne daju nikakve prognoze.

¹⁴ Od ispaljivanja prve »A« do ispaljivanja prve »H«-bombe Francuzima je trebalo više od 5 godina, Kinezima nepune 3, Sovjetima 4, a Amerikancima 7 godina.

nju nuklearnog oružja, najbolje ilustruje podatak da se visina nacionalnog dohotka po stanovniku u nekoliko poslednjih godina kretala u granicama između 75 i 100 dolara.¹⁵ S druge strane, i sama cena proizvodnje jedne „A“-bombe, s obzirom na postojeće uslove, daleko je veća u NR Kini nego u SAD ili SSSR-u, što još više povećava napore Kineza i zahteva sve veća njihova odricanja — prema stepenu povećanja proizvodnje.

Međutim, sve teškoće i problemi s kojima se Kinezi bore zasenjeni su njihovim očiglednim uspesima. Stvorena baza dopušta pretpostavku da u narednom periodu treba očekivati još veće rezultate NR Kine kako u proizvodnji nuklearnih bojevih glava (razne jačine i namene) tako i sredstava za njihovo lansiranje i prenošenje (naročito raketa srednjeg i velikog dometa), savremenih aviona i, verovatno, podmornica na nuklearni pogon.

OSNOVNI PRAVAC RAZVOJA

Sadašnji period razvoja oružanih snaga, gledano u celini, karakterističan je po tome što se jasno ispoljava težnja za „prilagodavanjem“ novostvorenim uslovima, koji su, pored ostalog, rezultat činjenice da NR Kina raspolaže sopstvenim izvorima nuklearnog naoružanja, mada još nije sasvim jasno da li su se i kako ova sredstva uklopila (u organizacijsko-formacijskom pogledu) u postojeću strukturu kineskih oružanih snaga. Realno je pretpostaviti da će njihovo širenje kroz strukturu armije, kao i uvođenje u organizaciju vidova i rodova vojske, zavisiti od stepena povećanja njihove proizvodnje.

Nezavisno od toga, ulažu se ogromni naponi da se oružane snage (do sada, donekle, zapostavljene na račun razvoja nuklearnog faktora), a posebno kopnena vojska, što pre oblikuju u jednu savremeniju formu. Ovdje se ne misli samo na usavršavanje jedinica pojedinih vidova i rodova u organizacijsko-formacijskom smislu, već i na modernizovanje naoružanja i opreme, poboljšanje obuke i usavršavanje svih elemenata od kojih zavisi i po kojima se ocenjuje vrednost jedne armije i njena bojeva gotovost u savremenim uslovima.

Ta težnja u okviru kopnene vojske ogleda se u jačoj međusobnoj integraciji pojedinih srodnih rodova, u povećavanju pokretljivosti, vatrene i udarne moći, manevarske sposobnosti, mogućnosti komandovanja, kao i poboljšanju ostalih uticajnih elemenata u organskoj strukturi jedinica. Kod vazduhoplovstva se to manifestuje u povećanju mogućnosti za vertikalni manevar, elemenata neposrednog sadejstva sa jedinicama ostalih vidova i povećanju mogućnosti prenošenja nuklearnih bombi na veća odstojanja. Kod mornarice izgleda da je težište usmereno na razvoj podmorničke flote i manjih brzih površinskih plovniha objekata.

¹⁵ Radi izvesnog upoređenja treba pomenuti da je američki bruto nacionalni dohodak po stanovniku u 1967. godini iznosio oko 3.600 dolara, tj. da je bio oko 36 puta veći od dohotka iste godine u NR Kini.

Definitivnim raskidom sa SSSR-om 1963/1964. godine, prestankom prijema njegove vojne pomoći i odustajanjem od daljih nabavki naoružanja i opreme kod njega, NR Kina se orijentisala gotovo isključivo na sopstvene izvore. Kinezi već proizvode skoro celokupno naoružanje, borbenu tehniku i opremu. Za proizvodnju nekih borbenih sredstava imaju sopstvena rešenja, a u većini slučajeva to su kopije sovjetskih originala. Računa se da su Kinezi dobili od SSSR-a oko 300 licenci za proizvodnju raznovrsnih primeraka naoružanja, borbene tehnike i opreme za potrebe sva tri vida oružanih snaga.

Vojna industrija raspolaže sa preko 150 industrijskih preduzeća — fabrika, od čega je oko 100 izgrađeno uz pomoć SSSR-a, i oko 15 brodogradilišta koja rade za vojne potrebe. Od oko 3 miliona radnika mašinske industrije Kine, polovina radi u vojnim preduzećima, što još jednom ukazuje na velik značaj vojnog faktora u NR Kini.

Pukovnik
Čiro I. SIKAVICA

LITERATURA:

- »Chinese Rimland Strategy«, *Military Review*, januar 1967. god;
- »Mainland China: Geographic Strengths and Weaknesses«, *Military Review*, januar 1967. god.;
- »Communist China and Petroleum«, *Military Review*, februar 1967. god;
- »Communist China: Army — Party Relations«, *Military Review*, februar 1967. god.;
- »Mao's 10 Principles of War«, *Military Review*, jul 1967. god.;
- »What Price China's Bomb?«, *Military Review*, avgust 1967. god.;
- »Red Paper Tiger«, *Military Review*, oktobar 1967. god.;
- »Red China's Divided Army«, *Military Review*, novembar 1967. god.;
- »World Revolution and People's War«, *Military Review*, mart 1968. god.;
- »The Military Balance 1967—1968 i 1968—1969«.
- »The Jane's Fighting Ships 1967—68«, str. 54—58.
- *Vojna enciklopedija*, tom 4, str. 449—450.
- *Svjetski almanah* 67, str. 595—596.
- »Chinese Nuclear Development«, *Survival*, septembar 1967. god.;
- Stvaranje nove vlasti (Kina posle »kulturne revolucije«), *Komunist* od 28. XI 1968. god.;
- Edvard Kardelj: »Socijalizam i rat«, izdanje *Kulture*, 1960. god.;
- Podaci iz članaka i reportaža objavljenih u dnevnoj štampi tokom 1968. god.

SPREČAVANJE STRATEGIJSKOG IZNENAĐENJA

Na stranicama ovog i mnogih inostranih vojnih časopisa već je pisano o ovoj temi. Ali, ni o jednom pitanju nema tako kontraverznih mišljenja kao o tome da li je strategijsko iznenađenje moguće ili nije. Upravo zbog toga što se, bez obzira na uslove, jednostavno tvrdi pozitivno ili negativno i dolazi do tako suprotnih mišljenja. Do suprotnih mišljenja pa i konfuzije dolazi i zbog toga što ima raznih definicija i mišljenja o tome što je strategijsko iznenađenje, kao i što nisu pravilno shvaćeni svi njegovi aspekti. To se dešava i pored toga što je bilo dosta analiza uslova u kojima se ono može postići, kao i mera kojima se može sprečiti.¹

Iznenađenje su u prošlosti ostvarivali napadači (agresori), ali i branioci, žrtve agresije, ako nisu bili od prvih udaraca poraženi. No, sama činjenica da je u gotovo svim ratovima dolazilo do strategijskog iznenađenja, naročito od strane agresora u početnom periodu, nije dovoljan dokaz da je to zakonitost (privilegija agresora) i da se iznenađenje ne može sprečiti. Istina, ono je jedno od načela strategije kojim se uvek koristila i kojim će se koristiti bilo da se radi o napadaču ili braniocu.

Isto tako ne može se apriori prihvatiti teza da se u sadašnje vreme strategijsko iznenađenje ne može izbeći zato što su objektivni uslovi, posebno kod velikih sila, mnogo povoljniji nego u prošlosti. Treba imati u vidu da su u istoj proporciji porasle i mogućnosti za sprečavanje. Istina, činjenice o istorijskim faktima i objektivnim uslovima za iznenađenje ne mogu se osporavati, ali se mogu sagledati uzroci i uslovi u kojima je iznenađenje postignuto, kao i postupci i uslovi u kojima se može izbeći.

No, moramo se složiti da neke zakonitosti, ipak, postoje, a to su:

— da je u današnje vreme lakše postići iznenađenje i da su posledice mnogo veće i teže (dalekosežnije) nego u prošlosti zbog postojanja sredstava velike razorne moći, neograničenog dometa i sa izvanredno velikom brzinom leta;

¹ General-major Berislav Badurina „Mogućnost i način postizanja strategijskog iznenađenja”, *Vojno delo* br. 2/67.

— velike i agresivne zemlje sa millionskim mirnodopskim armijama, (izuzetno i male agresivne — militarističke zemlje) u svakom momentu mogu da počnu napad na neku drugu zemlju, posebno malu, i ako ona nije neprekidno spremna za odbranu mogu da postignu strategijsko iznenađenje;

— neprekidna spremnost je jedina alternativa za sprečavanje iznenadnog napada (agresije).

Da se za momenat vratimo na definicije. Iznenađenje je ne-
očekivano dejstvo u pogledu vremena, načina dejstva, mesta (pravca),
upotrebljenih sredstava i postupaka. Njime se dezorganizuje i para-
liše neprijatelj i nanose mu se osetni, a nekad i katastrofalni gubici.
Iznenađeni se lišava mogućnosti organizovanog otpora makar za
izvesno vreme, što omogućava postizanje uspeha u borbi čak i rela-
tivno slabijim snagama. Iznenađenje može biti, po značaju i posledicama,
taktičko, operativno i strategijsko, a po intenzitetu — delimično ili potpuno.

Strategijskim iznenađenjem se dezorganizuju i parališu oru-
žane snage protivnika u celini ili njihov značajan deo. Postiže se
uništenje ili paralisanje jednog ili više strategijskih objekata i mera
— važnih komunikacijskih pravaca i čvorova, ozbiljnije otežavanje
mobilizacije i strategijskog razvoja, narušavanje sistema veza itd.
Znači, strategijskim iznenađenjem se postiže strategijski efekat koji
suprotna strana nije očekivala. Ona je izgubila mnogo vremena,
ili pretrpela velike gubitke ili neočekivano paralisana u nekoj dru-
goj delatnosti od strategijskog značaja, što će imati posledice na
ceo tok rata. Nekad i očekivana agresija može postići iznenađenje
(ako se kasno sazna, za njen početak — neposrednu pripremu vreme
za protivmere nedovoljno, potcenila se opasnost itd.).

Pristalice stava da u sadašnje vreme ne može da dođe do
strategijskog iznenađenja iznose, uglavnom, dva argumenta: da sva-
kom ratu obavezno prethodi relativno duži period zategnute situa-
cije i da postoje veoma razvijena sredstva detekcije. Međutim, ako
bismo i prihvatili ove argumente, to još nije nikakav dokaz da ne
može doći do strategijskog iznenađenja samo zbog ovih činjenica.
Jer, period zategnute situacije može trajati duže vreme (i nekoliko
godina), a da se opet ne zna kada će agresor napasti (kojeg dana,
pa čak ni meseca), zatim koju zemlju, kojim pravcem, kojim sna-
gama i sredstvima itd. Isto tako, unatoč postojanja najsavremenijih
sredstava detekcije i izviđanja, počev od klasičnih do kosmičkih
brodova i orbitalnih izviđanja, ne može se sigurno tvrditi da će se
pripreme za agresiju blagovremeno otkriti i da će se tek posle toga
moći preduzeti odgovarajuće protivmere. Podvlačimo — blagovre-
meno. Jer, otkriti momenat ispaljivanja raketa i poletanje aviona
ne smatramo blagovremenim otkrivanjem priprema agresije, iako
je i to presudno u raketno-nuklearnom ratu za izvršavanje raketno-
nuklearnog protivudara (uzvrata). U takvom ratu drugoj strani
koja takođe poseduje respektivne nuklearne potencijale i visok ste-
pen stalne gotovosti dovoljno je i pola sata ranije upozorenje da bi

agresoru uzvratila uništavajući udarac i tako prednost od pola sata svela na minimum.

No, u ovom članku želimo skrenuti pažnju na mogućnosti i posledice iznenađenja u lokalnim ratovima, pošto je svetski raketno-nuklearni sukob sve manje verovatan, jer nije u interesu dveju super-sila. Živimo u eri lokalnih ratova, pa je najaktuelnije pitanje mogućnosti iznenadne agresije u lokalnom ratu i način sprečavanja iznenadne agresije u takvom ratu.

U lokalnom ratu, otkrivanjem poletanja aviona, pokreta brodova i motorizovanih kolona nisu se blagovremeno otkrile pripreme za agresiju niti se obezbedilo vreme za protivmere.

Postavlja se pitanje — kako se može sprečiti i da li se uopšte može izbeći strategijsko iznenađenje. Da li zaista inicijativa u tom pogledu uvek pripada agresoru? Pošto je u pomenutom broju ovog časopisa dosta pisano o mogućnostima iznenađenja (uslovima, sredstvima, načinu i dr.), u ovom napisu želimo nešto više reći o merrama da se ono spreči, odnosno ublaži.

Zbog teškoća u otkrivanju priprema agresije (postojanja jakih mirnodopskih armija i raznih sredstava i vrsta maskiranja) i određivanja vremena početka, pravca dejstva, sredstava i postupaka agresora, potrebno je imati neke stalne — trajne — mere i postupke da bi se izbeglo iznenađenje, ili da se ono bar u najvećoj meri ublaži.

Moramo naglasiti da je u sadašnje vreme osnovni problem kako sprečiti iznenađenje u početku agresije i dalekosežne posledice, imajući u vidu velike mogućnosti i konvencionalnih savremenih ratnih sredstava. Jer, ako se izbegne prvi udar u početku agresije, mnogo je lakše parirati svim drugim postupcima, pa čak i iznenadnim.

Koje su to mere, sredstva i postupci kojima se sprečava iznenadnost agresije? Naravno da se ne može dati recept koji bi iscrpio sve mere i postupke i važio za sve uslove i situacije, ali ćemo ipak pokušati da ukažemo na najvažnije što doprinosi sprečavanju iznenadne agresije.

Prvo, vojna i politička misao (nauka) treba na vreme da ukaže na to kakvi su ratovi mogućni u današnjem svetu na osnovi postojećih odnosa, tendencija, sredstava — posebno vojnih — i u kojim područjima su mogućni kakvi ratovi. To će olakšati da se preduzmu odgovarajuće mere za sprečavanje iznenađenja u pogledu vrste i oblika rata i mesta izbijanja.

Drugo, političko rukovodstvo zemlje (politika) treba blagovremeno da ukaže na potencijalne agresore po mogućnosti za duže vreme. To će sprečiti iznenađenje u odnosu na mogućeg agresora i omogućiti konkretne pripreme zemlje. U protivnom ako bi zemlja bila iznenađena to bi imalo teške posledice, jer bi bila zatečena potpuno nespregnuta. U tom slučaju otpor bi bio stihijan i u početnom periodu sa velikim gubicima i dilemama.

I treće, ako prva dva faktora ocene da zemlja može biti napadnuta i da je opasnost verovatna bez obzira što ona ne daje nikom povoda za to, mora biti na vreme zauzet stav o obliku rata

i doktrini (konceptiji) vođenja rata za slučaj ako bude nametnut. Veoma je važno blagovremeno izabrati adekvatnu koncepciju koja se može suprotstaviti bilo kom agresoru ili u bilo kom vidu agresije. Ona mora u potpunosti poštovati sopstvene uslove, potrebe i mogućnosti.

Zatim dolaze sasvim konkretne mere na svim nivoima i u svim instancama, oblastima i delatnostima društvene zajednice o pitanjima i poslovima narodne odbrane. Razume se da su te mere najobimnije i najkonkretnije u vojnim ustanovama i organizacijama (jedinicama), ali nisu manje potrebne ni kod društvenih organizacija. Ovde treba posebno naglasiti da savremeni zahtevi u sprečavanju iznenađenja agresije traže da najmanje jedna desetina od ukupno predviđenih oružanih snaga zemlje treba da postoji još u miru, savremeno organizovana i opremljena (kao deo oružanog naroda) koja bi imala zadatak da preduzima i predlaže mere za sprečavanje iznenađenja, da otkriva neposrednu opasnost od agresije, odbija agresiju manjih snaga, stvori vreme za mobilizaciju i razvoj svih snaga zemlje u slučaju napada nadmoćnih snaga agresora. U stajaćoj armiji treba da se obezbedi stručna obuka (i većeg dela vojnih obveznika), a posebno obuka kadra za sve vrste jedinica oružanih snaga. Ovo rešenje sa određenim procentom stajaće vojske u miru smatramo za sada najekonomičnijim i najefikasnijim u koncepciji svenarodne odbrane.

Pored iznetog, najvažnije su još sledeće mere za sprečavanje iznenadne agresije:

— adekvatna razvijenost obaveštajno-izviđačke službe, (ona bi morala biti u stanju da otkrije neposredne pripreme za agresiju makar 2—3 dana pre početka);

— postojanje sigurnog i jedinstvenog sistema za uzbunjivanje za celu državnu teritoriju koji je u stanju za 2—3 minuta staviti u pokret celu zemlju i na osnovu toga da svaki pojedinac i svaka organizacija zna šta treba da radi;

— stalna borbena gotovost stajaće armije, tj. da je u stanju da u roku od jednog minuta pa do pet časova (zavisno od vrste jedinice — roda — službe) od signala za uzbunu stupi u dejstvo sa određenih položaja;

— sposobnost zemlje da za najkraće vreme (1 sat do 5 dana) izvrši mobilizaciju svih snaga, počev od oružanih jedinica pa do privrednih kapaciteta i svih drugih delatnosti, organizacija i službi dotične društvene zajednice (ovde treba posebno naglasiti potrebu brze mobilizacije i određenog stepena stalne gotovosti teritorijalnih jedinica koje su najefikasnije sredstvo u borbi sa vazдушnim desantima, tim najopasnijim sredstvom — posle raketnih i aviosnaga — za postizanje iznenađenja);

— obučenost celokupnog stanovništva kako bi svako znao svoje mesto i zadatak u ratu, da na određeni signal automatski prelazi na njega, kao i neophodna političko-psihološka priprema koja se postupno sve više intenzivira;

— uređenje teritorije za rat, svako sa svog aspekta — oružane snage za pružanje žilavog otpora, privreda za bezbedniju proizvodnju i snabdevanje u ratu, zbog čega veliki deo postrojenja mora biti pod zemljom sa autonomnim izvorom pogonske energije; postojanje organizovanih radnih smena (brigada) u svim proizvodnim i drugim delatnostima, prilagođenih za ratne uslove itd.;

— postojanje adekvatnih ratnih planova za svaku vojnu, proizvodnu i drugu organizaciju u kojima će biti određeni: zadatak, lokacija, snage, sredstva, odnosi sa drugim organizacijama, sopstveno obezbeđenje itd.

Napred je iznet minimum mera i uslova koje treba obezbediti da bi se izbeglo, ili u najvećoj meri ublažilo, iznenađenje. Razume se da postoji još bezbroj raznih mera i rešenja kojima se sprečavaju i ublažavaju posledice iznenadnog napada (agresije). No, treba još jedanput ukazati na imperativ stalne organizacijske i druge spremnosti, na imperativ postojanja minimuma iznetih mera ako se želi izbeći iznenađenje, a iznad svega potrebu moralno-političkog jedinstva, tj. jedinstvenu spremnost svih građana da i po cenu najvećih napora i odricanja brane svoju slobodu i nezavisnost.

General-potpukovnik
Dušan PEKIĆ

O SISTEMU USAVRŠAVANJA STAREŠINA

Opšte, stručno, tehničko, vojno, ideološko-političko i pedagoško-metodičko usavršavanje starešina je veoma složen i odgovoran zadatak, koji se postavlja pred sve starešine savremene armije. Njegova složenost i neophodnost proizilaze iz mnogih činjenica koje karakterišu prirodu posla vojnog starešine.

Armija se stalno razvija i oprema najsavremenijim tehničkim i borbenim sredstvima, koja temeljito menjaju način vođenja rata, a time rad i život u njoj. Taj brzi rast zahteva stalno preispitivanje i izmenu mnogih pogleda, pravila, propisa i postupaka, a samim tim i naknadno obučavanje i pripremu celokupnog starešinskog sastava koji rukovodi u novim uslovima. Neke naše starešine još uvek se pridržavaju starih načela i metoda usvojenih pre više godina, kada su oni završavali akademiju, kao da se dosad nije ništa promenilo. A u nekim vojnim akademijama, za poslednjih deset godina, broj predmeta se povećao sa 23 na 28, a broj naučnih disciplina kojima treba ovladati sa 51 na 98. To znači da starešine koje su ove akademije završile pre nekoliko godina nisu izučavale 5 predmeta i 47 naučnih disciplina koje su danas i te kako potrebni. Nova tehnička borbena sredstva koja se neprekidno uvode u naoružanje naše armije sve su složenija i zahtevaju daleko više znanja od starešina. Tako je, na primer, utvrđeno da posada tenka T-55 zbog složenosti uređaja mora danas da zna četiri puta više nego posada tenka T-34. Od pilota koji lete na supersoničnom avionu traži se 8—10 puta više znanja nego što je morao da ima pilot koji je leteo na klipnom avionu.

A poznato je da se vreme za obuku nije povećavalo, već smanjivalo, što je dovelo do opšteg nesklada između programa kojim se mora ovladati i vremena kojim se raspolaže. Ta protivrečnost i problem mogu se uspešno savladati samo racionalizacijom i podizanjem nastavnog procesa na viši i savremeniji nivo.

U savremenim uslovima, kako se vidi, rastu potrebe za sve većim obimom vojnih, vojnostručnih i tehničkih znanja starešina i vojnika. Analogno tome sve je aktuelnije pitanje kako što brže, lakše i uspešnije preneti potrebna znanja, veštine i navike na potčinjene i obezbediti da ih aktivno usvoje. Danas se u svetu i kod nas

intenzivno radi na racionalizaciji nastave i nastavnih procesa i u pronalaženju najpogodnijih metoda i sadržaja nastave i vaspitanja. Neke škole i jedinice u ovome su postigle vidne rezultate. Ovo je i predmet razmatranja i studija mnogih vojnih stručnjaka, pedagoga, psihologa i sociologa. Rezultate ovih razmatranja i studija starešine moraju neprekidno pratiti i na osnovu toga u rad unositi novine koje daju bolje rezultate.

Kada razmatramo potrebu i značaj usavršavanja starešina, treba imati u vidu ogromne i brze promene koje nastaju u tehnici¹ i privredi zemlje, a sa tim nove mogućnosti oružanih snaga i koncepcije vođenja borbenih dejstava. Dok je za vreme II svetskog rata za izvršenje jednog zadatka trebalo i hiljade aviona, danas sa upotrebom atomskih i hidrogenskih bombi za ovakav i sličan zadatak potreban je samo jedan avion. Nova tehnička borbena sredstva i naoružanje dovode do formiranja i osnivanja potpuno novih vidova i rodova vojske i jedinica. Međutim, neka iskustva u svetu već postoje. Treba ih izučavati, prilagođavati našim uslovima i iznalaziti nova rešenja. To sve zahteva studiosni rad i ne trpi nikakve improvizacije.

Naučno-tehnička revolucija i modernizacija savremne armije stavila je celokupan starešinski kadar u položaj da, gotovo redovno, posle neposrednog, osnovnog vojnog školovanja, sve dok radi mora da uči da bi dopunio svoje znanje i pratio razvoj vojne misli i nauke.² Pogrešno je shvatanje da je visoko stručnom kadru (tehničkim starešinama) dovoljno dati diplomu pogonskog ili diplomiranog inženjera i da je time sve i za sva vremena rešeno. Njima kao i svim drugim, ako ne i više, potrebno je neprekidno usavršavanje. U protivnom oni postaju kočnica tehničkog, tehnološkog i vojnog procesa, prestaju da budu savremene starešine i dovode sebe u situaciju da, umesto znanjem, autoritet drže činom i vlašću. Samo starešine sa solidnim znanjem i umešnošću u rukovođenju mogu računati na siguran uspeh svoje jedinice, kao i na svoj autoritet. Modernizacija Armije, njena sve složenija tehnička opremljenost i organizovanost, traži od starešine sve veće tehničko i opšte obrazovanje, bez kojih se teško može biti dobar specijalista i dalje raditi na svom usavršavanju. Bez toga se postaje improvizator, prakticist. Zato se pred one koji nemaju tu osnovu pogotovo one koji su ranije završili svoje školovanje kao imperativ postavlja dalje lično usavršavanje ukoliko žele da idu u korak sa modernizacijom Armije. Inače sve veći zahtevi koji se postavljaju pred starešine potisnuće ih u stranu, neće odgovarati svojim funkcijama iako bi sa više zalaganja i rada na svom usavršavanju mogli ostati još dugo na službi u Armiji.

---

¹ Napredak koji je ostvarilo čovečanstvo za poslednjih četrdeset godina veći je nego za prethodnih četrdeset vekova.

² Godišnje u svetu izlazi oko 1,5 miliona članaka, knjiga, izveštaja i patenata iz oblasti nauke i tehnike. U svetu se svakog minuta štampa preko 2.000 stranica samo tehničke literature. Danas u svetu izlazi oko 100.000 naučno-tehničkih časopisa.

Istina je da je naš starešinski sastav različitim oblicima obuke, individualnim radom i redovnim školovanjem stekao mnoga vojno-stručna znanja, a pogotovo praktična iskustva. Ali ne treba zaboraviti da se tehnika brzo razvija da se svakodnevno javljaju nova sredstva za borbena dejstva na zemlji, moru i u vazduhu. Zato je neprekidno usavršavanje i dopunjavanje znanja manje-više normalna aktivnost i svakodnevna obaveza u savremenim uslovima.

Već je odavno poznato, a to nam je praksa već nekoliko puta kroz istoriju potvrdila, da bez dobro obučениh starešina i komandi nema i ne može biti dobro obučениh i borbено spremnih jedinica. Sve ovo nameće potrebu za razradu takvog sistema usavršavanja koji će obezbediti što veću stručnu, tehničku i opštevojnu spremu starešina, koja će biti na nivou razvitka savremene ratne tehnike i vojne misli uopšte.

PROMENE U OSPOSOBLJAVANJU

Usavršavanje starešinskog kadra u svakoj armiji je neprekidan proces, koji je uslovljen razvijanjem vojne nauke, tehnike i modernizacijom armije. Ovaj proces zahteva promenu u sistemu priprema, osposobljavanja i usavršavanja celokupnog starešinskog sastava, a ne samo nekih kategorija.

Sistemu usavršavanja ponekad se prilazilo nevešto i statički. Nisu korištene razne forme usavršavanja, već isključivo jednogodišnje škole, koje su po svojim programima bile škole više prilagođene ispitima za čin, nego za usavršavanje starešina. Što se tiče usavršavanja tehničkog i drugog kadra sa visokom stručnom spremom tu je bilo čak i pogrešnih shvatanja. Neki su smatrali da je ovom kadru dovoljno da završi fakultet u građanstvu ili odgovarajuću vojnu školu, da dobije diplomu inženjera i da mu kasnije nije potrebno skoro nikakvo organizovano stručno usavršavanje. Tako, na primer, škole za usavršavanje tehničkog kadra su se pre nekoliko godina ugasile, a na mesto njih nisu organizovani ni stalni (ni povremeni) kursevi za sticanje novih znanja, niti su u dovoljnoj meri korištene druge forme usavršavanja. Naravno da se tada javljaju velike razlike u znanju starešina koji tek izlaze iz vojnih akademija i onih koji su istu akademiju ranije završili.

Praksa nam je pokazala da nijedan starešina ne može sa uspehom obavljati svoju dužnost za čitavo vreme svoje aktivne službe ako ostane samo sa onim znanjem koje mu je škola dala, bilo ono iz osnovnog ili iz najvišeg vojnog školovanja. On mora svoja znanja stalno dopunjavati, kako opšte tako i u svojoj specijalnosti. Za takvu dopunu znanja nije više dovoljan samo lični interes i inicijativa pojedinca. Bezuslovno je potreban organizovan rad na proširivanju teoretskih i praktičnih znanja svih pripadnika Armije i celokupnog sastava i to jednim sistemom koji bi uzimao u obzir potrebe vidova, rodova i službi, ali i mogućnosti naše armije.

U sistemu stručnog usavršavanja trebalo bi dati prednost dopunjavanju osnovne spreme starešina neophodne za rad, kao i po-

dizanjem njihovih znanja i sposobnosti na viši stručni, pedagoško-metodski, naučni i ideološki nivo, a posle ići dalje.

Na stručno obrazovanje koje se stiče u vojnoj školi trebalo bi da se planski nastavljaju sve forme usavršavanja, da predstavljaju jedan svesno usmereni sistem, koji bi podizao znanje i spremu starešina. Jedna forma u ovom sistemu ne bi smela nadoknađivati drugu već je dopunjavati i na nju se nadovezivati. Ovo načelo se u prošlosti često kršilo, zbog čega se stvarala složena situacija i pojavljivao niz slabosti.

U ovom sistemu školovanja i usavršavanja starešina ovo se mora izbeći i pronaći rešenja koja nameće modernizacija Armije. Do sada su u osnovnom školovanju teoretska znanja bila zapostavljena u korist primenjene obuke, što se negativno odražavalo na kasnije usavršavanje starešina. Pored toga, bili su predimenzionirani i opšti vojni predmeti na račun opšteobrazovnih (pre svega, matematike, fizike, hemije) i stručnih predmeta.³ Bilo je dosta i poklapanja programa osnovnog vojnog školovanja sa programima škola za usavršavanje, što je u nekim školama dostizalo i preko 70% nastavnog sadržaja. Izučavano je u nekim predmetima isto gradivo na svim nivoima školovanja, što se negativno održavalo na slušaoce. U neke škole usavršavanja upućivani su oficiri sa raznih dužnosti, raznih činova, različitih predznanja pa i godina starosti, pa se to nije pokazalo najsrećnije.

Način daljeg usavršavanja starešina stalno je ostajao veoma složen problem pred svim ustanovama, vojnim školama i komandama. Složenost ovog zadatka proizilazi iz toga što je modernizacija Armije neprekidan proces pa, prema tome, i usavršavanje starešina i sticanje novih znanja treba da bude to isto. Modernizacija i razvoj pojedinih vidova i rodova su tako brzi i revolucionarni da zahtevaju organizaciju i formiranje novih jedinica sa novim naoružanjem, za čiju obuku i upotrebu nemamo uzore već ih moramo sami stvarati. To zahteva posebnu organizaciju i izvođenje obuke. Pored toga, u jedinicama se nalazi veliki broj starešina sa raznim nivoom znanja i najrazličitijom školskom spremom i znanjem kojim raspolažu. Neke komande su ranije formirane i njihova obučenost je veća, dok su druge mlađe i treba im poseban sistem uvežbavanja u zajedničkom radu. Iz svega ovoga se jasno vidi da su modernizacija i razvoj pojedinih vidova i rodova takvi da zahtevaju da hiljade ljudi mora što pre sestiti u klupe i savladati novu tehniku. Međutim, ovo je nemoguće i finansijski i tehnički a i vremenski. Zbog toga se postavlja zadatak da se iznađu razne forme usavršavanja, u kojim bi individualni rad (ali sistematski i kontinuirani) zauzimao vidno mesto.

Usavršavanje aktivnih i rezervnih oficira pa i podoficira može se vršiti kroz razne oblike. Ne sme se svoditi samo na škole, već treba koristiti i druge oblike usavršavanja kao što su: individualni rad, priprema za izvođenje nastave (individualnu i kolektivnu), re-

³ Poznato je da se u nekim stranim opšteovojnim školama za izučavanje predmeta tehničkog obrazovanja daje do 35%, a za opšteobrazovne predmete i 35—50% od ukupnog nastavnog vremena.

dovna obuka starešina u komandama, ustanovama i trupnim jedinicama, stalni i povremeni namenski kursevi, preobuka na novoj tehnici. Starešine se mogu usavršavati kroz redovno i vanredno studiranje na fakultetima i višim školama u građanstvu, kroz pripremu i polaganje ispita za vojne akademije, kroz analize i savetovanja o obuci i razne druge forme koje mogu biti raznovrsne i zavisne od konkretnih uslova.

Osposobljavanje starešina ne samo za poziv, nego i za dalje samoobrazovanje počinje za vreme osnovnog vojnog školovanja. Tada im se daje osnova iz pojedinih naučnih disciplina, koja će im biti potrebna u toku čitavog radnog veka za dalje sticanje znanja, kvalifikacije i uspešan rad. Komande jedinica ponekada zahtevaju da im škole daju kadrove osposobljene za sva vremena. Pri ovome gube iz vida i poruku Vrhovnog komandanta. „Ni jedna škola na svetu, pa ni naša vojna škola, ne može dati sva ona znanja koja su čoveku potrebna za ceo život, za neposredan rad, za rukovođenje. Školu treba shvatiti samo kao neophodnu osnovu, na kojoj dalje treba dograđivati znanja i što je još važnije, od koje treba poći u osposobljavanju za praktičan rad“; Našim vojnim školama se može samo zameriti da pitomcima-slušaoциma nisu davale veća teoretska, već su više išle na praktična znanja. Teorija daje snagu da se dalje samostalno ide, da se stvara i razmišlja, da se nauka više koristi u radu. Većina starešina nije u školi naučila da se dalje samostalno školuje, a u praktičnom radu nije sticala navike za sistematsko produblјivanje i obnavljanje stečenih znanja. Komanda RV i PVO dala je zadatak svim komandama jedinica da upoznaju starešine sa novim nastavnim planovima i programima vojnih škola da bi videle obim znanja koje mlađe starešine stiču u školama i potrebu da svoja znanja obnavljaju i dopunjuju.

Stiče se utisak da je u programima naših vojnih škola težište bilo na: usvajanju novih pravila, propisa, raznih naređenja, normi, ovladavanju pojedinim tehničkim sredstvima. Međutim, vrlo malo pažnje se posvećivalo teoriji, širem sagledavanju srodnih grana i disciplina. Praksa i iskustva nam nameću da nastavnim programima i materijalnom bazom moramo što pre obezbediti da nastava u vojnim akademijama bude na fakultetskom nivou, jer u osnovnom (početnom) školovanju oficirskom kadru treba dati solidnu teorijsku osnovu — pre svega opšteobrazovnu (naučnu) tehničku i vojnu,⁴ sa ciljem da kasnije za sve vreme služenja u Armiji ove starešine mogu samostalno i uspešno pratiti i usvajati novine u oblasti tehnike, taktike, organizacije i rukovođenja jedinicama. Pored podizanja nastave u vojnim akademijama na fakultetski nivo i priznavanja visokoškolske spreme oficirima rodova i službi potrebno je obezbediti da oficirski kadar takozvanog rodovskog smera stekne tehnička znanja (odnosno intendantski oficiri — ekonomska), koja po nivou i obimu odgovaraju prvom stupnju odgovarajućih

⁴ U većini stranih armija u vojnim akademijama gde se pripremaju oficiri karakteristično je da se izučavaju predmeti opšte obrazovni i vojni i da je njihov odnos skoro kod svih akademija 50:50%, raspoloživog fonda nastavnog vremena, za trogodišnje ili četvorogodišnje školovanje.

(srodnih) fakulteta u zemlji, što znači da deo nastavnih sadržaja iz oblasti pojedinih predmeta treba preuzeti sa srodnih fakulteta u građevinarstvu, pri čemu polaziti pre svega od potreba Armije. Prelazak na fakultetski nivo nastave omogućiće starešinama bolje navike i osposobiće ih za kasnije samoobrazovanje, koje je nužno u eri brzog razvitka nauke i tehnike i razvitka vojne nauke uopšte. Može se slobodno reći da se u našem radu potcenjivao značaj teorije i da su u pripremi jedinica i štabova i starešine iz škole vrlo brzo postajale nosioci starih metoda, koji više nisu odgovarali najnovijim dostignućima nauke i tehnike. Bilo je ponegde čak i pojava da se mladim oficirima koji su dolazili iz škola preporučivalo da što pre zaborave ono što su u školi naučili i da rade onako kako se u jedinici ili štabu radi već dugo godina.

Ovome je umnogome doprineo naš sistem školovanja i usavršavanja starešina. Nije mali broj onih koji su završili više vojne akademije i Ratnu školu od 1948. do 1960. godine a da od toga vremena nisu bili ni na kursu za usavršavanje. A tehnika i naoružanje su se strahovito brzo razvijali. Bez škola starešine ovo nisu mogle nadoknaditi, i to ne zato što su bile nesposobne, već zbog velikog broja svakodnevnih zadataka, kojima se često sva pažnja posvećivala, dok je obuka dolazila u drugi plan. Pored toga, obuka starešina u ustanovama, komandama i jedinicama često se nije planski i organizovano izvodila, niti su u njoj učestvovala sve starešine. Teže je na času videti načelnika, komandanta i druge više starešine iako bi oni trebalo da budu glavni nosioci nastave pa čak i njeni izvođači. U nekim stranim armijama najviši oficiri upoznaju sa najnovijim tehničkim borbenim sredstvima (raketama i dr.) starešine jedinica i komandi. U našim uslovima ovo je često prepušteno starešinama zaduženim za održavanje navedenih sredstava, nekoliko i podoficirima.

Neke strane armije ukinule su škole za usavršavanje oficira i uspešno ih zamenile obukom starešina u trupi, komandama i ustanovama, u kojoj se obavezno angažuju sve starešine, od najnižih do najviših.

Praktičan rad u trupi, komandi i ustanovi zahteva od našeg starešine stalno i sistematsko usavršavanje u vojnostručnom, tehničkom, pedagoško-metodičkom i ideološko-političkom pogledu. Ali osnov ovog usavršavanja mora da bude samostalan, individualni rad. Ne bi se smelo dogoditi ni jednom starešini, bez obzira na druge zadatke, da stručno ne prati svoj rad, službu, vojni časopis, i listove. Ali nije dovoljno samo pratiti vojnu štampu, izdanja, već najbolje iz nje prenositi svojim potčinjenim, i tako ih navikavati i podsticati da prate armijsku štampu i sarađuju u njoj.

Usavršavanje starešina može se uspešno sprovoditi, kao što je već napomenuto, kroz obuku, zatim kroz redovne analize nastave, savetovanja, seminare, simpozijume i kurseve. Usavršavaju najviše mogu da doprinesu grupna zanimanja, ratne igre i taktičke vežbe. Na uspeh navedenih oblika može se računati samo ako starešine na te časove dođu solidno pripremljene iako na njima sve

starešine učestvuju. U protivnom na njima se samo izgubi dragoceno vreme, a pored toga i potroše velika materijalna sredstva, posebno na vežbama.

Kroz redovnu obuku starešina postižu se zapaženi rezultati. Međutim, oni bi mogli biti daleko veći kada bi se nastava organizovanije i savremenije izvodila i uz učešće svih starešina. Svaki čas obuke koji se izvodi sa starešinama u stvari trebalo bi da bude ogledni čas, a ne improvizacija časa. Neshvatljivo je da se ponekada u obuci starešina jednostavno čitaju pravila, uputstva i priručnici i drže se predavanja i iz one materije koju starešine mogu i same da pročitaju. Treba znati, kao što je to i postavljeno, da su pretpostavljene starešine odgovorne ne samo za obučenosť svojih potčinjenih već i za njihovo usavršavanje. Retki su primeri da se organi više komande prihvate neposredno organizacije i održavanja nastave u nižim komandama, iako bi to bilo normalno. To je najzad njihova dužnosť, a ne samo kontrola obuke. Nije prihvatljivo nepisano pravilo da na nastavi moraju biti samo niže starešine i oficiri koji „nemaju drugog posla”. Međutim, ova obuka je čak i potrebniša višim starešinama a posebno onim koji su vojne škole ranije završili.

ŠKOLE USAVRŠAVANJA

Škole za usavršavanje oficira JNA postale su iz rodovskih škola. One su predstavljale produženje rodovske specijalizacije, koja je bila nepotpuna u osnovnom školovanju. To je bio jedan od organizovanih oblika usavršavanja starešina. Te škole su bile nužnosť u određenom vremenskom periodu i odigrale su značajnu ulogu u razvoju starešinskog kadra, a posebno ratnog. Kroz njih je prošao skoro celokupni ratni kadar koji iz bilo kojih razloga nije završio ni redovno osnovno školovanje. Da li su još potrebne ovakve škole? U poslednje vreme za slušaoce ovih škola dolaze sve više mlađi oficiri, potporučnici, koji su tek završili akademiju ali istovremeno i potpukovnici sa preko 40 godina. Znači da su upućivani i oni kojima ova škola nije bila namenjena.

Produženjem osnovnog školovanja na 4 godine, od čega 2 godine rodovske specijalizacije i školovanjem kadra u VVA, stvoreni su uslovi da se u osnovnom školovanju stiču i ona vojnostručna znanja koja su do sada davale škole usavršavanja. Kroz ovakav sistem osposobljavaju se starešine i za dužnosťi koje su do sada davale samo škole usavršavanja. Zato, u poslednje vreme preovlađuju mišljenja da su škole usavršavanja izvršile svoju ulogu. Međutim, neki tvrde da su one u našem sistemu školovanja još uvek nužne, ali oni ne polaze od navedenih činjenica. Treba imati u vidu da su škole usavršavanja trajale deset i po meseci i da je cena školovanja po jednom slušaocu iznosila čak i do 11,000.000 st. dinara. Ove škole oficiri su pohađali između osnovnog i najvišeg vojnog školovanja.

U našim uslovima bilo bi mnogo korisnije da se umesto dosadašnjih škola za usavršavanje obrazuju kursevi za usavršavanje

u trajanju od 1 do 6 meseci, koji bi se održavali po potrebi sa ciljem neposrednog osposobljavanja — preobuke za određene dužnosti i upoznavanje sa novinama u tehnici, taktici, operatici i strategiji. Kursevi bi se mogli organizovati u okviru školskih centara i samostalnih vojnih škola, kao i pri višim vojnim akademijama pa i komandama pojedinih jedinica.

Ovi kursevi u stranim armijama održavaju se strogo namenski i po vremenu trajanja su ograničeni od nekoliko sedmica do 8 meseci. Održavaju se pri školskim centrima, vojnim školama, višim vojnim akademijama, kao i u višim trupnim komandama. Usavršavanje oficira vrši se ne samo posle osnovnog vojnog školovanja nego i posle završenog najvišeg vojnog školovanja i ne ograničavajući to činovima i prethodno završenim vojnim školama. Ipak je karakteristično da starešine koje su završile osnovno školovanje idu na kurseve koji se održavaju pri vojnim akademijama i trupnim komandama, a starešine sa završenom višom vojnom akademijom upućuju se na kurseve pri višim vojnim akademijama i ratnim školama. Na ovaj način je usklađeno neprekidno usavršavanje starešina za čitavo vreme službovanja u armiji i prema potrebama, a ne samo između osnovnog i višeg školovanja. Kao veoma pozitivno iskustvo u organizaciji i sprovođenju namenskih kurseva za produbljanje i sticanje novih znanja za starešine koje su završile više vojne akademije može nam poslužiti Viša vojna vazduhoplovna akademija RV i PVO i kurs za tehničko usavršavanje oficira. Ove kurseve, koji traju dva-tri meseca, naizmenično pohađaju starešine sa raznih dužnosti, a u prvom redu one koje su ranije završile akademiju a potrebno im je produbljanje i sticanje novih znanja zbog uvođenja novih tehničkih sredstava u naoružanje, kao i novina u taktici, operatici i tehnici.

STIMULISANJE STAREŠINA

Iz svega iznetog može se jasno videti da je naučno-tehnička revolucija i modernizacija Armije stavila celokupan starešinski kadar u položaj da redovno mora učiti, širiti i dopunjavati svoja znanja. Zato se usavršavanje starešina mora vršiti organizovano. Sistem usavršavanja treba da obuhvati sve starešine od najviših pa do najnižih i da se odvija kroz najrazličitije forme, koje bi se primenjivale prema konkretnim uslovima i potrebama. Škole moraju naučiti pitomce da se dalje samostalno izgrađuju. Kod starešina se moraju stvoriti navike za individualni rad i sticanje novih znanja. Važno je kod starešina razvijati navike i stalno ih podsticati na praćenje vojne publicistike, kao i na saradnju. Nužno bi bilo razraditi i sistem stimulisanja starešina za sticanje novih znanja. Mere stimulisanja su veoma važne za rad na podizanju stručnih i opštevojnih znanja. Mi već imamo izvesne stimulacije, kao što su vanredna unapređenja, novčane nagrade, pohvale i dr. Neophodno je naći i nove oblike, ali od strane naših organa i starešina nisu

dovoljno korišćene ni postojeće mere stimulisanja, a da i ne govorimo o iznalaženju novih. Stručno znanje, pravilnije održavanje i eksploatacija tehnike treba mnogo više nego do sada da se cene i nagrađuju. Neka se u jednoj jedinici, npr. u toku jedne godine, boljim održavanjem sačuva samo jedan avion, tenk, radar ili neko drugo borbeno sredstvo, eto materijalnih sredstava za nagradu stotine starešina, a da i ne govorimo o tome koliko to doprinosi borbenoj gotovosti jedinice.

Stimulisanju starešina za usavršavanje i sticanje novih znanja doprinelo bi priznavanje vojnih škola i vojne nauke uopšte. Ukoliko bi se u našoj armiji uvela nastavnička zvanja, akademski naučni stepeni i na njih davao poseban dodatak npr od 5 do 15⁰/₀ od plate, to bi bila i te kako efikasna mera stimulisanja starešina za usavršavanje i sticanje novih znanja. Moglo bi se naći mnogo drugih mera, kao što su: upućivanje takvih starešina na više školovanje bez polaganja prijemnog ispita; omogućavanje vanrednog školovanja u našim višim vojnim i građanskim školama i fakultetima, upućivanje na školovanje u inostranstvo, javno isticanje i odavanje, priznanja starešinama koje svom uzdizanju poklanjaju više pažnje unošenje u ocenu starešine na prvom mestu znanja i stručnosti koje je primenjivao pri obavljanju funkcionalne dužnosti, postavljanje na viši položaj, premeštanje nastavnika iz niže u višu školu takođe za nastavnika itd. Sve bi to doprinelo boljem stručnom osposobljavanju i usavršavanju naših starešina.

Potpukovnik
Milorad BOGDANOVIC

OSNOVNI PRINCIPI IZGRADNJE ORUŽANIH SNAGA REVOLUCIJE 1941—1945. GODINE

Danas, kada naša vojnoteoretska misao traži nove puteve i rešenja za jačanje oružanih snaga i svenarodne odbrane sve je potrebnije i značajnije da se istražuje izvorna snaga i duh naše revolucije. Proučavanjem idejno-teoretskih osnova, puteva i načina stvaranja naše armije uspostavlja se i produbljuje kontinuitet revolucije u vojnim pitanjima. Time kreativna snaga revolucije postaje za naše vojne kadrove ne samo čvrst idejni oslonac u današnjoj praktičnoj delatnosti već i inspiracija u pronalaženju životvornijih i efikasnijih rešenja savremenih vojnih problema. Zbog toga je uopštavanje i definisanje principa izgradnja oružanih snaga revolucije naša aktuelna teorijska i praktična potreba.

U ovom članku se pokušava da se kroz obradu principa prodre u srž idejnih i političkih pozicija i stavova KPJ u izgradnji oružanih snaga revolucije, čiji je organizator i rukovodilac bila od prvog dana. Na osnovu bogate i raznovrsne prakse NOR-a istražuju se i uopštavaju osnovni (vodeći) principi izgradnje oslobodilačke i revolucionarne vojske. To su oni principi koji izražavaju i definišu suštinu i glavni smer izgradnje oružanih snaga, koji obuhvataju bitne elemente vojne izgradnje, i koji su bili rukovodeći u celokupnoj praktičnoj delatnosti. Polazna pozicija i glavni kriterijum za utvrđivanje i definisanje tih principa bili su otkrivanje onih idejno-teorijskih osnova u praktičnoj delatnosti izgradnje oružanih snaga koji su: prvo, obezbeđivali realizovanje društvene funkcije armije; drugo, osiguravali i produblivali njen društveno-politički karakter; i treće, bili rukovodeći za praktičnu delatnost u svim domenima izgradnje armije.

Da bi se objektivno utvrdili i naučno definisali principi izgradnje naših oružanih snaga u oslobodilačkom ratu i revoluciji nužna su šira konfrontiranja istraživačkih rezultata i gledišta. Ovaj članak je prilog takvom poduhvatu.

Istorijski zadatak oslobođenja zemlje od snažnog i veoma moderno naoružanog fašističkog okupatora i njegovih brojnih domaćih slugu, mogao se rešiti samo izgradnjom i upotrebom moćne vojne sile. Činjenica da je KPJ bila neosporno rukovodeća snaga NOR-a opredelila je njenu ulogu i odgovornost na tom polju. Izgraditi oružane snage porobljenih naroda Jugoslavije — postao je njen glavni zadatak i težišno pitanje oslobodilačkog rata i revolucije („Sve za front — sve za pobedu“!).

U tadašnjim složenim društvenim i vojnim uslovima nije bilo dovoljno da Partija ima samo idejno-politički uticaj na narodne mase i pripadnike oružanih formacija. Bilo je potrebno i nužno da se ona, pored drugih zadataka, lati konkretne organizatorske delatnosti na stvaranju oslobodilačke vojske da: mobilize borce; formira jedinice i komande; regulise unutararmijske odnose; izgrađuje kadrove; vaspitava pripadnike armije u duhu bezgranične odatnosti narodu; rešava probleme materijalnog zbrinjavanja oružanih snaga, i dr. Takva neposredna rukovodeća uloga KPJ bila je odlučujući faktor u stvaranju, razvoju i jačanju oružanih snaga revolucije.

U određivanju principa izgradnje oružanih snaga KPJ se morala osloboditi dogmatskog tumačenja marksističkog nasleđa u vojnim pitanjima, i smelo poći originalnim putevima i neutabanim stazama. Ostajući duboko verna duhu maksizma ona je tako i postupila, i u izgradnji oružanih snaga pošla od konkretnih istorijskih i vojnopolitičkih uslova i potreba borbe narodnih masa Jugoslavije. Pošla je od toga da treba povesti svenarodni rat za nacionalno oslobođenje, izgradnju novog društva i jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije na novim temeljima.

Iz teorijske koncepcije KPJ o sjedinjavanju (isprepletenosti) oslobodilačkog rata i društvene revolucije iznikli su i osnovni principi izgradnje oružanih snaga. Razume se, velika brzina razvoja tadašnjih sudbonosnih istorijskih događaja i uslovi rada KPJ nisu dozvoljavali da se principi određuju i definišu „kabinetski“. Umesto toga, rukovodstvo KPJ je u neposrednoj pripremi ustanka i u početnoj vatri borbe davalo osnovne idejno-političke stavove i opšti smer izgradnje oružanih snaga (u vidu usmenih i pismenih odluka, direktiva, instrukcija i članaka). Oni su se tokom rata produbljivali, dopunjavali i korigovali na osnovu rezultata prakse. Zbog toga se i principi, o kojima je u ovom članku reč, mogu otkriti i definisati samo uopštavanjem celokupne prakse oslobodilačkog rata i revolucije.

U uslovima okupirane zemlje novu (narodnu) vojsku bilo je moguće stvarati jedino kroz podizanje i jačanje narodnog ustanka. Zato je KPJ *oružane snage izgrađivala kroz neprekidnu masovnu oružanu borbu*, razvijajući ih kao organizacijski oblik „*naoružanog naroda*“.

Borba protiv brojnog i moćnog okupatora i njegovih slugu imala je izgled na uspeh jedino pod uslovom da se ceo revoluci-

onarni potencijal naroda aktivira i pokrene u borbu. U ondašnjim istorijskim i vojnopoličkim uslovima jedino je narod mogao biti izvor neposredne vojne moći, kao i nosilac borbe protiv okupatora.

Za uspešna ratovanja protiv okupatora bilo je neophodno da što veći broj sposobnog stanovništva — žene, nedovoljno stasali mladići i starci — neposredno učestvuju u oružanoj borbi. Time se postepeno stvarala brojčana nadmoćnost u živoj sili, što je bilo od presudnog značaja za izvojevanje pobede. Da bi se to postiglo bilo je potrebno da se kroz čitav rat obezbedi: prvo, pridobijanje naroda za NOP; drugo, mobilisanje boraca za postojeće i nove oružane formacije; treće, naoružavati narod otimanjem oružja i municije od neprijatelja i korišćenjem svih drugih izvora (sopstvenih, a kasnije i savezničkih), i četvrto, pronalaziti najprikladnije vojno-organizacijske oblike za razvijaje masovnog ustanka.

Stvaranje vojnih formacija nije bio dovoljan korak da se postigne izrazita brojna nadmoćnost nad okupatorskom živom silom. Naročito u prvoj polovini rata (a i kasnije) bilo je izvanredno značajno da se u svim „čisto” vojnim funkcijama i akcijama neposredno uključi i *naoružani deo naroda* (u obaveštajnoj delatnosti, u otimanju oružja od neprijatelja, u rušenju i opravci komunikacija i veza, u vojnom transportu, zbrinjavanju ranjenika i sl.). Da bi se to obezbedilo bilo je potrebno da se aktiviraju mase u borbi, razveže njihova inicijativa i da se uključe u neposredno angažovanje u oružanim dejstvima. Uspešnim rešavanjem ovih pitanja, u našem NOR-u — za razliku od drugih armija — nije postojala ona oštra granica u delatnosti oružanih i *naoružanih masa*. To je vojnom mehanizmu NOP-a znatno uvećavalo snagu.

Međutim, za efikasnu borbu i za izvojevanje pobede nije bilo dovoljno samo da se rešava kvantitativna strana učešća naroda u borbi. Isto je toliko bila značajna i *kvalitetna* komponenta „naoružanog naroda”. Ona se, pre svega, ogledala i izražavala kroz visok stepen angažovanja masa u borbi, kroz njihovu hrabrost, smelost, samopregor i upornost u ostvarivanju nacionalnih i socijalnih ciljeva svoje revolucionarne borbe. Rukovodeća snaga ustanka je od prvog dana borbe stala na stanovište da su kvalitet boraca narodne vojske i visok moral *naoružanog dela pripadnika NOP-a* ona preimućstva pomoću kojih se — zajedno sa drugim svojim prednostima — može uspešno suprotstaviti ogromnoj tehničkoj nadmoćnosti protivnika. Takav kvalitet i moral izvirali su ne samo iz patriotizma masa, već isto tako iz revolucionarnog karaktera NOR-a. „Naoružani narod” je bio kovač svoje sudbine i siguran zaštitnik plodova svoje revolucionarne borbe.

Izgradnja oružanih snaga na principu „naoružanog naroda” bila je moguća prvenstveno zbog *širine linije KPJ* u antifašističkoj borbi. Samo na takvoj političkoj osnovi bilo je moguće uspešno pokrenuti i voditi narodni ustanak. U Biltenu Glavnog štaba NOPOJ br. 1, od 10. avgusta 1941. godine, stajalo je: „Treće. — Partizanski odredi zovu se narodno-oslobodilački i zbog toga što to nisu borbene formacije bilo koje političke partije i grupe — u konkretnom slučaju ni Komunističke partije, bez obzira na to što se komunisti bore u

prvim redovima — već su to borbeni redovi naroda Jugoslavije, u kojima treba da se bore svi rodoljubi, sposobni za oružanu borbu protiv okupatora, bez obzira na političko uvjerenje”.¹ Na tako širokoj bazi bilo je moguće podići mase u borbu i učvrstiti njihovu rešenost za borbu do konačne pobeđe. Bez toga ne bi bilo moguće voditi svenarodni rat niti stvoriti vojnu organizaciju kao oblik „naoružanog naroda”.

Celokupno iskustvo našeg NOR-a je pokazalo da je za ostvarenje koncepcije „naoružanog naroda” od presudnog značaja da NOP stvara i učvršćuje masovnu ljudsku i materijalnu bazu na širem (oslobođenom) području. Tek stvaranjem većih slobodnih teritorija Partija je imala mogućnost da svestrano razvije organizatorsku delatnost na stvaranju celokupnog mehanizma narodnog otpora: narodne vlasti, masovnih političkih organizacija i vojnopozadinskih organa i jedinica. Jednom rečju, da oslobođeni deo teritorije pretvori u ratni logor. Tek iz tako razgranatog mehanizma svenarodnog rata bilo je moguće stvarati i učvršćivati brojne formacije narodnih oružanih snaga.

Prvi i neposredni vojni oblik „naoružanog naroda” bili su partizanski odredi. Oni su bili neposredni proizvod naroda koji se bori. Narod je neposredno učestvovao u njihovom stvaranju i naoružavanju i služili su prvenstveno neposrednoj zaštiti interesa stanovništva na određenoj teritoriji. Sve karakteristike „naoružanog naroda” imale su i raznovrsne jedinice narodnih odbora i vojnopozadinskih organa: narodna zaštita,² partizanske i narodne straže, jedinice komandi mesta i područja i narodna milicija.

Stvaranjem operativnih jedinica krajem 1942. godine rađa se tzv. *regularna komponenta* „naoružanog naroda”, kao njegov razvijeniji i vojnički jači oblik. Po svojoj društveno-političkoj suštini regularne jedinice zadržavaju sva svojstva partizanskih odreda, tj. bile su kao i oni deo i organ „naoružanog naroda”, mada se u njihovom formiranju i izgradnji gubio onaj spontani uticaj masa kakav je postojao pri stvaranju partizanskih odreda. Regularne jedinice nicali su iz već razgranatog mehanizma svenarodnog rata i stvarane iz već postojećih mnogobrojnih odreda naoružanog naroda.

Od samog početka narodni ustanak i oružana borba odvijali su se u uslovima ne samo porobljene već i raskomadane Jugoslavije — gde je svaki od okupatora dobio jedan deo njene državne teritorije. U takvim uslovima KPJ je odlučila da povede borbu u okviru Jugoslavije kao državne celine, i da *izgradi oružane snage kao jedinstvenu celinu na principu pune ravnopravnosti i bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije, koje je sama kovala i obezbeđivala.*

KPJ je duboko shvatala da u porobljenoj zemlji dobija izvanredan značaj prirodna i sudbinska povezanost bratskih jugoslovenskih naroda u borbi za očuvanje svog nacionalnog opstanka i za

¹ Tito: *Govori i članci I, str. 1. Naprijed*, Zagreb 1959. godine.

² Ova vrsta jedinica stvarana je samo u Sloveniji, i to pretežno u okupiranim gradovima. U jesen 1942. godine samo u Ljubljani je bilo preko 3.000 boraca narodne zaštite, svrstanih u desetine, vodove, čete i bataljone (*Zbornik NOP-a VI/2, str. 76, dok. 34*).

oslobođenje. Stoga je ona, pokrećući narod na ustanak, morala da preuzme funkciju povezivanja oslobodilačkih pokreta naroda Jugoslavije (sve dok nisu stvoreni uslovi da se ti pokreti direktno povežu preko svojih političkih predstavnika). U proglasu upućenom narodima Jugoslavije 25. jula 1941. godine CK KPJ poziva u zajedničku borbu sve narode: „Narodi Jugoslavije treba da se ujedine bez obzira na politička i vjerska uvjerenja i da jedinstvenom borbom protjeraju omrznute okupatore iz svoje zemlje”. U tim rečima izražena je osnovna orijentacija NOP-a: da se narodnooslobodilačka borba vodi zajedničkim snagama i naporima svih jugoslovenskih naroda, i da se njihove oružane snage izgrađuju uz ravnopravno učešće svih naroda i narodnosti.

Imajući u svojim osnovnim idejno-političkim koncepcijama za cilj uspostavljanje (stvaranje) nove Jugoslavije kao dobrovoljne zajednice ravnopravnih naroda, a polazeći od principa jedinstva i nedeljivosti NOP-a u borbi — KPJ je od prvog dana uzela jasan i čvrst kurs da se oružane snage izgrađuju kao *jedinstvena celina*, kao zajednički instrument svih naroda Jugoslavije u borbi protiv okupatora i za stvaranje nove državne zajednice. Bez jedinstvenih oružanih snaga nije moglo biti jedinstvenog oslobodilačkog pokreta, nije moglo biti efikasne borbe protiv tako moćnog okupatora, niti se mogla pružiti oružana pomoć onim narodima kojima je u datoj situaciji ona bila nužna. One su isto tako bile neophodne i kao uslov i bitan faktor stvaranja države.

U ondašnjim uslovima razdrobljenog ratišta i početnih poduhvata u stvaranju prvih vojnih formacija, jedinstvenost oružanih snaga nije se mogla niti smela da izgrađuje brzim stvaranjem (odozgo) uniformne organizacijske strukture niti centralizacijom u komandovanju. Umesto toga, tadašnjim konkretnim istorijskim i vojno-političkim uslovima jedino je odgovarao kurs da se vojne formacije organizuju i učvršćuju aktivnošću masa odozdo — uz postojanje jedinstvenog vrhovnog vojnog rukovodstva, koje će na sebe preduzeti organizaciono-političke poslove izgradnje oružanih snaga, i koje će u opštim linijama usmeravati ceo oslobodilački pokret i oružanu borbu. Vrhovni štab NOPOJ (u početku Glavni štab) postao je od prvog časa borbe centar vojnog i političkog rukovođenja oslobodilačkom borbom naroda Jugoslavije, koji je okupljao u zajednički borbeni front sve narode Jugoslavije i obezbeđivao jedinstveno rukovođenje oružanim snagama. On je već u prvom broju svog zvaničnog organa (Biltena) od 10. avgusta 1941. godine objavio: „Svi partizanski odredi i njihovi štabovi, iz Hrvatske, Srbije, Slovenije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Vojvodine, Dalmacije, Makedonije, i Sandžaka, spadaju pod vrhovno rukovodstvo Glavnog štaba narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije”.³ Kasnije, saobrazno vojno-političkim uslovima, Vrhovni štab donosi čitav niz normativnih propisa za cele oružane snage, koji su na jedinstven način regulisali sva važnija pitanja njihove izgradnje.

³ Tito: Govori i članci, str. 3. Naprijed, Zagreb, 1959. god.

Uspešno vođenje oslobodilačke borbe u višenacionalnoj zajednici sa nerešenim nacionalnim pitanjem nije bilo moguće bez ravnopravnog učešća svih naroda u oružanoj borbi, tj. bez afirmacije nacionalnog subjektiviteta kao preduslova jedinstva višenacionalne zajednice. Drugim rečima, bilo je potrebno maksimalno razviti sve nacionalne borbene potencijale i njihovu stvaralačku snagu. KPJ je bila ne samo svesna ove istorijske činjenice već je aktivirala sve svoje snage i sposobnosti da borbu za ravnopravnost (samoopredeljenje) nacija pretvori u motornu snagu NOR-a i revolucije. O tome je Tito pisao u članku „Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u svjetlosti narodnooslobodilačke borbe”: „Današnja narodnooslobodilačka borba i nacionalno pitanje u Jugoslaviji nerazdvojno su vezani. . . Današnja narodnooslobodilačka borba ne bi se mogla završiti pobjedom nad okupatorom i njihovim slugama, ako u toj borbi ne bi bilo narodnog jedinstva, ako u redovima Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije ne bi učestvovali Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci, Makedonci i Muslimani. Potpuno oslobođenje svakog naroda posebice ne bi se moglo postići, ako on ne bi sada već uzeo pušku u ruku i pošao u borbu za zajedničku pobjedu svih naroda Jugoslavije nad svim neprijateljima naroda”.⁴ Iz takvih pogleda i stavova inspirisala se praktična delatnost Partije u izgradnji oružanih snaga.

Da bi se do maksimuma razvile borbene snage naroda, i da bi se mase na praksi uverile u istinsku nacionalnu ravnopravnost u okviru NOP-a, CK KPJ i Vrhovni štab su stvarali oružane snage naroda Jugoslavije putem formiranja nacionalnih oružanih formacija. To su bile vojne snage sa bitnim nacionalnim svojstvima: stvarane su na nacionalnoj osnovi, imale su svoju nacionalnu komandu, rukovodeći kadar i nacionalnu zastavu, i pretežno vodile borbu na svojoj nacionalnoj teritoriji.

Stvaranje nacionalnih oružanih formacija bio je istovremeno izraz istorijskih težnji naroda i konkretnih potreba razvijanja NOP-a. Tim putem su postizana tri značajna preimućstva: prvo, budile su se i razvezivale nacionalne snage; drugo, mase su se šire i čvršće vezivale za ciljeve oslobodilačke borbe i revolucije, i, treće, stvarani su brojni vojni i politički nacionalni kadrovi.

Konstituisanje jedinica na nacionalnoj osnovi davalo im je (u jugoslovenskim razmerama) znatnu organizacijsku samostalnost, ali to nije bilo u suprotnosti sa stvaranjem jedinstvenih oružanih snaga — već ih je omogućavalo. Rukovodeća snaga ustanka od prvog dana je uzela čvrst i istrajan kurs na postepeno prerastanje oslobodilačkih vojnih formacija u jedinstvenu oružanu silu, a nacionalna politička rukovodstva su bila potpuno svesna značaja postojanja takvih oružanih snaga.⁵ Ukoliko se NOP sve više širio i jačao, ukoliko su se njegove oružane snage razvijale i učvršćivale, utoliko je sve više jačao proces ujedinjavanja nacionalnih oružanih forma-

⁴ Isto, str. 131.

⁵ U Sloveniji Vrhovni plenum Osvobodilne fronte donosi 15. septembra 1941. god. odluku o uključivanju slovenačkih partizanskih četa u NOPOJ (dr M. Mikuš: „Pregled razvoja NOB u Sloveniji I”, str. 192, VIZ, 1956. god.).

cija u jedinstvenu (zajedničku) vojnu silu naroda Jugoslavije. Kruna tog procesa bilo je stvaranje krajem rata Jugoslovenske armije — sa svim atributima jedinstvene i centralizovane oružane sile.

Oružane snage su i same morale biti najčvršći izraz bratstva i jedinstva naroda. Samo na taj način su mogle da u borbi ujedinjavaju oslobodilačke pokrete naroda Jugoslavije. One su to postajale prvenstveno time što su nesebičnim prolevanjem svoje krvi kovali bratstvo i jedinstvo, onemogućujući ostvarenje paklenih planova okupatora o bratoubilačkoj borbi i međusobnom istrebljenju. One su to postizale i time što su se u redovima istih vojnih jedinica borili pripadnici raznih nacionalnosti — živeći bratski i drugarski.

Za sve vreme oslobodilačkog rata oružane snage su živele i dejsstvovalе u burnim političkim zbivanjima i revolucionarnim previranjima. Razvoj i jačanje oružanog ustanka prvenstveno je zavisio od maksimalne aktivizacije masa u oružanoj borbi. Stoga je KPJ zauzela stanovište *da izgradi oružane snage kao aktivan politički organizam, otvoren prema društvu, čiji će vojnici i rukovodioci biti svesni politički borci.*

U našoj revoluciji mase su u pravom smislu reči postale tvorci istorije. Sudbina slobode i društvenog preobražaja nalazila se u njihovim rukama. Razvoj i jačanje oružanog ustanka zavisio je od spremnosti masa da se bore za dalekosežne revolucionarne ciljeve. Subjektivni faktor ustanka trebalo je neprekidno da unosi svest u stihijni pokret masa, da svojom idejno-političkom borbom uzdigne mase iznad postojećeg stanja i raspoloženja, da ih pokrene i usmeri ka stvaranju i izvojevanju novih društvenih vrednosti. Takvu svest je KPJ unosila i gajila i u oružanim snagama, koje su bile rešavajući faktor u ostvarenju glavnih revolucionarnih ciljeva i zadataka, tj. primarna institucija celog oslobodilačkog pokreta.

Objektivni uslovi i okolnosti našeg revolucionarnog rata opredeljivali su oružanim snagama *izrazito političku funkciju*. One su, kao revolucionarna sila, istovremeno i paralelno imale da rešavaju i vojničke i političke zadatke, tj. da vode rat kombinovanjem oružane i političke borbe. Glavni štab NOPOJ je još 10. avgusta 1941. godine precizirao tu dvojnju funkciju: „Narodnooslobodilački partizanski odredi u svim oblastima Jugoslavije... imaju kao glavni cilj: oslobodjenje naroda Jugoslavije od okupatora i borbu protiv domaćih okupatorskih agenata, koji pomažu ugnjetavanje i terorisanje našeg naroda... Partizanski odredi moraju neumorno razvijati otpor naroda, dižući narodne ustanke i stavljajući se na čelo tih ustanaka kao borbena jezgro”.⁶ I tako je zaista i bilo tokom celog rata: neprijatelja je trebalo istovremeno tući i vojnički i politički; svaka akcija oslobodilačke vojske imala je uporedo i vojnički i politički karakter. Svaki vojnički uspeh širio je snagu ustanka i politički uticaj NOP-a. Svaki politički uspeh učvršćivao je jedinice i stvarao uslove za formiranje novih.

Da bi uspešno izvršile ovakvu društvenu funkciju oružane snage su se morale maksimalno politizirati. Trebalo je da se one mak-

⁶ Isto, str. 1 i 2.

simalno aktiviraju i usmere za ostvarenje ciljeva oslobodilačke borbe i da se u praksi što pre postigne da svaki borac i rukovodilac postane idejno ubeđeni vojniki revolucije, nosilac i tumač njenih ideja — da bude istinski politički borac.

Predvodnik i jezgro političkog organizovanja vojnih masa bila je partijska organizacija u oružanim snagama, koja je zajedno sa ostalim organima povela borbu za svestrano organizovanje i razvijanje idejno-političkog rada. Boreći se neumorno u sopstvenim redovima protiv nesagledavanja značaja svesti, i protiv sužavanja političke aktivnosti svog članstva, partijska organizacija je pod neposrednim rukovodstvom CK KPJ i nacionalnih partijskih rukovodstava vodila odlučan kurs da politički rad u oružanim snagama bude integralni deo političkog rada u NOP-u, da se borbeni moral jedinica temelji i razvija prvenstveno na političkoj svesti, i da se borci i rukovodioci osposobe za politički rad na terenu.

Oružane snage nisu mogle uspešno da odigraju neposrednu političku ulogu u narodnom ustanku bez najpunije otvorenosti prema društvu (narodnim masama) i bez integracije svojih političkih i društvenih akcija sa delovanjem organizacija na terenu. Takva uloga se, pre svega, ogledala u svesnom i neposrednom angažovanju vojske u rešavanju aktuelnih političkih problema društva, u izgradnji i produblivanju veza sa narodom, i u društvenom ugledu koje je NOP pridavao svojoj vojsci. Pri tome je CK KPJ budno motrio i oštro intervenisao da se vojska ne odvoji od pokreta, da mu se ne nametne kao samostalna i otuđena sila (kakvih je tendencija početkom rata bilo na nižim i srednjim nivoima vojnog komandovanja u mnogim krajevima). Tako je neposredna i stalna briga političkog rukovodstva ustanka za stanje i razvoj oružanih snaga obezbeđivala i produbljivala njihov demokratski karakter i u ovoj oblasti delatnosti.

Životna potreba Oslobodilačkog rata i revolucije da oružane snage moraju istovremeno i uporedo da vode vojničku i političku borbu, i da se ljudstvo maksimalno politizira, imperativno je nalažala da se komande i komandovanje prilagode tom zahtevu. Stoga su vojne komande od prvog dana organizovane tako da mogu uspešno da rukovode svim vojnim i političkim zadacima i poslovima. Uvedeno je *dvostarešinstvo* koje je tokom celog rata bilo glavno obeležje komandovanja.

Izvanrednu ulogu u političkom organizovanju i vaspitanju vojnih masa odigrali su *politički komesari*, čiju je instituciju uveo CK KPJ 4. jula 1941. godine na svim nivoima vojne organizacije: od čete (voda) pa zaključno sa armijom. Pošto naša institucija komesara nije kao u sovjetskoj Crvenoj armiji nikla iz potrebe kontrole komandnog kadra,⁷ to su komesari mogli više vremena da posvete organizaciji političkog vaspitanja i kulturnog obrazovanja, učvršćivanju moralno-političkog jedinstva vojske, i razgranavanju političkog rada na terenu — čvrsto se oslanjajući na partijsku organiza-

⁷ Krajem 1918. godine vojni specijalisti carske vojske sačinjavali su više od 75% celokupnog komandnog sastava Crvene armije J. П. Петров: Партииное строительство в Советской армии и флоте" стр. 39, Москва 1964.

ciju.⁸ Određujući na dužnosti političkih komesara najiskusnije i teorijski najuzdignutije komuniste, vodeći neprekidnu borbu protiv njihovog praktikizma i jednostranosti u radu (bavljenje pretežno vojnim problemima ili sužavanje političke funkcije pretežno na pitanje brige o ljudima), podižući raznim putevima idejno-teorijske, političke i organizatorske sposobnosti komesara — KPJ ih je osposobila da uspešno obezbede rukovodeću ulogu Partije u izgradnji oružanih snaga, i da od vojnih jedinica izgrade čvrstu revolucionarnu snagu, neizmerno odanu NOP-u i do kraja uverenu u sopstvenu pobedu.

Buran razvoj narodnog ustanka i njegovih oružanih snaga postavio je u centar pažnje KPJ pitanje neprekidnog organizacijskog jačanja oružanih snaga, tj. usavršavanja oblika vojne organizacije. Ona je u toj oblasti pošla od principa *da oblici organizacije oružanih snaga budu u maksimalnom skladu sa stepenom razvoja NOP-a i karakterom zadataka koje u određenoj etapi rešavaju.*

Da bi se taj veoma značajan princip realizovao trebalo je oblike vojne organizacije pronalaziti i razvijati na osnovu dubokog (objektivnog) izučavanja konkretnih uslova narodnooslobodilačke borbe. Oblici organizacije vojske trebalo je da prvenstveno budu izraz stepena svesti i rešenosti masa u borbi, odnosa vlastitih i neprijateljskih snaga, karaktera borbenih dejstava, materijalno-tehničke opremljenosti i sopstvenog iskustva.

U početnim uslovima rata — kada je vojsku trebalo tek stvarati — *partizanski odredi* su bili najprikladniji i najefikasniji oblik vojne organizacije. Svest masa je bila dosegla samo do nivoa da se treba tući za neposrednu zaštitu vlastitih života i imovine (na vlastitoj teritoriji). Stvaranjem partizanskih odreda u svim krajevima zemlje mogle su se optimalno iskoristiti potencijalne ljudske i materijalne rezerve u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika. Odredi su bili veoma pogodni za izvođenje raznovrsnih sitnijih — kasnije i krupnijih — partizanskih akcija i za razvlačenje neprijateljskih snaga na čitavu teritoriju. Oni su, nalazeći se u najneposrednijoj vezi sa narodom, bili veoma pogodni da šire ideje NOP-a i da budu centri za mobilizaciju masa u borbu. Iz svih tih razloga svim silama se nastojalo da se formira što više partizanskih odreda,⁹ znajući da su oni klica narodne vojske i osnova za njenu dalju organizacijsku izgradnju.

Sa razvojem ustanka, odnosno sa sve većim angažovanjem okupatorskih snaga na našem ratištu, ispoljile su se i došle do izražaja veoma krupne organizacijske i druge slabosti partizanske vojske. Najkrupnije među njima bile su: prvo, i pored svih napora komandovanja, organizaciju i dejstvo partizanskih snaga karakterisala je raštrkanost i operativna nepovezanost; drugo, vezanost za

⁸ Za razliku od Crvene armije, naši komesari nisu bili i partijski rukovodioci jedinica. KPJ je stala na stanovište da bi se time u rukama komesara — koji su inače bili ravnopravni sa komandantima — koncentrisala isuviše velika društvena moć.

⁹ Broj formiranih odreda po godinama tekao je ovako:
1941. god.   1942. god.   1943. god.   1944. god.   1945. god.

teritoriju znatno je ograničavala i sprečavala izvođenje ofanzivnih dejstava i zadržavanje početne inicijative; treće, bez obzira na krupne mere i rezultate u organizacijskom učvršćivanju partizanskih odreda (naročito posle savetovanja u Stolicama krajem septembra 1941. godine), jedinice partizanske vojske nisu bile izgrađene kao čvrste vojne jedinice (disciplina, komandovanje, jednoobraznost strukture, kompletiranost naoružanjem); četvrto, Vrhovni štab — pa delom ni Glavni štabovi — nije mogao da pokrene i upotrebi pod svojom komandom značajnije vojne snage.

Kad je okupator upotrebio brojne i do zuba naoružane snage ispostavilo se da mu se partizanska vojska ne može uspešno suprotstaviti (Srbija i Crna Gora u 1941. godini). Time je, u stvari, koncepcija o oružanoj borbi i organizovanju svenarodnog rata zapala u krizu. Iz nje se moglo isplivati samo pronalaženjem novih, viših i efikasnijih organizacijskih oblika i načina dejstva. U protivnom, pobeda se mogla izgubiti.

CK KPJ i Vrhovni štab našli su izlaz iz tako teške situacije u formiranju tzv. *regularnih* (operativnih) jedinica oslobodilačke vojske. Ove jedinice su raspolagale novim kvalitetima i borbenim mogućnostima. Od svih njihovih svojstava najznačajnija su: prvo, organizacijski su bile čvrste i sa lakim naoružanjem dobro opremljene; drugo, raspolagale su čvrsto disciplinovanim ljudstvom koje je bilo spremno da odlučno izvršava i najteže zadatke u bilo kom kraju zemlje; treće, bile su veoma pokretne na svakom terenu, danju i noću; četvrto, način komandovanja je bio centralizovan. Stvaranje ovih jedinica značilo je prekretnicu NOB-a, i nov kvalitet u razvoju oružanih snaga. One su postale glavna komponenta oružane sile naših naroda, i omogućile su da se partizanski rat podigne na kvalitativno nov stepen. Sa ovakvim jedinicama — uz PO koji su i nadalje ostali značajna komponenta oružanih snaga — bilo je moguće izvoditi krupnije operacije, zadržati inicijativu i u nepovoljnom opštem odnosu snaga, i izvođenjem krupnih manevara prenositi težište strateških dejstava u nova područja.

Kvalitetne izmene u odnosu snaga na našem ratištu u poslednjoj etapi rata, prelazak glavnine NOV na frontalno ratovanje i međunarodno priznanje i podrška koju smo u to vreme dobili od svih saveznika — omogućavali su i nalagali novi skok u organizacijskom razvoju oružanih snaga. Još u toku napora za konačno oslobodenje zemlje bilo je potrebno: prvo, da se ubrzano stvori potrebna rodovska i vidovska struktura kako bi se teška ratna tehnika prihvatila od saveznika i upotrebila; drugo, da se formiraju strateške jedinice (armije), koje će zadati poslednji, odlučujući udarac okupatoru i kvislinzima; treće, uvođenjem opšte vojne obaveze i redovne mobilizacije popuniti brojno stanje jedinica do standardnog nivoa regularnih armija; četvrto, brzo stvoriti kvalifikovane kadrove za artiljerijske, tenkovske, avijacijske, mornaričke i inženjerijske jedinice. Uspeši koje je *Jugoslovenska armija* postigla u završnim operacijama pokazali su da su komandovanje i partijska organizacija na vreme i uspešno rešili ove veoma složene organizacijske zadatke.

Celokupna ratna praksa je pokazala da je usklađenost organizacijske izgradnje oružanih snaga sa karakterom, potrebama i zadacima oslobodilačke borbe bila jedna od glavnih pokretačkih snaga svenarodnog ustanka. Pravovremeno i adekvatno organizacijsko jačanje oružanih snaga neizbežno je donosilo krupne vojničke i političke rezultate na putu do konačne pobeđe.

Jedno od najbitnijih pitanja stvaranja i rasta naših oružanih snaga bila je izgradnja njihovih unutrašnjih odnosa. Od toga je najdirektnije zavisila borbena moć armije. Svesna značaja tog pitanja, KPJ je usvojila princip da unutararmijski odnosi moraju biti vjoran odraz društvenog sadržaja i tokova NOP-a, i da unutrašnje ustrojstvo vojske omogućiti da njeni pripadnici budu u položaju aktivnog društvenog subjekta.

Kao neposredni rukovodilac stvaranja oružanih snaga, Partija je od prvog dana imala jasne idejne pozicije u izgradnji unutararmijskih odnosa. Celokupna njena praktična delatnost u toj oblasti zasnivala se na idejnom stavu da u armiji treba, na jednoj strani, da dođe do punog izražaja duh narodne revolucije, a, na drugoj strani, da se izgradi čvrsta vojna struktura.

KPJ se u rešavanju ovog složenog zadatka našla pred krupnim teškoćama, kao i mnogi revolucionarni pokreti u prošlosti. Jer, revolucionarni entuzijizam masa trebalo je da se ulije u takvu specifičnu organizaciju koja je istovremeno najizrazitija hijerarhijska institucija društva, u kojoj je princip subordinacije dominirajući. Revolucionarni ciljevi za koje se bori narodna armija nisu mogli automatski da obezbede demokratski karakter konkretnih društvenih odnosa u njenim redovima. Pored svega toga, nužno je i sistematsko nastojanje i borba subjektivnih snaga da se to postigne. Taj zadatak (objektivno protivrečno) Partija je u osnovi rešavala putem opredeljenja sadržaja i karaktera vojne discipline, kroz izgradnju načina komandovanja koji bi bio u skladu sa demokratskim karakterom pokreta, i regulisanjem odnosa partijske organizacije i komandi.

U izgradnji vojne discipline, u kojoj se najreljefnije ispoljava suština društvenih odnosa u armiji, Partija je startovala sa pozicije da je to sudbonosno pitanje vojne izgradnje, pa time i revolucije. Značaj tog pitanja ističe se u svim dokumentima partijskih i vojnih rukovodstava od početka ustanka pa sve do kraja rata. Jedan od prvih dokumenata u kojem se jasno i celovito izražava pogled na disciplinu nove narodne armije je „Pravilo GŠ slovenačkih PO o ustrojstvu, radu i zadacima PO” izdato 15. jula 1941. godine (neposredno pre dana ustanka). U njemu stoji: „Disciplina je glavna partizanska dužnost, jer bez nje nije moguće ostvarivati nikakve akcije. Naložene akcije se moraju odmah i bezuslovno izvršavati... Partizanska disciplina je dobrovoljna i izgrađena na svesti da bez njenog gvoždenog ispunjavanja nije moguće pobedonosno okončati oslobodilačko delo. Mora proizlaziti iz poverenja i saradnje, a ne od straha i kazne”.¹⁰ U ovom dokumentu izražene su osnovne premise

¹⁰ Zbornik NOP-a, t. VI/1, dok. br. 5, str. 25.

stava Partije (i komandovanja) o disciplini koja je, dakle, morala biti: prvo, *bezuslovna*, da bi se izvojevali ciljevi borbe; drugo, *svesna*, jer je samo tako mogla biti gvozdена; treće, *dobrovoljna* — što je značilo da svaki pojedinac dobrovoljno prihvata *bezuslovno* potčinjavanje pretpostavljenom (ne dobrovoljnost u smislu slobode odlučivanja da li da se naređenje izvrši), i, četvrto, disciplina se nije smela izgrađivati sredstvima prinude, već *vaspitim merama*.

Zahvaljujući takvim stavovima i svakodnevnom upornom vaspitnom radu partijskih organizacija i komandi iznikla je disciplina novog kova, koja je proizilazila iz svesti svakog borca i starešine i bila nerazdvojno povezana sa prisnim drugarskim odnosima. Izgrađena je najčvršća disciplina koja je bila stub monolitnosti jedinica.

Razvijanje unutararmijskih odnosa u istinski narodnoj armiji nije se moglo ni zamisliti bez takvog načina komandovanja koji bi bio usmeren na razvijanje revolucionarnog poleta i inicijative vojničkih masa u svim domenima izvršavanja borbenih zadataka. Da bi se to ostvarilo bilo je potrebno da se u procesu komandovanja razvijaju i učvršćuju oni načini i oblici koji su podsticala aktivnost i stvaralaštvo vojnika i starešina. Među njima su bili najznačajniji: prvo, starešinski autoritet prvenstveno zasnovati na poverenju potčinjenih, a ne na fizičkoj presiji (komandovanje je dužnost, a ne lično pravo); drugo, potčinjene tretirati kao svoje saradnike i u tom cilju negovati kolektivni duh u rukovođenju; treće, u procesu komandovanja razvijati inicijativu i samostalnost potčinjenih;¹¹ četvrto, u izgradnji borbene moći jedinice čvrsto se osloniti na snagu vojnog kolektiva, i iz njegove sredine delovati na vaspitanje ljudi; i, peto, kroz sve pore komandovanja neprekidno brinuti za svoje ljudstvo. Ovim putem, i na ovaj način Partija je i linijom komandovanja obezbeđivala da se što više produbljuje demokratski duh u unutrašnjem ustrojstvu oružanih snaga. U stvari, komandovanje je postalo veran odraz društveno-političkog karaktera armije.

Presudnu ulogu za regulisanje unutararmijskog života imali su odnosi između *partijske organizacije i komandi*. Partijska organizacija se celo vreme rata javljala kao predstavnik društva u armiji, sa rukovodećom ulogom. Komandovanje (starešine) se neminovno izdvojilo u samostalnu (posebnu) liniju rukovođenja. U stvari, u samoj stvarnosti nalazile su se objektivne mogućnosti za dualizam u dejstvu ovih dveju „linija”. Partijska rukovodstva su u praksi morala da vode tokom čitavog rata borbu protiv krajnosti u ispoljavanju ovog procesa, bilo da se radilo o tome da su partijske organizacije „zajahivale” komande (naročito u početku rata) ili obrnuto (naročito krajem rata). Idejni i praktični stav Partije po tome najreljefnije je izražen u pismu druga Tita PK Makedonije, gde stoji: „Vodite računa da se partijska organizacija u Odredu, i partijski forumi na terenu ne pretvore u tutore štabova. Odnos mora da bude postavljen tako da Partija stvarno bude rukovodi-

¹¹ „... A kada se naša NOB ne bi zasnivala u prvom redu na *inicijativi* svojih boraca, oficira, komandanata i političkih radnika, tada — recimo otvoreno i jasno — *ona danas uopšte ne bi postojala*”. (Boris Kidrič: „Stvaranje i razvoj JA, III”, str. 346).

lac, ali da to ne koči samostalnost i inicijativu vojne komande, i da bude obezbeđeno sprovođenje partijskih direktiva, a, s druge strane, da vojna komanda po svim pitanjima ima siguran oslonac i pomoć od partijske organizacije kao rukovodećeg faktora narodno-oslobodilačke borbe".¹² Sprovođenjem ovih stavova u praksu, postizano je jedinstvo i usklađenost partijsko-političke i vojne „linije”, što je jačalo čvrstinu unutrašnjih odnosa i borbenu moć oružanih snaga.

Zahvaljujući svim ovim (i drugim) merama produbljivan je i čuvan demokratski karakter unutararmijskih odnosa. Partijska organizacija i komande su nastojale da se poštovanjem slobode ljudske ličnosti, ljudskog dostojanstva i humaniteta, pripadnici armije pretvore u aktivne društveno angažovane ličnosti. Razvijanjem ljudskih odnosa, podsticanjem kritičkog duha, i borbom protiv birokratizacije odnosa u armiji (odvajanje starešina od boraca, uvođenje mehaničke discipline i sl.) oslobađala se i aktivirala revolucionarna energija masa i stvarno jačala unutrašnja čvrstina i ubojitost armije.

Centralno pitanje izgradnje oružanih snaga bilo je pitanje kadrova. Bez narodu odanih i sposobnih vojnih i političkih kadrova nije bilo moguće stvoriti snažnu armiju. Ali njih je, kao i vojsku, trebalo stvarati iznova — iz redova naroda koji se digao na ustanak. U rešavanju tog zadatka KPJ je pošla od principa *da sva rukovodeća mesta u armiji budu dostupna za sve borce koji se u radu istaknu (koji to zasluže), i da se obezbedi uticaj armijskog javnog mnjenja na vođenje kadrovske politike.*

Društvena baza za regrutovanje rukovodećeg kadra bila je veoma povoljna. Široka platforma NOP-a omogućila je najšire učešće narodnih masa u borbi. Samim tim, odabiranje rukovodećeg kadra u našoj revoluciji nije se pojavljivalo u obliku klasnog antagonizma, već mu je baza bila veoma masovna. U borbi je učestvovalo sve ono najbolje što je narod mogao dati iz redova radničke klase, seljaštva i inteligencije. Od njih je za rukovodeće dužnosti trebalo birati i uzdizati *najkvalitetnije.*

U izboru kadrova morao se, pre svega, izraziti narodni (demokratski) karakter oslobodilačke borbe. On se ogledao u tome da se svakom čoveku koji se bori pruži praktična mogućnost da ravnopravno zauzme svaku rukovodeću dužnost na osnovu učešća (pokazanih kvaliteta) u borbi.¹³ Pri tome je trebalo uspostaviti objektivne (pouzdanе) kriterijume vrednovanja ljudi. To su od početka pa do kraja rata bili: *odanost i sposobnost.* Odanost kadrova je bila jemstvo da oružane snage budu revolucionarne i verne pokretu, a sposobnost starešina preduslov da budu ubojite.

Demokratski karakter kadrovske politike i njena efikasnost ogledala se i u odnosu prema *mladim ljudima.* Oni su izneli glavni teret oružane borbe na svojim plećima, a revolucija im je omogućila da afirmišu sve svoje vrednosti. Mladost (godine) uopšte nije bila prepreka u zauzimanju viših i odgovornijih dužnosti. Naprotiv,

¹² J. B. T.: „Stvaranje i razvoj JA”, str. 210.

¹³ U već citiranom Pravilu GŠ Slovenije od 15. jula 1941. godine stoji: „Svaki partizan koji se u borbi istakne može doći na sva komandna mesta”.

mladost je u praksi bila veliko preimućstvo, jer je radala smele i dinamične rukovodioce. Ne postavljajući starosne granice bilo za koju dužnost u armiji, Partija je i time otvarala proces demokrat-skog i objektivnog vrednovanja ljudskih sposobnosti i time obezbe-dila da na čelo jedinica dolaze najbolji i najtalentovaniji rukovodioci.

Da bi izbor kadrova bio što objektivniji Partija je pridavala poseban značaj učešću vojnog *javnog mnjenja* u tom poslu. U početku ustanka išlo se i na izbor starešina od strane boraca — što je ideal svake revolucionarne armije — ali se od toga kasnije odustalo kako zbog niske svesti (seljačkih) masa u mnogim krajevima, tako i zbog toga što je razvojem ustanka bilo moguće da ovo značajno pitanje pravovremeno i kvalifikovanije rešavaju vojna i politička rukovod-stva. Ali, tokom celog rata je zadržan neposredni uticaj boraca na uzdizanje nižih starešina (davanje mišljenja na četnim i bataljon-skim konferencijama o svim rukovodiocima pri oceni akcija jedi-nica; kritika i samokritika na sastancima osnovnih partijskih orga-nizacija gde ni jedan vojni rukovodilac nije bio izuzet od kritike), a o srednjim i višim vojnim rukovodiocima davali su mišljenje (karakteristike) brigadni i divizijski komiteti. Ovakvo aktivno učešće javnog mnjenja u kadrovskoj politici bio je značajan kontrolni fak-tor da se na više dužnosti ne probijaju oni koji za to nemaju kva-liteta, a posebno da se kadrovi ne uzdižu prema tome da li su privrženi („dopadaju se” pojedinom višem rukovodiocu (čega je, naravnom tu i tamo bilo. Time je, ujedno, sasecan koren subjek-tivizmu i poltronstvu, koji se u armijskoj hijerarhijskoj strukturi mogu brzo da razviju.

Partija je tokom celog rata nastojala da učvrsti *autoritet* ru-kovodećeg kadra u armiji, kao neophodan uslov snage vojnog meha-nizma. Ona je tom zadatku prilazila na taj način da autoritet sta-rešina prvenstveno bude izraz revolucionarnog karaktera oružanih snaga. To je, pre svega, značilo da takav autoritet treba da stvaraju same starešine svojim učešćem u borbi, moralno-političkim ugledom i stručnim sposobnostima. Učvršćivanju takvog autoriteta Partija je davala punu podršku: „... Partijska ćelija je dužna da podiže i učvršćuje autoritet štaba i njegovih članova. Partijci, kao obični voj-nici, obavezni su ne samo da odaju dužno poštovanje komandiru i polit. komesaru, već da u tome prednjače.¹⁴

Partija je proveravala kadrove kroz akcije i pružala im ne-posrednu pomoć, ukazujući im putem *partijske kritike* na propuste i slabosti u radu i ličnom životu. Pri tome je (najčešće) ispoljavano dosta strpljivosti, ali je od rukovodećih kadrova energično zahte-vano da se uvek osećaju kao komunisti, i da su obavezni na partij-sku disciplinu u ćeliji. U slučajevima, pak, kad su rukovodioci, bilo iz kojih razloga, pokazali nedoraslost za komandovanje, sme-njivani su sa dužnosti bez kolebanja, a u težim slučajevima i de-gradirani.

General-potpukovnik u penz.
Miliya STANIŠIĆ

¹⁴ Iz Instrukcije CK KPJ o načinu organizovanja i zadacima KP u jedinicama NOP i DV Jugoslavije. (Zbornik NOR-a, t. II/4, dok. br. 3).

KARAKTERISTIKE I OBLICI DEJSTAVA PARTIZANSKIH I OPERATIVNIH JEDINICA FNO JUŽNOG VIJETNAMA

Prema doktrinarnim koncepcijama Fronta nacionalnog oslobođenja (FNO), opštenarodni oslobodilački rat Južnog Vijetnama obuhvata dva oblika ratovanja: gerilsko (u stvari, partizansko) i regularno.¹ Ova koncepcija nije nova ni originalna; sa većim ili manjim nijansama primenjena je i u drugim revolucionarnim i oslobodilačkim ratovima u Evropi i Aziji. Međutim, njena primena u vijetnamskim uslovima svakako zaslužuje pažnju.

Partizanska dejstva, prema gledištima FNO, izvode sve raspoložive snage — operativne (regularne), teritorijalne i mesne partizanske jedinice, kao i čitav narod Južnog Vijetnama. Glavne snage za ova dejstva su mesne partizanske jedinice (gerilci i narodna milicija), teritorijalni partizanski odredi i bataljoni i lokalno stanovništvo. Operativne snage, njihove veće jedinice i rodovi vojske (naročito inžinjerija i artiljerija) mogu učestvovati u izvođenju partizanskih dejstava, ali se u tom slučaju razbijaju na grupe i dejstvuju prema principima partizanskog načina ratovanja.² Kada operativne jedinice dejstvuju objedinjeno, tj. masovnije napadaju ili se upornije brane, onda one koriste načela operativne armije.

Mesne partizanske i teritorijalne jedinice gotovo redovno sadejstvuju operativnim snagama u izvođenju borbenih dejstava većih razmera.

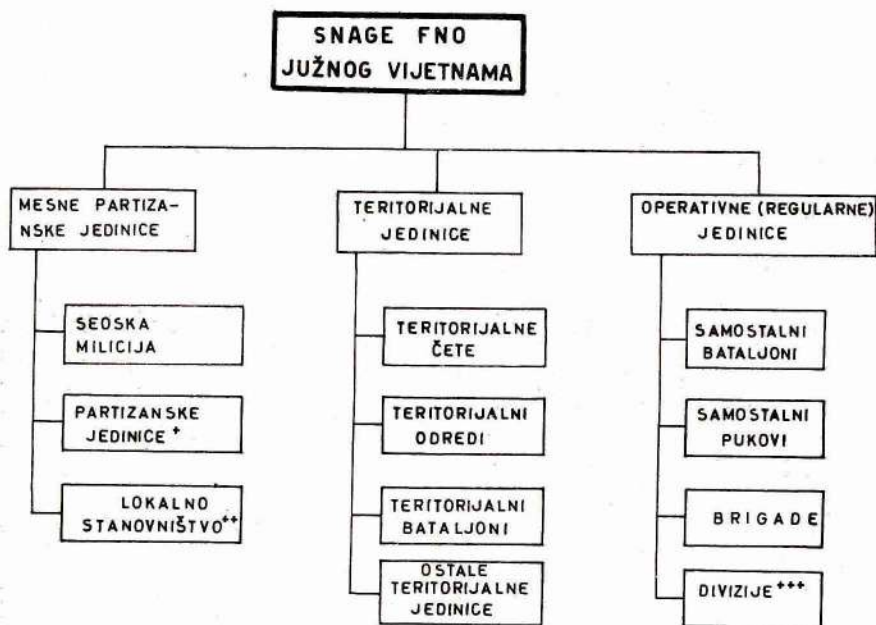
Neprekidna aktivnost, inicijativa, iznenađenje i borba u uslovima nepovoljnim za neprijatelja, a povoljnim za vlastite snage (noć, kiša,

---

¹ Termini „gerilsko i regularno ratovanje“ (*Guerilla warfare and regular warfare*) uzeti su od vojnog komentatora FNO Ku Longa. U daljem tekstu članka upotrebljavaćemo termine: dejstva partizanskih i operativnih (regularnih) jedinica. — Prim. T. Mirkovića.

² „Partizanska dejstva“, ističe se u listu „Vijetnamski kurir“ od 5. decembra 1966. godine, „u taktičkom pogledu se sastoje u upotrebi malih i široko raštrkanih jedinica, a u stratezijskom — u održavanju neprekidne aktivnosti i inicijative kako bi se neprijatelj razvukao i naterao u defanzivu i pasivnost iz koje se ne može izvući. Ona stvaraju uslove za lakša i uspešnija dejstva operativne armije i počesno uništenje neprijatelja razvučenog na širokom frontu“.

džungla i sl.), neki su od osnovnih principa dejstva snaga FNO. U izvođenju borbenih dejstava snage FNO, kako partizanske tako i operativne, pridržavaju se poznatih principa: „kada neprijatelj napreduje — mi se povlačimo, kada logoruje — mi ga ometamo, kada se odmara — mi ga napadamo, a kada se povlači — mi ga gonimo”.

Načelna organizacija snaga FNO Južnog Vijetnama

U ovim principima — koji u osnovi proizilaze iz političko-stratezijskih ciljeva FNO Južnog Vijetnama, prema kojima, naročito u početnom periodu rata, treba sačuvati snage i pridobiti narod, pa čak i po cenu privremenog odricanja od pojedinih delova sopstvene teritorije, ili njihovog gubljenja — zastupljena je krajnja elastičnost. Iz ovako formulisanih principa i njihove praktične primene, američki pukovnik Rig, koji je duže vreme boravio u Južnom Vijetnamu i izučavao oslo-

* Partizanske jedinice organizovane u okviru sela i zaseoka za samoodbranu i izvođenje raznovrsnih aktivnih dejstava različitog su sastava. Obično su to čete, vodovi i odeljenja. Sem toga, mogu postojati razne grupe za izvršavanje specijalnih zadataka, kao diverzantske, obaveštajno-izviđačke, jurišne i sl.

** Mesne organizacije koje se angažuju za organizaciju odbrane (fortifikacijsko uređenje) sela i zaseoka, obradu polja i materijalno obezbeđenje jedinica „na frontu”.

*** Načelno su trojnog sastava, ali nemaju striktno utvrđenu formaciju niti skupno lociraju. Bataljoni i pukovi obično su razmešteni u pojedinim područjima, a komanda divizije planira i usmerava njihova dejstva, koja su katkada objedinjena, a češće samostalna.

bodilački pokret, pored ostalog, izvlači zaključak da je „cilj strategije FNO narod, a ne teritorija”. On ovde očito nije u pravu jer FNO teži pridobijanju i naroda i teritorije (što i postiže), ali u različitim periodima stavlja težište na jedno ili na drugo — zavisno od konkretne situacije i odnosa snaga. Međutim, FNO je veoma dobro sagledao značaj podrške naroda za uspešno vođenje opštenarodnog oslobodilačkog rata. Otuda on i traži siguran oslonac u narodu, i to prvenstveno u veoma širokoj seoskoj bazi, bez kojeg bi njegove mogućnosti za vođenje dugotrajnog rata protiv brojno i tehnički neuporedivo jačeg neprijatelja bile krajnje ograničene. Prvenstveni cilj FNO je da se agresor liši svakog uticaja i podrške u narodu, da se moralno i politički diskredituje (zajedno sa svojim pomagačima), a time i vojnički oslabi.

FNO Južnog Vijetnama, pored oružane borbe i političkog rada u masama, postavlja kao treći bitan zadatak (ili strategijski cilj) rad među vojnicima sajgonskog režima, koji je usmeren na slabljenje vojne moći marionetske armije i pridobijanje njenih pripadnika.

Politički rad u masama i onaj među vojnicima sajgonskog režima, prema gledištima FNO, od vojnog je značaja kao i oružana borba. Zbog toga kod oslobodilačkih snaga Južnog Vijetnama postoji popularna izreka „borba na tri fronta”.

SADRŽAJ I FORME DEJSTAVA PARTIZANSKIH JEDINICA

Opštenarodni oslobodilački rat Južnog Vijetnama otpočet je opštim otporom masa Dijemovom režimu i razvijao se kroz raznovrsne oblike borbe: oružanu samoodbranu sela i zaseoka, borbu za preuzimanje vlasti u osnovnim administrativno-teritorijalnim jedinicama, borbu protiv „specijalnog ratovanja” operativne armije SAD i snaga sajgonskog režima, kao i borbu za očuvanje oslobođene teritorije i njeno proširenje. Težište borbe u svim ovim periodima, pa čak i u poslednjem (protiv operativnih snaga SAD i sajgonskog režima), nosile su mesne i teritorijalne partizanske jedinice i lokalno stanovništvo, predvođeno iskusnim vojnopolitičkim kadrom FNO.

Kroz navedene forme borbe rasle su i razvijale se partizanske jedinice, a sela i zaseoci Južnog Vijetnama, pretvarani su u prava „borbena” sela i zaseoke. Ona su se organizovala i pripremala za odbranu od neprijateljske pešadije, koja je vršila vrlo često napade i prepade na njih, zatim od helikopterskih desanata, od oklopnih i mehanizovanih jedinica, snažne artiljerijske i avio-vatre, pa čak i od hemijskih sredstava. Uz sve to borbena sela i zaseoci morali su da se bore protiv neprijateljeve propagande i njegovih agenata koje je pokušavao da ubaci u redove FNO i na oslobođenu teritoriju, protiv specijalno obučениh komandosa i grupa za tzv. pacifikaciju sela.

Borbena sela i zaseoci i njihovi borci, kao glavni nosioci partizanskih dejstava, u neprekidnoj borbi protiv neprijatelja pronalazili su najefikasnija sredstva i metode da bi parirali njegovoj taktici i tehnici. Protiv pešadije, na primer, postavljali su prepreke, razne zamke i mine iznenađenja, protiv tenkova i oklopnih transportera kopali su rovove i postavljali mine i zasede, a protiv dejstava avijacije tražili su zaklon

ispod zemlje. Za borbu protiv neprijateljske propagande i agenture pribegavali su efikasnim protivmerama kako bi se neprijatelj tukao na tom frontu.

Partizanske jedinice FNO se naročito ističu dobrom organizacijom odbrane sela i zaseoka, koja obuhvata ukopavanje i zaprečavanje, izviđanje i osmatranje neprijatelja, borbu protiv njegovih jedinica koje izvode operacije „čišćenja” i protiv raznih vidova neprijateljske propagande, diverzantske i saboterske aktivnosti.

Za zaštitu od masovne vatre sa zemlje i iz vazduha³ snage FNO i narod Južnog Vijetnama nalazi koliko-toliko sigurno sklonište jedino duboko pod zemljom. Strpljenje i upornost Vijetnamaca u izradi podzemnih skloništa, galerija, tunela i drugih objekata pokazali su se opravdanim i mnogostruko korisnim. Sigurno je da bi bilo daleko više žrtava da snage FNO i narod Južnog Vijetnama nisu pribegli tako masovnom i dubokom ukopavanju.⁴

Kao i ukopavanje, isto tako je masovno i zaprečavanje. Snage FNO (mesne partizanske jedinice) i lokalno stanovništvo postavljaju raznovrsne prepreke na prilazima selima i zaseocima, oko i unutar njih i pirinčanih polja i pri tome pokazuju veliku umešnost i maštovitost.

Kada govore o obaveštajno-izviđačkoj aktivnosti FNO, Amerikanci obično kažu: „Svakog dana i svakog momenta hiljade pari očiju i ušiju je uprto u nas”. Sistemom osmatranja i javljanja, koji organizuju mesne partizanske jedinice, obezbeđuje se neprekidno praćenje aktivnosti Amerikanaca i njihovih saveznika i blagovremeno obaveštavanje snaga samoodbrane o njihovom pokretu i opasnosti koja pretilo selu. Rezultate izviđanja i osmatranja mesnih partizanskih jedinica koriste i operativne snage FNO.

Snage samoodbrane, zavisno od situacije (jačine neprijatelja, neophodne zaštite stanovništva i imovine i sl.), prihvataju borbu na prilazima selu ili se povlače u džunglu. U prvom slučaju, koristeći unapred postavljene prepreke i zaklone, nastoje da nanesu što veće gubitke neprijatelju i odbiju ga, ili se povlače koristeći za to podzemne tunele. Teži se, međutim, da se borba prihvati izvan sela, bilo da partizanska jedinica sačeka neprijatelja u zasedi na prilazu selu ili po izlasku iz njega. Zasede su omiljen i najčešće primenjivan vid partizanskih snaga FNO, mada ih veoma često i efikasno primenjuju i operativne jedinice FNO. Protiv pešadije one se postavljaju na putevima i stazama, tj. na pravcima kretanja neprijatelja, protiv mehanizovanih i oklopnih jedinica — na putevima i drugim pravcima prolaznim za tenkove, a protiv

³ Snage SAD su do sredine 1968. godine na svaki kvadratni kilometar oslobođene teritorije ili teritorije koja je bila pod uticajem FNO, bacile prosečno oko 6.000 kg eksploziva (bombi i granata) ili oko 500 kg na svakog stanovnika. U nekim područjima kao, na primer, tzv. gvozdenog trougla, taj prosek je daleko veći — na svaki kvadratni kilometar bačeno je i po nekoliko desetina, pa i stotina tona bombi.

⁴ U mnogim selima i zaseocima ili na njihovoj periferiji, u džungli, partizanske jedinice i stanovništvo Južnog Vijetnama izradili su podzemna skloništa za individualnu i kolektivnu zaštitu, skloništa za materijal (hranu) i municiju, učionice i ambulante, radionice za izradu municije i drugih borbenih sredstava i sve to povezali sistemom hodnika i tunela. Ukopavanje ide na dubinu i do 15 m, a skloništa i tuneli se izrađuju na više spratova, međusobno pregrađuju i uređuju za zaštitu od hemijskih sredstava.

helikopterskih desanata — u rejonima iskrčavanja i prikupljanja za evakuaciju. Zasede se dobro organizuju, a energično i brzo izvode. Teži se uvek da se kombinuju sa veštačkim i prirodnim preprekama. Vatra se otvara sa što kraćih odstojanja, iznenada i kratkotrajno, nakon čega načelno sledi odlučan juriš i razbijanje neprijatelja.

Prepad je takođe čest vid dejstava partizanskih jedinica, a izvode ga mesne partizanske i teritorijalne jedinice, same ili u sadejstvu sa operativnim snagama FNO. Partizanske jedinice izvode prepade protiv stalnih posada, policijskih stanica i vojnih garnizona snaga sajgonskog režima, kao i logora specijalnih snaga, manjih aerodroma i vojnih baza SAD. Prepade na veće vojne baze i jače garnizone snaga SAD izvode, uglavnom, operativne jedinice.

Partizanske jedinice FNO često kombinuju prepad i zasedu, pri čemu delom snaga izvode napad na odabrani cilj i, eventualno, vezuju neprijatelja, a sa ostalim snagama sačekuju u zasedi ojačanja koja neprijatelj upućuje iz obližnjih garnizona.

STVARANJE USLOVA ZA ŠIRU PRIMENU OPERATIVNIH JEDINICA

Sve do početka 1968. godine dejstva snaga FNO imala su pretežno karakter malih borbi, diverzija i akcija, u raznim delovima zemlje, tj. karakter partizanskih dejstava. Samo izuzetno vođene su veće operacije kao, na primer, ona u dolini r. Jadrang u jesen 1965. godine. Težište dejstava usmeravano je, tako reći, na periferiju — van gradskih naselja i rejona koncentracije operativnih snaga SAD. Ako su ovi napadani, čnda su to bile uglavnom diverzije i prepadi — dejstva za uznemiravanje i iznuravanje, za postizanje psihološkog efekta i nanošenje materijalnih i ljudskih gubitaka neprijatelju. Ređe su preduzimana dejstva jaćih snaga radi zauzimanja većeg naseljenog mesta ili razbijanja jaće vojne baze ili grupacije snaga SAD. Borba za gradove, po pravilu, nije vođena.

Primenom partizanske taktike i sistematskim radom u masama, FNO je, međutim, stvarao uslove za prelazak u novu fazu rata, za širu primenu operativnih jedinica i odgovarajuće strategije i taktike. Pravilnom organizacijom snaga za borbu (obrazovanjem jedinica samoodbrane na široj teritorijalnoj osnovi) i njihovom veštom upotrebom, FNO je najpre prisilio neprijatelja da razvuče svoje snage (tj. da uspostavi nekoliko hiljada stalnih posada, logora i manjih utvrđenih rejona), a zatim da ih počesno uništava i proširuje oslobođenu teritoriju. Sa relativno uske baze na centralnoj visoravni i istočno od kambodžanske granice (područje tzv. gvođenog trougla), FNO je uspeo da vremenom (u toku 1966. i 1967. god.) proširi sferu svog uticaja i prenese dejstva na ostala područja Južnog Vijetnama (primorsku niziju i deltu r. Mekong).

Opsežne i česte operacije „čišćenja“, programi „pacifikacije“ i druge vojne, političke i ekonomske mere koje snage SAD i sajgonskog režima preduzimaju protiv FNO, nisu uspele da razbiju teritorijalnu vojnopolitičku strukturu FNO i da zaustave širenje njegovog uticaja. Krajem 1967. god. borbe su prenete čak i u neposrednu blizinu glav-

nog grada Južnog Vijetnama, gde se nalazi najjača koncentracija snaga SAD i sajgonskog režima, uprkos osetnog narastanja američkih snaga u Vijetnamu,⁵ posebno u tom području.

Do kraja 1967. god. FNO je još više učvrstio i poboljšao svoj stratijski položaj. Stvorene su slobodne teritorije i izvan centralne visoravni, a u neka područja neprijatelj, pa čak ni ekspedicione snage SAD, nije mogao doći ili je to, u poređenju sa ranijim periodima, vrlo retko činio. FNO je tako mogao da odvoji deo boračkog sastava mesnih i teritorijalnih partizanskih jedinica i da njime znatno ojača operativne jedinice. Stvorena slobodna teritorija pružila je povoljne mogućnosti za veću koncentraciju i solidnije pripreme operativnih jedinica, kao i njihovo lakše i bolje materijalno-tehničko obezbeđenje.

DEJSTVA OPERATIVNIH (REGULARNIH) JEDINICA FNO

Tek početkom 1968. FNO je prešao na širu primenu operativnih jedinica i izvođenje kombinovanih dejstava — na odlučnije napade na vojne baze i rejone rasporeda neprijatelja, kao i borbu za gradove. Šira primena operativnih jedinica, međutim, prema gledištima i praksi FNO, ne podrazumeva nužno vođenje frontalne borbe (u Južnom Vijetnamu čak ni posle prošlogodišnje ofanzive nema fronta ni pozadine u klasičnom smislu), jače masiranje snaga na izabranom pravcu u napadu ili njihovo odsudnije angažovanje u odbrani. I operativne jedinice svoja dejstva zasnivaju pretežno na osnovnim principima i formama partizanskog načina ratovanja, ali ih izvode jače snage, materijalno i tehnički bolje opremljene, koje nisu strogo vezane za određenu teritoriju. Glavni vid dejstava operativnih jedinica je napad, koji se izvodi „na širokom frontu” — udarima po gradovima, vojnim bazama i rejonima rasporeda neprijateljskih jedinica.

Najizrazitiji primer široke primene operativnih jedinica je prošlogodišnja opšta ofanziva FNO.⁶ U stvari, 30/31. januara 1968. god. snage FNO su prvi put nanele seriju snažnih, koordiniranih udara na širokoj teritoriji. Istovremeno su napadnuti veći gradovi, uključujući i Sajgon, većina vojnih baza i aerodroma SAD i snaga sajgonskog režima, stalnih posada, policijskih stanica i drugih vojnih i političkih objekata i centara.

⁵ U periodu oktobar — decembar 1967. god. SAD su prebacile u Južni Vijetnam blizu dve divizije snaga KoV, koje su raspoređene u širem rejonu Sajgona. U oktobru je, na primer, prebačena 198. laka pešadijska brigada, a u decembru 11. pbr i 101. vđd (-1), kao i veći broj samostalnih jedinica.

⁶ Prošlogodišnja ofanziva FNO često se naziva januarska (jer je otpočeta u januaru), februarska (jer je u februaru došlo do njenog najjačeg intenziteta), zimska ili prolećna (jer je izvedena u zimu i proleće 1968.). Vijetnamci (FNO) je nazivaju i „opšta”, pa joj taj naziv najbolje i odgovara — s obzirom na cilj i jačinu snaga, kao i vreme trajanja. Ofanziva FNO nije završena u februaru, već je trajala sve do druge polovine 1968, s tim što je izvedena u izvesnim talasima (sa dužim ili kraćim intervalima zatišja) između pojedinih udara. Najjači talasi izvedeni su u januaru, februaru i maju. Tek otpočinjanjem pregovora došlo je do dugotrajnijeg zatišja.

U početnoj fazi ofanzive učestvovalo je, prema američkim procenama, 60.000 do 80.000 pripadnika operativnih jedinica FNO, koje su napadale na odabrane ključne objekte, dok su mnogobrojne partizanske jedinice napadale po komunikacijama, manjim vojnim ciljevima, sreskim i seoskim centrima. Snage FNO, međutim, ni tada nisu dejstvovala, ni približno, na neprekidnom frontu, već gotovo širom teritorije Južnog Vijetnama na izolovane gradove i naseljena mesta i na teritorijalno odvojene vojne baze i rejone rasporeda neprijateljevih snaga.

Mada je početnim udarom ofanzive zahvaćen veći deo teritorije Južnog Vijetnama, ipak je težište dejstva, vremenom, usmereno na Sajgon i njegovu okolinu, na severoistočne provincije (Hue, Da Nang, Ču Laj) i područje južno od demilitarizovane zone (Ke San). Na izolovane gradove i vojne baze napadale su pretežno snage jačine 1—2 bataljona, a samo na Sajgon, Hue, Ke San i neke druge važnije ciljeve jače snage.⁷ Napad na naseljena mesta izvana koordiniran je dejstvom ubačenih delova i patriotskih snaga.⁸

Za tučenje aerodroma i vojnih baza, masovno su upotrebljavane nevođene rakete, artiljerija i minobacači⁹ kojima su nanošeni osetni gubici u ljudstvu, a naročito u materijalu.

Slično je ponovljeno i u februaru i maju 1968. god. Na primer, 17/18. februara snage FNO su napale oko 100 naseljenih mesta, vojnih i političkih centara, a isto tako i 6. maja. U intervalima između ovih glavnih udara, neprijatelj je stalno napadan i uznemiravan prepadima i dejstvom raketa, minobacača i artiljerijskih oruđa (dejstvom „sa odstojanja”), pri čemu su izvesni objekti i rejoni duže vreme držani u tzv. labavom okruženju (Ke San, pa i Sajgon).

U drugoj polovini 1968. i početkom 1969. godine, snage FNO (njihove operativne jedinice) nastavile su sa taktikom dejstva „sa odstojanja”, ali je intenzitet njihove aktivnosti znatno smanjen. Ovo se može povezati sa pokrenutim inicijativama za političko rešenje, odnosno započetim pregovorima o miru u Vijetnamu.

PRELAZAK NA ŠIRU PRIMENU OPERATIVNIH JEDINICA

Prilikom izučavanja i analize borbenih dejstava snaga FNO, naročito onih koja su vođena u 1968, nužno se nameću neka pitanja, kao:

- Da li je FNO pravilno postupio prelaskom sa dejstava pretežno partizanskih jedinica na dejstva pretežno operativnih snaga?

- Da li je primenjena strategija (i taktika) FNO u prošlogodišnjoj opštoj ofanzivi bila dobra; nije li bilo bolje da je umesto istovremenih

---

⁷ Prema „Zelenoj knjizi” KoV SAD, od oktobra 1968, u napadu na područje Sajgon — Long Bin, 31. januara, učestvovala su snage jačine 11 bataljona, svaki po 300 do 400 ljudi, a u širem području Sajgona operisale su snage 2 — 3 divizije. Snage približno iste jačine okruživale su i bazu Ke San.

⁸ Opširnije o ofanzivi snaga FNO i borbi za gradove videti *Vojni glasnik* br. 4/68. — Prim. T. Mirkovića.

⁹ U toku samo jednog dana na početku opsade Ke Sana, prema „Zelenoj knjizi”, snage FNO ispalile su oko 1.000 artiljerijskih i 600 minobacačkih i raketnih zrna.

napada, na primer, na više od stotinu naseljenih mesta i vojnih baza, izabran glavni cilj (možda je to mogao da bude i Sajgon) i odgovarajuća koncentracija snaga i sredstava da se taj cilj osvoji?

c). Da li je borba za gradove u ratu kao što je vijetnamski pravilna?

Na ova pitanja mogu se dati pozitivni odgovori, tj. u prilog strategije i taktike FNO, čije je rukovodstvo u svakom pojedinačnom slučaju, u osnovi, pravilno postupilo.

Kao što se vidi iz prethodnog izlaganja, FNO je bio obezbedio uslove za prelazak u nov kvalitet — u opštu ofanzivu protiv neprijatelja koji je ulazio u sve veću političku i vojnu defanzivu i pasivnost. Svakako da prelazak u ofanzivu na tako snažnog neprijatelja (sa oko 1,250.000 vojnika strategijski raspoređenih u odabranim područjima i zaštićenih u utvrđenim rejonima) nije bilo moguće izvesti gerilskim grupama i sitnim jedinicama. Zato je bilo neophodno upotrebiti jače snage i taktiku koja odgovara opštem cilju borbe i konkretnoj situaciji.

Ofanziva je imala ne samo vojni, već i politički značaj. Možda je ovaj drugi bio prevashodan, jer je vojni uspeh trebalo postići posrednim putem — postizanjem odgovarajućeg efekta kod neprijatelja, u narodu i na međunarodnom planu. Zbog toga udar FNO nije bio usmeren samo protivu operativnih snaga SAD i sajgonskog režima, već i protiv organa marionetske vlade i mera tzv. pacifikacije sela. Kao što je poznato, snage neprijatelja, organi vlasti i snage „pacifikacije” nalazili su se razvučeni od krajnjeg juga do demarkacione linije, pa je i udar trebalo izvršiti na tako širokoj osnovi.

S druge strane, rukovodstvo FNO je ocenilo da bi eventualno sužavanje fronta i nanošenje glavnog udara, na primer, Sajgonu dalo lošije rezultate — prvenstveno zbog nepovoljnog odnosa snaga. U širem području Sajгона stacionira više od 1/2 snaga KoV, kao i znatne snage vazduhoplovstva SAD. Tu su i znatne snage sajgonskog režima, a mogućna je i intervencija sa mora. Čak i eventualno zauzimanje Sajгона bilo bi, verovatno, samo privremeno. Zbog toga su napadi „na širokom frontu” dali daleko bolje rezultate.

Borba za gradove onako kako je vode snage FNO,¹⁰ i pored nepovoljnog odnosa snaga, takođe je pravilna i daje pozitivne rezultate. Držanjem pojedinih gradova ili vojnih baza u tzv. labavom okruženju i pod dejstvom minobacača, artiljerije i raketa po vojnim ciljevima i političkim centrima ne zahteva veću koncentraciju vlastitih snaga i veće gubitke, a daje snažan politički i vojni efekat. Neprijatelju se nanose osetni gubici u ljudstvu i materijalu; on se drži u stalnoj nervnoj napetosti i kod njega se stvara osećanje straha i nesigurnosti.

¹⁰ Upad u Sajgon i Hue i borba u ovim gradovima imala je prvenstveno politički značaj. Držanje Ke Sana u okruženju imalo je strategijski i taktički značaj: strategijski — da se povoljnim rasporedom oslobodilačkih snaga u širem području Ke Sana angažuju što veće snage neprijatelja i tako oslabe ostala područja, a taktički — da se sistematskim i dugotrajnim iznuravanjem neprijatelj natera na napuštanje baze. U „Zelenoj knjizi” stoji da su putevi ka bazi bili potpuno oštećeni i da je snabdevanje vršeno isključivo vazдушnim putem. Dejstvo artiljerije i precizna pav-vatra veoma su otežavali taj način snabdevanja i činili dalji opstanak u bazi krajnje rizičnim.

Kao rezultat intenzivnih dejstava operativnih jedinica i široke ofanzive FNO, agresor je bio prisiljen da gotovo svuda pređe u defanzivu i odustane od programa „pacifikacije”. Za odbranu velikih područja Komanda snaga SAD u Južnom Vijetnamu morala je da izvrši neophodno pregrupisanje snaga i da znatno suzi njihov front.

Pravilnim izborom strategije i taktike FNO je postigao neosporne uspehe u borbi protiv neuporedivo jačeg neprijatelja. On nije postigao definitivnu pobedu, ali se to, s obzirom na realan odnos snaga, teško moglo i očekivati. Međutim, postignuti vojni uspesi snaga FNO imali su odgovarajućeg odraza na političkom polju.

SAD su sagledale težinu položaja u kojem su se našle nakon opšte ofanzive FNO i zato su očito donele odluku da se postepeno vojno dezangažuju u Južnom Vijetnamu i potraže druge puteve za rešenje tzv. vijetnamske krize. To je rezultat jedinstva i odlučnosti naroda Južnog Vijetnama u borbi za postizanje nacionalne nezavisnosti i slobode, kao i veštine vojnopolitičkog rukovodstva FNO u organizovanju naroda za borbu, pravilnog izbora cilja i samog načina dejstva.

Major
Todor MIRKOVIĆ

LITERATURA:

- *Vietnam Courier*, 5. decembar 1966. god.;
- *Army*, oktobar 1968. god.;
- *Army Green Book*, oktobar 1968. god.;
- *Air Force*, septembar 1968. god.

CIVILNA ZAŠTITA U ŠVAJCARSKOJ

Prema saveznom ustavu, civilna zaštita u Švajcarskoj¹ je postavljena kao element sveobuhvatne odbrane zemlje, tj. kao nacionalna, opštešvajcarska organizacija za pružanje zaštite i pomoći u ratu, pri čemu glavni teret i odgovornost za sprovođenje njenih mera pada na opštine.

Zadatak civilne zaštite u Švajcarskoj je da naciji olakša podnošenje teških i opasnih iskušenja rata kako bi ih ova mogla da preživi. Taj se zadatak može uspešno da izvede samo saradnjom svih odgovornih organa, kako saveznih, kantonalnih, opštinskih i stanovnika većih i manjih gradova, tako i švajcarske vojske (Teritorijalne službe i Jedinica protivvazdušne zaštite).

Posle reorganizacije švajcarske vojske, 1966. godine, sprovedene su mnoge mere radi poboljšanja odbrane zemlje, posebno u oblasti civilne zaštite. S tim u vezi najavljena je i reorganizacija teritorijalne službe da bi se olakšala i učinila efikasnijom saradnja švajcarske vojske sa civilnim vlastima i stanovništvom zemlje. Tom prilikom je odlučeno da u slučajevima elementarnih nesreća pomoć stanovništvu treba da pruži i švajcarska vojska preko jedinica protivvazdušne zaštite, kao i sanitetskih i drugih jedinica.

U pomenutom članku se, dalje, iznosi da se organizacija civilne zaštite u Švajcarskoj zasniva na više zakona, počev od saveznog ustava do kantonalnih i opštinskih propisa i uputstava. Kada se govori o organizaciji civilne zaštite, onda se ističe da su odgovornost i briga za ovo sprovedene u Švajcarskoj u okviru civilnog i vojnog područja. U okviru civilnog područja to izgleda ovako:

a) Savezno veće (vlada) ima opšti uvid i organizuje vrhovno rukovođenje civilnom zaštitom; ono kontroliše sprovođenje svih zakona, ustava, propisa i uputstava i u slučaju potrebe obezbeđuje donošenje novih.

b) Ministarstva pravde i policije neposredno sprovode u život sve ono što se odnosi na civilnu zaštitu; njima je u tu svrhu podređena Savezna uprava za civilnu zaštitu.

---

¹ Josef Schneeberger: „Zivilschutz in der Schweiz“, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, Austrija, br. 2, 1968. god.

c) Kantonalne uprave su odgovorne za sprovođenje odgovarajućih zakona, propisa i uputstava, za uvid i rukovođenje civilnom zaštitom u svojim kantonima. U tu svrhu moraju imati kantonalnu upravu za civilnu zaštitu, koja je u većini slučajeva podređena kantonalnoj vojnoj upravi. Rukovodilac vojne uprave je istovremeno i glavni načelnik civilne zaštite u kantonu.

d) Opštine su odgovorne za sprovođenje u život svih mera civilne zaštite koje propišu Savezna i kantonalne uprave. U zakonu o ustrojstvu i organizaciji civilne zaštite pravi se razlika između opština sa preko 1.000 stanovnika i onih ispod tog broja. Ta razlika se ogleda u sledećem:

Opštine sa preko 1.000 stanovnika dužne su da formiraju mesne organizacije civilne zaštite i da izgrade potrebna skloništa za zaštitu stanovništva. U planovima za izgradnju novih ili veću prepravku starih zgrada na teritoriji tih opština moraju biti predviđena skloništa.

Zavisno od veličine mesta, mesna organizacija civilne zaštite se deli na organizacije po kvartovima, sektorima i odsecima. Ove opštine su dužne da u svim preduzećima sa najmanje 100 radnika, kao i u bolnicama sa više od 50 kreveta, formiraju organizaciju civilne zaštite preduzeća, odnosno bolnice. Najzad, ovakve opštine su obavezne da organizuju i odbranu kuća.

Na osnovu posebne odluke Saveznog veća ljudstvo za odbranu kuća se regrutuje i obučava samo u slučajevima povećane opasnosti za zemlju. Rukovođenje merama civilne zaštite u tim opštinama spada u nadležnost predsednika opštine, koji je ujedno odgovoran za pripremanje i kontrolu opštinske organizacije, njeno materijalno opremanje i spremnost, kao i za uspešno sadejstvo svih civilnih i vojnih organa i jedinica koji su mu u slučaju opasnosti stavljeni na raspolaganje.

Opštine sa manje od 1.000 stanovnika nisu dužne da formiraju mesne organizacije civilne zaštite, niti da grade skloništa. Ali zato one moraju da organizuju vatrogasnu službu, koja se ojačava ljudstvom za spasavanje i sanitetskim ljudstvom.

Pored ovih mera, u svim opštinama, bez obzira na njihov broj stanovnika, kućevlasnici, stanari, kao i pojedinci su obavezni da sprovode propisane mere zamračivanja, čišćenja starudija sa tavana, prve pomoći i drugo.

Što se tiče vojnog područja, u članku se ističe da za pružanje pomoći u ratnim i mirnodopskim uslovima služe jedinice protivvazdušne zaštite švajcarske vojske. Ove jedinice se u formacijskom pogledu dele na bataljone i samostalne čete, a njihovo ljudstvo nosi vojničku uniformu i naoružano je za samostalnu odbranu, ali ne i za izvršavanje samostalnih borbenih zadataka. Ako je nekim posebno važnim i jako ugroženim opštinama potrebno dodeliti te jedinice radi pružanja pomoći, onda posebnu odluku o tome donosi Savezno veće. Te jedinice se još u mirno vreme zajedno obučavaju sa organizacijama civilne zaštite u pružanju prve pomoći; ovde se misli na rejone u kojima se najčešće dešavaju elementarne nesreće. Njihovo ljudstvo je obučeno i opremljeno da ulazi u zapaljene i razrušene zgrade, da nasilnim putem otvara skloništa, spasava ozleđene iz najtežih situacija i da im

na licu mesta pruža prvu pomoć. U vojnom pogledu te jedinice su potčinjene teritorijalnoj službi, koja se može smatrati kao spona između civilne zaštite i švajcarske vojske.

Jačina jedinica protivvazdušne zaštite u Švajcarskoj za sada je određena na 50.000 ljudi, mada je danas obučeno i spremno za dejstvo svega negde oko 35.000.

Teritorijalna služba postoji gotovo u svim mestima Švajcarske i potčinjena je operativnoj armiji. U njenu nadležnost spada pripremanje za odbranu, naoružavanje i sama odbrana važnih objekata u zemlji, meteorološka služba i služba dobijanja podataka o lavinama, sprovođenje raznih policijskih mera, kao i mera bezbednosti, regulisanje saobraćaja, preuzimanje ratnih zarobljenika i interniraca i briga o njima, potera i nadzor nad civilnim beguncima.

Osim što za određene zadatke angažuje organe civilne zaštite, teritorijalna služba pruža zaštitu i pomoć stanovništvu i na taj način što na sebe preuzima stražarsku službu kod mnogih važnih objekata, što vodi nadzor nad logorima za zbrinjavanje nezbrinutih, sprovodi razne mere bezbednosti, pruža pomoć u regulisanju saobraćaja, sprečava masovna bekstva i sprovodi odbranu od špijuna i sabotera. Za obavljanje svih tih zadataka teritorijalna služba se koristi raznim vojnim jedinicama, kao što su odeljenja za zbrinjavanje, odeljenja pomoćne policije, teritorijalne čete i čete mesne odbrane.

Popunjavanje ljudstvom (oba pola) svih organizacija civilne zaštite u Švajcarskoj vrši se na osnovu propisa „Obaveza služenja u civilnoj zaštiti”, koji je Savezno veće donelo još 1964. godine. Na osnovu njega civilna zaštita u Švajcarskoj se deli na obaveznu i dobrovoljnu.

Obavezna služba u civilnoj zaštiti obuhvata sve muškarce od 20. do 60. godine starosti. Ovoj obavezi, međutim, ne podležu muškarci koji se još nalaze pod opštom vojnom obavezom (ona važi za vojnike i podoficire od 20. do 50. godine, a za oficire do 55. godine života). Skraćivanjem opšte vojne obaveze sa 60 na 50 godina, dobijeno je deset godišta muškaraca, koji se sada mogu koristiti za popunjavanje organizacija civilne zaštite. Posebnim propisom Savezno veće može određeni broj obveznika civilne zaštite da stavi na raspolaganje policiji radi njenog ojačavanja u izuzetnim situacijama.

Dobrovoljnu službu u civilnoj zaštiti obavljaju žene, zatim mladići i devojke kojima još nije počela obaveza u civilnoj zaštiti, kao i muškarci kojima je ta obaveza već prestala.

Kao najvažniji zadaci civilne zaštite u Švajcarskoj smatraju se:

a) **O b a v e š t a v a n j e.** U jednom od članova zakona o ustrojstvu i organizaciji civilne zaštite stoji da se čitavo stanovništvo Švajcarske mora redovno obaveštavati o opasnostima koje prete zemlji i o mogućnostima njegove zaštite. Ovim zadatkom se, pored Savezne, bave i kantonalne uprave civilne zaštite. Kao pomoćna organizacija za ovu svrhu postoji i „Švajcarski savez za civilnu zaštitu”, koji preko svog mesečnog organa „Civilna zaštita” obaveštava stanovništvo o svim problemima u vezi sa njom.

b) **O b u č a v a n j e.** Zakon o ustrojstvu i organizaciji civilne zaštite predviđa i tačne rokove u pogledu obučavanja ljudstva za civilnu

zaštitu. U tu svrhu obezbeđen je i veći broj škola s odgovarajućim vežbalištima i poligonima.

Tako se u saveznim školama obučava najviši kadar civilne zaštite, stručnjaci, načelnici mesnih organizacija i organizacija civilne zaštite po preduzećima i ustanovama, kao i pripadnici organizacija civilne zaštite najviših, saveznih organa.

U kantonalnim školama se obučava srednji kadar civilne zaštite, dok se u opštinskim školama obučavaju starešine blokova i grupa kuća i ostali pripadnici mesnih organizacija civilne zaštite i organizacija civilne zaštite po preduzećima.

Pojedini tečajevi civilne zaštite traju od 3 do 12 dana. Tako, na primer, uvodni tečaj traje 3 dana, osnovni tečaj za stručnjake 12 dana, tečaj produžne obuke se održava 2 dana svake četvrte godine, školski tečaj traje 12 dana i dopunski tečaj svake godine po 2 dana.

Na osnovu podataka iz pomenutog članka vidi se da su svi načelnici mesnih organizacija civilne zaštite završili osnovni tečaj za stručnjake. Ljudstvo onih godišta koje je, na osnovu zakona o skraćivanju vojne obaveze, prebačeno u civilnu zaštitu takođe je završilo osnovni tečaj za stručnjake.

S obzirom na ovakav nivo obučenosti kadra, u Švajcarskoj je otpočelo i plansko popunjavanje organizacija civilne zaštite, i to i ljudstvom i materijalom. U sadašnjem trenutku oseća se nedostatak potrebnog broja instruktora, tako da se praktične mere civilne zaštite — prema izdatim uputstvima za obuku — još uvek ne mogu pravilno da sprovede. Značajan problem predstavlja i nedovoljno učešće žena, koje se u malom broju dobrovoljno javljaju za obučavanje u civilnoj zaštiti.

c) Samozaštita. U Švajcarskoj je već ustaljena praksa da država i opštine treba da pruže pomoć u slučajevima elementarnih nesreća. Iskustvo u toj oblasti pokazuje da su prvi časovi u takvim situacijama odlučujući. Služba pomoći iz mesta udaljenih od mesta nesreće u većini slučajeva se ne može odmah staviti na raspolaganje, iz čega proizilazi da su samozaštita i samopomoć u takvim slučajevima od prvorazrednog značaja.

Samozaštitu najbolje mogu da realizuju organizacije kućne odbrane i civilne zaštite po preduzećima. Na svakih 60 do 80 stanovnika zemlje obrazuje se organizacija kućne odbrane, koja se sastoji od starešine organizacije, tehničara protivvazdušne zaštite, sanitetskog pomoćnika i još najmanje 6 lica.

Organizacije kućne odbrane i civilne zaštite po preduzećima (ustanovama) staraju se o pridržavanju propisa o civilnoj zaštiti u zgradama ili preduzećima (ustanovama), o redu i miru u skloništima, o nabavci i čuvanju materijala za samozaštitu, kao i sanitetskog materijala; zatim, gase manje požare, dovode odmah u red manje tehničke neispravnosti, staraju se o rezervama vode i pružaju prvu pomoć povređenima.

Od svih obveznika civilne zaštite oko tri četvrtine je obuhvaćeno organizacijama kućne odbrane i civilne zaštite po preduzećima (ustanovama), tj. organizacijama koje su dužne da izvode samozaštitu, dok je samo jedna četvrtina ljudstva obuhvaćena mesnim organizacijama civilne zaštite.

d) Izgradnja skloništa. Skloništa se u Švajcarskoj smatraju najvažnijim objektima civilne zaštite. Pri tome se ima u vidu da u eventualnom ratu skloništa treba da zaštite veći deo njenog stanovništva ne samo nekoliko časova već nekoliko dana, pa i nedelja. Zbog toga se predviđa da u njima bude dovoljno prostora za smeštaj ljudi, zatim dobar priliv svežeg vazduha, a posebno se misli na to da ne dođe do lakog zarušavanja tih objekata. Osim ovakvih skloništa, u Švajcarskoj se planira i izgradnja lakih, jednostavnih pomoćnih skloništa, kao što su zakloni po baštama, parkovima i uzvišenjima, zatim poljski zakloni, lisičje jame i drugo.

Zahvaljujući učešću i priložima javnih ustanova, Švajcarska danas raspolaze javnim skloništimama u koja se može smestiti polovina stanovništva zemlje.

e) Javna pomoć se odvija preko organizacija civilne zaštite i organizacija za zbrinjavanje, koje su specijalno za tu svrhu organizovane, obučene i opremljene. Pružanje pomoći se odvija preko mesnih organizacija i preko jedinica protivvazdušne zaštite i teritorijalne službe.

Mesnu organizaciju civilne zaštite sačinjavaju:

Rukovodstvo i služba uzbunjivanja i obaveštavanja, čiji je zadatak rukovođenje mesnom organizacijom i stalno obaveštavanje mesnih vlasti kako bi ove imale blagovremen uvid u čitavu situaciju.

Vatrogasna služba, koja preuzima na sebe gašenje požara u mestu; u slučaju rata njeni dopunski zadaci su još: pružanje prve pomoći na licu mesta, spasavanje ljudi iz zgrada i transportovanje povredjenih.

Tehnička služba raščišćava ulice, spasava zatrpane, opravljiva kvarove na vodovodnoj i kanizacionoj mreži i pomaže ljudstvu ostalih javnih službi u mestu.

Sanitetska služba. Osim pružanja pomoći povredjenima i bolesnima, ova služba se još stara i o njihovom transportovanju u bolnice. Za ove zadatke raspolaze:

sanitetskim punktovima u svakoj većoj opštini, na kojima se pruža prva pomoć i teško povredjeni pripremaju za transportovanje;

sanitetskim stanicama, koje pod sobom imaju veći broj sanitetskih punktova; ove stanice su tako organizovane da lekar-hirurg može na njima da pruži potrebnu hiruršku pomoć i da teško povredjene održi u životu do njihovog evakuisanja u bolnicu;

privremenim bolnicama, koje se organizuju u kantonima na svakih 15.000 do 20.000 stanovnika. U ovim bolnicama se može lečiti do 200 teško povredjenih osoba.

Interesantni su zahtevi koje načelnik sanitetske službe švajcarske vojske postavlja pred nju. Sanitetska služba švajcarske vojske ima, pored redovnih zadataka, i dužnost da jedinicama švajcarske vojske i stanovništvu pruža stalnu pomoć u slučajevima elementarnih nesreća. Ovaj zadatak se zasniva na postavci da savremeni rat predstavlja, u izvesnom smislu, elementarnu nesreću ogromnih razmera za čitavo sta-

novništvo zemlje. Zbog toga se pripadnici sanitetskih jedinica obučavaju i za spasavanje što većeg broja ljudi u ovakvim slučajevima.

f) ABH-služba. Zadatak civilne zaštite nije samo zaštita od dejstva ABH-borbenih sredstava, već i otklanjanje posledica koje iz tog dejstva proističu. Stoga se zadatak ove službe sastoji, prvo, u najavljivanju ABH-opasnosti, drugo, u preduzimanju odgovarajućih zaštitnih mera i, treće, u preduzimanju mera dekontaminacije.

g) Služba zbrinjavanja se brine o smeštaju i ishrani svih onih koji su ostali bez krova nad glavom, sve dok se ne transportuju na neko sigurnije mesto. U oblasti službe zbrinjavanja ženama se posebno pruža široko polje rada bilo u okviru organizacija Crvenog krsta ili Ženske pomoćne službe.

U okviru Crvenog krsta obuka u zbrinjavanju predviđa se za žene od 18. do 45. godine starosti. U toku te obuke one stiču potrebna znanja za zbrinjavanje slabih, povređenih i bolesnih, ili za bolničku pomoćnicu. Takav tečaj se sastoji od teoretskog dela (28 časova) i praktične obuke u bolnici (2 nedelje). Osim toga, postoji i tečaj od 30 časova, na kome se žene obučavaju za bolničke pomoćnice.

U organizacijama Ženske pomoćne službe žene mogu služiti od 19. do 60. godine života. Kao pripadnice te službe one služe u vojnim štabovima i jedinicama i obavljaju tamo razne administrativne dužnosti, zatim u službi vazdušnog osmatranja i javljanja, službi veze i uzbuđivanja, vojnoj pošti, saobraćajnoj službi, kao i u službi tehničkih opravki i snabdevanja, u kuhinjama i drugde.

Obuka za sve ove službe (u okviru organizacije Ženske pomoćne službe) traje: na osnovnom tečaju 20 dana, a na godišnjim dopunskim tečajevima po 13 dana. Ukupno ta obuka treba da iznosi 91 dan.

Osim pomenutih službi postoji i Služba pomoći za obradu seljačkih imanja, u koju se, u slučajevima opasnosti po zemlju, a na poziv radija i štampe, dobrovoljno javljaju svi mladići i devojke od 15. godine naviše.

Kada je reč o sanitetskom zbrinjavanju i vaspitavanju na saveznom nivou, treba istaći da postoji tesna koordinacija između svih odgovornih organa. Cilj te koordinacije je da se lekarski metodi pomoći u izvanrednim situacijama što više ujednače i modernizuju, kao i da se uputstva za obučavanje medicinskog osoblja što brže i lakše izdaju. U nadležnim krugovima Švajcarske sve više sazreva zahtev da se svi lekari uključe u organizaciju civilne zaštite i obuču u spasavanju života ljudi u izvanrednim situacijama.

Nadležni švajcarski organi razmatraju sada da se predmet prva pomoć uvede kao obavezan za sve učenike i učenice viših razreda osnovnih škola i da svaka švajcarska žena obavezno završi tečaj zbrinjavanja povređenih i bolesnih.

Kantonalne vlasti su, takođe, izdale uputstva o uključivanju lekara u civilnu zaštitu, tj. oni treba da postanu lekarski savetnici u njenim mesnim organizacijama. Osnovni je stav nadležnih švajcarskih organa da svaki čovek, bio zaposlen u državnoj ili privatnoj službi, treba da obavlja neki zadatak u civilnoj zaštiti.

M. Đ.

RATNA MORNARICA SAD

STRATEGIJSKE OFANZIVNE SNAGE

U sastavu Strategijskih ofanzivnih snaga SAD, pored balističkih raketa velikog dometa (ICBM) i strategijskih bombardera, nalaze se i nuklearne podmornice naoružane balističkim raketama (SSBN).¹

Razvoj balističke rakete za lansiranje sa brodova započeo je još krajem 1955. god. na predlog Nacionalnog savjeta bezbjednosti. Po tom projektu trebalo je da KoV razvije raketu, a RM sistem za lansiranje sa broda. Tada se smatralo da bi za to bila najpogodnija balistička raketa, srednjeg dometa, tipa Jupiter, sa pogonom na tečno gorivo. No, zbog nedostataka navedene rakete, RM je 1956. god. napustila sudjelovanje u ovom projektu² i otpočela je razvoj novog sistema koji je kasnije dobio naziv Polaris. Prvobitno je bilo planirano da on postane operativan 1965. god. Međutim, zbog uspjeha SSSR-a na ovom polju, od 1957. god. razvoj sistema je ubrzan i rok stavljanja u operativnu službu pomjeren je na 1960. god. Zahvaljujući dobroj organizaciji, razvoj sistema Polaris odvijao se brzo. U avgustu 1958. god. izvršeno je prvo lansiranje ove rakete sa eksperimentalnog površinskog broda, a u julu slijedeće godine i prvo podvodno lansiranje sa podmornice. Prva podmornica-nosač raketa (G. Washington) ušla je u službu decembra 1959. god. a kada je krajem 1960. god. određena za patrolu, sistem Polaris postao je operativan.

---

¹ Prema funkcionalnoj namjeni OS SAD se dijele na: Strategijske snage (ofanzivne i defanzivne namjene), Snage opće namjene, Snage vazdušnog i pomorskog transporta, itd. — Prim. autora.

Na dan 30. juna 1968. god. Strategijske ofanzivne snage su se sastojale od: 1.054 ICBM (1.000 tipa *Minuteman I i II* i 54 tipa *Titan II*), oko 630 bombardera (tipa B-52 i B-58) i 41 SSBN sa 656 balističkih raketa tipa *Polaris* — Prim. autora.

² Najveći nedostatak bio je pogon na tečno gorivo. — Prim. autora.

Program izgradnje nuklearnih podmornica završen je 1967. god. Ukupno je izgrađena 41 podmornica, od kojih po pet tipa G. Washington i E. Allen, a 31 tipa Lafayette.³ Prve su pripadale podmornicama tipa Skipjack i nalazile su se u raznim fazama gradnje kada je donesena odluka da se preprave u nosače raketa. Podmornice tipa G. Washington imaju oko 5.900 tona nadvodnog deplasmana, tipa E. Allen 6.900, a tipa Lafayette 7.320. Za pogon su upotrijebljeni nuklearni reaktori (sa vodenim hlađenjem) i parne turbine. Sve SSBN imaju isti tip i snagu pogona. Kod podmornica tipa G. Washington podvodna brzina je oko 30 čvorova, a kod ostalih nešto manja. Sve SSBN su naoružane sa po 16 raketa tipa Polaris. Takođe, zavisno od tipa, naoružane su i sa 4 ili 6 torpednih cijevi 533 mm.

Radi postizanja što veće podvodne brzine, SSBN (kao i sve američke nuklearne podmornice) imaju hidrodinamičnu formu trupa. Kako je za njihovo uspješno dejstvo potrebno dobijanje što tačnije pozicije u bilo kojem času, opremljene su brojnom i raznovrsnom navigacijskom opremom. Ovdje se ističe uređaj za određivanje pozicije pomoću satelita (NNSS),⁴ pomoću kojeg se mogu odrediti pozicije velike tačnosti, inercialni navigacijski sistem (SINS),⁵ uređaj za dobijanje pozicije korišćenjem radio-navigacijskog sistema Loran, žiroskopski kompas i dr.⁶

S obzirom na to da su ove podmornice predviđene za dugi boravak pod vodom, posebna pažnja je posvećena uvjetima za život i rad posada. One imaju aklimatizacioni uređaj (težine oko 300 t), pitka voda dobiva se destilacijom, a kisik elektrolizom, morske vode.

Sistem za komandovanje i vezu sa SSBN kada se nalaze u patroli treba da obezbijedi sigurnu i neprekidnu vezu u svim uslovima. Zbog opasnosti od protivničkog otkrivanja, SSBN za vrijeme patroliranja samo primaju saopćenja. Za vezu sa pretpostavljenom komandom služe tri snažne obalske stanice koje rade na DT.⁷ Pomoću njih podmornice mogu primiti poruke i kada se nalaze na dubinama 30 do 40 metara.

Svaka podmornica ima po dvije kompletne posade, tzv. „plavu” i „zlatnu”. Ovo zato da bi se što veći broj podmornica nalazio u svako vrijeme u patroli. Dužina jednog patroliranja iznosi obično 60 dana. Po njenom završetku ukrcava se nova posada, a prethodna odlazi u SAD na odmor i ponovnu obuku. Ovaj ciklus je neprekidan.

³ Prvobitno je planirana izgradnja 45 SSBN. Plan je promijenjen 1961. god. dolaskom na vlast Kenedijeve administracije. — Prim. autora.

⁴ *Navy Navigational Satellite System*. — Prim. autora.

⁵ *SINS — Ships Inertial Navigation System*. — Prim. autora.

⁶ Tačnost pozicije dobijene pomoću NNSS je $\pm 0,1$ M, a pomoću SINS $\pm 0,3$ M. Tačnost posljednjeg rapidno opada poslije nekoliko časova rada, te ga je potrebno kalibrirati dobijanjem pozicije drugim načinom (obično astronomskim putem). — Prim. autora.

⁷ To su: *Cutler* — za Atlantik; *Balboa* — za Pacifik i *Northwest Cape* (Australija) — za J. Pacifik i Indijski ocean. — Prim. autora.

Tabela taktičko-tehničkih podataka nuklearnih podmornica naoružanih balističkim raketama „Polaris“:

<i>karakteristike</i>	<i>G. Washington</i>	<i>E. Allen</i>	<i>Lafayette</i>
dužina	126,6 m	136,6 m	141,6 m
širina	11,0 m	11,0 m	11,0 m
nadvodni	5,900 t	6,900 t	7,320 t
deplasman podvodni	6,700 t	7,900 t	8,250 t
naoružanje	16 Polaris A-3 6 TC	16 Polaris A-3 4 TC	16 Polaris A-3* 4 TC
nuklearni reaktor	SW 5	SW 5	SW 5
pogon parne turbine	15.000 KS	15.000 KS	15.000 KS
brzina	20/30 čv.	20/25 čv.	20/25 čv.
dubina ronjenja	250 m	250 m	250 m**
posada	110	112	140
sistem upravljanja vatrom	MK 84	MK 80	MK 84
navigacijski sistem	3 MK-2 SINS NNSS	2 MK-2 SINS NNSS	3 MK-2 SINS*** NNSS

Napomene:

- * Prvih 8 podmornica tipa *Lafayette* naoružane su sa 16 raketa *Polaris A-2*.
- ** Dubina ronjenja nije tačno poznata; vjerojatno je veća od 250 m. Podmornice tipa *Lafayette* naoružane su klasičnim torpedima, kao i torpedom na raketni pogon tipa *Subroc* (koji je lansira kroz cijevi 533 mm).
- *** Prvih 19 SSBN tipa *Lafayette* imaju 3 MK-2 SINS, a 12 SSBN po 2 MK-2 SINS.

II

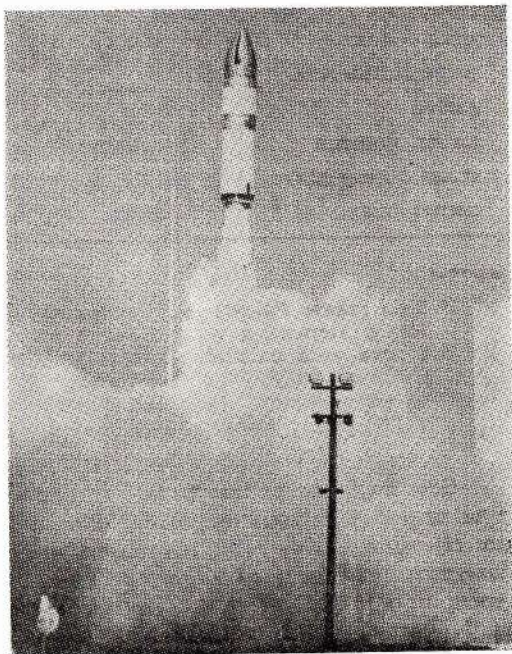
Polaris je dvostepena balistička raketa srednjeg dometa, sa pogonom na čvrsto gorivo. Prva verzija, *Polaris A-1*, čija je proizvodnja obustavljena 1965. god., imala je domet oko 2.200 km. Verzija *Polaris A-2* ima domet oko 2.800 km. Posljednja verzija, *Polaris A-3*, ima domet oko 4.600 km i nalazi se u naoružanju svih ostalih podmornica SSBN.

Povećanje dometa kod posljednje dvije verzije postignuto je smanjenjem težine tela rakete (umjesto čelika, upotrijebljen je fiberglas), boljom vrstom goriva i minijaturizacijom sistema vođenja. Raketa *Polaris* ima inercijalni sistem vođenja, navodno, vrlo velike tačnosti. Kod verzije *A-3* postignuto je još veće smanjenje težine samog sistema vođenja (on je za oko 2/3 manji nego kod verzije *A-2*). O snazi bojeve glave nema pouzdanih podataka. Prema najvećem broju izvora, snaga nuklearnog punjenja za *Polaris A-2* iznosi 600, a za *A-3* oko

750 KT (u poređenju sa verzijom A-1, gdje je iznosila 300 KT). Računa se da je težina bojeve glave kod prve verzije iznosila oko 450 kg, te je najvjerojatnije da je kod posljednjih verzija veća. Takođe, nije poznata tačnost pogađanja raketa *Polaris*. U nekim podacima se navodi da bi od 16 lansiranih raketa, 14 sigurno pogodilo cilj. Ipak se ovi podaci moraju uzeti sa rezervom.

U razvoju se nalazi nova balistička raketa *Poseidon C-3*. Prvo uspješno lansiranje izvršeno je u ljeto 1968. god., a u proizvodnu fazu će ući ove godine.⁸ To je dvostepena raketa, sa pogonom na čvrsto gorivo; imaće nešto veći domet od rakete *Polaris A-3*, ali — za razliku od nje — i dvaput veću težinu, veću tačnost pogađanja, i navodno osam puta veću efikasnost. Najveća razlika u odnosu na dosadašnje balističke rakete sastoji se u tome što će *Poseidon* imati tzv. višestruku bojevu glavu (MIRV).⁹ Prema najnovijim podacima, ona će imati 10 bojevih glava, svaku snage 20 KT, s tim da će svaka od njih gađati zaseban cilj. Na taj način treba da se poveća vjerojatnoća probi-

Lansiranje balističke rakete *POSEIDON*

janja protivničkog protivraketnog sistema odbrane. U naoružanje SSBN ova raketa treba da uđe posle 1970. godine. Prema sadašnjim planovima, raketama *Poseidon* biće preoružana 31 SSBN tipa *Lafayette*.¹⁰ Svaka će biti naoružana sa po 16 raketa tog tipa.

⁸ Po drugim podacima 1970. god. — Prim. autora.

⁹ MIRV — *Multiple Independently targetable Reentry Vehicles*.

Istovremeno sa raketom *Poseidon* razvijena je i balistička raketa velikog dometa *Minuteman III*, koja ima takođe višestruku BG (3 BG, svaku snage 200 KT). Ona treba da uđe u naoružanje RV ove godine.

Višestruku BG za sada, navodno, ima još samo *Polaris A-3* na britanskim nuklearnim podmornicama (navodno, 3 BG nepoznate snage; BG je britanske izrade, a raketa *Polaris* američke). Nema pouzdanih podataka o tome da li i SSSR ima slične rakete. Izgleda da su u 1968. god. izvršena lansiranja raketa sa višestrukom BG (prema podacima iz američke štampe). — Prim. autora.

¹⁰ Za prepravku SSBN, proizvodnju raketa i operacije sistema *Poseidon* u periodu od 10 godina za sada je planirano da se utroši oko 3,3 milijarde dolara (za 50% veći izdaci nego za sistem *Polaris*). Sada se u fazi prepravke nalaze 4 SSBN. — Prim. autora.

Tabela osnovnih podataka o balističkim raketama u naoružanju SSBN

karakteristike	Polaris A-2*	Polaris A-3*	Poseidon C-3
dužina	8,55 m	9,30 m	10,2 m
promjer	1,37 m	1,37 m	1,88 m
težina	15 t	15 t	oko 30 t
brzina (max.)	10 M	10 M	
pogonski stepeni	2	2	2
gorivo	čvrsto	čvrsto	čvrsto
sistem vođenja	inercijalno	inercijalno	inercijalno
snaga bojeve glave	600 KT	750 KT	200 KT
domet (max.)	2.800 km	4.600 km	5.000 km

Napomena:

- * Telo rakete *Polaris A-2* izrađeno je od čelika (prvi stepen) i fiberglasa (drugi stepen), a verzije *A-3* u potpunosti od fiberglasa (to je ujedno i prva veća balistička raketa izrađena od ovog materijala).

III

Središnji dio podmornice, približno u dužini od 40 m, namijenjen je za smještaj balističkih raketa; one su smještene u vertikalnim lansirnim cijevima, u dva reda, u svakom po osam raketa. Cijevi su zatvorene masivnim poklopcem koji ne propušta vodu, a automatski se otvara neposredno prije lansiranja. Unutrašnjost cijevi izrađena je od azbesta. Kada je raketa ukrcana na SSBN, ona je na vrhu pokrivena dijafragmom od plastične mase da bi se zaštitila od štetnog utjecaja morske vode. Između dva reda lansirnih cijevi postoji prolaz koji omogućuje prilaz svakoj raketi radi kontrole ispravnosti pojedinih dijelova. Za svaku raketu postoji ključ, koji čuva komandant podmornice, pomoću kojega se stavljaju u rad pojedini dijelovi rakete. Sigurnosni sistem na raketi treba da spriječi njenu eksploziju dok se nalazi u cijevi ili prilikom lansiranja. Raketa je spremna tek poslije paljenja motora prvog stepena, tj. nakon izlaska na površinu mora.

Raketa *Polaris* može se lansirati u toku nadvodne ili podvodne vožnje. Brzina, navodno, ne smije biti veća od 1 do 2 čvora. Iz podvodnog stanja ona se može lansirati do dubine od 30 metara. Za stabilizaciju podmornice kod lansiranja namijenjen je žiroskop, težine oko 50 tona. Lansiranje rakete vrši se pomoću komprimiranog gasa ili vodene pare. Prvi sistem se u praksi pokazao kao složen i nepodesan, pa je napušten i primjenjuje se još na pet podmornica tipa *E. Allen*.

Prije odlaska podmornice u patrolu dobijaju se koordinate cilja za svaku od ukrcanih raketa, koje se čuvaju u posebnoj kasi.¹¹ Prema potrebi stavljaju se u sistem vođenja rakete (na perforiranoj traci).

¹¹ Komandant i njegov pomoćnik imaju samo dio šifre, te je potrebna obostrana suglasnost da bi se izdalo naređenje za lansiranje. — Prim. autora.

Da bi se spriječilo neovlašteno lansiranje raketa, postoji vrlo složen sigurnosni sistem koji treba da u tome onemogući bilo koje lice, uključujući tu i komandanta podmornice.

Centralni dio sistema za upravljanje vatrom (MK 80 ili MK 84) predstavljaju elektronski računari. Ovaj sistem za vrijeme vožnje elektronskim putem prenosi podatke o poziciji podmornice (koordinate pozicije, brzinu i nagib) u sistem vođenja svake rakete. To se neprekidno obavlja, tako da su rakete spremne za lansiranje u svakom trenutku. Za tačnost pogađanja rakete, pored ostalih faktora, od izuzetne je važnosti što tačnije određivanje pozicije podmornice.

Prilikom lansiranja raketa se izbacuje na oko pet metara iznad površine. Tada se pali prvi stepen kojim se postiže visina od približno 20 km. Potom se pali drugi stepen koji raketu dovodi na krajnju tačku putanje. Po završetku rada ovog stepena, bojeva glava se odvajaju i nastavlja put po balističkoj putanji do cilja.

IV

Za pozadinsku podršku SSBN postoji veći broj baza na kopnu, kao i veliki broj pomoćnih brodova i sredstava. Na kopnu postoje tri vrste baza: glavne, operacijske i pozadinske. U prve spadaju: Charleston, New London, Melville (sve na istočnoj obali SAD) i Pearl Harbor (na Havajima). Operacijske baze su: Charleston (SAD), Holy Loch (Škotska), Rota (Španija) i Apra (o. Guam). Pozadinske baze su: Charleston i Bremerton (Kalifornija).¹²

Osnovnu podršku za SSBN kada se nalaze u operativnoj upotrebi daju matični brodovi za podmornice (AS). To su brodovi specijalno namijenjeni za podmornice naoružane balističkim raketama i ukupno ih ima pet.¹³ Deplasman im je, zavisno od tipa, od 18.000 do 22.000 tona, a nalaze se stacionirani u operacijskim bazama (po 4 u bilo koje vrijeme). Matični brodovi imaju sve vrste radionica i potreban tehnički kadar za radove potrebne na podmornici, njenom naoružanju i elektronskoj opremi.¹⁴ Novoizgrađeni matični brodovi imaju ukupno 52 radionice (37 različitih vrsta); u posebno zaštićenim prostorijama smještene su radionice za opravku nuklearnog pogonskog sistema podmornica. U slučaju potrebe (mada za to nisu predviđeni) ovi bi brodovi mogli vršiti snabdijevanje pridodatih podmornica i nuklearnim gorivom, jer imaju prostorije za njegovo uskladištenje.

Matični brodovi imaju ukrancan i izvjestan broj balističkih raketa. Premda broj ovih raketa nije poznat, vjeruje se da bi, u slučaju potrebe, svaki matični brod mogao naoružati 1—2 podmornice. Brojno stanje posada, zavisno od tipa ovih brodova, kreće se od 1.100 do 1.400 ljudi. Pored posade, raspolažu mogućnošću smještaja za još 300 ljudi.

¹² Skladišta raketa se nalaze u Charleston-u i Bangor-u (zapadna obala SAD). — Prim. autora.

¹³ Prvi je za ovu svrhu bio modernizovan matični brod *Proteus* (1959. god.). Do 1965. god. izgrađena su po 2 matična broda tipa *Hunley* i *Simon Lake*. — Prim. autora.

¹⁴ U operacijskoj bazi mogu se izvoditi svi radovi na podmornicama, izuzev generalnog remonta koji se izvodi u SAD. — Prim. autora.

Svaki matični brod predviđen je za podršku 8—9 podmornica. Istovremeno mogu opsluživati 4 podmornice.

Osim matičnog broda, u svakoj od operacijskih baza obično se nalaze još i: ploveći dok (veliki ili srednje veličine), brod za spasavanje podmornica (ASR), kao i veći broj barki i lučkih sredstava različite namjene.

Za snabdijevanje matičnih brodova u operacijskim bazama namijenjeni su trgovački brodovi. Ukupno za ovu namjenu služe 4 broda (T-AK). To su bivši trgovački brodovi tipa *Victory*, specijalno namijenjeni za ovu svrhu. Oni održavaju redovite linije između baza u SAD i operacijskih baza. Snabdijevanje matičnog broda gorivom, provijantom, itd., obično se vrši svakih 28 dana.

Od ukupnog broja nuklearnih podmornica, 31 se nalazi na Atlantiku, 3 su u Sredozemlju i 7 na Pacifiku. Približno se 21—22 podmornice nalaze u spremnosti za dejstvo u bilo koje vrijeme; 10—11 se nalaze u pripremi za patrolu — koja traje obično 28 dana (u operacijskim bazama), a ostale u raznim fazama remonta.

Po administrativnoj liniji komandovanja, podmornice se nalaze pod Komandom podmorničkih snaga za Atlantik, odnosno Pacifik. Osnovna jedinica je skvadron (S u b R o n), obično sastava od 8 do 9 podmornica.¹⁵ Od ukupno pet skvadrona koliko ih ima, 4 se nalaze u sastavu Atlantske, a jedan Pacifičke flote.¹⁶

U operativnom smislu, podmornice su potčinjene komandantu OS SAD za Atlantik ili Pacifik,¹⁷ koji su neposredno potčinjeni Zajedničkom Generalštabu SAD. Odluku o njihovoj upotrebi može donijeti samo predsjednik SAD.

U vezi sa daljim jačanjem stratezijskih ofanzivnih snaga treba istaći da se razmatra plan izgradnje novog tipa podmornica. Za razliku od dosadašnjih, na novim podmornicama bile bi ukrcane 32 balističke rakete (smještene u horizontalnom položaju, a lansirale bi se slično torpedima). U slučaju da se donese odluka o gradnji novih podmornica, do nje bi, vjerojatno, došlo tek poslije 1975. godine.

Poručnik fregate
Milan VEGO

LITERATURA:

- *Naval Review*: 1965, 1966, 1967. i 1968. god.;
- *U.S.N.I. Proceedings*: 1961—1967. (komplet), 1—9/1968. god.;
- *Military Review*: 1961—1967. (komplet), 1—9/1968. god.;
- *All Hands*: 1961—1967. (komplet), 1—3/1968. god.;
- *Navy*: 1961—1967. (komplet), 1—10/1968. god.;
- *Navy Times*: 1965—1967. (komplet), 1—41/1968. god.;
- *Marine Rundschau*: 1964—1967. (komplet), 1, 2, 3, 4/1968. god.;
- *Soldat und Technik*: 1965, 1966, 1967. i 1968. (do oktobra);
- *Rivista Marittima*: 1967 i 1968. (do oktobra).

¹⁵ Osim podmornica, u sastavu skvadrona se nalaze: 1 matični brod, brod za spasavanje i dr. — Prim. autora.

¹⁶ U Atlantskoj floti: SubRon 14 (New London), SubRon 16 (Rota), SubRon 18 (Charleston) i SubRon 20 (Melville). U Pacifičkoj floti: SubRon 15 (Apra, o. Guam).

¹⁷ To su združene komande, u čijem sastavu se nalaze snage RM, RV i KoV na određenom području. — Prim. autora.

SAVREMENA FORTIFIKACIJA

Od prvih vesti 1964. godine o nameri da se nuklearne mine upotrebe duž istočne granice SR Nemačke do nedavnih obaveštenja o izgradnji prigraničnog pojasa zaprečavanja u Vijetnamu i o podzemnim nuklearnim eksplozijama u SAD i SSSR-u, sve je veći broj članaka u inostranoj vojnoj literaturi u kojima se razmatraju operativna i tehnička strana primene nuklearnog eksploziva u zaprečavanju.

U organu francuskog KoV-a izižao je članak¹ u kome autor pokušava da odgovori na pitanje kako nuklearnim raketnim oružjem zaustaviti poplavu tenkova a da se vlastita teritorija pri tome ne razori. On predlaže uređenje sistema veštačkih (uz primenu nuklearnih mina) i prirodnih prepreka u prigraničnom pojasu kako bi se nuklearnim udarima uništile ili neutralisale napadačeve snage zadržane, u toku od nekoliko časova, ispred prepreka.

Kako ovaj članak donosi interesantne novine u sistemu zaprečavanja na granici, čak i kada upotrebu nuklearnog oružja predviđa samo jedna strana, iznosimo ovde — u vidu informacije — osnovna autorova razmatranja.

Prepreke, po autorovom mišljenju, moraju biti tako izrađene da budu nepovredive i da svaka nuklearna eksplozija namenjena njihovom uništenju još više oteža njihovo savlađivanje. Zbog toga nema potrebe za njihovim maskiranjem i one se mogu raditi još za vreme mira. Što se pak tiče samih raketnih oružja i sredstava za izvidanje, njihova oseljivost na neprijateljska dejstva može se znatno umanjiti rastresitim rasporedom ovih sredstava na dubini od stotinu kilometara, odnosno na površini od hiljadu kvadratnih kilometara.

Problem se, dakle, sastoji u stvaranju neprekidnog pojasa zaprečavanja duž granice, koji će obuhvatiti, u osnovi, postojeće prirodne prepreke, ojačane svim veštačkim preprekama koje odgovaraju uslovima vođenja nuklearne borbe. Radi se o pripremi tačno omeđenog prostora za nuklearna dejstva, u vidu jednog dugog i nenaseljenog zemljišnog pojasa duž granice, koji neprijateljski tenkovi neće moći da savladaju a da, pri tome, ne izgube nekoliko časova — upravo potrebnih da im se nanese efikasan nuklearni udar.

¹ *Une fortification nucléaire, pourquoi pas?*, par le Colonel Isnard, *L'Armée*, Francuska, april 1968. godine.

Prirodne prepreke mogu doprineti stvaranju takvog pojasa zaprečavanja. Na primer, blizu granice treba braniti vodeni tok širine preko 50 m ili šumske komplekse sa dovoljnom gustinom drveća. Ove prepreke, kada su uređene, treba da neprijatelja prisile na gubitak vremena, na upotrebu osetljivih i specijalnih sredstava za njihovo savlađivanje i na vršenje prelaza na određenim mestima. Zadovoljavajući ove zahteve prepreke ujedno i olakšavaju otkrivanje pogodnih ciljeva.

Vodeni tok, širine preko 50 m, koji može biti ojačan nizom minskoeksplozivnih i drugih prepreka na dnu reke i na obalama, u stanju je da prisili neprijatelja na forsiranje reke, odnosno na izvršenje „samoubilačke“ akcije — time što će prelaziti divizijom od oko 3.000 vozila, u toku od samo 12 časova, preko malog broja mesta prelaza (koje uz to mora urediti za prelaz amfibijskih vozila i kretanje tenkova pod vodom).

Šumski kompleksi, čiji su svi putevi i proseci zatvoreni klasičnim zavalama, predstavljaju, isto tako, prepreku koja se ne može savladati, ni u toku više časova, bez upotrebe specijalnih inženjerskih sredstava. Svako nuklearno oružje može pretvoriti šumu u nerazmrsiv splet oborenog drveća u rejonu od stotine hektara. Za njihovo savlađivanje napadaču je potrebno desetine časova i na svakoj marš-ruti mnogo motornih testera, čekrka, kranova, utovarivača. Osim toga, posada ovih mašina izložena je, zavisno od slučaja, većem ili manjem dejstvu naknadne radijacije.

Veštačke prepreke biće neophodne za povezivanje prirodnih prepreka, šuma i reka, u blizini granice. Autor smatra da od poznatih prepreka ove tri vrste mogu doći u obzir:

- minirani protivtenkovski rovovi ili veštački kanali;
- minirani „aždajini zubi“² i mreža od ukopanih gvozdenih šina, i nuklearne mine.

Protivtenkovski rov, dubine 10—20 m, radi se zasecanjem padine na relativno ispresecanom zemljištu ili u mekoj steni. Veštački kanal, širine 90 m, radi se na ravničastom zemljištu. Bez obzira na to što je u prvom slučaju tle čvrsto, a u drugom nešto mekše, prepreka izložena dejstvu vazdušne nuklearne eksplozije ostaće, po autorovom mišljenju, neoštećena. Stvaranjem kratera, površinska nuklearna eksplozija može da uništi prepreku i stvori rejon ispunjen prašinom od stotinu metara, za čije savlađivanje neprijatelj mora angažovati, i to na veoma ograničenom broju mesta prelaza, osetljiva i relativno spora sredstva.

Ako je zemljište ispresecano a stena jako čvrsta, „aždajini zubi“ (koje su Nemci upotrebili na Sigfridovoj liniji) i mreže od ukopanih gvozdenih šina (upotrebljene na Mažino liniji) moći će da sačuvaju svu svoju vrednost i u nuklearnom ratu — bez obzira da li će biti tučeni klasičnom artiljerijom ili nuklearnim oruđima.

Od vazdušnih nuklearnih eksplozija, ove prepreke, tvrdi autor, ostaju neoštećene. Pritisak od 350 kg/cm², potreban za rušenje armiranog betona, postiže se tek površinskom eksplozijom 100 KT u poluprečniku od 50 do 100 m. Krater stvoren površinskom eksplozijom obuhvatiće i gomilu zdrobljene zemlje, razbacanih betonskih blokova i ko-

² „Aždajini zubi“, armiranobetonski protivtenkovski stubovi, u vidu zasečenih piramida, koji su međusobno povezani armiranim betonom. (Prim. S. J.)

mada šina. On se može savladati jedino upotrebom — i to u toku od najmanje 24 časa — specijalnih snaga i sredstava, pošto je rejon snažno kontaminiran i stoga vrlo opasan za ljudstvo.

Nuklearna mina može svojim aktivnim dejstvom da upotpuni snagu pojasa zaprečavanja, naročito na izvesnim kritičnim mestima prelaza, pod uslovom da bude upotrebljena za stvaranje kratera.

Nuklearna punjenja mogu biti vrlo celishodno postavljena na osetljivim tačkama ispod zemlje. Ovo se može jednostavno ostvariti, još za vreme mira, izradom galerija, odnosno bunara pomoću garniture za bušenje. Tako postavljena punjenja nisu izložena opasnosti od uništavanja nuklearnim projektilom. Njihovo aktiviranje može se u pogodnom momentu ostvariti električnim provodnikom ili kodiranim radio-signalom. Posle eksplozije punjenja od 100 KT dobija se krater prečnika 350 m. Kombinacija svih tih različitih, prirodnih i veštačkih, prepreka mogla bi se ostvariti na nuklearnom bojištu. To bi bio neprekidan pojas zemljišta, širine 5 km, blagovremeno određen u periodu mira, sa dve do tri takve prepreke raspoređene uzastopno na odstojanju od jednog kilometra. Taj pojas bi poslužio kao zona za uzbunjivanje i za upotrebu nuklearnih vatri.

Stepeni pripravnosti. Autor je mišljenja da bi izrada i aktiviranje prepreka mogli da imaju 4 uzastopne faze pripravnosti, u kojima bi se zaprečna vrednost prepreka stalno povećavala.

Prva, mirnodopska faza obuhvatala bi izradu veštačkih prepreka (u ovoj fazi izradile bi se i bušotine za nuklearna punjenja), uređenje prirodnih prepreka i uspostavljanje sistema uređaja za kontrolu bojišta oko pojasa zaprečavanja. Druga, klasična faza pripravnosti obuhvatala bi zatvaranje svih prolaza — postavljanjem klasičnih mina u svim veštačkim i prirodnim preprekama, povezivanje električnih uređaja za uzbunjivanje u jedinstveni sistem, izradu šumskih zavalala i upotrebu klasične artiljerije, pre nuklearne faze, radi zaustavljanja neprijatelja. Treća, nuklearna faza obuhvatala bi sistem nuklearnih vatri za neutralisanje i uništenje protivnikovih jedinica otkrivenih u pojasu zaprečavanja, nuklearne vatre za zatvaranje stvorenih breša, nuklearne vatre za tučenje šumskih zavalala i aktiviranje nuklearnih mina — ako je to potrebno.

Četvrta faza, biološka i hemijska, uz upotrebu bojnih otrova u pojasu zaprečavanja, mogla bi se predvideti — iako legitimnost njihove upotrebe može biti sporna, bez obzira što je potpuno odbrambenog karaktera i što bi agresorove snage bile jedine žrtve te mere.

Kontrola pojasa zaprečavanja. Radi kontrole pojasa zaprečavanja potrebno je koncentrisati sva postojeća sredstva za izviđanje — elektronska, vizuelna, infracrvena, sa zemlje i iz vazduha, s tim da se ona rasporede na najpogodniji način i na što veću površinu pozadi prepreka. Uspeh ovih sredstava biće, a priori, mnogo veći ako se njihovo dejstvo usredsredi na pojas od 5 km, nego ako se upotrebe za otkrivanje ciljeva na prostranstvima od nekoliko hiljada kvadratnih kilometara koji su potrebni za vođenje pokretne borbe. U tu svrhu prvenstveno mogu biti iskorišćena obična sredstva za osmatranje prepreka sa zemlje, zatim mreža od naelektrisane žice ispred tih sredstava, kao i zasede i patrola (pešice ili na vozilima).

Svaka prepreka, kao što je poznato, može biti ojačana klasičnim minama svih vrsta. Posle nuklearne inicijative protivnika, ili upotrebe vlastitog oružja, mnoge mine biće uništene, mada će i samo njihovo postojanje, ako ništa više, naterati neprijatelja da preduzima mere sigurnosti.

Sem toga, izvesna sredstva za izviđanje sa zemlje mogu se ovde primeniti — pod uslovom da su prepreke u mirnodopskom periodu tako postavljene da obezbeđuju direktno osmatranje sa velikih daljina. Autor tu pominje IC-uređaje, radare, osmatranje dogledom sa stalnih i pokretnih osmatračnica (koje menjaju mesto jedanput dnevno), pa i sa vozila podešenih u tu svrhu.

Najzad, za ovo se koriste i vazduhoplovna sredstva, avioni, bespilotne letelice, helikopteri. Oni moraju obezbediti takvu kontrolu, danju i noću, da svaka tačka pojasa zaprečavanja bude osmotrena 4 puta u 24 časa. Sasvim je razumljivo da sve to, ipak, neće sprečiti neprijatelja da (upotrebom specijalnih snaga i sredstava) stvori brešu, ali će potpuno onemogućiti prelazak velikih snaga preko prepreka pre nego što nuklearno oružje zatvori brešu, pa eventualno i uništi te snage.

Takav sistem prikupljanja podataka, kao osnova za donošenje odluke o upotrebi nuklearnog oružja, opravdava — po mišljenju autora — stvaranje specijalnog i jedinstvenog „izviđačkog roda vojske”, u koji bi ušle snage i sredstva za izviđanje, vezu i komandovanje.

Vatreni sistem. Problem tučenja takvog pojasa zaprečavanja sličan je klasičnom problemu manevra artiljerijskim putanjama. Pošto se već raspolaže raketama različitih vrsta, koje mogu da stave pod vatru svaki cilj na prepri, artiljerjci mogu rasporediti svoja lansirna oruđa u zoni iza prepreka. Njena dubina mogla bi da iznosi 2/3 najvećeg dometa rakete (tj. bar 100 km). Dejstvo raketa dopunjavale bi eskadrile lovaca, jurišnih lovaca ili lovaca bombardera.

Ovakav sistem prepreka, dosledno kombinovan sa sistemom obaveštavanja i vatri, nije ništa drugo do fortifikacijski uređeno zemljište. To je, u stvari, lokalizacija bojišta, u ovom slučaju na pojas zaprečavanja, uz upotrebu zaprečnog gađanja koje ne razara teritoriju branioca. U savremenoj fortifikaciji, po mišljenju autora, rešenje se može naći jedino u izradi prepreka otpornih na nuklearne udare i iskorišćavanju najvećeg dometa sredstava za izviđanje i vatreno dejstvo.

Na prvi pogled može izgledati da ovakvom pojasu zaprečavanja nedostaje dubina — ako se uporedi njegovih nekoliko kilometara sa dubinom razvijene divizije koja može da pređe i 100 km. Međutim, i pred pojasom ovako male dubine napadač će biti pred dilemom: da li da njegove više taktičke jedinice zadrže rastresit borbeni poredak prilikom savlađivanja prepreke i tako izbegnu obrazovanje nuklearnog cilja (premeštajući, po vremenu i prostoru, mesta prelaza), u kom slučaju će izolovane i rasturene napadačeve snage postati lak plen braniočevih klasičnih snaga, ili da tome pristupe iz pokreta, u masi, kako bi na suprotnoj strani prepreke raspolagale dovoljnom snagom za savlađivanje klasičnog braniočevog protivudara, u kom slučaju će predstavljati rentabilan nuklearni cilj.

U oba slučaja, znači, pojas zaprečavanja, iako male dubine, ispunjava svoju ulogu u korist branioca.

BRZA IZRADA TOPOGRAFSKIH KARATA

Već više od jedne decenije angažovane su mnoge službe velikih sila na stvaranju fonda karata za pojedina svetska područja — za koja su te sile posebno zainteresovane. Otuda i u okviru koncepcija zapadnih armija brza izrada topografskih karata zauzima značajno mesto. Svrha je ovog članka da upozna čitaoca sa osnovnim koncepcijama brze izrade topografskih karata — za manevarske i borbene potrebe tih armija. Treba odmah istaći izvesne karakteristike, odnosno negativne strane prilikom izrade topografskih karata primenom fotogrametrijske metode premera: najpre, veliku sporost, zatim, složenost opreme za njihovu izradu, kao i problem obučenosti stručnog kadra za obavljanje kartografskih radova.

S druge strane, pozitivna strana fotogrametrijskog načina izrade topografskih karata ogleda se u njihovoj tačnosti i verodostojnosti. Poznato je da sam proces izrade topografskih karata fotogrametrijskim metodama otpočinje snimanjem zemljišta iz vazduha preciznim foto-kamerama, koje se ugrađuju u specijalne ili adaptirane avione za te svrhe. Istovremeno se na terenu koji se snima izvode geodetski radovi, tj. određuju se oslone tačke koje će poslužiti kao geodetska osnova za izradu topografskih karata. Podaci potrebni za izradu karte predaju se fotogrametrijskim ateljeima, gde se kartiraju detalji (putevi, naselja, mostovi, hidrografija, razne kulture, itd.) i horizontale.

Finalni proizvod, tj. topografska karta-sekcija, koja je urađena u olovci (rezultat fotogrametrijskog kartiranja), brižljivo se proverava, a zatim šalje na teren radi provere (kod nas je za ovo usvojen naziv „reambulacija”) na licu mesta i unošenja izvesnih podataka koje fotogrametar ne može ili nije u stanju da odredi (naziv mesta, klasifikacija puteva, itd.). Vreme potrebno za izvršenje svih geodetsko-fotogrametrijsko-kartografskih radova, do konačne izrade karte, podrazumevajući tu i reprodukciju karata, iznosi prema dosadašnjim svetskim normama oko dve godine.

Zbog sporosti i obimnosti poslova oko izrade topografskih karata, sve zainteresovane službe velikih sila počele su da preispituju ne samo celokupni proces izrade karata već i stvarne potrebe armije u pogledu tačnosti karte. Naime, svrha je tih preispitivanja da se utvrdi može li

se koristiti i da li odgovara vojnim potrebama i karta manje tačnosti, za čiju je izradu potrebno manje vremena.

Potreba za brzom izradom karata postavila je kao imperativ i donošenje jednog novog programa za usavršavanje instrumentarija i metoda pomoću kojih bi se ubrzala izrada topografskih karata.

Angažovanost američkih trupa u Koreji, Libanu i Južnom Vijetnamu istakla je ovaj problem na prvo mesto, tj. neophodnost brze izrade karata potrebnih za vođenje operacija na zemljištu i za pružanje podrške iz vazduha. Iskustva iz borbenih dejstava armije SAD pokazala su: „da komandantima kopnenih snaga i vazduhoplovnih jedinica koje im pružaju podršku mogu dobro da posluže i topografske karte izrađene kao zamena pravih (klasičnim putem izrađenih) karata, u kojima je tačnost detalja i visinske predstave zemljišta (reljefa) slabija nego u originalnim kartama”. Stoga se nameće kao imperativ: „Skratiti vreme izrade karata koje po kvalitetu ne odgovaraju klasičnim kartama, ali koje za nuždu mogu da posluže”. Pošto na teritoriji Južnog Vijetnama nije postojala za sva područja kartografska osnova, Amerikanci su izradili foto-mozaike u razmeri 1:50.000, koji su se pokazali od neprocenjive vrednosti, iako su ispod kvaliteta klasične karte. Na te foto-mozaike nanete su kote (visinske tačke), nazivi pojedinih mesta, potencirani su glavni putevi, železnice i hidrografska mreža.

Na zahtev američkih komandanata Ministarstvo odbrane SAD je odlučilo da priđe rešavanju problema brze izrade topografskih karata pomoću tzv. sistema RACOMS, koji sadrži bitne komponente za brzu izradu karata. Sistem RACOMS deli se na dva podsistema.

Prvi podsistem namenjen je prikupljanju podataka; stoga mora raspolagati avionom za snimanje (sa potrebnim instrumentarijem i opremom). Svi ti uređaji i oprema moraju odgovarati uslovima za brzo prikupljanje podataka i njihovog proveravanje.

Drugi podsistem namenjen je obrađivanju podataka o zemljištu koje je prikupio prvi podsistem. Drugi podsistem ima na raspolaganju foto-laboratoriju za razvijanje filmova i instrumente za prenošenje potrebnih detalja sa fotografije na grafički plan, tj. detalja potrebnih komandantima kopnenih i vazduhoplovnih jedinica.

Čitav rad na ostvarenju sistema RACOMS odvija se u tri faze.

Prva faza obuhvata: prikupljanje opreme i instrumentarija koji su potrebni za pomenuta dva podsistema, ispitivanja na manevrima radi određivanja vrste zamene karata koje mogu da se za sada izrade, određivanje potrebnog vremena za izradu takve karte, određivanje kvaliteta grafičkog plana (izrađenog na osnovu aerofoto-snimka) i određivanje stepena upotrebljivosti takve karte za potrebe komandovanja. Jednom rečju, prva faza obezbeđuje samo izradu karata — bez njihove reprodukcije.

Ne treba imati iluzije da će ovako izrađene karte u potpunosti zameniti — u pogledu kvaliteta — klasičnu kartu. Međutim, treba istaći da je, na osnovu iskustava iz Južnog Vijetnama, utvrđeno sledeće:

„Jedinice mogu da vode borbu, izvode manevre, koordiniraju podršku vazduh-zemlja i snabdevaju jedinice na osnovu takvih karata, gubeći znatno manje vremena nego kad bi sve to obavljale bez ikakvih karata”.

Druga faza obuhvata istraživanje i razvoj štamparskih mogućnosti. Na osnovu dosadašnjih opita dokazano je da je moguće izraditi i u praksi primeniti elektrostatičku štamparsku mašinu za rad u jedno-bojnoj tehnici. U toku zadnjih nekoliko godina konstruisana je elektrostatička štamparska mašina za štampanje u pet boja. Ovakav uređaj nije praktičan za terenske uslove rada. U tu svrhu predložena je konstrukcija jedne lako prenosne elektrostatičke mašine za štampanje u dve boje koja bi zadovoljila potrebe jedinica.

Treća faza odnosi se na razvoj, ispitivanje i proizvodnju jedne vrste potpuno automatizovanih uređaja, pomoću kojih bi se mogle izrađivati ortofoto-karte sa ucrtanom koordinatnom mrežom i horizontalama za razmeru 1:50.000.

Ortofoto-karta. U toku zadnjih nekoliko godina ortofoto-karte izazvale su u svim domenima kartografije, pa i u vojnom, veliko interesovanje. Prema potrebi korisnika i njihovom stupnju poznavanja ove nove tehnike, mišljenja su dosta ekstremna. Jedna su optimistička — po njima će ortofoto-karta rešiti sve kartografske probleme; druga su pesimistička — ortofoto-karti namenjena je uloga foto-mozaika.

U stvari, ortofoto-karta je parcijalno redresirani snimak terena na koji je automatski naneta koordinatna mreža, dok su fotogrametrijskom restitucijom unete horizontale; u pogledu tačnosti slična je klasičnoj karti odgovarajuće razmere. Ortofoto-karta je vrlo precizna i predstavlja odličan izvor informacija; njene prednosti se sastoje u brzini same izrade, niskoj ceni koštanja i bogatstvu detalja — što je sve stavljajući u red najekonomičnijih karata koje su do sada izrađene. Posebna je prednost ortofoto-karte u tome što ona ujedinjuje geometrijsku tačnost i veliko obilje detalja — koje konvencionalna karta nema.

Izrada ortofoto-karte ekonomski je opravdana naročito za sitno i srednje razmerne karte (1:10.000, 1:25.000, 1:100.000), tj. za razmere koje su interesantne sa vojničke tačke gledišta. Ovakav način izrade karata preporučuje se za oblasti gde ne postoji sistematska geodetska organizacija zemljišta i gde je potrebna brza izrada karata. Brzina dobijanja planimetrijskih detalja za ortofoto-kartu 15 puta je brža od one za konvencionalnu grafičku restituciju. Njena tačnost je testirana mnogobrojnim kontrolama i smatra se da je jednaka najboljem grafičko-restituisanom planu.

Uređaji sistema RACOMS lociraju se u blizini vojišta i pridodaju većim vojnim jedinicama (samostalnim pukovima, divizijama, itd.). Svi uređaji i instrumentarij (redreser, ortofotograf, foto-laboratorija, elektrostatičke štamparske mašine, elektronski računari, itd.) montirani su na specijalnim vozilima, koja mogu da menjaju dimenzije i da se transportuju avionima ili helikopterima.

Sistem za odabiranje i obradu podataka obavlja sve potrebne topografske radnje od prijema avio-foto-snimaka do finalne produkcije vojne karte, tj. one koja zamenjuje tačnu vojnu kartu. Da bi se maksimalno iskoristio uređaj za izradu karata, u tom centru se neprekidno radi 24 časa.

Sistem RACOMS daje topografske podatke i izrađuje karte čiji će kvalitet zavisiti od raspoloživog vremena. Po fazama pripremanja i izrade dobija se najpre nekontrolisani mozaik, pa revidirana karta, kontrolisani mozaik i, najzad, ortofoto-karta sa ucrtanom kvadratnom mrežom i urednim horizontalama. Po prijemu podataka, tj. foto-snimaka, vojna karta u razmeri 1:50.000 može biti izrađena u roku od 48 časova (i to četiri lista karte u razmeri 1:50.000, sa dimenzijama od po 15 minuta; tempo izrade je — dva lista odgovarajuće razmere i dimenzija u roku od 24 časa). Na ovakav način mogu se dobiti topografske karte i za kraće vreme, ali će one biti siromašnije podacima i lošijeg kvaliteta.

Major
Miodrag M. NIKOLIĆ

LITERATURA:

- *Orthophotography*, by J. Blacut, *National Research Council, Ottawa, Bulletin 1965*, *Société Française de Photogrammétrie*, Paris, 1965. god.
- *Rapid Military Mapping* (abstract), by col. L. I. Haseman, *Photogrammetric Engineering, SAD*, 1967. god.

U izdanju biblioteka VOJNOIZDAVAČKOG ZAVODA JNA izišla su u 1968. godini iz štampe ova dela:

U izdanju biblioteke „NAŠI PISCI“

Petar Tomac: RATOVI I ARMIJE XIX VEKA, strana 840, cena 73 n. dinara.

Dr. Vojislav Simić: INFRACRVENO ZRAČENJE I NJEGOVA PRIMENA U RAKETNOJ TEHNICI, strana 437, cena 40 n. dinara.

Grupa pisaca: TEORIJSKI PROBLEMI SAVREMENE VOJNE NASTAVE, strana 546, cena 32 n. dinara.

Grupa pisaca: TEORIJSKI PROBLEMI VOJNOG VASPITANJA, strana 539, cena 32 n. dinara.

Grupa pisaca: RAZMATRANJA O MORALNOJ SNAZI ARMIJE, strana 438, cena 28 n. dinara.

Milija Stanišić: RATNA TEHNIKA I VOJNO DELO, strana 358, cena 26 n. dinara.

Sedmak — Stojanović: TERENSKI AUTOMOBILI SAVREMENE ARMIJE, strana 463, cena 50 n. dinara.

U ŠTAMPI SU:

Viktor Perolo: DRUŠTVO — ARMIJA.

Radovan Krivokapić: BIBLIOGRAFIJA VOJNIH IZDANJA 1945 — 1968. GODINE, cena 92 n. dinara.

Grupa pisaca: VOJNA NASTAVA U SVETLU NAUČNE TEORIJE, cena 34 n. dinara.

U izdanju biblioteke „RATNA PROŠLOST NAŠIH NARODA“

Dr Julka Mešterović: LEKAREV DNEVNIK, strana 432, cena 20 n. dinara.

Miodrag Milovanović Lune, NEDOVRŠENI DNEVNIK, strana 277, cena 20 n. dinara.

Petar Višnjjić: PRODOR 2. I 5. DIVIZIJE U SRBIJU 1944, strana 428, cena 30 n. dinara.

Branko Obradović: DRUGA DALMATINSKA PROLETERSKA BRIGADA, strana 457, cena 30 n. dinara.

Tome Bukleski: PUTOVANJA DO SVANUČA, strana 180, cena 14 n. dinara.

Lado Ambrožić: PARTIZANSKA PROTIVOFANZIVA, strana 275, cena 24 n. dinara.

Hinko Bratož Oki: DNEVNIK PARTIZANA, strana 470, cena 35 n. dinara.

Petar Tomac: KOSOVSKA BITKA, strana 247, cena 20 n. dinara.

Vladimir Valjan: BRIGADA FRANJO OGULINAC SELJO, strana 415, cena 38 n. dinara.

Milan Zorić: TRINAESTA KRAJIŠKA BRIGADA, strana 430, cena 40 n. dinara.

Stanko Petelin: GRADNIKOVA BRIGADA, strana 280, cena 27 n. dinara.

Manojlo Babić: OKLOPNE JEDINICE U NOR-u, strana 305, cena 21 n. dinar.

Dr Dimo Vujović: GODINA RATNA, strana 258, cena 30 n. dinara.

U ŠTAMPI SU:

Radivoj Pajović i Milorad Radević: BIBLIOGRAFIJA O DELIMA IZ NOR-a 1945—1965.

Milosav Bojić: ZAPISI O MOJOJ ČETI.

TREĆA KRAJIŠKA BRIGADA zbornik sećanja učesnika — 2 knjige.

Ivan Džina Gligorijević: PARTIZANSKI ODREDI ISTOČNE SRBIJE 1941—1944.

Milutin Vujović: JEKA PLANINA — u Bosanskoj krajini 1942—1943.

Dr Vlado Strugar: JUGOSLAVIJA 1941—1945.

Ignjatije Perić: PETNAESTA KORDUNAŠKA BRIGADA.

Danilo Damjanović: ŠESTA DALMATINSKA BRIGADA.

U izdanju biblioteke „INOSTRANI PISCI“

Lukov i Platonov: VOJNA PSIHOLOGIJA, strana 422, cena 21 n. dinar.

Švarc: STRATEGIJA JUČE, DANAS, SUTRA, strana 232, cena 18 n. dinara.

Zalepa, BORBA PROTIV NISKOLETEČIH CILJEVA, strana 66, cena 6 n. dinara.

Barčenkov: ELEKTRONIKA OBUČAVA, UPRAVLJA I KONTROLIŠE, strana 198, cena 7 n. dinara.

Zihanov, Strelkov: DALJINSKO UPRAVLJANJE RAKETAMA, strana 115, cena 7 n. dinara.

Miščenko: RADARSKI CILJEVI, strana 114, cena 10 n. dinara.

Kuročkin: ARMIJA U NAPADU, strana 234, cena 43 n. dinara.

Hoha: TERITORIJALNA ODBRANA ZEMLJE, strana 259, cena 18 n. dinara.

Turčenko, Fedulov: ODBRAMBENA DEJSTVA U TOKU NAPADA, strana 160, cena 10 n. dinara.

Savkin: TEMPO NAPADA, strana 178, cena 10 n. dinara.

Aleškov, Žukov: OSNOVI RAKETNOG ORUŽJA, strana 442, cena 25 n. dinara.

Manštajn: IZGUBLJENE POBEDE, strana 686, cena 30 n. dinara.

Ekiz: LOGISTIKA U NACIONALNOJ ODBRANI, strana 366, cena 20 n. dinara.

Bofr: UVOD U STRATEGIJU, strana 150, cena 10 n. dinara.

VOJNI GLASNIK Br. 1/69.

General-potpukovnik Milojica Pantelić: *O koncepciji opštenarodne odbrane*

Pukovnik Miljenko Živković: *Priprema starešina za nastavu*

Major inž. Milan Spasić: *Objekti za vatrenu obuku i gađanje iz tenkovskog naoružanja*

Potpukovnik Maksim Vivoda: *Zaštitna svojstva fortifikacijskih objekata*

Kapetan I kl. Milun Jovanović: *Uticao meteoroloških uslova na dejstvo hemijskih borbenih sredstava*

Potpukovnik Milinko Radivojević: *O pozadinskom obezbeđenju na brdsko-planinskom zemljištu*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi i rubrike „Uz pedesetogodišnjicu SKJ”, „Sa vijetnamskog ratišta” i „Iz inostranih armija”.

VOJNI GLASNIK Br. 2/69.

Pukovnik u penz. Stevo Jovanović: *Sušтина vaspitnosti obuke*

Major inž. Milan Spasić: *Objekti za vatrenu obuku i gađanje iz tenkovskog naoružanja*

Major Bogdan Đerković: *O nekim problemima i specifičnostima PNHBO zimi*

General-major Stevan Bikić: *Obuka vozača motornih vozila u artiljerijskim jedinicama*

Pukovnik Luka Anđelić: *O vođenju radne karte (osvrt)*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi i rubrike „50 godina SKJ”, „Sa vijetnamskog ratišta” i „Iz inostranih armija”.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK Br. 6/68.

N. L.: *Norme i postupci pri izboru vođe para*

Kapetan dr Bratislav Petrović: *Psihofizički zamor letaća*

Potporučnik Živan Milin: *Uređenje poligona ABHO i obuka vazduhoplovnih jedinica*

Potpukovnik Stane Vrhunc: *Mere i sredstva za otklanjanje radio-smetnji na vazduhoplovu*

Pukovnik u penz. Milutin Stefanović: *Razvoj savremene kartografije*

Pored ovoga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi i rubrike „Iz stranih RV”, „Vesti i novosti” i „Naše knjige i časopisi”.

MORNARIČKI GLASNIK Br. 6/68.

Viceadmiral Branko Mamula: *Operativna dejstva ratnih mornarica*

Pukovnik Žarko Alujević, dipl. inž.: *Brodarski institut (20 godina rada)*

Poručnik b. b. Dragoljub Arnautović, dipl. psiholog: *Motivisanje mornara u obuci*

Kapetan fregate Nikola Zeleni: *Torpedni čamci, topovnjače i raketni čamci nekad i danas*

Kapetan korvete Tomislav Drašković: *Određivanje brzine i kruga okreta podmornice u podvodnoj vožnji*

Pored ovoga, *Mornarički glasnik* donosi i svoje uobičajene rubrike „Iz naše pomorske prošlosti“, „Odzivi i diskusije“, „Iz vojnopomorske literature“, „Iz nauke i tehnike“, „Vesti i novosti“ i „Bibliografija“.

VOJNOSANITETSKI PREGLED Br. 12/68.

G. Nikoliš: *Povodom odlikovanja Centralne bolnice Vrhovnog štaba Ordenom narodnog heroja*

M. Morelj i sar.: *Dosadašnja iskustva na etiološkom, kliničkom i epidemiološkom proučavanju pneumonija*

S. Nožić i sar.: *Vanplućna tuberkuloza u našoj zemlji i armiji u svetlosti evidenciono-statističke obrade*

E. Ginzberg i sar.: *Pulmektomija u plućnoj tuberkulozi*

D. Đorđević i sar.: *Skabijes ponovo u porastu*

J. Kačaki i sar.: *Prilog poznavanju tip-specifičnih antitela u sekvelama streptokoknih oboljenja*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i rubrike „Kazuistika“, „Seminar praktičkog lekara i farmaceuta“, „Kongresi konferencije“ i „Referati“.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK Br. 1/69.

Kapetan I kl. Milorad Vuković: *Proračun, izrada i ispitivanje rezervoara za vazduh kompresora Fagran 702*

Potpukovnik Ibrahim Ridešić, dipl. inž. i potpukovnik u penz. Uroš Vukomanović: *Uticao li parametri seizmičkog dejstva eksplozije na objekte (seizmički talasi — II deo)*

Kapetan Dragiša Ivković, dipl. inž.: *Magnetski impulsni modulator*

Dejan Stojković, dipl. inž.: *Pouzdanost kao pokazatelj eksploatacionih mogućnosti elektronskih uređaja*

Potpukovnik Staniša Zdravković: *Mogućnost pokretanja motora sa unutrašnjim sagorevanjem u zimskim uslovima i pri delimično ispražnjenim akumulatorima*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi i druge interesantne priloge iz oblasti tehnike, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa, kao i bibliografiju.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK Br. 2/69.

Potpukovnik Đuro Brkić: *Opravdanost improvizacija u sistemu remonta TMS u ratnim uslovima*

Kapetan Vitimir Miladinović, dipl. inž.: *Organizacija mehanizovanog pretovara*

Kapetan I kl. Milisav Vujović, dipl. inž.: *Osnovi uređaja za osmatranje. nišanjenje i vožnju u uslovima slabe vidljivosti*

Potpukovnik Bojan Vandot, dipl. inž.: *Aspekti zaštite od radioaktivnih padavina u skloništima*

Kapetan Nikola Konjević, dipl. inž.: *Mogućnost prenosa podataka preko postojećih telekomunikacionih mreža*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* donosi i druge priloge iz oblasti tehnike, kao i naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa.

General-major Rudolf Musi: *Finansijski plan DSNO-a za 1969. god. — odraz ekonomskih mogućnosti zemlje i potreba dalje modernizacije Armije*
Kapetan I kl. Milovan Milošević, magistar organizacionih nauka: *Mrežno planiranje kao metod u savremenoj organizaciji rada*

Pukovnik Predrag Mišković: *Savremena organizacija vojne trgovine i uslužnih delatnosti — jedan od uslova rasta životnog standarda vojnih lica*

Pukovnik Dobrivoje Paunović i potpukovnik Ivan Podobnik: *Uloga i mesto veterinarske službe u savremenom obezbeđenju ishrane u JNA*

Pored ovoga, *Vojnoekonomski pregled* donosi i rubrike „Pitanja iz prakse“, „Iz života škola i drugih domena“, „Prikazi iz inostranih vojnih časopisa i drugih publikacija“, „Ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti“ i „Bibliografija“.

General-major Miroslav Ristić: *Neka pitanja saobraćajnog obezbeđenja oružanih snaga*

Potpukovnik Ivan Ljubanović i major Nikola Čubra, dipl. ekonomisti: *Mrežno planiranje i mogućnosti njegove šire primene u Armiji*

Potpukovnik Vojo Ostojić: *Jedno mišljenje o mogućnostima za smanjenje vrsta tkanina za odeću starešina JNA*

Pored ovoga, *Vojnoekonomski pregled* donosi i rubrike „Pitanja iz prakse“, „Iz istorije ratnog snabdevanja“, „Iz upravne prakse“, „Prikazi iz inostranih vojnih časopisa i drugih publikacija“, „Ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti“, „Bibliografija“ i „Nove knjige i časopisi“.

Idris Čejvan: *Devedeset godina Vojnog muzeja u Beogradu*

Dr Dragoslav Piletić: *Antički šlemovi — razvojni put i uticaji, s naročitim obzirom na materijal iz naše zemlje*

Dr Gavro A. Škrivanić: *Borbe oko Zadra (1.105, 1.202. i 1.345/46. godine)*

Marija Birtašević: *Mačevi „vukovci“ u jugoslovenskim zbirnkama*

Dr Grigor Stanojević: *Popis vojnih posada, ratne opreme, ljudstva i stoke gradova i kastela u Dalmaciji i Boki Kotorskoj iz 1642. godine*

Dr Đurđica Petrović: *Oružje Kavkaza (zbirka u Vojnom muzeju)*

Pored ovoga, *Vesnik* u ovom broju donosi i druge vrlo interesantne priloge, kao i rubrike „Arhitektura u prošlosti“, „Kritike i prikazi“, „Izveštaji“ i „Razmena publikacija“.